

VLOGA TO POMURJA
V PROCESU
OSAMOSVAJANJA

ZBORNIK

ALOJZ ŠTEINER, UR.

2015

VLOGA TO POMURJA V PROCESU OSAMOSVAJANJA

Urednik: dr. Alojz Šteiner

Uredniški odbor: Branko Bratkovič, Niko Brus, Ljubomir Dražnik, Alojz Filipič, Ladislav Lipič, Edvard Mihalič, Alojz Novak, Ivan Smodiš, Alojz Šteiner

Recenzije: dr. Damjan Guštin, dr. Tomaž Kladnik, Metka Fujs

Jezikovni pregled: Ivanka Bratkovič

Oblikovanje in računalniški prelom: Ludvik Hozjan

Fotografsko in drugo gradivo: OZVVS Gornja Radgona, OZVVS Lendava, OZVVS Ljutomer, OZVVS Murska Sobota, OZVVS Ormož; slike Jože Pojbič et.al.

Izdajatelj: Pokrajinski odbor Zveze veteranov vojne za Slovenijo Pomurja

Založnik: ARMA, zanj Arpad Žoldoš

Naklada: 1200 izvodov

Lendava, 2015

Vse pravice pridržane. Noben del te knjige ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v katerikoli obliki oziroma na katerikoli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače brez predhodne pridobitve lastnikov avtorskih pravic, tj. izdajatelja.

Slika naslovnice: fotografije Vojaški muzej SV, Video arhiv RTV Slovenija, Štefan Hozjan, OZVVS Lendava, OZVVS Ljutomer, OZVVS Gornja Radgona; oblikovanje Ludvik Hozjan.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.411) "1991"(082)
355(497.411) "1991"(082)

VLOGA TO Pomurja v procesu osamosvajanja / Alojz Šteiner, ur.;
[fotografsko in drugo gradivo OZVVS Gornja Radgona.... et.al.]. -
Lendava: Arma, 2015.

1. Šteiner, Alojz
279964416

Usebina

Uredniški uvodnik.....	6
Dr. Damjan Guštin	
Recenzija	9
Dr. Tomaž Kladnik	
Zbornik Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja – velik prispevek k nacionalni vojaški zgodovini	13
Metka Fujs	
Recenzija	15
Prvi del.....	19
Ladislav Lipič	
Vojaško-politične razmere pred osamosvajanjem Slovenije.....	20
Alojz Šteiner	
Zgodovinski razvoj Teritorialne obrambe v Pomurju od leta 1968 do 1990	27
Ivan Smodiš	
Organizacija in delovanje Manevrske strukture narodne zaščite v Pomurju	72
Vladimir Milošević	
Začelo se je maja – pogled z vidika poveljnika	86
Andrej Gerenčer	
Organizacija in delovanje občinskih oblastnih struktur v osamosvojitveni vojni.....	104
Drago Kur	
Organizacija in delovanje civilne obrambe v osamosvojitveni vojni	115
Milan Horvat	
Delovanje milice v osamosvojitveni vojni v Pomurju in sodelovanje s Teritorialno obrambo	130
Irma Benko, Marjan Dora	
Pomurska regionalna medija Vestnik in Radio Murski val med osamosvojitveno vojno.....	147
Drugi del.....	159
Ljubomir Dražnik, Alojz Šteiner	
Organizacija in delovanje 73. območnega štaba Teritorialne obrambe Ljutomer v osamosvojitveni vojni	160
Miran Fišer	
Dogajanje na območju Občine Ormož v osamosvojitveni vojni.....	191
Vladimir Kunčič	
Spopadi na Gibini	209

*Žive naj vsi narodi
ki hrepene dočakat' dan ...*

Posvečeno braniteljem Pomurja v osamosvojitveni vojni

Izdano ob
25-letnici demokratičnih sprememb v Sloveniji,
25-letnici Manevske strukture narodne zaščite in priprav na osamosvojitve ter
ob 70-letnici zmage nad fašizmom in nacizmom.

Uredniški uvodnik

Vsako urejanje zgodovinskega zbornika pomeni na nek način vračanje v preteklost. To velja tudi za nalogo, ki sem jo prevzel decembra 2014, ko me je uredniški odbor zadolžil za urejanje zbornika o vlogi Teritorialne obrambe Pomurja v procesu osamosvajanja. Gre za vojaškozgodovinski zbornik, čeprav bo kdo z vidika časovne oddaljenosti ali načina prikazovanja dogodkov in uporabljenih instrumentov zgodovinske stroke temu celo oporekal. Kot urednik verjamem, pa tudi avtorji, da je bilo po skoraj četrto stoletja potrebno temeljito pobrskati po spominu in dejstvih ter preveriti, ali zapisano temelji tudi na virih, bodisi primarnih ali sekundarnih. Pri zbiranju in urejanju prispevkov in slikovnega gradiva je bilo treba slediti tudi zamisli, da gre za predstavitev in opise udeležencev s sorazmerno različnimi pogledi in doživljanjem dogajanja v prelomnih časih. Zdaj so opisano dogajanje, predstavljeni pogledi in fotografije iz osamosvojitvene vojne v Pomurju na vpogled bralcem in ocenjevalcem, od njih pa je odvisno, ali se bodo ohranili v zgodovinskem spominu in kako.

Zamisel o zborniku je nastala v času, ko so v Pokrajinskem odboru Zveze veteranov vojne za Slovenijo za Pomurje začeli uresničevati zamisel o izvedbi posveta Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja. Posvet je potekal 24. oktobra 2014 v grajski dvorani v Murski Soboti. Na njem je nastopilo sedemnajst avtorjev, razdeljen pa je bil na tri dele. Prvemu delu z vojaško-političnim, družbenim in zgodovinskim pogledom je sledila predstavitev prispevkov, ki so zajeli vojno dogajanje na območju nekdanjih občin Gornja Radgona, Ljutomer in Ormož, ki so v osamosvojitveni vojni sodile pod 73. območni štab TO. Pri tem smo zavestno vključili tudi vojne dogodke na območju Občine Ormož, čeprav ta nikoli ni bila del Pomurja. Tretji del posveta je bil namenjen Prekmurju in nekdanjima občinama Murska Sobota in Lendava, v katerih je deloval 75. območni štab TO. Temu je sledila razprava, ki je opozorila na to, katera vprašanja bi bilo treba še obdelati.

Opisana zamisel o pripravi in izvedbi posveta ter struktura prispevkov se v glavnem zrcalita tudi v zborniku. Že posvet je bil zasnovan tako, da ni bil izpostavljen zgolj vojaško-varnostni in vojaškozgodovinski vidik, saj je bil dopolnjen s pogledi udeležencev iz oblastno-političnega, medijskega in zdravstvenega področja. V zborniku je tako od dvaindvajsetih prispevkov dobra petina s civilnega področja. Po strukturi pa bi prispevke lahko razvrstili tudi na vojaške strokovne analize, strokovne opise dogajanja in osebne zapise videnja in doživljanja. Menim, da je s tem ustvarjen zanimiv spekter pogledov in pričevanj.

V zborniku je težišče na teritorialni obrambi in njeni vlogi v osamosvojitveni

vojni, pa tudi na posebni poti njene preobrazbe v prelomnih časih. Verjamem, da smo s strukturo prispevkov uspeli zajeti tudi tiste, ki so bodisi podpirali obrambne sile, bodisi bili samostojni nosilci pomembnih dejavnosti in tako prispevali k enotnosti naporov in prizadevanj. Od vsega začetka osamosvojitvene vojne je bilo namreč jasno, da ne gre le za vojaški spopad teritorialcev in miličnikov z vojaško mašinerijo JLA. Jasno je bilo, da je vojna, v kateri je bila na preizkušnji novonastala država, njeno preživetje in pot, za katero se je odločilo prebivalstvo, posebna. Zato so v zborniku pomembni tudi prispevki o delovanju oblastnih in političnih struktur, celotnega obrambnega sistema, medijev in zdravstva. Res je, da ni prispevka o podpori in udeležbi civilnega prebivalstva, res pa je tudi, da v zborniku pravzaprav ni avtorja, ki tega ne bi navajal in izpostavljal. S tem je podoba, ki jo izrisujejo avtorji, popolnejša in upam si trditi, da prijaznejša tudi do tistih, ki bodo v zborniku iskali vire in pripovedi za proučevanje in raziskovanje v prihodnje. Zbornik pa ohranja tudi vedenje o ljudeh, ki so bili leta 1990 in 1991 neposredno udeleženi in vpeti v dogodke ne glede na to, ali so svoje poslanstvo opravljali v uniformah ali brez njih.

Število in struktura avtorjev prispevkov v zborniku zagotavlja različne poglede. Kljub temu da smo opise dodatno preverjali in usklajevali, bo pozoren bralec ugotovil, da niso enoznačni. To pa je tisto, kar prispeva k celovitosti in potrjuje različnost videnja istih dogodkov. Morda se zato ponekod nismo mogli izogniti podvajanju oziroma ponavljanju dejstev, saj prispevek ne bi bil koherenten in vsebinsko razumljiv bralcu, ki ne bo bral vseh prispevkov. Opazna pa je tudi kritičnost, čeprav je časovna oddaljenost morda omilila del ostrine ali kritike izvajanja nalog in ukrepov pristojnih organov. Toda kritičnost v prispevkih je kljub temu prisotna in je pomemben izziv tudi za prihodnje raziskovalce. Dodano vrednost v prispevkih je treba iskati v nekaterih novih dognanjih in dejstvih, povezanih s posameznimi dogodki. Pri tem ne gre za v zadnjem času zelo popularno popravljjanje ali prevrednotenje zgodovine, ampak za dokaze, ki smo jih pridobili iz dokumentov nasprotne strani. Pri tem izpostavljam zlasti vojaške dokumente 32. korpusa JLA iz Varaždina, ki omogočajo preverjanje dejstev tudi s tega vidika. Pozorni opazovalci bodo z lahkoto ugotovili, da smo ob preverjanju dejstev in dokumentov nasprotne strani morali nekatera dogajanja opisati drugače, kot so bila predstavljena doslej. Navedeno prikazovanje z upoštevanjem virov obeh strani daje prispevkom v zborniku vojaškozgodovinsko vrednost.

Da bi ohranili avtentičnost in ponazorili prehodnost takratnega obdobja, smo bili pisci prispevkov enotni pri rabi nekaterih izrazov in predvsem nazivov. Tako smo pri opisovanju vojnega delovanja uporabljali nazive enot TO, ki so bili enaki kot v uradnih poročilih, čeprav so jih enote, pripadniki, ponekod pa tudi štabi TO še vedno imenovali kot pred obdobjem MSNZ. Najbolj izstopajoča primera so vodi za protidiverzantsko delovanje ali skrajšano PDV, ki so bili preimenovani v posebne vode, in jurišni odredi ali skrajšano JOd, ki smo jih neposredno pred osamosvojitveno vojno in po njej poimenovali le odredi TO. Podobno je pri vojaških činih, ki so poimenovali kot v takrat veljavnem zakonu o obrambi in zaščiti iz leta 1991. V praksi smo v Sloveniji leta 1991 kljub drugačnemu predpisu pri častnikih npr. že uporabljali naziv stotnik namesto kapetan, medtem ko je bilo teh zadreg pri rabi podčastniških činov več in bi bilo prevajanje v današnje podčastniške čine

nepregledno. Pri rabi, imenujmo jih starih nazivov, vojaških činov nas ni vodila nostalgija po prejšnjem sistemu, ki smo ga enotno zapuščali in pomagali rušiti, ampak tudi dejstvo, da ima večina nekdanjih rezervnih častnikov in podčastnikov TO iste nazive činov, pridobljene v razpadli državi, zapisane še vedno v vojaških knjižicah. Vojaške objekte JLA na meji smo poimenovali karavle, kot so se takrat uradno imenovali, ko smo vzpostavljali slovenske, pa smo jih poimenovali stražnice. Ugotovili smo tudi zanimivo prevedbo pri imenih upravnih organov na področju obrambe, ki so še dva meseca pred vojno imeli splošni naziv upravni organi za ljudsko obrambo, potem pa so postali upravni organi za obrambne zadeve, v praksi pa so se še vedno imenovali oddelki ali sekretariati za ljudsko obrambo, kar je bilo zapisano tudi na uradnih tablah. S tem pa seznam še ni končan. Omeniti je treba vsaj še izraz zaledna zagotovitev in njene službe, ki jih danes ne imenujemo več tako, ali takrat uveljavljene kratice in krajšave, ki smo jih pojasnili tudi v posebni preglednici zbornika. Priznati moram, da smo dopustili različno rabo izrazov komandant, komandir in poveljnik.

Pri zbiranju in urejanju gradiva za zbornik, sem ugotovil, da je veliko virov in zlasti dokumentov še vedno v zasebnih zbirkah. Uradni dokumenti, označeni s stopnjami tajnosti, so praviloma nedostopni, razen tistih, ki so bili publicirani. Vsem, ki so pomagali zbirati ali so prispevali dokumente in slikovno gradivo, se zahvaljujem, zlasti za tiste prispevke, ki doslej še niso bili objavljeni. Zahvaljujem pa se tudi sponzorjem in drugim, ki so poma gali pri pripravi posveta in izdaji zbornika.

Pri urejanju in preverjanju zapisanih dejstev sem imel nekajkrat občutek, da sem ponovno del vojnega dogajanja in da ga podoživljam. Ker v zborniku niso objavljeni le pogledi vojakov in miličnikov, ampak tudi pogledi vodilnih v občinah, predstavnikov medijev in tistih, ki so nudili medicinsko pomoč, je sedaj slika bolj jasna. Jasno so izražena tudi obžalovanja zaradi vseh žrtev. Zaključim lahko, da je to eno od dveh sporočil zbornika. Drugo je, da smo uspeli zapisati, kaj se je dogajalo zato, da se ne bi pozabilo.

Dr. Alojz Šteiner, urednik

*Posvet Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja v Murski Soboti 24. oktobra 2014
(Foto: Dani Mauko)*

Dr. Damjan Guštin

Recenzija

Teritorialna obramba je bila najpomembnejša obrambna komponenta, ki jo je lahko vodstvo Republike Slovenije uporabilo v obrambnih pripravah in vojni za obrambo neodvisne države dan po razglasitvi samostojnosti. Obravnava vloge in razvoja TO v ključnem poldrugem letu, tj. v letih 1990 in 1991, je bila že večkrat predmet zgodovinopisnega raziskovanja, pa tudi spominske in dokumentarne literature, ki so jo pisali tako udeleženci kot raziskovalci, ki niso bili neposredno udeleženi v njenih vrstah ali obrambnih strukturah.

Med proučevalci in pričevalci opravlja pomembno organizacijsko delo Zveza veteranov vojne za Slovenijo, ki načrtuje ali pa je že pripravila vrsto posvetovanj o vlogi Teritorialne obrambe Slovenije v obdobju obrambnih priprav in med vojno oziroma v obdobju do umika enot JLA iz Slovenije na posameznih smiselno zaokroženih območjih. Osnova zbornika Vloga Pomurja v procesu osamosvajanja izvira iz strokovnega posvetovanja o vlogi Teritorialne obrambe v Pomurju, ki je bilo 24. oktobra 2014 v Murski Soboti. Zbornik sestavlja 22 prispevkov, večino od njih so avtorji predstavili na navedenem strokovnem posvetovanju. Da je tolikšno število avtorjev pravi izziv za urednika, ki mora zagotoviti besedilom koherentnost v vsebinskem in stilnem pogledu, je samoumevno. Uredniku je s pomočjo uredniškega odbora v tem primeru uspelo. Zbornik deluje dovolj ubrano, da je notranje usklajen, čeprav je še vsak avtor dovolj individualno izrazil.

Vsebinsko zbornik sledi shemi, ki so jo zastavili organizatorji posveta. Osredotočeni na temo so uspeli zbrati avtorje, ki so posegli v vsa temeljna vprašanja o vlogi TO v tem dvoletnem obdobju, v katerem se je TO prelevila iz komponente oboroženih sil SFR Jugoslavije v vojsko Republike Slovenije. Zbornik je razdeljen na tri smiselne, vsebinsko opredeljene dele, dodan pa je del z biografijami avtorjev.

Prvi del je s prispevki Ladislava Lipiča, Alojza Šteinerja, Ivana Smodiša povezan s širšimi vidiki obrambnih priprav. Lipič je uvodoma prikazal vojaško-politične razmere v daljšem obdobju pred osamosvojitvijo Slovenije. Šteiner je vsebinsko tehtno analiziral razvoj TO v osemdesetih letih, pa vse do leta 1990, ko je TO za nekaj časa svoje delovanje omejila. Ivan Smodiš je napisal korekten prikaz delovanja Manevske strukture narodne zaščite (MSNZ) v Pomurju, v katero je bila TO vključena ponekod bolj implicitno. Avtor ugotavlja, da je bila TO, ki ji je poveljeval pokrajinski štab za Pomurje, v MSNZ vključena 6. septembra 1990, po sestanku na Tepanju. Proces vključevanja je potekal zelo

hitro. Posegli so po modifikacijah tedanje organiziranosti: »V vseh občinskih štabih so preoblikovali obstoječe enote TO oziroma organizirali nove.« Gotovo je, da so tako enote TO deloma preoblikovali, s tem pa tudi spremenili ustaljeno organizacijo, še posebej, ker je bilo premalo orožja za vse, zaradi česar je bilo potrebno enote, ki naj bi jih oborožili, izbirati. Vladimir Milošević je na lastnem primeru prikazal razvoj v burnih mesecih. Ob še vedno odprtem vprašanju formacije MSNZ je potrebno opaziti sodbo: »Z vso odgovornostjo trdim, da smo v Pomurju v 22 dneh organiziranega delovanja Narodne zaščite delovali izključno po zakonu iz leta 1982 in po pravilniku iz leta 1983.« Od 4. oktobra 1990 naprej je bil Milošević poveljnik novega vzhodnoštajerskega pokrajinskega štaba, kjer je vodil tudi organizacijske priprave na obrambo, novo obrambno organiziranost TO in preoblikovanje občinskih štabov v dva območna štaba TO, v 73. in 75. Prispevek Andreja Gerencerja je zajel delovanje občinske civilne oblasti v vojni za obrambo neodvisnosti. V prispevku je pokazal manj znano plat delovanja civilnih organov, ki so imeli po zakonodaji pristojnosti v obrambi, pri vodenju civilne zaščite, vplivali pa so tudi na vojaške akcije. Delovanje civilne obrambe je v svojem prispevku podrobneje opredelil Drago Kur. Drago Horvat je opisal delovanje milice in organov za notranje zadeve med vojno, v prispevku pa je posebej opozoril na problematiko vojnih ujetnikov, ki je bila nova tudi za policijo. Prispevek o delovanju lokalnih medijev med osamosvojitveno vojno sta napisala dva od tedaj vodilnih novinarjev Vestnika in Radia Murski val.

Sestava drugega in tretjega dela zbornika je podobna, le da se vsak zase posvečata območema delovanja obeh območnih štabov, 73. in 75., torej Prlekiji, Slovenskim goricam in Prekmurju.

Drugi del zbornika se osredotoča na delovanje 73. območnega štaba TO. Ljubo Dražnik in Alojz Šteiner sta prispevala oris delovanja in organizacije štaba, od priprav do delovanja med vojno. Miran Fišer je orisal vojno dogajanje v Občini Ormož. Zanimivo je, nikakor pa ne unikatno v slovenskem okviru, da je na sedežu ukinjenega Občinskega štaba TO Ormož konec maja 1991 nastal vojni štab TO Ormož, ki je usklajeval lokalne razmere z območnim štabom v Ljutomeru. Vladimir Kunčič je opisal boje na Gibini, Ljubo Smodiš pa boj v Presiki 2. julija. Zdravko Stolnik je prispeval obširen zapis o delovanju TO v Gornji Radgoni. V uvodnem delu je z jasno izraženim stavkom pojasnil: »Reorganizacija TO je razgradila sistem SLO in ukinila utečene oblike delovanja na ravni občine. Ker je obstajala realna možnost napada na Slovenijo, sta bila čas in način izvedbe reorganizacije skrajno neprimerna.« Poudarja tudi krizo vodenja v območnem štabu, saj so se v ključnem obdobju zamenjali kar štiri poveljniki, deloma pa je neposredno vodil enote še načelnik pokrajinskega štaba TO. V Gornji Radgoni je po njegovem opisu potekal eden pomembnejših in najbolj kompleksnih spopadov, tudi z udeležbo civilnega prebivalstva, ki je napadlo kolono JLA. Alojz Novak in Alojz Filipič sta opisala zaledno zagotovitev enot TO pred oboroženim spopadom in med njim. Začela sta z oddajo in izvzemanjem orožja poleti in jeseni 1990, nadaljevala pa z navajanjem tajnih skladišč, sanitetno in prometno zagotovitvijo in intendantskim preskrbovanjem. Marija Kuzma, tedanja direktorica Zdravstvenega doma Gornja Radgona, je opisala njegovo delovanje v času vojne, ko je zdravstvena služba morala

skrbeti za ranjene v vojaških spopadih. Tako kot drugje tudi v njenih spominih izstopa poudarek na enaki oskrbi ranjenih ne glede na pripadnost vojaški formaciji.

Tretji del orisuje dejavnosti 75. območnega štaba TO v Prekmurju. Nosilni prispevek z orisom delovanja in organizacije 75. območnega štaba TO je napisal Edvard Mihalič. Robert Lenarčič, Bojan Rožman in Živko Stanič so s skupnimi močmi napisali oris delovanja TO v Občini Lendava, kjer je prav tako namesto ukinjenega štaba TO delovalo izpostavljeno poveljstvo območnega štaba. Stanislav Gorčan je orisal dogajanje na štirih mednarodnih mejnih prehodih, pri čemer je posegel tudi v delovanje TO in v predvojni čas. Ludvik Jonaš je orisal zavzete karavle na Hodošu, Živko Stanič blokado prehodov preko Mure, Franjo Rebernak pa blokado vojašnice v Murski Soboti. Daniel Grabar je napisal prispevek o delovanju Splošne bolnice Murska Sobota med vojno. Ta je oskrbela med vojno 79 ranjencev, 29 od njih pa hospitalizirala.

Zbornik celovito obravnava tematiko TO v Pomurju v prelomnem času, tj. v letih 1990 in 1991. V prispevkih so se avtorji lotili vseh poglavitnih tem obrambnih priprav TO, tako organizacijskih kot drugih priprav na morebiten oborožen konflikt, pa tudi samega delovanja TO v vojni. Priprave na obrambo so na obravnavanem območju podobne pripravam na drugih slovenskih območjih, saj segajo od odvzema orožja in njegovega izvzemanja iz vojašnic preko skrivanja v skrivnih skladiščih in dovoza iz drugih pokrajin do zagotavljanja osnovnih zalednih zagotovitev za TO, ki je dobivala v strategiji obrambe vedno pomembnejšo vlogo. Toda območje, ki ga obravnava zbornik, je specifično po svoji vlogi v vojni sami. Zaradi specifičnega plitvega zaledja med mejama s Hrvaško in Avstrijo je pokrajina bila prisiljena organizirati obrambo tako rekoč na meji, kar je vplivalo tudi na obliko in intenzivnost bojev. V Gornji Radgoni je npr. potekal eden od najbolj kompleksnih spopadov, ki jih je vodila TO RS v vojni junija in julija 1991. Večina prispevkov je opredeljena z orisom organizacijske in formacijske plati delovanja TO v Pomurju, še bolj pa z orisom bojnih delovanj in bojev v vojni junija in julija 1991 na istem območju nasploh. Vendar se pisci ne izogibajo niti širšim problemom in tudi nekaterim nevrvalgičnim točkam. Več avtorjev s svojega vidika odpira vprašanja reorganizacije TO spomladi 1991 (ukinitve občinskih štabov in ustanovitve novih območnih štabov) in slikovito ilustrira dosedanje poznavanje reorganizacije, ki je bila gotovo prepozna glede na načrtovano osamosvojitve in ocene, da bo varnostna kriza tedaj najhujša, kaže pa tudi, da je bila srednjemu poveljniškemu kadru premalo pojasnjena. Plastično pa je razvidno tudi iz teh prispevkov, da so dislocirana poveljstva oziroma poveljniška mesta kljub vsemu v veliki meri nadomestila pomanjkljivosti in ohranila delujočo poveljniško verigo. Avtorji pa opozarjajo tudi na veliko število enot, kar je bila posledica ustanovitve območnih štabov, ki bi jih v primeru višje intenzivnosti spopada bilo skoraj nemogoče voditi.

Zbornik predstavlja v dosednji literaturi o TO pomembno dopolnitev pa tudi izpopolnitev tako splošnega poznavanje vojne za obrambo neodvisnosti kot tudi vojaškega zgodovinopisja. Žal je še vedno tako, da se tovrstna literatura lahko ustvarja predvsem z uporabo ustnih virov, spominskega gradiva, lastne dokumentacije poveljujočih in pripadnikov, manj pa z uporabo dokumentarnega gradiva same TO in JLA. Prav v tem

je tudi dodatna kvaliteta zbornika, saj so nekateri avtorji uporabili tudi del dostopnega gradiva, zaplenjenega nasprotniku. Iz besedila je tudi vidno, da bo zbornik vsebinsko bogato opremljen s fotografskim gradivom, kar bo še povečalo njegovo vsebinsko in sporočilno vrednost.

Zbornik Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja je s strokovnega vidika neoporečen, zato toplo priporočam, da se objavi.

Dr. Damijan Guštin
Inštitut za novejšo zgodovino

Udeleženci posveta Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja (Foto: Dani Mauko)

Eden od referatov na posvetu Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja (Foto: Dani Mauko)

Dr. Tomaž Kladnik

***Zbornik Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja –
velik prispevek k nacionalni vojaški zgodovini***

Vsaka vojna ne glede na obliko predpostavlja doseganje političnega cilja s silo, da bi z oboroženim delovanjem upočasnila oziroma negirala nasprotnika. Teorija in praksa vojaškega delovanja se proučujeta tako v miru kot v vojni. V miru se proučujejo principi in načela o pripravi in vodenju bojevanja ter pridobivanje praktičnih izkušenj v poveljevanju z enotami. Le-to zahteva množico postopkov, ki so praktičnega značaja, vendar morajo biti v skladu z veljavno teorijo, saj še tako dovršena praksa, če je presežena, nima pravega pomena. Pri proučevanju in usvajanju osnovnih načel pa je še posebej v vojni najpomembnejša hitra in realna ocena situacije, izdelava določenih predpostavk, sprejem odločitve, realna določitev naloge posameznim enotam, organizacija sodelovanja in optimalna uporaba sredstev, s katerimi se razpolaga. Tako se je teorija razvijala od opisovanja dogodkov iz bojne prakse, na osnovi katerih so se izdelovali in dajali nasveti za organizacijo in vodenje bojevanja, do preraščanja v večino, ki je ob tem analizirala tudi pojave in procese na bojišču.

Zapisana zgodovina je v veliki meri zgodovina vojskovanja, saj je politična karta sveta, pa tudi naše države, večinoma posledica osvajanj, državljskih uporov in spopadov za neodvisnost. Ko po zmagah v vojnih spopadih – saj se vojskujemo, da bi zmagali, mar ne – ponovno nastopi mir, se ponovno tako ali drugače pripravljamo na vojno. Pri tem pa velikokrat pozabimo na izkušnje iz vojskovanj naših prednikov, ki so v spopadih, ki so jih preživeli ali pa ne, na osnovi doktrinarnih zapovedi in lastnih znanj in izkušenj, velikokrat že našli rešitve, kakršne v sodobnosti marsikdaj na novo odkrivamo. Ob proučevanju svetovne in nacionalne vojaške zgodovine in njenega povezovanja s principi delovanja sodobnih vojska, so vojaškozgodovinske raziskave, pa tudi memoarska literatura pomembnih poveljnikov iz preteklosti, neizčrpen vir za delovanje in odločanje vojaških poveljnikov danes, saj so kljub izjemnemu tehnološkemu napredku, ki so mu bili vojaki med svojim delovanjem priča, osnovni principi delovanja ostali enaki. O tem, kdaj, kako in kje odloči poveljnik. Sam. Sam pa nosi tudi odgovornost za uspeh ali neuspeh svoje odločitve.

Pričujoči zbornik, Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja, pred nami zrcali vse zgoraj omenjeno. V prvem delu, katerega vsebina presega sam naslov, saj na začetku na eni strani podaja pregledni uvid v širše družbeno in politično dogajanje v Sloveniji in Jugoslaviji, na drugi pa zelo natančen, z viri in osebnimi izkušnjami pisca podkrepljen zgodovinski razvoj TO v Pomurju od leta 1986 do 1990. Pri tem pa bi moral biti vsem nam, ki se ukvarjamo z raziskovanjem nacionalne vojaške zgodovine, pa tudi odgovornim v

Ministrstvu za obrambo in Slovenski vojski, na kar mimogrede v Vojaškem muzeju Slovenske vojske opozarjajo/opozarjamo že vsaj dvajset let, v razmislek zapis, da je »pomemben del dokumentov, ki bi jih lahko uporabil pri svojem raziskovanju, (je) nedostopen, povečini zato, ker so še vedno označeni s stopnjami tajnosti države, ki ne obstaja že skoraj četrto stoletja, ali pa so arhivsko še neurejeni«. Da bi odpravili ovire za raziskovalce, bi bilo treba tudi kaj ukreniti, v nasprotnem primeru bo o naši zgodovini pisala nasprotna stran, in to ne nujno objektivno.

V nadaljevanju lahko v zborniku spremljamo vojna dogajanja na območju obeh pomurskih območnih štabov TO in na območju Občine Ormož. Ob omejenem prostoru nikakor ne morem omeniti vseh piscev tega obsežnega zbornika, vendar je potrebno izpostaviti, da vsak na svoj način zaokroža veliko zgodbo, ki so jo slovenske oborožene sile na območju Pomurja prispevale k ubranitvi samostojnosti komaj nastale države. Vsekakor pa velja izpostaviti prispevek poveljnika Vladimirja Miloševiča, ki v sklepu zapiše: »TO ni imela izgub, vendar pa nismo bili brez napak in slabosti, a jih je bilo bistveno manj kot pri nasprotniku. To pa v vojni prevesi tehtnico uspeha.«

V slovenski vojaški zgodovini je marsikaj ostalo neodkrito in nezapisano. Zato zbornik, ki ga držite v rokah, pomeni velik prispevek k nacionalni vojaški preteklosti, s čimer pomaga razumeti našo sedanost, prispeva pa tudi k razvoju slovenske vojaške misli.

Prof. dr. Tomaž Kladnik

Metka Fujs

Recenzija

Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja je naslov, ki pove bistveno manj kot vsebina, ki jo bralec pričujočega zbornika spozna, ko ga prebere. O osamosvojitvenem procesu v Sloveniji je po poltretjem desetletju napisanega precej, in sicer tako strokovnih razprav kot spominov. Dogajanje je bilo tudi medijsko izjemno pokrito, zaradi česar smo si v minulih letih lahko ogledali kar nekaj televizijskih oziroma filmskih dokumentarnih izdelkov s posnetki, ki so nastali na krajih političnega odločanja ali vojnih dogodkov.

Branja gradiva za zbornik sem se zato lotila z dvema pričakovanjema, in sicer da bom, sodeč po naslovu, dobila natančen vpogled v organizacijo in delovanje TO Pomurja v času političnih sprememb v Sloveniji in med osamosvojitveno vojno in nek okvirni vpogled v politično in vojno dogajanje v Sloveniji, ki naj bi ga že poznala in v kontekst katerega bo postavljeno dogajanje v Pomurju. Vedela sem, da so prispevke napisali aktivni udeleženci dogodkov, zaradi česar sem se branja gradiva na začetku lotila prizanesljivo in s potrebno mero spoštovanja do konkretnih oseb in zapisanih spominov, ki jih delijo s širšim bralstvom. Iz istega razloga sem se kot zgodovinarica lotila branja tudi z določenim predsodkom, pričakujoč v vsebini neko mero neobjektivnosti, v strukturi zapisanega pa metodološke nedoslednosti.

Nič od navedena se ni zgodilo ali pokazalo kot dejstvo. Morda le to, da so nekateri spomini pač prosto zapisani, kot so ostali v zavesti posameznikov, dopolnjeni s kančkom tedanjega čustvenega stanja, za katerega vsi vedo, da je težko ponovljivo. In upravičenega ponosa. Nekateri pa so dopolnjeni s podatki iz drugih virov z namenom, da bi bilo zapisano kar najbolj zgodovinsko verodostojno.

Urednik dr. Alojz Šteiner se je skupaj z uredniškim odborom lotil naloge profesionalno in z jasnim zavedanjem, kakšne pasti lahko pričakuje pri uporabi pisnih in nepopolnih arhivskih virov. Enako kot pri umeščanju osebnih spominov avtorjev v neko celoto, katere namen je sicer spomenik braniteljem Pomurja, vendar tudi strokovno korekten vojaškozgodovinski zbornik. Natančno to pa jim je tudi uspelo urediti, tj. spominsko in strokovno publikacijo s prispevki mnogih avtorjev, ki so bili nosilci tedanjega, pa ne samo vojaškega, ampak celovitega družbenega dogajanja na območju Pomurja. Publikacijo, polno podatkov o zgodovinskih ozadjih, osebah, odločitvah, učinkih odločitev, organizacijah, opremi, dogodkih in krajih, skratka o vsem, kar nam na koncu da celovit vpogled v vojaško-varnostno in civilno dogajanje v Pomurju.

Očitno je, da so avtorji besedil dobili navodila, kako naj strukturirajo svoje prispevke, kako naj navajajo vire (literaturo, dokumente, pričevanja) in zapisano sklenejo z nekim zaključkom, v katerem na kratko povzamejo vsebino oziroma strnejo učinke dogajanja, o katerem pišejo.

Zbornik je razdeljen na štiri dele, pri čemer je prvi mišljen kot splošni del, ki nas popelje skozi zgodovino oblikovanja slovenskih nacionalnih meja in skozi mednarodne politične in domače politično-vojaške razmere pred razglasitvijo samostojnosti. V daljši razpravi o zgodovinskem razvoju TO v Pomurju so povzete vojaškostrateške značilnosti območja in vojaškozgodovinske prakse, na osnovi katerih se je TO v Sloveniji, pa tudi v Pomurju, razvila v organizacijo, ki je lahko dobila vojno proti JLA leta 1991. Predstavljena je organizacija Manevske strukture narodne zaščite, ki je povezala več sistemov s končnim ciljem, tj. varovati osamosvojitveni proces pred posegom in poveljevanjem strukturi v času, ko se je poseg zgodil. Organiziranje civilne obrambe in sodelovanje TO z milico dopolni sliko o tedanjih geopolitičnih, varnostnih in vojnih razmerah, v kakršnih do takrat še nihče od sodelujočih ni deloval, zato se je porodila marsikatera dilema, npr. ravnanje z vojnimi ujetniki. Nastale pa so tudi različne oblike solidarnosti, prijateljstva in pomoči. Morda je ravno zaradi tega delovanje Občine Murska Sobota z mednarodnimi povezavami in diplomatskimi aktivnostmi predstavljeno v prvem delu. Prispevek o vlogi osrednjih pomurskih medijev, o delu urednikov, novinarjev in tiskarjev samo dopolni sliko o tem, kakšna moralna moč je bila za slovensko osamosvojitvijo in kakšno javno podporo je imela.

Drugi del je namenjen območju Prlekije in Slovenskih goric z obsežnim vojaško-analitičnim prikazom vojnega delovanja obrambnih sil v okviru 73. območnega štaba TO Ljutomer, z opisi konkretnih spopadov in dogodkov na območju Ljutomera, Ormoža in Gornje Radgone. Dopolnjen je z opisom delovanja zaledne vojaške oskrbe in vloge zdravstvenega doma v Gornji Radgoni pri skrbi za ranjene vojake in civilno prebivalstvo.

Tretji del nas po enakem sistemu prestavi v Prekmurje, na območje delovanja 75. območnega štaba TO Murska Sobota, kjer so posebej prikazani konkretni dogodki v lendavski občini, zavzetje mejnih prehodov in stražnic na meji z Avstrijo in Madžarsko, blokada mostov na Muri in vojašnice v Murski Soboti. Dnevniški in statistični pregled, ki nam ga ponuja prispevek o soboški splošni bolnišnici in njenem osebju, nas na koncu zbornika spomni, da sta za vsakim sistemom, ki je ali želi biti dolgoročno učinkovit, strokovnost in človečnost.

Predstavitev avtorjev in njihove vloge v osamosvojitvene času v zadnjem delu zbornika se mi zdi dobra uredniška odločitev, ki pomembno dopolnjuje nabor podatkov. Isto velja za izbor fotografij in dokumentov, s katerimi pričujoči zbornik zaokroža osebno in zgodovinsko pripoved konkretnih oseb, pa tudi pripoved avtorjev fotografij, novinarjev, reporterjev in fotografov, ki so bili skupaj s teritorialci, miličniki in civilno zaščito v središču najnevarnejših dogodkov. Naslednja pripoved te vrste bo verjetno le zgodovinska.

Metka Fujs
Pomurski muzej Murska Sobota

Udeleženci posveta Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja med listanjem posebne vojne izdaje Vestnika (Foto: Dani Mauko)

Prvi del

*... da rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!*

REPUBLIKA
SLOVENIJA

Tabla Republike Slovenije, ki jo je JLA odstranila in poteptala na mednarodnem mejnem prehodu v Gornji Radgoni (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Ladislav Lipič

Vojaško-politične razmere pred osamosvajanjem Slovenije

Uvod

Moj prispevek predstavlja opis vojaško-političnih razmer pred osamosvajanjem Slovenije v skupni državi Jugoslaviji. Pri pisanju pričujočega besedila se nisem mogel izogniti takratnim mednarodnim razmeram, ki so bistveno vplivale na proces osamosvajanja Slovenije.

Proces osamosvajanja Slovenije obravnavam v daljšem časovnem obdobju in ne samo v obdobju ob koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih let minulega stoletja, ko se je zgodovinski proces za slovenski narod uspešno končal. Res pa je, da so takrat potekali pomembni demokratični procesi v celotni Jugoslaviji, vendar pa so bili najbolj izraziti v Republiki Sloveniji.

Tudi takratne mednarodne okoliščine so bile ugodne, saj je padel berlinski zid in prišlo je do združitve Nemške demokratične republike in Zvezne republike Nemčije v skupno državo. Najavljala se je osamosvojitve treh baltskih držav, pojavila se je notranja kriza v takratni Sovjetski zvezi. Enote Rdeče armade se niso umikale samo iz Vzhodne Nemčije, ampak tudi iz ostalih držav Varšavskega pakta. Nihče pa si ni upal napovedati, kako daleč bo šla Sovjetska zveza s politiko perestrojke in glasnosti. V tej luči so mnogi razpadanje Jugoslavije videli kot nevarno žarišče v povojni Evropi in temu primerni so bili tudi prvi odzivi ZDA in nekaterih evropskih voditeljev.

Vse to nam narekuje, da pri obravnavi tako pomembnih zgodovinskih dogodkov, kot sta nastanek in oblikovanje nove, samostojne države Slovenije, ne prezremo tako domačih kot mednarodnih okoliščin. Relativno kratek časovni odmik od teh dogodkov omogoča večjo stopnjo osebne objektivnosti pričevalcev tistega časa, istočasno pa jo ovira nedostopnost nekaterih arhivskih dokumentov.

Boji za slovenske meje

Zaradi boljšega razumevanja celovitosti procesa oblikovanja slovenskega nacionalnega prostora v samostojno in suvereno državo je nujno zapisati vsaj najpomembnejše zgodovinske dogodke, ki so vplivali na osamosvojitve in jo omogočili. Teritorialno oblikovanje ozemlja Republike Slovenije je potekalo od druge polovice 19. stoletja, od t. i. pomladi narodov leta 1848, in še celo 20. stoletje (Grabnar, 2000).

Prvi boj za meje Slovenije

S politično vztrajnostjo je slovenskemu narodu uspelo v evropsko pomembnem geopolitičnem prostoru postopoma izoblikovati upravno-politično teritorialno enoto, ki od druge svetovne vojne naprej vključuje večji del s Slovenci poseljenega prostora. Ko si je Slovenija ob razpadu Avstro-Ogrske pridobila delno suverenost kot federalna enota v okviru Države SHS, je bila njena prva naloga, da jo uveljavi na narodnostnem ozemlju, ki pa ni bilo v nobenem pravnem aktu nedvoumno določeno, zato je morala ozemeljske zahteve proti Italiji, Avstriji in Madžarski šele uveljavljati. Težavna pogajanja z Italijo so se končala z Rapalsko pogodbo. Pogajanja z Avstrijo so bila v znamenju plebiscita na Koroškem leta 1920, podlaga za določitev meje z Madžarsko pa je bila Trianonska pogodba, podpisana 4. junija 1920 (prav tam).

Drugi boj za meje Slovenije

Jugoslavija je kot članica zmagovite koalicije v drugi svetovni vojni upravičeno terjala pravico, da sodeluje pri povojnem urejanju meja, zlasti tistih, ki so ostale sporne od njihovega nastanka po prvi svetovni vojni. Ugodno rešitev je lahko pričakovala, ker so bile države z narodnostno spornimi mejami na strani premaganih, pa tudi zato, ker so enote jugoslovanske vojske zasedle ozemlja, ki naj bi pripadla Jugoslaviji. Tako sta avstrijsko-jugoslovanska in madžarsko-jugoslovanska meja ostali nespremenjeni, medtem ko je bila italijansko-jugoslovanska meja določena z Osimskimi sporazumi. Meja s Hrvaško je postala republiška meja (prav tam).

Tretji boj za meje Slovenije

Današnje slovensko državno ozemlje je identično z ozemljem Republike Slovenije v okviru SFRJ. Danes je že očitno, da bo dokončna zaokrožitev slovenskega nacionalnega prostora določena na mednarodnem arbitražnem sodišču v 21. stoletju in šele takrat bomo lahko zapisali dokončne rezultate teritorialne osamosvojitve Slovenije (prav tam).

Dogodki, ki so olajšali osamosvojitve Slovenije

Ustanovitev Teritorialne obrambe Slovenije leta 1968 kot posledice napada enot Varšavskega pakta na Češkoslovaško, modernizacija in ustanovitev kadetske šole za miličnike so bila konkretna dejanja takratnih slovenskih oblasti na področju nacionalne varnosti, ki so imela daljnosežne pozitivne posledice, ki so dale rezultate v osamosvojitveni vojni leta 1991. Tudi preprečitev mitinga resnice leta 1989, nato pa še javni prikaz oborožene enote TO v Kočevski Reki decembra 1990 sta bila odločna pokazatelja, da bo Slovenija svojo namero, da postane samostojna država, branila z orožjem.

Mednarodne okoliščine

Najpomembnejše dogodke, ki so vplivali na razmere v Jugoslaviji in tudi v Sloveniji, sem omenil v uvodu besedila. V mednarodnem prostoru so to razpad Varšavskega pakta, umik njegovih enot iz Vzhodne Nemčije in kasneje tudi iz drugih držav članic, konec hladne vojne in intenziviranje procesa demokratizacije, ki je zajel bivše države celotnega vzhodnega bloka in tudi Jugoslavijo. Omenjeni proces se je najprej in tudi najvidneje začel v Sloveniji, enako kot vsi ostali pozitivni procesi na različnih področjih, ne samo na političnem. S pomočjo različnih virov in pričevanj pa lahko že danes z gotovostjo trdimo, da so bile mednarodne okoliščine za slovensko osamosvojitve neugodne, čeprav je vtis zaradi opisanih dogodkov v Evropi lahko drugačen. Neugodne predvsem zato, ker se je na dogodke v Jugoslaviji gledalo tudi kot na možno žarišče oboroženih konfliktov, kar je bilo takrat še nepredstavljivo. Vendar pa se je prvič po drugi svetovni vojni v srcu moderne Evrope zgodilo prav to.

Milan Kučan, takratni predsednik predsedstva Republike Slovenije, je na posvetu, ki ga je junija 2013 organizirala Zveza veteranov vojne za Slovenijo, o vlogi TO pri vzpostavljanju in zavarovanju osamosvojitve dejal (Kučan, 2014, str. 111–112):

»Odnos mednarodne skupnosti je bil ambivalenten, odvisen od poznavanja razmer in od interesov posameznih držav glede ohranitve ali razpada Jugoslavije. Glede na poznavanje razmer in odnosov v Jugoslaviji so bili po naših ocenah možni zavezniki zlasti Avstrijci in Nemci, ki so bili gospodarsko in politično močno prisotni v Jugoslaviji že prej. Začuda zavezniki v prvem obdobju niso bili Italijani. Države, tiste bolj odmaknjene od Jugoslavije, Francija, ZDA in severnjaki nasploh pa razpadanja nikakor niso mogli razumeti niti podpreti.«

Za razmere tistega časa je bilo to razumljivo, saj bi bil enostranski akt razdružitve slab zgled za Sovjetsko zvezo in Češkoslovaško. Ravno na to dejstvo je opozoril italijanski minister za zunanje zadeve De Michelis, ki je bil na obisku v Sloveniji 1. decembra 1990. Ogromne količine nakopičenega orožja in nezadovoljna vojska, ki se je morala umakniti iz življenja v dokaj dobrih pogojih domov v Sovjetsko zvezo, so predstavljale realno nevarnost, ki so jo voditelji navedenih držav morali imeti v mislih. Iz raznih držav Evropske skupnosti so prihajala opozorila, da Slovenije ne bo nihče priznal, če se bo enostransko odločila za osamosvojitve. Vendar so se stališča postopoma spreminjala in pri tem so bili tako izid plebiscita kot razglasitev samostojnosti in agresija JLA velikega pomena. V osnovi pa je Zahod vendarle podpiral enotno Jugoslavijo, čeprav le demokratično, v kakršno naj bi se preobrazila z odgovornim ravnanjem Slovenije (prav tam).

Do razglasitve samostojnosti in agresije JLA na Slovenijo so se zvrstili številni pogovori in srečanja z evropskimi voditelji, pa tudi različni pritiski. Vendar je slovensko politično vodstvo ostalo trdno zavezano plebiscitarni odločitvi in cilju, tj. mednarodnemu priznanju oziroma uspešni obrambi neodvisne države.

Politične razmere v Sloveniji

Danes lahko z gotovostjo zapišem, da so se razmere v bivši skupni državi Jugoslaviji začele zaostrovati po smrti predsednika Tita leta 1980. Takratni dogodki so privedli do razmišljanja o nujnosti sprememb v politični ureditvi države, v kateri je tudi Slovenija pričakovala varnost in zaščito nacionalne identitete ter možnost mirnega razvoja. Prva jasna zahteva po neodvisnosti Slovenije je bila leta 1987 izražena v 57. številki Nove revije. Nato je sodni pregon zoper četverico, Janšo, Tasiča, Zavrla in Borštnerja, sprožil močno izražene zahteve po demokratizaciji. Ustanovljen je bil Odbor za obrambo četverice, ki se je kasneje preimenoval v Odbor za varstvo človekovih pravic in na njegovo pobudo je slovenska javnost z množičnimi demonstracijami protestirala v podporo četverici. Tudi prve stranke, takrat še zveze, so izražale jasno podporo demokratizaciji, vendar je takrat že večina, vključno s takratno slovensko oblastjo, začela spoznavati, da so možnosti za sožitje v Jugoslaviji vse manjše.

Leta 1989 je bila napisana Majniška deklaracija, ki jo je 8. maja 1989 na protestnem zborovanju zaradi druge aretacije Janeza Janše javno prebral pisatelj Tone Pavček. Takratna aktualna oblast je na razglasitev deklaracije odgovorila z alternativnim programom, Temeljno listino Slovenije 1989, ki jo je Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije (SZDL) objavila 22. junija 1989 in v kateri je še zagovarjala jugoslovansko državo, ki bi morala biti sicer federativna, vendar demokratična.

Omeniti velja še en pomemben dogodek v tistem času, da so slovenski komunisti zapustili 14. kongres ZKJ, ker niso bili upoštevani njihovi predlogi, kar je pomenilo tudi konec ZKJ.

Marca 1990 je Slovenija razglasila gospodarsko samostojnost. Aprila je na volitvah za predsednika predsedstva Slovenije zmagal Milan Kučan, na parlamentarnih volitvah pa koalicija opozicijskih strank Demos.

Slovenska politika in oblast sta se začeli ukvarjati s pripravo na osamosvojitve že julija 1990, še posebej s pripravami osamosvojitvene zakonodaje. Sledilo je sprejemanje potrebnih pravnoformalnih aktov, in sicer od Deklaracije o suverenosti Republike Slovenije do ostale potrebne zakonodaje.

Omeniti velja plebiscit o osamosvojitvi Slovenije, ki je potekal 23. decembra 1990. Glasovanja se je udeležilo 93,2 odstotka volilnih upravičencev, za samostojnost pa je glasovalo 88,2 odstotka volivcev.

Razmere na področju nacionalne varnosti

Stopnjevanje konfliktov na političnem področju je seveda vplivalo tudi na področje nacionalne varnosti. Po mitingih v podporo srbski politiki, predvsem v Srbiji, so konflikti dosegli vrhunec po napovedi gospodarske blokade Sloveniji zaradi podpore kosovskim Albancem v Cankarjevem domu januarja 1989. Ob koncu leta so se še zaostri in pripadniki takratne slovenske milice so 1. decembra 1989 v akciji, ki so jo poimenovali Sever, preprečili prihod srbskih mitingašev na miting resnice v Ljubljano.

Sprejeti zakoni so omogočali Sloveniji tudi nekatere pristojnosti na področju nacionalne obrambe, posebej še pri določanju služenja vojaškega roka in poveljevanju v TO (Kacin, 2014, str. 26).

Izpostaviti želim nekaj pomembnih dogodkov, ki so bili po moji oceni pomembni in prelomni na področju obrambe kot delu nacionalne varnosti.

Poskus odvzema orožja TO

Priprave na odvzem orožja TO so se v Republiškem štabu Teritorialne obrambe (RŠTO) Slovenije začele že januarja 1990 z zbiranjem informacij o količinah in vrstah orožja. Ukaz o takojšnji premestitvi orožja, streliva in minsko-eksplozivnih sredstev je bil izdan 15. maja 1990, kar je povzročilo burno reakcijo tako med pripadniki TO kot v politiki in javnosti nasploh. Posledica je bila zaustavitev oddajanja orožja, kar pomeni, da slovenska TO ni bila razorožena. Zato je zgodovinsko netočno in zavajajoče pisanje o razorožitvi TO, kajti do razorožitve ni prišlo, vendar pa je ta poskus sprožil pomembne organizacijske in politične procese. Po moji oceni je bila najpomembnejša ugotovitev, da se JLA pripravljala na oborožen poseg v slovensko samostojnost, kar nam je narekovalo tudi sprejem ustreznih ukrepov.

Organiziranje narodne zaščite, poimenovane Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ)

Organiziranje vojaške strukture, poimenovane MSNZ, je bila neposredna posledica poskusa odvzema orožja TO. Organiziranje takšne strukture je omogočal takratni zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti (Zakon o SLO in DS). Navedena struktura je v obdobju od poletja do imenovanja novega RŠTO, 4. oktobra 1990, zagotavljala obrambno sposobnost Slovenije.

Imenovanje novega načelnika RŠTO

Skupščina Republike Slovenije je 28. septembra 1990 s sprejetjem ustavnih amandmajev in ustavnega zakona predsedstvu Republike Slovenije dala pristojnost za poveljevanje TO v miru in izrednih razmerah. Imenovan je bil nov vršilec dolžnosti načelnika RŠTO in zastopnik poveljnika TO Republike Slovenije. RŠTO je bil podrejen predsedstvu Republike Slovenije. 3. oktobra 1990 je bila ukinjena MSNZ, enote in sredstva pa so bila podrejena TO. Naslednji dan, 4. oktobra 1990, so dolžnosti prevzeli novi poveljniki pokrajinskih štabov TO.

Formiranje učnih centrov TO Ig in Pekre ter pekrski dogodki

V obdobju od imenovanja novega RŠTO do ustanovitve učnih centrov na Igu in v Pekrah so bile izvedene številne aktivnosti za pripravo normativnih aktov, usposabljanje poveljstev in enot ter opremljanje TO. V obeh učnih centrih so potekale številne aktivnosti, da se je usposabljanje 15. maja 1991 lahko začelo.

Dogodek, ki je dokončno pokazal, da bo prišlo do uporabe vojaške sile, s katero je takratno jugoslovansko vodstvo nameravalo onemogočiti osamosvojitve Slovenije, se je zgodil 23. maja 1991 v dopoldanskih urah v Pekrah pri Mariboru. Armada je zahtevala izročitev nabornikov in demonstrirala svojo silo, vendar pa vodstvo učnega centra, ki ga je podpiralo slovensko in mariborsko politično vodstvo in sile TO Vzhodnoštajerske pokrajine (VŠP), predvsem pa Pekrcani in Mariborčani z množičnimi protesti, ni popustilo. Začela so se pogajanja, ki so se končala z ugrabitvijo poveljnika TO VŠP in njegovega spremljevalca, a sta bila naslednji dan izpuščena. Armada se je umaknila v vojašnice, pod kolesi oklepnika pa je padla prva smrtna žrtev.

Razglasitev samostojnosti in začetek vojaškega spopada

Slovenska skupščina je 25. junija 1991 sprejela ustavni zakon o grbu in zastavi ter Temeljno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. 26. junija 1991 je bila na slovesnosti pred slovenskim parlamentom razglašena samostojna in neodvisna Slovenija. Iste dne se je začela agresija JLA na Slovenijo.

Navedene dogodke označujem kot prelomne, ker so pokazali dvoje, in sicer, da se Slovenija in njeno politično in vojaško vodstvo načrtno in učinkovito pripravljata na uresničitev na plebiscitu izglasovane odločitve o samostojnosti in neodvisnosti in da z gotovostjo lahko pričakujemo, posebej po pekrskih dogodkih, da bo prišlo do uporabe vojaške sile, kar se je 26. junija 1991 tudi zgodilo.

Zaključek

Z gotovostjo lahko zapišem, da so bile vojaško-politične razmere pred osamosvojitvijo Slovenije zapletene na obeh ravneh, tako na mednarodni ravni kot na ravni Jugoslavije. Čeprav je val demokratizacije zajel celotno vzhodno Evropo, so tektonske spremembe s padcem berlinskega zidu in razpadanjem Sovjetske zveze, predvsem njene Rdeče armade, vzbujale skrb in strah med zahodnimi politikami. Nevarnost izbruha vojnih spopadov je bila realna, vendar se je to zgodilo le na tleh Jugoslavije. Kolebanje nekaterih držav in državnikov je bilo pogojeno prav z bojznijo pred vojno, ki bi lahko zajela celotno Evropo.

Politične spremembe v domačem geografskem prostoru so enako kot v vzhodni Evropi potekale zelo dinamično, vendar je takratnemu slovenskemu političnemu vodstvu z zrelo in preišljeno politiko uspelo, da se je Slovenija osamosvojila. Čeprav slovenska politika ni premogla tako velike in izrazite enotnosti, kot smo bili priča med ljudmi, so politiki zmogli toliko modrosti, da so v pravem trenutku jasno zaznali splošni nacionalni interes

in mu dali prednost pred interesi posameznih političnih strank in posameznikov.

Vse politične odločitve, predvsem pa odločitev, izglasovana na plebiscitu, so nato z orožjem v rokah podprli slovenski teritorialci in miličniki ob podpori ljudi. Reorganizacija poveljstev in enot TO, ki je bila izvedena neposredno pred vojno, zaradi dolgoletnega usposabljanja ni bistveno vplivala na izvedbo nalog. Pripadniki slovenske milice, ki so bili namenjeni in usposobljeni za naloge javne varnosti, so svojo nalogo v vojni opravili z odliko in skupaj s TO odločilno prispevali k nastanku samostojne in neodvisne države Slovenije.

Viri:

- Grabnar, Marjan, 2000. Teritorialno oblikovanje Slovenije v 20. stoletju. Novo mesto: zaključna generalštabna naloga.
- Kacin, Jelko, 2014. O državnem udaru, ki ga ni bilo, ker je bil zamujen. V: Vloga TO pri vzpostavljanju in varovanju osamosvojitve. V: Zbornik prispevkov s posveta. Ljubljana: Defensor.
- Kučan, Milan, 2014. Vloga TO pri vzpostavljanju in varovanju osamosvojitve. Ljubljana: Defensor.

Alojz Šteiner

Zgodovinski razvoj Teritorialne obrambe v Pomurju od leta 1968 do 1990

Uvod

V prispevku predstavljam ugotovitve proučevanja in raziskovanja zgodovinskega razvoja teritorialne obrambe in njenih značilnosti na območju Pomurja na eni in vojaškogodovinskih ter strateških značilnosti pokrajine ob Muri na drugi strani. Pri tem izhajam iz primerjave s slovenskim okoljem in posebej opisujem nekatere značilnosti teritorialne obrambe pri organiziranju, usposabljanju, bojni pripravljenosti, vpetosti v prostor in družbenopolitično okolje v času delovanja Pokrajinskega štaba Teritorialne obrambe (PŠTO) Pomurja od leta 1980 do 1990. Pomembna raziskovalna vprašanja so bila tudi, kakšen je bil prehod in katere so bile značilnosti tranzicije v Sloveniji ob demokratičnih spremembah in pripravah na osamosvojitve v letu 1990 in 1991, kako so ljudje dojemali teritorialno obrambo in kako jo sedaj s časovne oddaljenosti vidijo nekdanji pripadniki stalne sestave TO.

V prispevku postavljam tezo, da je organiziranost in pripravljenost TO na območju Pomurja do leta 1990 pomembno prispevala k učinkovitosti in uspešnosti delovanja obrambnih sil v pokrajini, kar se je odrazilo v slovenski osamosvojitveni vojni.

Med raziskovanjem kljub skoraj enoletnim prizadevanjem nisem uspel dobiti vseh uradnih dokumentov. Arhivi štabov TO Pomurja so bodisi uničeni ali so izginili ob reorganizacijah Slovenske vojske, del dokumentov pa je bil prepeljan na Generalštab Slovenske vojske in Ministrstvo za obrambo. V postopku urejanja vpogleda v obstoječe uradne dokumente sem bil deležen podpore in razumevanja na ministrstvu, čeprav je procedura za odobritev vpogleda in odstranjevanja stopenj tajnosti izjemno dolga. Pomemben del dokumentov, ki bi jih lahko uporabil pri svojem raziskovanju, je nedostopen, povečini zato, ker so še vedno označeni s stopnjami tajnosti države, ki ne obstaja že skoraj četrto stoletje, ali pa arhivsko še niso urejeni. Zato je bilo tudi moje prikazovanje dogodkov o organiziranosti in mobilizacijskem razvoju, pripravljenosti in ostalih vidikih delovanja TO v Pomurju precej oteženo. Tako raziskovalcem ostaja naslonitev na sekundarne vire. Tudi zaradi tega sem opravil več intervjujev z nekdanjimi pripadniki in nosilci organiziranja ali vodilnimi v nekdanji TO.

V petintridesetletni vojaški karieri v slovenskih obrambno-vojaških strukturah sem 15 let služboval v štabih TO, od tega 11 let v Pomurju. Na to obdobje tako kot številni rezervisti, s katerimi sem deloval v TO, gledam s ponosom in prepričanjem, da smo bili

dobra slovanska vojska. Morda je kakšen pogled tudi oseben, geografsko determiniran, kar pri Pomurcih oziroma Prekmurcih radi rečemo, vendar dovolj objektivni, toda o tem naj presojajo bralci.

Vojaškostrateške in vojaškozgodovinske značilnosti pokrajine ob Muri

Izraz Pomurje se je za pokrajino ob Muri v nekdanji republiki skupne jugoslovanske države začel uveljavljati v petdesetih letih prejšnjega stoletja¹ kot del takratne regionalizacije Slovenije. Dokončno pa je bil uveljavljen v procesih decentralizacije ob koncu sedemdesetih, ko je bila v Sloveniji politično in administrativno oblikovana pokrajina Pomurje, ki je zajela tudi obrambno področje. Z izrazom Pomurje označujemo severovzhodni del Republike Slovenije, ki vključuje območja tako na levi kot desni strani reke Mure. Vključuje nižinski svet Ravenskega in Dolinskega na levi ter Mursko in Apaško polje na desni strani Mure. V gričevnat svet sodijo na levi strani reke Goričko in Lendavske gorice, na desni pa Radgonsko-Kapelske in Ljutomerske gorice. Geografsko torej to območje obsega Prekmurje, severni del Prlekije in severovzhodni del Slovenskih goric, všteti Apaško polje. Pretežni del upravne in administrativne razdelitve se je ohranil tudi po osamosvojitvi Slovenije.

V praksi pa je kljub prizadevanjem² za uveljavitev izraza mogoče zaslediti tudi mešanje in zamenjavo izrazov Pomurje in Prekmurje. Ko omenjamo Prekmurje³, najpogosteje mislimo na pokrajino na levi strani Mure med Avstrijo, Madžarsko in Hrvaško.

- 1 To je bilo doseženo sredi petdesetih let prejšnjega stoletja z murskosoboškim okrajem, ki naj bi povezal Prekmurje in Prlekijo. Klemenčič (2009, str. 9) o preseganju meje na Muri citira Ilešiča (1955), ki je bil prepričan, da je to za geografse velik dosežek, saj naj bi s tem zaživela pokrajinska enotnost na obeh bregovih Mure. Očitno je za obrambno-vojaško preseganje bilo potrebno več časa. Fujsova pa opozarja, da je bilo slovensko ime tega območja prvič zapisano v knjigah katoliškega pisca Mikloša Küzmiča leta 1780 (Fujs, 2004, str. 53), v svoj Zemljovid slovenskih dežel ga leta 1853 vključil tudi Peter Kozler (prav tam, str. 54).
- 2 Klemenčič povzema Ilešiča, ki je že leta 1935 zagovarjal Pomurje s pokrajinsko zaokroženostjo, ki naj bi jo zagotavljalo porečje Mure. Ilešič je na široko utemeljeval nujnost geografskega poimenovanja slovensko Pomurje, ki naj bi bilo »zaokrožena geografska edinica«. Po Ilešiču naj bi do takrat rabljen izraz Slovenska krajina bil »le slučajen izrez iz obsežnejše prirodne enote, ki sta ga določili stara politična meja med obema polovicama dvoglave monarhije na Muri« (Klemenčič, 2009, str. 9). Fujsova pa opozarja, da se je v prvem desetletju po drugi vojni pogosteje uporabljalo ime Obmurje, ki se ga v zadnjih letih ponovno uvaja, še pogosteje pa se uporabljata opisni imeni Prekmurje in Prlekija ali pokrajina ob Muri (Fujs, 2004, str. 55). Pri tem pa izpostavlja, da tudi madžarsko pojmovanje Muravidék v prevodu pomeni Murska krajina ali Obmurje (prav tam, str. 54).
- 3 Prekmurje (v prekmurskem narečju Prekmürje, Prekmörje, madžarsko Muravidék, hrvaško Prekomurje in nemško Übermurgebiet) izhaja iz občega poimenovanja pokrajine na drugi strani reke (pokrajina prek/na drugi strani Mure). Pomemben zagovornik imena Prekmurje je bil dr. Matija Slavič, ki je bil v jugoslovanski delegaciji na mirovni konferenci v Parizu leta 1919 pristojen za Prekmurje kot član etnografske sekcije.

Vojaškostrateške značilnosti in posebnosti pokrajine v 20. stoletju

S strateškega vidika je bilo v pokrajini ob Muri že v začetku 20. stoletja opaziti značilnosti, ki so tudi v obrambno-vojaškem pogledu predstavljale posebnosti. Najprej naj izpostavim, da sta bili Radgona in reka Mura pomembni strateški ločnici. V času Avstro-Ogrske je Prekmurje pripadalo ogrskemu delu monarhije. Pomen omenjenih strateških ločnic se je spremenil z razpadom dvojne monarhije in vzpostavitvijo Kraljevine SHS, ko so bili leta 1919 pokrajina in Prekmurci priključeni matičnemu narodu.

V viharnih letih po koncu prve svetovne vojne, ko se je na veliko delilo in kupčevalo z ozemlji, so bila tudi slovenska nacionalna ozemlja zelo izpostavljena. Pri tem smo Slovenci kot narod plačali izjemno ceno ob razpadu dualne monarhije. Priključitev Prekmurja, ki nam je pripadlo po pariški mirovni konferenci in so ga avgusta 1919 najprej zasedle jugoslovanske vojaške sile, potem pa je prišlo pod jugoslovansko civilno oblast⁴, je bil velik uspeh za Prekmurce. Marsikdo v Kraljevini SHS pa še dolgo ni vedel, kaj bi s tem dodatkom. Dobili so namreč pokrajino, ki je niso ne poznali in ne razumeli. Pokrajina je pravo komunikacijsko povezavo s Kraljevino SHS dobila šele leta 1922, ko je bil zgrajen prvi most čez Muro.

Kljub spremembi oblasti in upravne organiziranosti ter dejstvu, da je pokrajina zaživela kot slovenska, se niti po trianonskem mirovnem sporazumu⁵ njen vojaškostrateški položaj ni spremenil, saj se temu dve desetletji niti ni posvečalo posebne pozornosti. Na drugi strani pa so Madžari to šteli kot veliko izgubo ozemlja, ki so ga kontrolirali v dualni monarhiji (Fujs, 1997, str. 175).

Naslednje posebnosti je mogoče v vojaškostrateškem pogledu zaslediti v drugi svetovni vojni, zlasti v aprilskem napadu na Jugoslavijo 1941 in njenem osvobajanju leta 1945. Nemški vojaški načrtovalci so dobro izkoristili dejstvo, da pomurski prostor ni bil resno branjen⁶. Tudi pri osvobajanju tega dela ozemlja se je leta 1945⁷ sledilo zgodovinskim

4 Uradno 16. avgusta 1919, ko so zasedbene sile vojske Kraljevine SHS predale oblast civilnim strukturam (Göncz, 2004, str. 133–135). Osrednja slovesnost ob priključitvi Prekmurja Kraljevini SHS je bila 17. avgusta 1919 v Beltincih.

5 Podpisan je bil 4. junija 1920, leto po odločitvi pariške mirovne konference, v palači Trianon v Versaillesu pri Parizu. Več kot leto dni od zasedbe je madžarska stran upala v preklic pariškega sklepa. Deloma se je zanašala na mnoge nasprotnike priključitve v samem Prekmurju in na spore med slovensko in hrvaško vlado zaradi upravne razdelitve Prekmurja (Fujs, 1991, str. 63).

6 Del aprilskega presenečenja iz leta 1941 je zato treba pripisati tudi temu, da so Nemci Prekmurje pri napadu na Jugoslavijo s severa uporabili za nemoten in izredno hiter prodor dveh svojih divizij iz sestave 51. korpusa proti jugovzhodu, s čimer so ščitili bok 46. nemškemu oklepnemu korpusu, ki je z območja Madžarske prodiral na ozemlje Hrvaške (Savske banovine). Tako so onemogočili 4. (savsko) armado VKJ, pa tudi 7. (dravsko) armado v Sloveniji oziroma Dravski banovini.

7 Prekmurje je bila prva in edina slovenska pokrajina, ki so jo od 3. do 11. aprila 1945 osvobodile tuje sile, in sicer sovjetske enote. Te so v aprilskih bojih v Prekmurju izgubile 521 vojaških oseb (Godina, 1980, str. 120–122, in Fujs v Milanov, 2013). Sodeč po zapisih na gradu Rigtersburg v Avstriji, je bilo na nasprotni strani na širšem območju nekajkrat več vojaških in civilnih žrtev.

in strateškim ločnicam glede na mejo med madžarsko⁸ in nacistično Nemčijo.

Izpostavljam še značilnosti in dejstva o tem, kako so različne jugoslovanske oblasti ta prostor vojaškostrateško obravnavale in uvrščale v vojne načrte. Primerjava kaže, če odmislimo obdobje okupacije, da polnih šest desetletij (od 1920 do 1980) ni bilo bistvene razlike, čeprav sta se medtem zamenjali dve državi in je minil pretežni del obdobja hladne vojne. Ugotavljam, da je v jugoslovanskih obdobjih v vojaških vrhovih Vojske Kraljevine Jugoslavije (VKJ) in Jugoslovanske ljudske armade (JLA) veljalo strateško prepričanje, da tega območja ali »žepa« ni možno učinkovito braniti, zato se temu niti ni posvečalo posebne pozornosti⁹. Vojaškostrateško se je Prekmurje kvečjemu štelo za predpolje, ki mu je bila namenjena vloga kratkotrajnega zadrževanja nasprotnika oziroma ugotavljanja njegove moči, bodisi pri obrambi pred napadalci od severa proti jugu kot leta 1941 ali za primer napada Nata po drugi svetovni vojni, bodisi pri zoperstavljanju napadalcem od vzhoda proti zahodu kot leta 1941 z Madžarske ali za primer napada sil Varšavskega pakta po letu 1968. Ti pogledi in vojaškostrateška praksa se niso spremenili vse do konca sedemdesetih let prejšnjega stoletja, zanimivo pa je, da spremembe sovpadajo z oblikovanjem PŠTO Pomurja.

Primeri iz vojaškozgodovinske prakse

Za potrditev že omenjenih trditev navajam primere iz vojnih načrtov in vojaškozgodovinske prakse v različnih obdobjih prejšnjega stoletja. Vojni načrti Kraljevine Jugoslavije neposredno pred začetkom vojne aprila 1941 z oznako R–41, pred tem pa podobna načrta D–II in D–8 iz leta 1938 in načrt S (Sever) iz leta 1939 (Kranjc, 2007, str. 123–143), obrambi v pokrajini in obmurskem prostoru glede na potek t. i. Rupnikove linije niso posvečali pomembne pozornosti. Kljub temu se je Mura štela za pomembno obrambno prepreko in v vojaškem pogledu predstavljala armadno, kasneje pa korpusno vojaško mejo.

Pomurski prostor je predstavljal eno od odločilnih točk v vojni aprila 1941 in strateškem presenečenju na severu. Nemški 51. korpus iz sestave 2. nemške armade je 6. aprila 1941 napadal iz geografskega prostora Lipnica–Radgona–Sredica v smeri Maribor–Ptuj–Ormož–Varaždin in na območju Pomurja uporabil tri divizije, tj. 101. in 125. pehotno divizijo s širšega območja avstrijske Radgone v smeri proti Murski Soboti in Lendavi in 183. pehotno divizijo čez Prlekijo v smeri Gornja Radona–Ljutomer (Fujs, 1991, str. 65). Tem silam so se zoperstavile le mejne enote 64. mejne čete in posadkovnega bataljona Ormoškega odreda, ki pa so na levem bregu Mure vzdržale le nekaj ur prvega dne napada. Pomurje je

8 Pri tem je treba upoštevati, da se je ta del ozemlja štel za del Madžarske, ki je bila od 1. julija 1941 v vojni s Sovjetsko zvezo (Fujs, 1991, str. 65).

9 Tudi v Direktivi Narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture narodne zaščite iz septembra 1990 niso navedene naloge MSNZ za pomursko pokrajino.

po območju odgovornosti spadalo v savsko divizijsko območje, ki je bilo v sestavi 4. savske armade s sedežem poveljstva v Zagrebu (Kranjc, 2007).

Nemci so Prekmurje 16. aprila 1941 predali Madžarom, vojaško ga je zasedel 2. körmendski bataljon 5. pehotnega polka iz Sombotela, zatem pa še 104. zaledni bataljon, ki je bil nastanjen v Murski Soboti. Na predvečer 22. obletnice prevzema jugoslovanske uprave, 15. avgusta 1941, so v Prekmurju uvedli civilno upravo in obnovili teritorialno civilno ureditev pred letom 1919. 16. decembra pa so Prekmurje anektirali k madžarski državi (Godeša, 1994, str. 193 in Fujs, 1991, str. 65)¹⁰.

Prekmurje je bilo med drugo svetovno vojno zaradi svoje lege in vpetosti v madžarsko državo zajeto tudi v dogajanjih v dveh velikih operacijah leta 1945, ki so ju izvajale sovjetske armade 3. ukrajinske fronte, najprej pri dokončnem zavzemanju Madžarske, potem pa pri prodoru proti Dunaju. V zadnji nemški ofenzivni operaciji Spomladansko prebujanje¹¹, ki je potekala od 6. do 16. marca 1945, sta se južno od Blatnega jezera na Madžarskem spopadli 2. oklepna nemška armada in 57. sovjetska armada. Po neuspehu nemške ofenzive in sovjetski protiofenzivi se je vojaško delovanje preneslo proti zahodu, na mejo med nacističnim rajhom in Madžarsko, in tako doseglo tudi reko Muro. Pri tem so Prekmurje, ki je bilo od septembra 1944 ponovno razglašeno za vojno območje (Fujs, 1991, str. 68)¹² v vojaški operaciji, ki je sledila od 3. do 11. aprila 1945, osvobodile enote 57. armade generalpolkovnika Šarohina. Ta je v Prekmurju uporabil 61., 73. in 113. gardno strelsko divizijo in 84. strelsko divizijo iz svojih treh korpusov (Fujs v Milanov, 2013). Domnevam, da so sovjetske vojaške avtoritete pri osvobajanju tega dela leta 1945 ozemlje na podlagi sporazuma s Titom v Craiovi oktobra 1944, šteje za enotno madžarsko operativno območje. Iz navedenega lahko sklepam, da je bil prostor vključen tudi v širši del t. i. dunajske operacije od 2. do 13. aprila 1945, ki so jo prav tako izvajale sile 3. ukrajinske fronte, postavitve in uporaba sil pa je izhajala iz nadaljevanja donavske operacije iz marca 1945¹³. Po osvoboditvi Prekmurja je večina navedenih nasprotujočih si sil vzdrževala frontno črto

10 Po nemški okupaciji Madžarske, od marca 1944 pa do osvoboditve aprila 1945, je bila pokrajina ponovno pod nemškim okupacijskim nadzorom, čeprav so oblast v Prekmurju večinoma izvajale madžarske vojaške in civilne strukture (Godeša, prav tam).

11 Nemško Frühlingserwachen (imenovana tudi Balatonska operacija ali nem. Plattensee Offensive, pri Sovjetih Balatonska obrambna operacija (Dollinger, 1997, str. 182–198). V Jugoslaviji sta bila s to operacijo povezana bojevanje in preboj na t. i. sremski fronti.

12 57. sovjetska armada je bila v sestavi 3. ukrajinske fronte pod poveljstvom maršala Tolbuhina, v njej pa je bilo šest sovjetskih armad, ena bolgarska in ena letalska armada. V 57. armadi so bili trije korpusi z devetimi divizijami in artilerijsko brigado, gardnim artilerijskim polkom, minometnim polkom, protioklepnim in protiletalskim polkom ter inženirsko brigado. V Prekmurju so bile v bojih ob reki Muri in na meji med tretjim rajhom in Madžarsko angažirane 113. in 73. gardna strelska divizija 64. gardnega strelskega korpusa, 61. gardna strelska divizija 6. gardnega korpusa in 84. strelska divizija 133. strelskega korpusa (Dollinger, 1997).

13 Območje južno od Gradca do Ormoža je po umiku z Madžarske v začetku aprila 1945 branila nemška 2. oklepna armada generala de Angelisa z 68. korpusom, 22. planinskim korpusom in 1. izvidniškim korpusom, skupno devet divizij, od teh sta bili dve SS diviziji (Dollinger, prav tam).

ali pritiskala nanjo ob reki Muri in zahodnem robu Prekmurja.

Zaključim lahko torej, da je bila pokrajina ob Muri kljub navideznemu obrobju del pomembnega dogajanja tako leta 1941 kot proti koncu druge svetovne vojne. Po več kot sedmih desetletjih se prebivalci na obeh straneh Mure še vedno spominjajo dogajanja, pa tudi okopov, vojaških sil in vojakov, ki so se izmenjevali na teh območjih.

Na tem mestu se bom dotaknil še vprašanja, zakaj se v pokrajini ob Muri ni bolj razmahnilo slovensko narodnoosvobodilno gibanje. Razlogov je poleg geografskih značilnosti še nekaj. Fujsova pravi, da so bili razlogi tudi v posebnosti madžarskega okupacijskega sistema, v katerem je bila kmalu po zasedbi vzpostavljena civilna oblast. »Ta je striktno ločevala priseljence in staroselce, ki so jih smatrali za sebi lojalne. Zato je Prekmurje predstavljalo miren otok v osrčju zavojevane Evrope, kar pa še zdaleč ni veljalo za priseljence, sodelavce odporniškega gibanja in žide. Po prihodu fašistične stranke na oblast, spomladi 1944, pa se je ta spravila nad vse prebivalstvo« (Fujs, 1991, str. 69). Razen tega je bil pomemben del vodstva odpora v Prekmurju onemogočen že leta 1941, ponoven udarec pa mu je bil zadan še oktobra 1944. Dejstvo je, da je Prekmurje bilo priključeno madžarski državi, od ostale Slovenije pa sta ga ločevala še dobro nadzorovana državna meja in reka Mura.

Miselnost, da v Prekmurju partizanstvo ne bi moglo preživeti, je bila kasneje vseskozi prisotna pri snovanju in organiziranju, pa tudi v taktiki delovanja teritorialne obrambe. Ivan Gradišek pravi (Šteiner, 2014d), da so pri oblikovanju struktur teritorialne obrambe, neposredno po nastopu češkoslovaške krize 1968, v zvezi s Prekmurjem razmišljali predvsem o tem, katere vojaške formacije lahko obstanejo na prostoru na levem bregu Mure. Omenjena miselnost je bila prisotna tudi v obdobjih, ko je TO na območju Pomurja razvijala brigado. V načrtih uporabe je bilo namreč predvideno, da se brigada TO kmalu po mobilizaciji premesti na desni breg Mure. Tako je od vsega začetka bilo jasno, da območje delovanja 43. brigade TO ne bo v Prekmurju, ampak nekje med Muro in Dravo ali celo za Dravo.

Omenjeno se je delno vendarle spremenilo v tretjem razvojnem obdobju TO v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je začelo intenzivneje nameščati enote bližje državnim mejam, saj je obstajalo stališče, da se državo kljub neugodnim topografskim značilnostim brani že od same meje. V praksi se je ta sprememba nanašala pretežno na enote TO in na vlogo obmejnih enot JLA. To stališče smo v PŠTO Pomurja izkoristili, ko smo leta 1985 namesto manevrske brigade na območju pokrajine oblikovali več manjših, samostojnih in prostorsko vezanih enot TO.

Pri opisani spremembi, ko je po šestih desetletjih v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja prišlo do strateške spremembe, je treba navesti še nekaj vprašanj. Ugiba se, ali so spremembo sprožili generali JLA, ki niso želeli ali verjeli, da se je z enotami JLA

obrambi treba namestiti na levem bregu reke Mure¹⁴, ali pa zato, ker so verjeli, da za kaj takega nimajo časa. Morda se je to zgodilo zgolj zaradi zaščite lastnih sil, ker niso želeli žrtvovati vojaških potencialov, ki so tudi pri njih bili vedno bolj omejeni. Dejstvo, da zaradi posebnosti pokrajine Pomurja nekako niso sprejemali, pa je prišlo prav branilcem v osamosvojitveni vojni.

Vojaškozgodovinska primerjava z letom 1941, ko je napadalcem v pomurski smeri uspelo doseči celotno »južno mejo pomurskega območja« v enem dnevu, kaže, da se je leta 1991 vendarle nekaj spremenilo. Takrat so napadalci, ki so prihajali z območja Varaždina na Hrvaškem, potrebovali dva dni, da so od treh ciljnih točk na severni meji dosegli eno. To je uspelo enoti JLA, ki se je prebila do Gornje Radgone, vodil pa jo je poveljnik 32. mehanizirane brigade. Druga bojna skupina iz sestave 265. mehanizirane brigade, ki mu je šla na pomoč, je iz Središča ob Dravi proti Gornji Radgoni prav tako potrebovala dva dni, vendar cilja ni dosegla. Mura in Prekmurje sta bili torej nedosegljiva cilja za vse enote JLA z območja Hrvaške.

Ko so se države menjavale hitreje kot vojaške strategije

Kot zanimivost na ozemlju Pomurja zasledimo kontinuiteto vojaške organiziranosti in pristojnosti poveljstev in enot JLA. V času obstoja armad je območje vojaško in administrativno sodilo pod 9. armado s sedežem v Ljubljani, ki je pokrivala Slovenijo. Z 31. divizijo (mariborsko) je 9. armada pokrivala to območje zlasti v primeru morebitnega napada članic Varšavskega pakta z vzhoda in se pri tem izognila Prekmurju¹⁵, saj je prve sile postavila na prednje obrambne položaje za Ščavniško dolino ali bolje na črti Lenart–Savci. V primeru napada s severa in napada zveze Nata z zahoda pa bi bil pomurski prostor dodeljen 32. diviziji (varaždinski) iz sestave 5. armade s sedežem v Zagrebu. Navedeno je skoraj povsem enako kot pri VKJ pred letom 1941¹⁶. 32. divizija JLA je po vojnih načrtih po letu 1980 pri napadu z zahoda v murskosoboški smeri proti Čakovcu predvidevala uporabo samohodnega protioklepnega odreda, v smeri Gornja Radgona–Ljutomer–Ormož pa enega do dva pehotna polka tako, da se je prednja črta obrambe raztezala od Orehovec na desnem bregu do Rankovec na levem bregu Mure, glavni obrambni položaji pa so se naslanjali na naravne položaje Ljutomerskih gor in topografske objekte Jeruzalem in Kog.

Ko je JLA začela preoblikovati armade in divizije in so njihovo vlogo leta 1988

14 Zapisati je treba, da so po letu 1980 tudi obmejne enote JLA imele nalogo, da oblikujejo prednje protioklepne odrede, ki so lahko oblikoval do tri protioklepne skupine. Vsak odred bi po izračunu bojnih zmogljivosti s položajev neposredno ob meji lahko zaustavil in uničil do eno oklepno četo. Tako so za obrambo Pomurja še vedno bile predvidene le manjše, gibljive in v protioklepnem smislu bolje opremljene enote JLA iz sestave obmejnega bataljona.

15 Kot operativni častnik v TO sem imel po letu 1984 priložnost videti večino armadnih vojnih načrtov, v katere je bila umeščena tudi TO in njene enote na območju pomurske pokrajine.

16 7. armada VKJ v Dravski banovini (takratno območje Slovenije) in 4. armada VKJ v Savski banovini (severozahodni del Hrvaške). O tem tudi Kranjc (2007).

operativno prevzeli korpusi in brigade iz njihove sestave¹⁷, se stanje ni bistveno spremenilo. 31. korpus JLA bi bil pristojen za obrambo Pomurja pri agresiji z vzhoda, 32. korpus JLA pa pri agresiji z zahoda. Vendar bi to lahko bila zgolj arhaična šablona vojaške delitve prostora in odgovornosti zanj.

Na štabnih in združenih taktičnih vajah so od leta 1988 dalje preverjali tudi nekatere nove zamisli. Tako so vojaška delovanja na vaji Romanija '88 potekala v smeri jug–sever z zamisljo o dokončnem osvobajanju Jugoslavije. Na tej vaji smo teritorialci s posmehom oziroma ironijo gledali na zamisel o delovanju glavnih sil JLA in domnevno ponovno osvobajanje takratne skupne države. V resnici pa nam je JLA s to vajo že leta 1988 in z nekaterimi nadaljevanji štabnih vaj leta 1989 veliko pomagala, pa tudi odprla oči, da se do takrat prevladujoče vadbene smeri sever–jug in vzhod–zahod lahko obrnejo, prav tako kot sile nasprotnika. Kakšne so bile namere armadnega vrha, kaže še primerjava z načrtom Okop, ki je bil leta 1991 pripravljen v 5. vojaškem območju. Izdelan je bil kot temeljni vadbeni dokument, na podlagi katerega naj bi poveljstva na vseh ravneh izvajala štabne vojaške vaje in se tako pripravljala na morebiten vojaški spopad (Nanut, 2002, str. 31–32). V tem načrtu je bilo izpostavljeno severozahodno jugoslovansko bojevališče, napadi naj pa bi potekali iz severne Italije, južne Avstrije in zahodne Madžarske, kar je zelo podobno izhodiščem za aprilski napad leta 1941 na Kraljevino Jugoslavijo. Vendar se z navedenim lahko zamegli pravo namero. Dejstvo je, da so od leta 1988 do 1990 pripravljali vojaška

poveljstva za ponovno osvoboditev severozahodnega dela države in za njego obrambo iz nasprotni smeri. Ali če poenostavim, zamisel »najprej zasedi in potem obrani ter ohrani« zelo asociira na večino agresorskih pristopov. Dejstvo pa je, da štabi TO na štabnih vajah JLA po letu 1989 niso več sodelovali, vsaj aktivno ne.

Glavna prednost za štabe in enote TO, lahko bi jo označil tudi strateška, pa je bila vendarle v že prej uveljavljeni zamisli, da pomurski teritorialci branijo pokrajino od državne meje in na njenem celotnem ozemlju. K temu je treba dodati še eno značilnost. Teritorialci smo se vedno soočali z neustreznim razmerjem sil in dejstvom, da se zoperstavljamo tehnično superiornemu nasprotniku. Bolj kot smo za vojne načrte in različne vaje računali razmerja sil in zlasti bojne protioleptne možnosti, bolj je bilo jasno, da bo v eventualnih spopadih treba biti zelo iznajdljiv, pa tudi pogumen v spopadu z vojaškimi oklepnimi silami. Zato je bilo presenečenje pri zoperstavljanju oklepnim silam JLA junija in v začetku julija 1991 manj.

Z 31. decembrom 1990 je bil ukinjen PŠTO Pomurja in njegove pristojnosti je ponovno prevzel Pokrajinski štab TO Vzhodnoštajerske pokrajine v Mariboru. Do konca maja 1991 so bili preoblikovani še občinski štabi TO Gornja Radgona, Ljutomer in Murska Sobota v dva območna štaba TO, in sicer 73. ObmŠTO v Ljutomeru za območje

17 Udarne enote so bile 31. korpus JLA s 195. motorizirano pehotno brigado s sedežem v Mariboru in 32. korpus JLA z 32. mehanizirano brigado s sedežem v Varaždinu.

občin Gornja Radgona, Ljutomer in Ormož in 75. ObmŠTO v Murski Soboti za območje občin Murska Sobota in Lendava. S tem so se zadeve organizacijsko in taktično spremenile, operativno in strateško pa so ostale iste.

Pri pošiljanju intervencijskih enot JLA na zahodne meje v junijsko-julijski vojni 1991 je ostala operativna pristojnost 32. (varaždinskega) korpusa JLA nespremenjena. Vendar pa so imeli pomurski teritorialci za sabo desetletje in več priprav, vaj in sodelovanja z milico in civilnimi oblastnimi ter zaščitno-reševalnimi enotami za obrambo pokrajine. To so v junijsko-julijski vojni 1991 tudi uspešno branili in v Prekmurju prvič v zgodovini tudi učinkovito premagali nasprotnika.

Težiščno vsebino skrajnemu severovzhodnemu delu Slovenije daje Prekmurje predvsem zaradi dolge pripadnosti ogrski kroni in ločenega življenja Slovencev od večine rojakov v avstrijskem delu monarhije na drugi strani Mure (Klemenčič 2009, str. 8). Nedvomno pa je pomursko območje tudi strateško pomemben prostor, ki so si ga poskušale lastiti različne oblasti. Pri tem so se države menjavale hitreje kot vojaške strategije. Pomembnost prostora potrjujejo tudi vojaškozgodovinski primeri, medtem ko to ne velja za vse pretekle vojaškostrateške poglede. Mogoče ravno zaradi tega Pomurci oziroma Prekmurci te zemlje stoletja niso izpustili iz rok.

Mura je geografsko razdelila Pomurje, toda ljudi na obeh straneh je povezovala, zlasti ko so se spopadali z njeno nepredvidljivostjo in poplavami. Reka je bila velikokrat v zgodovini ovira, leta 1991 pa tudi branik. Na sliki so lendávski pripadniki pontonirskih enot, ki jih je TO razvijala v vseh štirih pomurskih občinah. (FA: Ljubo Dražnik)

Obdobja v zgodovinskem razvoju TO in značilnosti v Pomurju

Pri predstavitvi razvojnih obdobj TO izhajam iz členitve, ki je uporabljena tudi v knjigi Vojaška obramba Slovenije 1990–1991 (Bolfek, 2011, str. 21–94). Uporabil bom členitev na tri obdobja: (1.) 1968–1973, (2.) 1974–1980 in (3.) 1981–1990. Enaka ali podobna kronološka razmejitev razvojnih obdobj TO je uporabljena še v drugih virih. Drugačno sliko bi dobil, če bi členitev razvoja temeljila na organizacijskih in mobilizacijskih rešitvah pri vzpostavljanju, krepitvi in zmanjševanju obsega in strukture TO v občinah, na naravni pokrajini in posledično tudi na ravni republike¹⁸.

Najpomembnejše normativne in strateške podlage, ki so vplivale na razvoj TO so bile amandma k Ustavi SFRJ iz leta 1970, Ustava SFRJ iz leta 1974, Zakon o narodni obrambi iz leta 1969, Zakon o ljudski obrambi iz leta 1976, Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti iz leta 1982, Strategija oboroženega boja iz leta 1983 in Strategija splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite (Strategija SLO in DS) leta 1987. Slednjo in Doktrino teritorialne obrambe oboroženih sil iz leta 1990 je možno šteti med dokumente, ki so vodili k ukinjanju ali preobrazbi TO.

Kako se je začelo

20. avgusta 1968 so oborožene sile Varšavskega pakta vdrle na Češkoslovaško¹⁹. Dogodek je pretresel Evropo in svet, zlasti dotedanje hladnovojno dogajanje, in pokazal na omejeno suverenost držav v Varšavski zvezi, pa tudi na ogroženost držav na obrobju blokov. Pri tem so v Jugoslaviji zelo hitro spoznali in priznali, da je JLA s češkoslovaško krizo padla na izpitu, čeprav niti ni bila na neposredni preizkušnji, zato so iskali nadomestne rešitve.

Gradišek, ki je bil prvi načelnik conskega štaba za splošni ljudski odpor in kasneje komandant TO Vzhodnoštajerske pokrajine v Mariboru, pravi, da ga je septembra 1968 general Svarun²⁰ poklical v Ljubljano in mu naročil, naj v dveh tednih pripravijo rešitve za prevzem enot občinskih vojnih komand in oblikovanje organizacijske strukture teritorialnih

18 Razvoj pa bi bilo možno povezovati in prikazovati tudi v povezavi z obdobjem pred smrtjo bivšega predsednika in maršala Jugoslavije ali v letih po njej (1980, op. a.), pa tudi glede na poglede in vpliv zveznih sekretarjev za ljudsko obrambo na vlogo in razvoj TO. Ti so v obdobjih ustanavljanja, razvoja in ugasnitve TO bili general armade Nikola Ljubičić (1967–1982), admiral Branko Mamula (1982–1988) in general Veljko Kadrijević (1988–1992).

19 Operacija, v kateri je sodelovalo okoli dvajset divizij, med njimi dve zračnodesantni iz Sovjetske zveze, Bolgarije, Madžarske, Nemške demokratične republike in Poljske je nosila kodno oznako Operacija Dunav (Bolfek, 2011, str. 9).

20 Aktivnosti v Sloveniji so izhajale od takratnega republiškega sekretarja za ljudsko obrambo, generala Rudolfa Hribernika - Svaruna. Ta je po odstavitvi generala Stjenke leta 1974 postal komandant glavnega štaba, nato pa republiškega štaba TO. To dolžnost je opravljal do leta 1977, ko ga je nasledil dotedanji načelnik RŠTO, general Branko Jerkič.

enot za partizansko delovanje (Šteiner, 2014d). Dejstvo je tudi, da je takratna slovenska skupščina že 28. oktobra 1968 sprejela sklepe in stališča na področju obrambnih priprav in splošnega ljudskega odpora. Tri mesece po vdoru na Češkoslovaško pa je republiški izvršni svet sprejel odlok o ustanovitvi Glavnega štaba za splošni ljudski odpor SR Slovenije, tako da se 20. november 1968 šteje za začetek oblikovanja teritorialne obrambe, čeprav se takrat še ni imenovala tako in je bila vrsta političnih, normativnih ali sistemskih dokumentov sprejeta kasneje.

Različni avtorji navajajo več dejavnikov, ki so vplivali na ustanovitev TO. Bolfek (2011, str. 23–24) navaja notranje in zunanje dejavnike²¹. Maher omenja povod in vzroke za ustanovitev TO (2008, str. 6). Švajncer (1992, str. 12) piše, da je bila ustanovitev Teritorialne obrambe tudi poskus zadostitve željam jugoslovanskih republik, zlasti Slovenije in Hrvaške, po vrnitvi vsaj delno samostojne vojaške organizacije. Zaključim torej lahko, da je bil vdor na Češkoslovaško zgolj povod, ki je pospešil decentralizacijo državne ureditve Jugoslavije in omogočil uveljavljanje povsem novega obrambno-varnostnega koncepta. Pri tem smo Slovenci TO res sprejeli kot svojo vojsko.

Slabo stanje v jugoslovanski vojski in njena orientacija na obrambo pred agresijo pretežno z zahoda (Nato)²² sta kot odgovor na grožnjo možne intervencije članic Varšavskega pakta na Jugoslavijo privedli do takojšnjega oblikovanja enot, zasnovanih na izkušnjah partizanskega delovanja med narodnoosvobodilno vojno. Poleg tega pa je to privedlo tudi do spreminjanja doktrinarnih načel o obrambi in strategiji oboroženega boja, kar so poimenovali koncept splošnega ljudskega odpora (skrajšano SLO) in ga desetletje kasneje nadgradili v koncept splošne ljudske obrambe in družbene zaščite (SLO in DS). Poleg zunanjih razlogov za ustanovitev TO so bili pomembni tudi notranji dejavniki in spremenjena politika do obrambe v smeri podružbljanja in zagotavljanja večje participacije državljanov ter bolj celostnega pristopa k nacionalnoobrambnim in varnostnim zadevam. Poleg tega pa so bile prve teritorialne enote imenovane partizanski odredi in bataljoni, kar je bilo zelo všečno in v Sloveniji deležno opazne podpore.

Pri razpravi o začetkih velja kot pomembno najprej izpostaviti dve zadevi iz zamisli za vzpostavljanje struktur splošnega ljudskega odpora in teritorialnih sil. Obe sta povezani z že omenjeno idejo podružbljanja²³, čeprav bi po primerjalni analizi lahko trdil, da je šlo za več kot to.

Prvič je bila organizacijskemu principu strogo centralizirane in primarne stalne vojaške strukture JLA dodana druga, povsem drugače organizirana in zasnovana

21 Obenem pa omenja tri razloge za sprejem odločitve: (a) mednarodne razmere in pri tem zlasti češko krizo, (b) spremembo strukture vojne (vseljdske obrambne vojne) in (3) razvoj samoupravljanja.

22 Maher (2008, str. 6) pri tem opozarja še na značilnost, ki se je kazala v zelo doslednem kopiranju doktrine in strategije oboroženega boja Rdeče armade in njene uveljavitve, medtem ko sta bila partizanski način vodenja boja in partizanska taktika odpisana.

23 Ta ideja je namreč omogočala totalni odpor v množični obrambni vojni in maksimalno angažiranje družbenih potencialov, poleg človeških še vseh ostalih.

decentralizirana komponenta. Pa ne le vojaška²⁴, ki je bila pretežno rezervna, ampak tudi upravno-administrativna, ki se je kazala v celi vrsti pristojnosti povsem civilnooblastnih, političnih, gospodarskih in drugih družbenih institucij. Zamisel o enotnih oboroženih silah in dveh organizacijsko različnih vojaških strukturah je bila kljub monolitnemu političnemu sistemu izziv že sama po sebi.

Drugič pa so na ta način pokazali in posredno priznali, da centralna ali etatična oblast, vključno z vojaškimi strukturami, ne more zagotoviti uspeha v pogojih množične ali celo totalne vojne. Zato so bile v ospredje postavljene občine in podjetja oziroma organizacije združenega dela, nato pa še krajevne skupnosti. To je bilo pravo nasprotje centralizirani oblasti in njenim vojaškim strukturam, vendar so določeno avtonomijo občinskim in drugim organom vendarle morali dovoliti²⁵. Za organizacijo partizanskih enot in kasneje enot TO so bile pristojne občine, ki so seveda morale slediti političnim in vojaško-strokovnim rešitvam in odločitvam republiških organov. Občine so bile formalno tudi ustanoviteljice pokrajinskih štabov. Občine pa so zanje, tako Mrmolja (2002, str. 19), združevale tudi sredstva na ravni RŠTO. Na ravni pokrajine je bil ustanovljen poseben organ, imenovan pokrajinski odbor, za zadeve iz pristojnosti upravnih obrambnih nalog in danes t. i. civilne obrambe²⁶. Milošević (Šteiner, 2014a) izpostavlja mesto in vlogo občinskih in pokrajinskih

svetov za ljudsko obrambo, kasneje komitejev za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito. Poročila o pripravljenosti TO v občinah so se posredovala pokrajinskim štabom TO in svetom za ljudsko obrambo občin oziroma komitejem. Ti so bili nekakšni nadzorni organi, obenem pa so odobravalii občinska finančna sredstva za obrambne potrebe, nakupe orožja in opreme iz proračunskih virov in vojaških kreditov iz posebnega Javnega servisa, pa tudi za plače zaposlenim v štabih TO.

Naj zaključim ta del razmišljanja s tem, da je bilo v zamisli o dvokomponentni sestavi jugoslovanskih oboroženih sil tudi seme njenega razdora²⁷. Vse navedeno na samem začetku ni bilo povsem jasno in prepoznavno. Vendar se je pozneje potrdilo v vedno bolj prepoznavni tekmi za popoln primat na vojaškem področju, ko sta si armadna struktura in njen vrh poskušala ponovno pridobiti del izgubljenih pozicij in oblasti. Zdravo tekmovalnost

24 Poleg štabov in enot TO so na ravni občin in pokrajine obstajale še ene, povsem vojaške strukture. To so bile enote za zveze, ki so bile prav tako popolnjene z rezervnimi pripadniki (Gutman, 2000, str. 9) in organizirane ter opremljene za vzdrževanje obrambnih zvez. Občinske enote so bile organizirane pri upravnih organih za obrambo, pokrajinske pa pri pokrajinskih odborih (Šteiner, 2014f, Lebar).

25 V občinah so imele pristojnost ustanavljanja enot TO občinske skupščine, v organizacijah združenega dela pa delavski sveti, pri čemer je verifikacija potekala na občinski ravni.

26 Ta je na ravni pokrajine povezoval obrambne priprave, ki so vključevale naloge in ukrepe ter njihovo izvajanje v političnih in oblastnih organih v pokrajini in občinah, predvsem pa v upravnih organih za ljudsko obrambo, enotah upravnih zvez, pa tudi v službah za opazovanje, obveščanje in alarmiranje, v drugih upravnih organih in gospodarskih organizacijah.

27 Maher citira Kadrijeviča (2008, str. 12), ki je zapisal, da je bila ustanovitev TO največja Titova napaka.

in dopolnjevanje je kmalu zamenjalo rivalstvo²⁸. Potem, ko se je armada zaradi finančnih omejitev začela zapirati in dodatno oddaljevati od civilnega okolja²⁹, je do končnega razdora bil samo še streljaj.

Oblikovanje struktur splošnega ljudskega odpora in teritorialne obrambe je bila revolucionarna zamisel. Ne zato, ker je izhajala iz rešitev v narodnoosvobodilni vojni in revolucionarnih izkušnjah nasploh, ampak ker je bila poskus preobrazbe celotne družbe in nacionalnovarnostnega ter obrambno-vojaškega področja kot njenega najpomembnejšega dela. Navzven je bilo sporočilo o preobrazbi izjemno politično usmerjeno, saj je kazalo na družbene spremembe brez zunanje pomoči ali boljše intervencije. Navznoter pa je nov pristop imel poleg popolne mobilizacije družbenih resursov več motivacijskih učinkov. V tem pa je bilo tudi upanje, da bo podružbljanje prineslo boljše oblast, čeprav so se tega lotili predvsem zato, da bi ohranili obstoječo. Zagovorniki centralizma te zamisli nikakor niso mogli v celoti razumeti, kaj šele sprejeti.

Naslednja misel v razpravi se nanaša na primerjavo s slovenskimi rešitvami v prelomnem času leta 1991. Slovenski zakon o obrambi in zaščiti iz marca 1991 je vojaške zadeve in rešitve praktično centraliziral in jih odvzel občinam. Vendar je pomemben del implementacije te zamisli in rešitev prehitela osamosvojitvena vojna. Tako smo bili priča temu, da je v osamosvojitveni vojni veliko rešitev še delovalo po starih principih in strukturah.

Rudi Mačlica - Danilo, prvi vodja obrambnih priprav v Murski Soboti (FA: Ludvik Jonáš)

Jože Pojbič, prvi in edini komandant 43. brigade TO v letih 1975–1985 (FA: Ludvik Jonáš)

28 Nanut navaja, da se je leta 1968 jasno pokazalo, da je JLA precenjevala svoje obrambne zmožnosti, razen tega pa vojaški vrhovi niso bili sposobni realno oceniti strateških razmer in niso razumeli, da bi morali imeti poleg JLA tudi močno teritorialno sestavo. Poleg tega pa se je občutek večvrednosti v JLA ohranjal vse do leta 1991 (Nanut, 2002, str. 13).

29 O tem tudi Gradišek v Tominc (1973, str. 16).

Poveljstvo prekmurskega partizanskega odreda. Od leve proti desni: Emil Zelko, Ernest Ebenšpanger, Jože Varga - Jurček, Rudi Maglica - Danilo, Ludvik Cipot, Franjo Šonaja, Ludvik Jonaš, Franc Tišlarič, Jože Kovač, Ljubomir Deškovič. (FA: Ludvik Jonaš)

Prvo razvojno obdobje od 1968 do 1973

Prvo oziroma začetno razvojno obdobje je posebno po tem, da so se nekatere praktične rešitve izvajale preden so bile formalno sprejete normativne rešitve. Zato je v obdobju 1968–1974 treba najprej predstaviti aktivnosti, ko so se uvajale rešitve kot odgovor na možno zaostritev in prenos češkoslovaških razmer tudi na območje Jugoslavije, kar je trajalo vse do konca leta 1969. Te aktivnosti so bile značilne predvsem po tem, da so jih občine, ki so od armade prevzele vojaške komande občin oziroma mest s stražarskimi in drugimi strukturami za mobilizacijo, prenesle na nove, bodisi upravne ali vojaške strukture v geografskem prostoru. Delavci, ki so dobili delovne zadolžitve na ravni občin in pokrajin, so bili vodje priprav za SLO in umeščeni v upravne organe za ljudsko obrambo³⁰. Šlo je za začetke umeščanja struktur bodoče teritorialne obrambe v sistem. Temu pa so v nadaljevanju sledile aktivnosti za vzpostavljanje novih vojaških struktur v prostoru, kar bi lahko označil tudi kot organiziranje in formiranje poveljstev in partizanskih enot. Sklenem lahko, da je začetno razvojno obdobje, vsaj v Sloveniji, obdobje vračanja partizanskih rešitev in struktur. Tako so bile te strukture tudi formalno predhodnica TO.

Skupščina Republike Slovenije je že 28. oktobra 1968 sprejela sklepe in stališča, ki so bili usmerjeni v oblikovanje teritorialne vojske. Republiški izvršni svet pa je 20. novembra 1968 sprejel odlok o ustanovitvi Glavnega štaba za splošni ljudski odpor³¹ SR Slovenije.

30 Gradišek pravi, da so naloge in zadolžitve sprejeli pred 20. novembrom 1968 (Šteiner, 2014d).

31 Za poveljnika glavnega štaba je bil imenovan general in diplomat Bojan Polak - Stjenka, za političnega komisarja pa polkovnik Albert Jakopič - Kajtmir. Dolžnosti sta bila razrešena 7. februarja 1974 (Maher, 2008, str. 6 in 10).

Štab je imel nalogo sodelovati z JLA in republiškim sekretariatom za ljudsko obrambo, kar kaže na to, da je bil od vsega začetka opredeljen kot samostojen organ (Maher, 2008, str. 7). 11. februarja 1969 sta bila sprejeta nova zakona, Zakon o splošni ljudski obrambi in Zakon o vojaški dolžnosti, ki sta normativno opredeljevala in omogočala organiziranje, pripravo in delovanje pod okriljem občine. Kmalu zatem so bili vzpostavljeni conski štabi in oblikovana poveljstva partizanskih enot (Švajncer, 1992, str. 12), priprave za to pa so potekale že od septembra 1968 naprej.

Poleg glavnega štaba je bilo v Sloveniji oblikovanih še šest conskih štabov za splošni ljudski odpor, in sicer vzhodnoštajerski, zahodnoštajerski, gorenjski, primorski, dolenski in ljubljanski. Za Pomurje je bil pristojen vzhodnoštajerski conski štab v Mariboru³². Conske štabe, ki so bili na začetku izpostave glavnega štaba, so vodili načelniki (Maher, 2008, str. 8), njim pa so bili podrejeni tudi vodje obrambnih priprav v občinah in njihovi pomočniki, v glavnem t. i. materialni referenti. Za opravljanje strokovnih dolžnostih so bili pretežno zaposleni slovenski častniki (prav tam). Večina štabov je dela v začetku opravljala na oddelkih za ljudsko obrambo (Šteiner, 2014d, Gradišek).

Tudi pomurske občine so že novembra 1968 začele prevzemati določene enote, ki so bile takrat v sestavi JLA. To so bile stražarske enote oziroma enote za zavarovanje izvajanja mobilizacije po občinah. Milošević³³ pravi, da so prevzeli četo, ki je imela sedež v Murski Soboti, vodi pa so bili tudi v občinah Gornja Radgona, Lendava in Ljutomer. Za te enote so skrbeli vodje priprav, ki so bili poklicni delavci na oddelkih za LO³⁴.

Intenzivne pa so bile tudi aktivnosti za oblikovanje partizanskih enot, ki so bile podrejene conskemu štabu, za mobilizacijo in priprave pa so skrbeli po občinah. Dane so bile smernice, da se formirajo le čete in odredi. Čete v odredih so bile zasnovane in usmerjene v samostojno delovanje. Partizanski odredi so bili formirani leta 1969. V Vzhodnoštajerski coni so bili ustanovljeni Haloški odred (Ptuj), Kobanski odred (Radlje ob Dravi), Pohorski

32 Conski štab v Mariboru je vodil podpolkovnik Ivan Gradišek, v njem so bili na začetku še Dajčman kot politkomisar, Gomezel kot operativec, Petrič kot logistik in Batellino kot varnostnik. Gradišek je vodil conski štab naprej kot načelnik, po njegovi izjavi pa je dobil naziv komandanta conskega štaba leta 1971, ko so ga tudi povišali v polkovnika (Šteiner, 2014d, Gradišek).

33 Milošević je bil predstojnik (načelnik) oddelka za ljudsko obrambo v Murski Soboti od 1968 do 1980. Na upravnem organu za ljudsko obrambo ga je nasledil Stanko Lebar (Šteiner, 2014f, Lebar).

34 Vodja priprav v Občini Murska Sobota je bil od 15. oktobra 1968 upokojeni Rudi Maglica - Danilo, njegov pomočnik pa Ludvik Jonaš. Ta je 1. oktobra 1968 sklenil pogodbo (številka 11-13-68 I) kot pogodbeni delavec na področju obrambnih priprav, in sicer za opravljanje del referenta za materialne priprave (Šteiner, 2014e, Jonaš). V Občini Gornja Radgona je bil od leta 1968 vodja priprav Danilo Milkovič, v Ljutomeru pa Emil Gaberc. Domnevam, da so omenjeni Jonaš, Milkovič in Gaberc bili leta 1968 prvi in edini, ki so v občinah začeli poklicno delati na področju tovrstnih obrambnih priprav (Šteiner 2014e, Jonaš, Šteiner 2014c, Zemljič in Šteiner 2015a, Novak). Navedeno pa ne pomeni, da v lendavski občini ni bilo zadolžene osebe za obrambne priprave.

odred (Maribor)³⁵, Prekmurski odred (Murska Sobota) in Slovenskogoriški odred (Ormož) (Šteiner 2014d, Gradišek). V 32 četah vseh petih odredov je leta 1969 bilo preko 4100 pripadnikov (Bolfek, 2011, str. 32), kar je predstavljalo ekvivalent osmim bataljonom. Orožje in ostalo opremo je zagotavljala JLA iz svojih zalog in presežkov trofejnega orožja iz druge svetovne vojne. Toda orožja in opreme ni bilo dovolj. Vodje obrambnih priprav v občinah in njihovi pomočniki so bili razporejeni v poveljstva partizanskih odredov. V Murski Soboti je bil vodja priprav major in partizan Rudi Maglica - Danilo, ki je bil kasneje imenovan za komandanta Prekmurskega partizanskega odreda in je to dolžnost opravljal vse do leta 1970, ko ga je zamenjal Jože Pojbič³⁶.

Vojaškoteritorialno je bilo Pomurje razdeljeno, saj je bil v Prekmurju formiran Prekmurski partizanski odred, občini Gornja Radgona in Ljutomer pa sta prispevali po eno četo v Slovenskogoriški partizanski odred (Šteiner, 2014c, Zemljič). Tako je bilo v sedmih teritorialnih četah v Pomurju razporejenih okoli 850 pripadnikov ali petkrat več, kot jih je na tem območju bilo v občinskih vojnih komandah in v njeni četi leta 1968.

Prekmurski partizanski odred je bil leta 1969 sestavljen iz komande odreda, komandne čete in petih pehotnih čet³⁷. Skupaj je štel 643 vojaških obveznikov. Oborožitev je bila izključno lahko pehotno orožje, del tega je bil prevzet tudi od občinske vojne komande in njene čete.

Povečanje števila odredov v letu 1971³⁸ ni prineslo sprememb v organiziranosti Prekmurskega partizanskega odreda. Zemljič omenja spremembo pri Slovenskogoriškem odredu, ki je bil (oziroma postal, op. a.) diverzantski in so ga skupaj popolnjevale občine Gornja Radgona, Ljutomer in Ormož, vodstvena sestava pa je bila iz Občine Gornja Radgona (Šteiner, 2014c, Zemljič).

Leta 1972 so bili formirani skladi za financiranje obrambnih potreb v občinah, tako da so občine, kasneje pa še delovne organizacije, začele nabavljati opremo in orožje za svoje teritorialne vojaške sestave. Nekaj novega orožja so dobili tudi iz glavnega štaba za SLO. Zaključim lahko, da se je število teritorialne sestave v občinah povečevalo tako, kot so občine in delovne organizacije povečevale število nabavljenega ali pridobljenega orožja za teritorialne sile. Leta 1972 so bili oblikovani tudi pokrajinski odbori, ki so imeli nalogo koordinirati obrambne in vojaškopodporne naloge na ravni pokrajin oziroma con

35 V Vzhodnoštajerski coni je bil edini odred bataljonske sestave v Mariboru (Šteiner, 2014d, Gradišek). Odred je imel štiri bataljone z 12 četami in 1566 pripadniki na začetku (Bolfek, 2011, str. 32), leta 1973 pa je bilo že 2563 pripadnikov (prav tam, str. 43).

36 Mesto vodje obrambnih priprav je v Murski Soboti leta 1971 prevzel Aleksander Krpič. Jože Pojbič je leta 1975 z oblikovanjem 43. brigade TO postal njen prvi in edini komandant (Šteiner, 2014e, Jonaš in 2014a, Krpič).

37 Komando (poveljstvo), komandno (poveljniško) četo in 1., 2., 3. in 4. četo je popolnjevala Občina Murska Sobota, 5. četo pa Občina Lendava (Šteiner, 2014e, Jonaš in Bolfek, 2011, str. 32).

38 O tem Bolfek (2011, str. 33), ko pravi, da se je število partizanskih odredov v Sloveniji povečalo od 24 na 36, povečanje pa je šlo tudi na račun stalnega povečevanja števila odredov bataljonske sestave. Ti so se z 19 1969. leta povečali na 24 1973. leta.

(Bolfek, 2011, str. 30).

Za prvo razvojno obdobje je značilen poudarek na vojaških strukturah in aktivnostih, povezanih s prevzemom občinskih vojnih komand in njihovih enot za zavarovanje in zaščito mobilizacije, na preoblikovanju tega v teritorialne enote in formiranju partizanskih odredov. K temu je treba dodati nenehno krepitev novih vojaških struktur tako v kadrovske kot organizacijskem smislu. Vse to so organizirali, pripravljali, vojaško-strokovno usmerjali in vodili conski štabi za SLO, praktično pa izvajali v občinah in upravnih organih za ljudsko obrambo.

Partizanski odredi so na začetku imeli značaj prostorskih enot in večina bi v primeru napada ostala v zaledju nasprotnika. Zato je pomemben del aktivnosti potekal tudi v upravnih organih, občinskih oblastnih in političnih strukturah, delovnih pa tudi ostalih družbenih organizacijah³⁹. Vendar sta se že v prvem obdobju struktura in opremljenost, pa tudi vloga partizanskih odredov, opazno spreminjali. S številčno in bojno rastjo so vedno bolj dobivali značaj manevrskih enot, kar še zlasti velja za partizanske odrede bataljonske sestave. Večina teh struktur je predstavljala tudi osnovo za oblikovanje brigad v naslednjem razvojnem obdobju.

Naj dodam še, da se je število zaposlenih na področju obrambnih priprav v občinah postopoma povečevalo⁴⁰. S tem pa so bili ustvarjeni tudi pogoji za oblikovanje štabov teritorialne obrambe. Kljub temu da štabi in enote še niso bili poimenovani z besedno zvezo Teritorialna obramba, je prvo razvojno obdobje bilo obdobje njenega uspešnega uveljavljanja.

Drugo razvojno obdobje od 1974 do 1980

V drugem razvojnem obdobju od 1974 do 1980 je spremembe narekovala leta 1974 spremenjena ustava, kar se odraža tudi v leta 1976 sprejetem zveznem in republiškem Zakonu o ljudski obrambi. Pomemben vpliv pa so imele izkušnje iz protiteroristične akcije Raduša '72⁴¹. Drugo razvojno obdobje je obdobje vzpostavljanja in oblikovanja štabov in enot teritorialne obrambe. Leto 1975 je bilo v organizacijskem pogledu prelomno, ker so se oblikovali tako občinski kot pokrajinski štabi TO⁴². Prišlo je tudi do jasnejše razmejitve

39 O tem tudi v prispevku v reviji Naša obramba z naslovom Približevanje krajevni skupnosti – V Murski Soboti delajo na nov, drugačen, uspešnejši način (Tominc, 1973, str. 12–13).

40 V Občini Murska Sobota je vodjo priprav leta 1971 zamenjal Aleksander Krpič, kot pomočnik vodje priprav in tehnični oficir za materialno oskrbo pa je že delal Ludvik Jonaš. V Gornji Radgoni je bil vodja priprav Danilo Miljkovič, leta 1974 pa je kot materialni referent začel delati Franc Zemljič. V Lendavi je bil vodja priprav od leta 1970 Franc Balantič, kasneje pa je kot materialni referent začel delati Anton Lapajne. V Ljutomeru je bil vodja priprav Emil Gaberc (Šteiner, 2015, Novak). Krpič, Miljkovič in Gaberc so leta 1975 postali tudi prvi komandanti občinskih štabov TO v svojih občinah.

41 Danes bi to označevali kot premik v orientiranosti od konvencionalnega vojnega delovanja proti protiterorističnemu.

42 Leta 1977 in 1978 pa celo štabi TO v krajevnih skupnostih (ŠTOKS) (Šteiner, 2015a, Novak). Ti v Sloveniji, vsaj v Pomurju, niso vključevali pripadnikov stalne sestave.

med upravno-obrambnimi nalogami in strukturami ter vojaško-obrambnimi strukturami in organiziranostjo.

Leta 1975 je bil conski štab v Mariboru preoblikovan v Pokrajinski štab teritorialne obrambe Vzhodnoštajerske pokrajine (PŠTO VŠP), v občinah pa so bili oblikovani občinski štabi za teritorialno obrambo (OŠTO)⁴³. Delavci conskega štaba in vodje obrambnih priprav v občinah so bili razporejeni v pokrajinski in občinske štabe. Štirje pomurski občinski štabi so bili podrejeni PŠTO v Mariboru⁴⁴, ki je poveljeval TO v eni od šestih pokrajin v Sloveniji. Oblikovanje štabov TO je prineslo širitev stalne⁴⁵ in vojne sestave v občinah in pokrajini. Štabi stalne sestave so bili razvrščeni v tri kategorije z različnim številom pripadnikov stalne sestave. Na območju Pomurja, in sicer v Gornji Radgoni, Lendavi in Ljutomeru, so bili občinski štabi tretje kategorije z do petimi zaposlenimi, občinski štab v Murski Soboti pa je bil druge kategorije z do sedmimi zaposlenimi.

Teritorialne enote so se strukturno preoblikovale v manevrske in prostorske enote. Oblikovale so se brigade in odredi, enote pri občinskih štabih TO in enote TO v krajevnih skupnosti in organizacijah združenega dela. Manevrske enote so bile praviloma brigade, v tem obdobju jih je bilo v Sloveniji 19 (Bolfek, 2011, str. 56). Manevrske enote so se pripravljale za delovanje na širšem območju v pokrajini in celo drugod po Sloveniji. Razmerje med manevrskimi in prostorskimi enotami je bilo 1 : 2,5 oziroma 1 : 3 v korist prostorskih sil (prav tam).

Poleg teritorialnega se je uporabljal še proizvodni princip popolnjevanja in organiziranja. Lahko bi zapisal, da je pri prostorskih enotah šlo za oblikovanje enot TO z dvema principoma popolnitve (ozko krajevnim in proizvodnim). Vendar je pri proizvodnem principu treba omeniti, da se ni nanašal le na popolnjevanje in mobilizacijo, ampak tudi na opremljanje. Ta pristop se je uveljavljal tudi za nekatere bataljone in čete v sestavi manevrskih sil. Organizacije združenega dela tako niso bile le sredine za oblikovanje enot, ampak tudi subjekti organiziranja in opremljanja.

Njihove pristojnosti za uporabo enot TO so bile sicer omejene, vendar so jim te zagotavljale varovanje v primeru ogroženosti oziroma v izrednih razmerah.

Vse štiri pomurske občine so oblikovale 43. brigado TO (pomursko⁴⁶), v Murski Soboti pa je obstajal še Prekmurski odred TO. Poveljstvo brigade, 1. bataljon in prištabne enote, je popolnjevala Občina Murska Sobota, 2. bataljon Občina Lendava, 3. bataljon Občina Gornja Radgona, eno četo tega bataljona pa tudi Občina Ljutomer. Komandant 43. brigade je bil Jože Pojbič, načelnik štaba Štefan Ošljaj, 1. bataljon je vodil Anton Crnkovič,

43 Pod PŠTO VŠP je spadalo deset občinskih štabov, in sicer v Gornji Radgoni, Lendavi, Lenartu, Ljutomeru, Mariboru, Murski Soboti, Ptuj, Slovenski Bistrici, Ormožu in Radljah ob Dravi (Šteiner, 2014d, Gradišek).

44 OŠTO so pristojnosti in odgovornosti prevzeli 23. aprila 1975 (Bolfek, 2011, str. 48).

45 Po zbranih podatkih je bilo leta 1975 v štirih pomurskih občinah zaposlenih skupaj deset oseb, leta 1979 pa 19 (Šteiner, 2014a, 2014c in 2014e).

46 Te oznake brigada uradno nikoli ni nosila, v praksi pa smo jo imenovali pomurska ali celo prekmurska.

2. bataljon Ivo Pavšič, po letu 1981 Ludvik Janža, 3. bataljon pa Maks Korošec. Prekmurski odred je vodil Štefan Filipič, načelnik štaba pa je bil Peter Šraj.

Na vaji Pohorje '75 so se preverjale rešitve, povezane z novo vlogo občin in svetov za SLO pri upravljanju in zagotavljanju obrambnih potreb. Po tem so praktično vse pomembne vojaške vaje v občinah in na ravni pokrajine potekale s sodelovanjem teh struktur. Zagotavljanje množičnosti je bilo na vrhuncu in v letih 1977 in 1978 (Šteiner, 2015a, Novak) se je začela oblikovati struktura narodne zaščite kot tretjega varnostno-zaščitnega dela sil splošnega ljudskega odpora⁴⁷. Poleg tega beležimo poskuse vzpostavitve TIOS in TIOO⁴⁸, kar se je najprej preverjalo na vaji Mura '79⁴⁹.

Po letu 1976 je TO zelo povečala svojo ognjeno moč. Opremljati so jo začeli s kolektivnim orožjem, tj. s protiklepnim, orožjem za ognjeno podporo in protizračno obrambo. Razen tega pa se je zelo izboljšala tudi opremljenost s sodobnim pehotnim avtomatskim orožjem.

Požar v skladišču OŠTO Murska Sobota 2. junija 1980 je v objektu Trimo v vojašnici uničil oborožitev teritorialcev iz soboške občine. Ti so kmalu potem dobili nadomestno in praviloma novo, sodobno orožje. Nesrečen dogodek je imel tudi pozitivne posledice, saj je vplival na spremembo oborožitve enot TO v Občini Murska Sobota⁵⁰. Ta modernizacija pa je verizno vplivala tudi na druge občine v pokrajini in na uspešne delovne organizacije, da so začele še intenzivneje nabavljati modernejšo pehotno oborožitev za enote TO.

Drugo razvojno obdobje je obdobje afirmacije občinskih štabov TO. Ti so po zakonu⁵¹ samostojno opravljali naloge, povezane z načrti razvoja TO, načrti opremljanja in materialnih nabav ter s finančnim načrtovanjem, slednje seveda v procesu finančnega planiranja v občinah. Načrt razvoja je bil del obrambnega načrta, ki ga je sprejemal občinski svet za ljudsko obrambo⁵². Predstavljal je srednjeročne planske cilje in vire zanje, medtem ko

47 Bolfek (2011, str. 71) navaja, da je bilo zakonsko predvideno, da je NZ v vojni del TO.

48 TIOS je kratica za terensko izvidniško-obveščevalno službo v TO, TIOO pa kratica za terensko izvidniško- obveščevalno organizacijo v TO. Zamisel za TIOS kot rezervno terensko obveščevalno službo v TO so kmalu opustili, čeprav so v strukturah TO obstajale formacije obveščevalnih centrov TO. Zatem so terensko mrežo označevali kot organizacijo, ki je v TO vojaško dopolnjevala občinske službe za opazovanje, javljanje, obveščanje in alarmiranje, organizirane pa so bile v sklopu upravnih organov za ljudsko obrambo.

49 Vaja Mura '79 je bila namenjena preverjanju rešitev za odkrivanje, blokiranje in uničevanje vrinjenih diverzantsko-terorističnih skupin (DTS) na območju občine. Hkrati se je preverjala odzivnost občanov in organov na terenu ter posredovanje informacij o DTS od krajevne skupnosti do občine in štabov TO oziroma silam za boj z DTS (enote milice in posebne t. i. protidiverzantske enote TO).

50 Sredstva v srednjeročnem obdobju 1981–1985 so bila solidarnostna, prispevali so jih drugi štabi TO, pa tudi JLA. Krpič pravi (Šteiner, 2014a), da so sredstva JLA pripeljali iz Bihaća, k dopolnitvi pa je pomembno prispeval tudi general Branko Jerkič. Jonaš navaja (Šteiner, 2014e), da so prejeli 11 pi, 162 br, 67 ap, 82 pap, 120 pap M59/66, 29 op, 74 rst, 50 st, 52 RM, 100 RRM zolja, 2 PLT, 3 POLK 9K11 in 3 LRM 128 mm. Razen tega pa še 100 nabojev za NTT, mine za minomete in tromblonske mine.

51 Zakon o ljudski obrambi (Ur. list SRS, št. 23/76).

52 Po letu 1982 so imeli to vlogo komiteji za SLO in DS.

sta bila preostala načrta letna in povezana s financiranjem delovanja TO občine in njenega opremljanja. Te naloge so potekale tudi na pokrajinski ravni za pokrajinski štab TO in pokrajinski odbor, kjer je te načrte potrjeval pokrajinski svet za ljudsko obrambo oziroma kasneje za SLO in DS.

Po zakonu o obrambi so bile opredeljene naslednje pristojnosti občinskih štabov Teritorialne obrambe: (1) predlaganje mobilizacijskega razvoja enot in zavodov teritorialne obrambe, ki jih ustanovijo občine, organizacije združenega dela in krajevne skupnosti, in skrb za njihovo mobilizacijsko in bojno pripravljenost; (2) izdelovanje načrtov za uporabo teritorialne obrambe, proučevanje možnosti za delovanje enot TO in oblik, načinov oziroma taktike delovanja v različnih razmerah; (3) urejanje kadrovske evidenc; (4) organiziranje in vodenje usposabljanja pripadnikov, enot in zavodov teritorialne obrambe v soglasju s pristojnim PŠTO; (5) skrb za načrtno nabavo, hrambo, vzdrževanje, evidenco in nadzor nad predmeti oborožitve in opreme; (6) izvajanje nalog v zvezi s prehrano in zdravstvenim varstvom enot in zavodov TO; (7) skrb za varnostno vzgojo in izvajanje varnostnih ukrepov v TO; (8) usklajevanje delovanja in uporabe TO s pristojnimi poveljstvi JLA in organi za notranje zadeve; (9) sodelovanje z občinskim organom, pristojnim za zadeve ljudske obrambe, in z drugimi občinskimi organi in organizacijami zaradi izvajanja skupnih nalog; (10) dajanje navodil in pomoč temeljnim in drugim organizacijam združenega dela ter krajevnim skupnostim pri pripravljanju, oskrbovanju njihovih enot in zavodov TO; (11) opravljanje drugih zadev ali nalog, ki so določene s predpisi ali pa jih odredi nadrejeni štab TO ali pristojni občinski organ. Občinski štab je bil odgovoren tudi za strokovno usposabljanje, za vključevanje v oborožen splošni ljudski odpor struktur in pripadnikov Narodne zaščite v organizacijah združenega dela in krajevnih ter drugih skupnostih na območju občine.

Naslednje veliko preoblikovanje se je začelo leta 1979. Namesto šestih pokrajin je bilo leta 1980 oblikovanih trinajst⁵³, preoblikovani so bili pokrajinski štabi, nastalo je sedem novih. Leta 1980 je vodenje TO Vzhodnoštajerske pokrajine prevzel Silvo Bedrač, dotedanji poveljnik ormoške TO, pokrajina pa se je razdelila na tri dele, Vzhodnoštajersko, Pomursko in Koroško. Funkcijo vodenja in poveljevanja so novi štabi začeli opravljati januarja 1980. To je bil uvod v tretje razvojno obdobje.

Tretje razvojno obdobje od 1981 do 1990

Tretje razvojno obdobje predstavlja najprej čas reorganizacije za dvig kakovosti

53 Bolfek (2011, str. 49) omenja 12 pokrajin in mesto Ljubljana. V Mariboru pa je bil leta 1982 oblikovan še mestni štab TO, ki je bil podrejen PŠTO Vzhodnoštajerske pokrajine. Ta je imel štiri neposredno podrejene občinske štabe (Lenart, Ormož, Ptuj in Slovenska Bistrica), v sestavi mariborskega mestnega štaba pa je bilo še šest občinskih štabov (Pesnica, Pobrežje, Rotovž, Ruše, Tabor in Tezno) (Šteiner, 2014a, Pišek in Bobanec). Zamisel za oblikovanje mestnih štabov je bila realizirana z namenom, da se izboljšata koordinacija in vodenje obrambe mest. Mestni štabi bi tako predvidoma prevzeli vlogo poveljstva obrambe mesta.

Razgovor z vodstvom Občine Murska Sobota o pripravljenosti TO leta 1979 (FA: Ludvik Jonáš)

vojaških zmogljivosti TO, ob koncu obdobja pa tudi poskuse za njen zaton. Pomembne spremembe prinašata zvezni in republiški zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti iz leta 1982⁵⁴. Poskusi za zaton TO so se začeli v drugi polovici osemdesetih in so povezani s številnimi družbenimi in političnimi procesi, pa ne le v takratni skupni državi, ampak tudi širše⁵⁵. Nanut omenja spremembo v jugoslovanski strategiji obrambe⁵⁶, reorganizaciji in poveljevanju v JLA v letih 1987–1988 (Nanut v Pavlin in Markovič, 2002, str. 14–18). Zanimivo je, da je kmalu po letu 1982 zamisel o oblikovanju divizij TO dokončno padla v vodo (Bolfek 2011, str. 53–54). Predvidevam, da zaradi opuščanja divizijske strukture JLA in usmeritve na brigadno sestavo in zamisli, da bodo tudi teritorialne brigade TO podrejene poveljstvom JLA.

Leta 1981 je prišlo do zmanjšanja sestave TO Slovenije za približno četrtno od dotedanjih 86.000 pripadnikov (prav tam, str. 54). Pri tem je treba dodati, da je bilo zmanjšanje obremenjenosti prostora glede na zagotavljanje rezervnih vojaških kadrov za

54 Zakon rešitve dotedanjega splošnega ljudskega odpora (SLO) nadgrajuje skozi sistem splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite (SLO in DS). Svete za SLO nadomestijo komiteji za SLO in DS (Bolfek, 2011, str. 71). V pogledu podružbljanja in širjenja obrambno-vojaških struktur se v Sloveniji zmanjšuje vloga teritorialne obrambe v KS in OZD. Na eni strani pa se krepi vloga NZ, na drugi pa regionalizacija. Ta se odraža v povečevanju števila pokrajinskih in občinskih štabov TO, slednjih je v Sloveniji toliko kot občin, tj. 62.

55 Indicev o tem je bilo kar nekaj. Spomnim se, da je kapetan 1. r. A. Krkovič, ki je leta 1985 na zadnji jugoslovanski paradi ob 40. obletnici zmage vodil slovenski ešalon TO, po njenem zaključku prihajal v pokrajinske štabe TO in z navdušenjem govoril o paradi in o tem, kako dobri so bili slovenski teritorialci tudi v primerjavi z ešaloni JLA.

56 V Strategiji splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite iz leta 1987 je bilo opredeljeno, kako morajo oborožene sile odpravljati izredne razmere, kako zabrisati vse večjo ločenost med JLA in TO, pa tudi kako izvajati skupno vodenje in poveljevanje (Nanut, 2002, str. 16).

oborožene sile⁵⁷ tudi posledica namere za bolj uravnoteženo obremenitev prostora, s čimer se je praktično negiralo dotlej prevladujoči načeli o možnostih popolnitve in ogroženosti v določeni pokrajini oziroma občini. Pomembna je bila usmeritev v krepitev bojnih sposobnosti enot TO in modernizacije. Pri tem so bile preoblikovane brigade TO, in sicer tako z vidika zniževanja številčnega stanja na 1200 pripadnikov kot povečanja ognjene moči na račun minometov, raketometov, protioklepnih in protiletalskih sredstev⁵⁸. S spremembo strukture in formacije brigade TO leta 1981, pa je bilo na nek način spodbujeno tudi tekmovanje med rezervnimi enotami JLA in TO z ozirom na modernizacijo. V Sloveniji so občine namenjale prioriteto manevrskim enotam in v še vedno ugodnih ekonomskih razmerah uspešno opremljale enote TO s sodobnim orožjem. Medtem pa so številne rezervne enote JLA čakale na prioritetni listi in bile odvisne od zveznega proračuna in prioritet, ki jih je postavljala Generalštab JLA. Naj dodam še, da se je v Občini Murska Sobota Prekmurški odred TO preoblikoval v Prekmurški protioklepni odred TO (POOd)⁵⁹.

V letih 1983 in 1984 se je nadaljevalo analiziranje organizacijsko-mobilizacijskega razvoja (OMR) in iskalo rešitve skladno s Smernicami za nadaljnji razvoj TO (Bolfek 2011, str. 72). Leta 1985 je prišlo do naslednje reorganizacije in zmanjševanje obsega in strukture TO v Sloveniji⁶⁰.

Zaradi tega so obstajali pomisleki, povezani s pokritostjo prostora s strukturami za oborožen boj. Rešitev se je iskala v povečanju bojnih zmogljivosti in v strukturah novih enot TO, pa tudi v ohranitvi narodne zaščite v krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela. Tukaj izpostavljam zanimivost, da so se v Sloveniji takrat, ko si je armada poskušala prilastiti manevrske sile TO, iskale rešitve za zagotovitev pokritosti območja za oborožen boj v narodni zaščiti. Narodno zaščito je poznala le Slovenija, v konceptualnem pogledu pa je bila nekako odrinjena na obrobje in bolj varnostno-zaščitne narave, saj je bila zakonsko opredeljena kot najširša oblika samozaščitnega in samoobrambnega organiziranja⁶¹. To priča o tem, kako živa je bila zamisel o »oboroženem ljudstvu« in kako težko se ji je bilo odreči.

V Pomurju se je leta 1985 43. brigada TO preoblikovala v tri samostojne odrede četne sestave (OdTO), dva v Občini Murska Sobota in eden v Občini Lendava. Podobno se je zgodilo s Prekmurškim protioklepnim odredom. Poleg tega je bila tudi v Pomurju

57 Ta se je v Sloveniji do leta 1980 gibala okoli 9 odstotkov, od tega za potrebe TO okoli 4,5 odstotka. Po letu 1981 se je obremenitev za potrebe TO zmanjšala na 2,5 do 3 odstotka (prav tam).

58 Po formaciji je imela brigada TO po letu 1981 91 častnikov, 89 podčastnikov in 1020 vojakov, od oborožitve 20 api, 212 pi, 281 ap, 498 pu, 29 op, 83 rst, 81 RM, 12 RRM osa, 81 RRM zolja, 18 MM 60 mm, 6 MM 82 mm, 6 NTT, 4 LRM 128 mm, 3 S-2M, 6 POLK 9K11 in 4 PLT 20 mm, od vozil pa 13 tv 3,5t, 9 kombijev, 1 sanitetno vozilo in 21 vlečnih vozov ali traktorjev (Šteiner; 1989).

59 Preoblikovanje je potekalo sočasno z oblikovanjem prednjih protioklepnih odredov JLA, ki so se oblikovali na karavlah iz mirnodobne in rezervne sestave obmejnih enot JLA.

60 Bolfek (2011, str. 72) navaja, da se je število brigad v Sloveniji z 19 zmanjšalo na 13. Prav tako se je zmanjšalo število prostorskih enot v Sloveniji, in sicer s 1100 na 416 (prav tam, str. 73).

61 Zanimivo pa je tudi to, da je bilo za strukture NZ predvideno, da se popolnjujejo z viški orožja, ki jih je zaradi zmanjšanja imela TO, pa tudi z orožjem lovcev in drugih legalnih imetnikov lahkega orožja.

ukinjena oziroma preoblikovana večina enot TO v krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela. Pri občinskih štabih so se oblikovale nove enote, jurišni odredi, skupaj šest, ki so bili samostojni in v rangu okrepljene čete. Poleg tega pa se je povečalo število diverzantskih vodov, čet za ognjeno podporo, reorganizacijo pa so doživele tudi pontonirske čete, ki so se preoblikovale v pontonirske vode.

Do leta 1989 se intenzivnost priprav na novo oblikovanih struktur TO v pomurski pokrajini ni bistveno spremenilo in zmanjšalo. Res je, da je bila realizacija zastavljenega srednjeročnega plana usposabljanja in vaj za približno petino nižja, kot je bilo načrtovano, vendar se je to poskušalo nadoknaditi z bolj zgoščenim in zavzetim delom na usposabljanjih in vajah, kar je običajno motiviralo tudi pripadnike, saj so lahko odšli prej z večdnevnih vojaških vaj (Šteiner, 1989). Posebej kvalitetna pa so bila štabna urjenja in štabne vaje, kjer so tako pokrajinski kot občinski štabi delovali kot uigrani timi stalne in rezervne sestave⁶².

*Razglasitev rezultatov na tekmovanju ostrostrelcev TO Pomurja v Gornji Radgoni leta 1987
(Foto: Filip Matko)*

62 PŠTO Pomurja je na vodstveni štabni vojni vaji Romanija '88 v Zagrebu med vsemi vadbenimi štabi TO in poveljstvi JLA dobil najvišjo oceno (prav dobro 4,17) (Šteiner, 1989). Zato so pokrajinskega poveljnika ob dnevu JLA 1988 tudi nagradili s posebnim priznanjem.

*Med nadzorom usposabljanja pontonirskih enot TO Pomurja v Veržeju leta 1988
(FA: Alojz Šteiner)*

Tretje razvojno obdobje od 1981 do 1990 se skoraj v celoti pokriva z enajstletnim obstojem PŠTO Pomurja in uspešnim delovanjem TO v pokrajini ob Muri⁶³. Pomurski PŠTO je pomembno prispeval k uveljavitvi naziva Pomurje za pokrajino ob Muri. Pa ne samo na to. Uspešno je bila opravljena reorganizacija in obseg TO se je leta 1985 zmanjšal. Čeprav se je obseg zmanjševal, smo v Pomurju s preoblikovanjem brigade, ki je običajno zapuščala pokrajino, povečali število vojakov, ki so ostali na njenem območju in bili namenjeni za obrambo. S tem se je dokončno ovrglo stališče, da se pokrajine ne da braniti. Z novimi strukturami v četam podobnih jurišnih odredih in v samostojnih četah ter vodih je bil prostor dobro pokrit. Ker so se prekmurski, prleški in štajerski teritorialci zavedali, da se bodo borili na domači zemlji, je bila motivacija in pripravljenost teh enot višja in boljša.

Kako smo se približevali koncu

V JLA so leta 1988 bile ukinjene armade, divizije in polki, oblikovana pa so bila poveljstva vojaških območij s korpusi in brigadami ter samostojnimi polki. Namesto šestih armad kopenske vojske so bila ustanovljena tri vojskovališča, s čimer so bile zabrisane republiške meje. Kot strateška grupacija na severozahodnem bojevališču je bilo oblikovano

63 RŠTO je od 18. do 20. marca 1987 izvedel redni načrtovani nadzor nad bojno pripravljenostjo TO Pomurja in pri tem preveril PŠTO s prištavnimi enotami, OŠTO Murska Sobota s prištavnimi enotami in 66. OdTO, 104. JOdTO, 122. PdivčTO in 84. čTO KS, OŠTO Lendava s prištavnimi enotami, 68. OdTO, 172. PdivvTO, 63. DivvTO in 85. vTO Nafta. Vsi subjekti nadzora so bili ocenjeni s prav dobrimi ocenami, PŠTO s 85 odstotki točk (najvišja usposobljenost, vodenje in poveljevanje 87), TO Murska Sobota z 82 odstotki točk (najvišje moralnopolitično stanje 86) in TO Lendava z 82 odstotki točk (najvišje moralnopolitično stanje 87). TO pokrajine je bila pri tem nadzoru ocenjena s skupno oceno prav dobro in 83 odstotki točk (Šteiner, 1989). TO Ljutomer je istega leta dosegel prav dobro oceno bojne pripravljenosti s 84 odstotki točk, TO Gornja Radgona pa dobro oceno s 77 odstotki točk (prav tam).

5. vojaško območje s petimi korpusi po vzorcu dva spredaj in trije za njima, in sicer tako za primer agresije s severa (Nato) ali vzhoda (Varšavski pakt). Nanut navaja, da je bilo ukinjanje armad in divizij ter oblikovanje bojevališč s korpusi vsiljeno in ni bilo praktično preverjeno, pri čemer citira Radakovića (2003, str. 36–37). Dodaja, da je to izzvalo ostre reakcije v armadnih krogih, pa tudi v nekaterih republikah. Nova organizacijska struktura JLA je začela veljati s 1. januarjem 1989 (Nanut, 2002, 15). Pri tem se je poskušalo doseči, da bi bili republiški in pokrajinski štabi TO operativno podrejeni poveljstvom vojaških območij (bojevališč), kar pa je glede na zakonodajo lahko veljalo le za delovanje v primeru vojne in vojnega načrtovanja.

V prvi polovici leta 1990 je Generalštab oboroženih sil SFRJ izdal Doktrino teritorialne obrambe oboroženih sil (izvirno Doktrina Teritorialne obrane oružanih snaga). Nanut navaja (2002, str. 17), da je ta doktrina predvidevala korenito spremembo dotedanje zasnove TO, saj so bile povečane pristojnosti Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo (ZSLO) in zmanjšane pristojnosti republik. Omejene so bile pristojnosti občin in republik pri vodenju in poveljevanju, pa tudi opremljanju, hkrati pa se je spremenil status štabov TO, ki naj bi bili odgovorni izključno nadrejenim vojaškim organom. Pri tem so bile brigade TO izenačene z brigadami JLA in namenjene za delovanje tudi zunaj republike, če bi tako odločil poveljnik vojaškega območja⁶⁴. Temu je treba dodati poglede takratnega načelnika Generalštaba JLA, generalpolkovnika Adžića na to, kako zastarele so nekatere opredelitve obrambnega koncepta in model o dvokomponentni strukturi oboroženih sil (Adžić v Nanut, 2003, str. 31–33). Nanut izpostavlja tudi (prav tam, str. 17–19), da je bilo to nadaljevanje procesov, povezanih z dogodki iz leta 1988, v zvezi z ustavnimi amandmaji za financiranje vojske, medtem ko je bil leta 1990 z Doktrino teritorialne obrambe oboroženih sil določen njen zaton oziroma konec. Armadni vrh se je lotil sprememb na doktrinarni in izvedbeni ravni, ker je vedel, da bo veliko težje dosegel spremembe višjih normativnih aktov, obrambnih zakonov, republiških ustav in zvezne ustave⁶⁵. Iz tega lahko sklepam, da je poskus razorožitve TO 15. maja 1990 le eden od mnogih pri uresničevanju omenjene doktrine in obrambno-vojaške centralizacije. Ta prizadevanja pa hkrati predstavljajo tudi poskuse za ukinitvev decentraliziranega sistema na področju splošne ljudske obrambe, ki je bil vzpostavljen z ustavo iz leta 1974. Vojna v Sloveniji leta 1991 pa se tako kaže še kot spopad med koncepti vojaške organiziranosti oziroma med pogledi jugoslovanskih generalov in pogledi republik na to.

64 Le zamislimo si lahko, v kakšni razmerah bi se znašle npr. slovenske brigade TO, ki bi bile uporabljene za urejanje kriznih razmer na območju Hrvaške. Zelo zgovorni so namreč primeri uporabe črnogorskih in srbskih brigad TO še v obdobju JLA na območju Hrvaške od druge polovice 1991 do konca aprila 1992.

65 Republika Slovenija je omenjeno doktrino zavrnila z ustavnimi amandmaji in sprejetjem ustavnega zakona na področju obrambe, in sicer 27. septembra 1990 z Ustavnimi amandmaji XCVI, XCVII, XCVIII k Ustavi Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 35/90) in Ustavnim zakonom za izvedbo ustavnih amandmajev XCVI in XCVII k Ustavi Republike Slovenije na področju ljudske obrambe (Uradni list RS, št. 35/90), dodatno pa še 29. marca 1991 z Zakonom o obrambi in zaščiti (Uradni list RS, št.15/91).

Ko nismo delali zgolj za plačo

Ko sem se maja 1978 vrnil s šolanja in stažiranja v Šoli rezervnih oficirjev pehote v Bileči, so me kmalu zatem poiskali na občini v Gornji Radgoni. Že septembra sem bil vključen v TO in priprave na osrednjo občinsko vojaško taktično vajo, na kateri smo v začetku novembra po občini preganjali t. i. diverzantsko-teroristično skupino in jo poskušali uničiti. Med analizo po vaji so me vprašali, ali bi se zaposlil v občinskem štabu TO. Postopek za zaposlitev je trajal kar nekaj časa in februarja 1979 se je začela moja poklicna vojaška pot v slovenskih vojaških strukturah, ki je trajala polnih petintrideset let. V občinskem štabu in enotah TO so bili razporejeni rezervni častniki in podčastniki, ki so tudi v organizacijah združenega dela in občinskih službah zasedali zelo pomembne dolžnosti. Hitro so me sprejeli medse, čeprav so nekateri bili stari toliko kot moji starši in se v štabu pomembne civilne funkcije niso posebej izpostavljale. Najpomembnejše in najbolj izpostavljene pripadnike TO smo na vojaške vaje in priprave nanje klicali s pozivi, največkrat pa kar po telefonu, in jim potem dajali še pozive, da so uredili zadeve na delovnem mestu. Pri nekaterih je to izgledalo, kot da opravljajo dve službi za eno plačo. Velikokrat je bilo jasno, da se ne dela za plačo. Leta 1980 so v Občini Gornja Radgona zaradi izrednih vremenskih razmer aktivirali bataljon TO in ga tri dni angažirali za pomoč pri spravilu grozdja. Tega kot teritorialci nismo ravno uspešno opravili, pa ne le zaradi nemogočih vremenskih razmer v začetku novembra, ko so uniformirani pripadniki trgali grozdje v dežju in snegu. Veliko bolje so se enote in občinski štab TO izkazali na vajah, kar velja tako za združeno taktično vajo Mura '79 in vajo Mura '81. Na OŠTO Gornja Radgona sem ostal štiri leta, do marca 1983, s številnimi pripadniki pa sem se ponovno srečal junija in na začetku julija 1991 na bojnih položajih.

V štabih TO se je bolj poredko gledalo na delovni čas. To je veljalo zlasti takrat, ko smo pripravljali številna usposabljanja in vaje, pa tudi pri izdelavi različnih načrtov, zlasti mobilizacijskih in vojnih. Podobno je bilo aprila in maja 1980, ko smo med zdravljenjem takratnega vrhovnega poveljnika v ljubljanskem Kliničnem centru in po njegovi smrti veliko dni in noči preživel kar v štabu. Če si bil zaposlen v TO, je veljalo, da si na razpolago ves čas in po navadi še vsepovsod. Ni bilo dovolj samo delo v štabu, posebej pomembno je bilo delo z mladimi, sodelovanje pri usposabljanju prebivalstva in aktivnostih v okviru zveze rezervnih vojaških starešin⁶⁶.

Na dolžnostih komandantov občinskih štabov TO se je na območju Pomurja od leta 1975 do leta 1990 zvrstilo deset častnikov. Občinski komandanti so v dveh pokrajinskih štabih imeli v šestnajstih letih dva nadrejena častnika, kar prikazuje tudi preglednica.

66 O posebnem vidiku vpetosti pripadnikov stalne sestave TO v širše družbene aktivnosti obrambnih priprav priča izjava Ludvika Jonaša, ki je bil več let predsednik organizacije rezervnih starešin Murska Sobota, ki ji je v razvrstitvi uspešno doseči celo drugo mesto v takratni skupni državi (Šteiner, 2014e).

Tabela 1: Zasedba poveljniških dolžnosti v štabih TO na območju Pomurja od 1975 do 1990

	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
PŠTO	Vzhodnoštajerska: rez. pk Ivan Gradišek					Pomurje: rez. ppk Vladimir Milošević										
OŠTO G. Radgona	rez. kap 1. r. - maj Danilo Milkovič			rez. por - kap Zdravko Stolnik				rez. kap 1. r. Viktor Kovačič			rez. por - kap Alan Geder					
OŠTO Lendava	ppk Božo Šašič				rez. kap - maj Ljubomir Dražnik											
OŠTO Ljutomer	GE ⁶⁷	rez. por - maj Alojz Novak														
OŠTO M. Sobota	rez. kap - maj Aleksander Krpič					rez. kap 1. r. - maj Janez Bohar										

Vir: Šteiner 2014a, b, c, e.

V štabih TO so delali izredni ljudje. Vsi zaposleni v stalni sestavi nismo imeli potrebne izobrazbe in večina se je dodatno izobraževala ob omenjenih službenih aktivnostih ali se vsaj poskušala. Tisti, ki smo vztrajali pri pridobitvi manjkajoče izobrazbe, smo se učili dvakrat, prvič za pridobitev civilnega strokovnega naziva in drugič pri uresničevanju nalog na vojaško-strokovnem področju. Pri tem je izstopala medsebojna strokovna pomoč in prenos izkušenj.

Stalna sestava TO Pomurja na vrhu Triglava 1988. leta (FA: Alojz Šteiner).

67 Rez. kapetan Gaberc Emil.

V štabih TO na območju Pomurja je od leta 1975 do leta 1990 na 31 zasedenih formacijskih dolžnostih v stalni sestavi delalo 46 oseb⁶⁸. Od teh sta bili dve osebi iz JLA, ena civilna oseba in 43 rezervnih častnikov in podčastnikov. Od 46 oseb je bilo 32 častnikov in 13 podčastnikov, med njimi šest žensk in ena civilna oseba. V PŠTO Pomurja so v času obstoja štaba delali Vladimir Milošević, Adolf Korošec, Edvard Mihalič, Alojz Šteiner, Marjan Hajdinjak, Ladislav Lipič, Koloman Rituper, Franc Jurša, Leon Kovačič, Jože Palfi, Janez Bohar, Ivan Smodiš in Ružica Magdič. V OŠTO Gornja Radgona so v času njegovega obstoja delali Danilo Miljkovič, Zdravko Stolnik, Viktor Kovačič, Alan Geder, Alojz Šteiner, Franc Marko, Franc Zemljich, Andrej Rugole in Ivan Merčnik, v OŠTO Lendava Božo Šašič, Ljubomir Dražnik, Franc Balantič, Branko Bratkovič, Anton Lapajne, Živko Stanič in Alojzija Pamič, v OŠTO Ljutomer pa Emil Gaberc, Alojz Novak, Franc Vernik, Branko Košti, Mirko Rauter, Ludvik Golob, Zdenko Seršen, Breda Tominšek in Silva Gregorinčič. V OŠTO Murska Sobota so v času njegovega obstoja delali Aleksander Krpič, Janez Bohar, Peter Šraj, Alojz Kisilak, Ladislav Lipič, Rudi Košmrlj, Bojan Horvat, Ludvik Jonaš, Štefan Žekš, Ela Šeruga in Metka Sinic. Od 46 navedenih je 33 sodelovalo v osamosvojitveni vojni.

TO Pomurja od 1980 do 1990

Z izrazom TO Pomurja smo označevali celotno strukturo štabov in enot TO v pokrajini. Vzpostavljanje PŠTO Pomurja se je začelo septembra 1979 (Šteiner 2014a, Milošević in 2015a, Mihalič). Štab je bil ustanovljen 25. decembra 1979 z odredbo o ustanovitvi pokrajinskih in mestnega štaba, dokument št. SZ 61/163-79, ki ga je izdal takratni poveljnik TO Slovenije generalmajor Branko Jerkič (Bolfek, 2011, str. 51). Sedež štaba je bil v Cvetkovi ulici 3 v Murski Soboti, kamor so v začetku januarja 1980 začeli prihajati posamezni delavci stalne sestave, ki jih je izbiral podpolkovnik Vladimir Milošević⁶⁹. Enote in občinske štabe TO je v začetku leta murskosoboški PŠTO prevzel od pokrajinskega štaba v Mariboru, čeprav je tudi ta bil že v omenjenem procesu preoblikovanja. PŠTO Pomurja je obstajal polnih enajst let, saj je bil razformiran 31. decembra 1990, ko so bili štabi in enote TO v Pomurju ponovno vključeni v preoblikovan 7. PŠTO Vzhodnoštajerske pokrajine v Mariboru.

68 Vendar je bilo ves čas obstoja štabov v njih zaposlenih le devet oseb in le sedem oseb je napredovalo po položaju.

69 Vladimir Milošević je bil konec leta 1979 imenovan za prvega komandanta TO Pomurja in je to dolžnost opravljal do 3. 10. 1990 (Šteiner, 2014a). PŠTO Pomurja je v času obstoja deloval na treh mirnodobnih lokacijah v Murski Soboti. Poleg omenjene še v prostorih Službe družbenega knjigovodstva na današnji Slovenski ulici in v prostorih Dijaškega doma na Tomšičevi ulici 15.

Struktura sil in organizacijsko-mobilizacijski razvoj TO Pomurja

Zaradi nedostopnosti dokumentov ali zato, ker so nekateri uradni dokumenti še vedno označeni s stopnjami tajnosti, ni možno predstaviti povsem natančnega organizacijsko-mobilizacijskega razvoja⁷⁰ TO Pomurja. Tako naj bo to izziv za prihodnje raziskovanje. Kljub navedenemu je možno izvesti primerjavo strukture sil TO v pokrajini v obdobju od 1980 do 1990, kar kaže spodnja tabela.

Tabela 2: Primerjava organizacijsko-mobilizacijskega razvoja TO Pomurja od 1980 do 1990

Vrsta štabov in enot TO	Obdobje		1980-1985					1986-1990				
	Območje		Pomurje	M. Sobota	G. Radgona	Lendava	Ljutomer	Pomurje	M. Sobota	G. Radgona	Lendava	Ljutomer
I. Štabi TO s prištavnimi enotami												
Pokrajinski štab TO (PŠTO)	1						1					
Občinski štabi (OŠTO)	4	1	1	1	1		4	1	1	1	1	
Prištabne enote PŠTO	1						1					
Prištabne enote OŠTO	4	1	1	1	1		4	1	1	1	1	
II. Manevrške enote TO												
Poveljstvo 43. brigade TO (brTO)	1	1										
Prištabne enote brigade TO (PE)	1	1										
1., 2., 3. bataljon TO (bTO)	3	1	1	1			71					
III. Prostorne enote TO: 1. posebne enote TO												
Protiklepní odred TO (POOd TO)	1	1										
Odred TO (OdTO)							3	2		1		
Jurišni odred TO (JOdTO)							6	2	2	1	1	
Diverzantski odred TO (DivOdTO)							1	1				
Diverzantski vod TO (DivvTO)	4	1	1	1	1		8	1	2	2	2	
Protidiverzantska četa TO (PdivčTO)	1	1					1	1				
Protidiverzantski vod TO (PdivvTO)	3		1	1	1		3		1	1	1	
Protidesantna četa TO (PDčTO)							1	1				

70 OMR sta tvorila dva najpomembnejša dokumenta, in sicer o mobilizacijskem razvoju TO in formaciji štaba, enote ali zavoda TO.

Minometna četa 120 mm	1	1								
Četa za ognjeno podporo TO (čopTO)						2	1			1
Pontonirska četa TO (pontčTO)	4	1	1	1	1					
Pontonirski vod TO (pontvTO)						4	1	1	1	1
Pehotna učna četa TO (pučTO)	2	1	1			2	1	1		
Letalski oddelek za zveze TO (loddTO)	1									
Letalsko-padalski vod TO (lpvTO)						1				
III. Prostorne enote TO: 2. splošne enote TO (enote TO KS in enote TO OZD)										
Samostojna četa TO KS (čTO ⁷²)	X ⁷³	X			X	2	1			1
Samostojni vod TO KS (vTO)	X	X	X	X	X	9	5	2	1	1
Samostojni oddelek TO KS (oddTO)	X	X	X	X	X					
Samostojni vod TO OZD (vTO ⁷⁴)	X	X	X	X	X	1			1	
Samostojni oddelek TO OZD	X	X	X	X	X					
IV. Organi za prevzem materialnih sredstev in nepremičnin JLA										
Organ za prevzem (orgMSNTO)	1	1				1	1			
Četa delovne obveze						2	2			
Vod delovne obveze	X	X	X	X	X	4	1	1	1	1
V. Pravosodni organi										
Vojaško sodišče I. pri PŠTO (VSTO I)	1					1				
Vojaško tožilstvo pri PŠTO (VTŽTO)	1					1				

Vir: RŠTO SRS, 1985, in Šteiner 2014 a, 2014b, 2014e

Podobno kot za strukturo sil je treba navesti nedosegljivost uradnih dokumentov za številčni pregled vojne sestave. V naslednji preglednici je prikazano številčno stanje TO Pomurja konec leta 1989. Skupno številčno stanje se je po letu 1986 spremenilo le zaradi

- 71 Prazen prostor v tabeli pomeni, da teh struktur v organizacijsko-mobilizacijskem razvoju TO Pomurja v označenem obdobju ni bilo.
- 72 Samostojne čete, vodi in oddelki TO krajevnih skupnosti so najprej nosili naziv krajevne skupnosti, potem pa so jim bile dodeljene še številčne oznake.
- 73 Zaradi nedostopnosti originalnih dokumentov je nemogoče navesti točno število enot TO v krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela do leta 1985 v Pomurju.
- 74 Samostojne čete, vodi in oddelki organizacij združenega dela so praviloma nosili naziv organizacije, ki jih je popolnjevala.

povečanja v letalsko-padalskem vodu pri pokrajinskem štabu TO in v enotah delovne obveze pri občinskem štabu TO.

Tabela 3: Številčno stanje TO Pomurja konec leta 1989

Struktura	Skupaj	%	Častniki	Podčastniki	Vojaki
PŠTO Pomurja	285	7,0	55	33	197
TO Murska Sobota	1873	45,9	144	152	1577
TO Gornja Radgona	574	14,1	54	73	447
TO Lendava	800	19,6	67	61	672
TO Ljutomer	546	13,4	47	50	449
Vsi skupaj	4258⁷⁵ /4078	100,0	367	369	3342

Vir. Šteiner, 1989

Mobilizacijske priprave kot steber uspešnosti TO

TO je bila vojska, temelječa na rezervni sestavi. Temu so bili podrejeni in prilagojeni mirnodobna struktura, razvoj vojne strukture, mobilizacijski sistem in razvoj, pa tudi opremljanje. Organizacijsko-mobilizacijski razvoj in mobilizacijske priprave so bile zelo pomemben del in prvi steber pripravljenosti TO. Temu vprašanju smo v štabih TO v Pomurju posvečali osrednjo pozornost, pri čemer so nam veliko pomagali tudi upravni organi, saj so ob deklarirani prioriteti popolnjevanja rezervnih enot JLA imele dejansko prednost teritorialne enote in štabi.

Mobilizacijski razvoj TO je predpisoval vrsto vojne enote ali ustanove, ki jo je formiral posamezen štab, mirnodobno vojaško pošto, številko formacije, mobilizacijski kraj z mobilizacijskim zbirališčem in oznako vojne pošte ter čas trajanja mobilizacije, in sicer od dveh do 24 ur. Formacija TO je določala strukturo posamezne enote, štaba ali ustanove, število in strukturo osebne sestave in oborožitve ter materialno-tehničnih sredstev, kriterije pripadanja in kriterije za nadomestno popolnitev, če ni bilo dovolj predvidenih bojnih sredstev. Formacijo je predpisoval komandant RŠTO.

Mobilizacijski časi so se spreminjali. Dveurni mobilizacijski čas so do leta 1985 imeli samostojni vodi delovne obveze, namenjeni za izvzemanje in dostavo orožja, opreme in streliva na mobilizacijska zbirališča enot. Štiriurni mobilizacijski čas so imeli protidiverzantski vodi in samostojna četa delovne obveze, šesturni pa protidiverzantska

75 V to število je zajeta tudi predvidena popolnitev dveh pehotnih učnih čet (dvakrat po 90 oseb) med vojno. Stalni del učne čete, ki je bil v vojni namenjen za usposabljanje ali dopolnilno usposabljanje vojaških obveznikov, je vključeval šest častniških, 11 podčastniških in 11 vojaških dolžnosti, skupaj 118 vojaških oseb.

četa⁷⁶. Mobilizacijski čas občinskih štabov je bil osem ur, prav tako kot večine ostalih enot v občinskih štabih TO. Bataljoni in odredi so imeli 12-urni mobilizacijski čas, brigada pa 24-urnega (RŠTO SRS, 1985). Leta 1987 so se mobilizacijski časi večine enot zvišali na 12 do 24 ur, medtem ko so pri enotah delovne obveze, ki so bile namenjene izvedbi mobilizacije, časi ostali nespremenjeni.

Oblikovanje posamezne enote TO je bil specifičen proces. Izhajalo se je iz analize vojaških potreb, možnosti popolnitve in možnosti delovanja ter zaledne zagotovitve na določenem območju. Predloge za prostorske enote TO v občinah so pokrajinski štabi posredovali pokrajinskim svetom ali komitejem in potem RŠTO⁷⁷. Ta jih je proučil in vnesel v republiški mobilizacijski razvoj TO SRS⁷⁸. Po prejemu izvlečkov iz načrta mobilizacijskega razvoja so v štabu TO izdelali načrt popolnitve in zahtevke za popolnitev določene vojne enote TO z rezervnimi častniki, podčastniki in vojaki, vključujoč stalno sestavo in materialna sredstva iz popisa, in ga posredovali pristojnim upravnim organom za obrambo. Ti so se lotili razporejanja in seznanjanja obveznikov z vojaškim razporedom in vpisom tega v vojaške knjižice. Nekateri upravni organi so pri tem dovolili sodelovanje strokovnih delavcev iz štabov TO pri izbiri moštva za popolnitev štabnih dolžnosti, posameznih enot ali specialnosti. Po podobnem postopku je potekalo razporejanje materialnih sredstev.

Sledilo je mobilizacijsko načrtovanje tako v štabu kot v upravnem organu in oblikovanje mobilizacijskega načrta. V mobilizacijskem načrtu štaba, enote ali zavoda TO so opredelili postopke alarmiranja izvajalcev mobilizacije, vpoklice, zavarovanje mobilizacijskih zbirališč in vojaških skladišč, izvzem in prevoz orožja, streliva in drugih materialno-tehničnih sredstev (MTS) na mobilizacijska zbirališča, sprejem rezervistov na zbirališčih in usmerjanje na lokacije enot, zadolževanje z orožjem, strelivom in ostalo skupno opremo ter dekonzervacijo⁷⁹ orožja. Pomemben je bil tudi pregled osebne opreme, za katero so bili zadolženi pripadniki, jo hranili na domu in jo ob mobilizaciji prinesli s seboj. Sklepni del mobilizacije je bil namenjen oblikovanju kolektivov in informiranju o namenu sklica oziroma naloge, če jo je enota šla opravljat takoj po mobilizaciji.

Poseben postopek je bil predviden za sprejem materialno-tehničnih sredstev iz popisa. To so bila praviloma tovarna motorna vozila (kamioni in traktorji), kombinirana in

76 Ti časi oziroma ure v obdobju današnje profesionalne vojske delujejo kot znanstvena fantastika.

77 Predloge za manevrske enote so oblikovali v pokrajinah s sodelovanjem občin.

78 To je bil dokument z oznako najvišje stopnje tajnosti (Ljudska obramba–državna tajnost, s kratico LO–DT). RŠTO je za občinske in pokrajinske štabe TO izdeloval posebne izvlečke.

79 Z izrazom dekonzervacija se je označevala odstranitev kratkoročnih ali dolgoročnih zaščitnih sredstev z oborožitve. Enote, ki so bile večkrat letno vpoklicane ali so imele izjemno kratek mobilizacijski čas, so imele oborožitev kratkoročno konzervirano s posebnim zaščitnim oljem. Dolgoročna konzervacija pa se je izvajala z zaščitno mastjo solvent, za razmastitev pa je bilo treba uporabiti veliko spretnosti in truda, pa tudi plinsko olje.

terenska vozila, pa tudi konji in vlečni vozovi⁸⁰. Že med mobilizacijo, načrtno pa po njenem zaključku, se je izvajalo nujno usposabljanje, predvsem za ravnanje z orožjem, za delo z radijskimi napravami ipd.

Za vse štabe in veliko enot TO so bili izdelani načrti samosklica bodisi preko telefonov oziroma signalov, zlasti za tiste, ki so delali v organizacijah združenega dela, ali enostavno z neposrednim medsebojnim obveščanjem med pripadniki po načelu štafete. To je uspešno delovalo, čeprav je res, da smo vedeli, kateri so tisti dnevi, predvsem praznični, ko samosklicev ne sme biti.

Traktor je bil v enotah TO pomembno sredstvo za doseganje mobilnosti in socialne kohezivnosti, zlasti na kmetijskih območjih. (FA: Ljubo Dražnik)

Značilnosti vojaškega izobraževanja in usposabljanja v TO

Kljub dejstvu, da so bile v TO razporejene vojaške osebe, ki so zaključile vojaško-strokovno usposabljanje med služenjem vojaškega roka in si tako pridobile potrebna znanja in veščine, se je ta proces z razporeditvijo v rezervno sestavo nadaljeval. Lahko bi trdil, da tudi dopolnjeval. Pisec tega prispevka se je praktično ves čas razporeditve v rezervno sestavo in kasneje kot pripadnik stalne sestave občinskega in po letu 1983 pokrajinskega štaba TO poklicno ukvarjal z vojaškim vzgojno-izobraževalnim procesom na območju Pomurja.

⁸⁰ Ko je začelo primanjkovati konjev, so vlečne in tovarne živali in vozove začeli nadomeščati traktorji s prikolicami. Traktorji so bili pomembno sredstvo za doseganje mobilnosti, pa tudi socialne kohezivnosti, zlasti na kmetijskih območjih.

Pomembno je izpostaviti, da je ta proces vključeval izobraževanje s pridobivanjem novih znanj in učenjem, ki je potekalo v obliki tečajev bodisi v organizaciji JLA bodisi TO ali celo civilnih izobraževalnih institucij. Osrednje mesto v vzgojno-izobraževalnem procesu pa je pripadalo usposabljanju enot, starešin in poveljstev TO. Usposabljanje je bilo povezano pretežno s prenosom in utrjevanjem praktičnih znanj in spretnosti (Šteiner, 1989). Pri vzgajanju pa je šlo za specifičen del vzgoje odraslih oseb, ki je bila usmerjena v domovinska čustva, ljubezen do družine, naroda in države ter v željo po svobodnem življenju. Namen vzgojnih aktivnosti je bil motiviranost in pripravljenost. Cilj vojaškega izobraževanja v TO je bil, da se pripadnik ali pripadnica nauči oziroma pouči. Namen usposabljanja pa je bil razvijati sposobnosti za izvajanje vojaških dolžnosti posameznika, enote ali poveljstva TO (prav tam). Trdim, da je bila zagotovitev ustrezne usposobljenosti osrednji imperativ mirnodobnega delovanja TO.

V TO Pomurja je bil leta 1985 uveljavljen drugi petletni cikel usposabljanja poveljstev in enot, ki je bil usmerjen v večjo racionalnost in intenzivnost. Ta je potekal od leta 1986 do 1990 in je pri usposabljanju enot zajel pet- do sedemdnevno osnovno usposabljanje praviloma enkrat v petih letih, eno- do dvodnevno dopolnilno usposabljanje dva- do trikrat v petih letih in enkrat vajo preverjanja bojne pripravljenosti ali mobilizacijsko vajo. Praviloma se skupnega usposabljanja enot TO eno leto v petletnem ciklusu ni izvajalo, pač pa le usposabljanje v prostem času, ki je trajalo samo nekaj ur in na katero so bili klicani posamezniki zaradi urjenja z orožjem ali strelskih vaj.

Pomembno vlogo so imele vaje enot in štabov TO kot del praktičnega usposabljanja. Ko je šlo za vaje štabov, smo jih imenovali štabne vaje, štabne vojne vaje in vodstvene štabne vojne vaje. Vaje enot pa so bile taktične, skupne taktične vaje, združene taktične vaje in manevri. Najpomembnejše skupne vaje, v katere so bili vključeni pomurski teritorialci, so bile: Pohorje '75, med katero je potekalo preverjanje organizacijskih rešitev in delovanja štabov in enot TO v primeru vojne; Mura '79, ki je preverjala organiziranost protidiverzantsko-teroristične zaščite in vzpostavljanje terenske izvidniško-obveščevalne organizacije, in Mura '81, ki je preverjala rešitve iz načrta uporabe in obrambe države od same meje⁸¹. PŠTO Pomurja je uspešno izvedel načrtovane štabne in štabne vojne vaje ter sodeloval na skupnih štabnih vojnih vajah, ki so jih organizirali bodisi RŠTO ali poveljstva JLA.

V TO Pomurja so za usposabljanje formalno skrbeli operativno-učni organi⁸², vendar pa je bilo področje usposabljanja skupna naloga enot TO in drugi steber uspešnosti. Za to niso bili zaslužni le vsi delavci stalne sestave, ampak tudi rezervna sestava, ki je naloge

81 Z manevri Svoboda '71 so bile v Vzhodnoštajerski pokrajini povezane tudi štabne vaje Mura '71.

82 V PŠTO sta za to skrbela pomočnik načelnika štaba za operativno-učne zadeve (PNŠ OUZ) in referent za usposabljanje (RU), v občinskem štabu pa referent za OUZ in referent za usposabljanje. Število teh dolžnosti v času delovanja PŠTO Pomurja v petih štabih ni presegló 9 zaposlenih. Na njih pa se je v enajstih letih zvrstilo 13 častnikov.

jemala resno in odgovorno. Velikokrat so nam rezervisti tudi jasno povedali, da mora med usposabljanjem in vajami njihovo delo na kmetijah in v organizacijah združenega dela opravljati nekdo drug. To smo razumeli kot zahtevo in obvezo za kvalitetno pripravo in učinkovito izvedbo usposabljanja⁸³.

Naj dodam še, da so se aktivnosti in naloge, povezane z vojaškim izobraževanjem in usposabljanjem v TO, stalno dopolnjevale in iskale izboljšave. Pri tem je imel RŠTO pomembno vlogo, ker so bile te aktivnosti vse do leta 1989⁸⁴ bolj ali manj prepuščene njemu, čeprav so dobivali usmeritve tudi od Generalštaba JLA iz Beograda. Tako se je po letu 1986 vojaško izobraževanje in usposabljanje v TO imenovalo bojno usposabljanje in vzgoja (BUV) starešin, štabov in poveljstev ter enot. Usposabljanje je bilo razdeljeno na osnovno in dopolnilno, sestavljeno pa iz ideološko-političnega izobraževanja in vzgoje, vojaško-strokovnega usposabljanja⁸⁵ in telesne vzgoje. V navedenem se je že zrcalil poskus unifikacije usposabljanja in vzgoje.

Pomembno je izpostaviti še to, da se TO Pomurja ves čas obstoja na usposabljanjih in vajah ni zgodil izreden dogodek s smrtnim izidom⁸⁶. To je lahko eden od pokazateljev kakovosti kadrovskega popolnjevanja pa tudi pristopa k usposabljanju posameznikov, štabov in enot. Nekatere okoliščine in razmere so velikokrat bile takšne, da so kar same klicale po izrednih dogodkih. To velja zlasti za izredno kratke in le nekajurne mobilizacijske čase nekaterih enot. V takšnih primerih je bilo treba zlasti na zelo prefinjen način reševati tudi vprašanje alkoholiziranih pripadnikov, ki so se zglasili na mobilizacijski poziv. Načrtovalci in organizatorji usposabljanja enot in vaj pa smo se terminov ob pomembnih državnih in cerkvenih praznikih zaradi navedenega raje izogibali. Vaje in usposabljanja so zaradi odsotnosti, zlasti s kmetije, same po sebi predstavljale psihološko obremenitev. V nekaterih štabih in enotah so se tega lotevali zelo razumevajoče in se prilagajali, kar se jim je običajno vračalo v obliki večje zavzetosti pripadnikov TO.

83 Včasih je na intenzivni vaji kdo v šali prosil poziv tudi zato, da bi se po njej lahko spočil.

84 Leta 1989 je ZSLO izdal Navodilo o bojnem usposabljanju in vzgoji starešin, poveljstev in ustanov oboroženih sil. S tem so v TO prenehala veljati Navodilo o usposabljanju starešin, poveljstev in štabov iz leta 1974, Navodilo o vojaških vajah iz leta 1975 in Metodične osnove vojaško-strokovnega usposabljanja starešin, poveljstev in štabov oboroženih sil iz leta 1979.

85 Vojaškostrokovno usposabljanje (VSU) je bilo sestavljeno iz streljanja z osebno ali skupinsko oborožitvijo, usposabljanja za strokovno delo na dolžnosti, taktičnega usposabljanja v obliki urjenj, taktičnih urjenj in taktičnih vaj. Posebne oblike so bile združene taktične vaje, taktične vaje z bojnim streljanjem in manevri. V TO se je zahtevalo, da se osnovna bojna usposabljanja enot izvajajo po metodi premičnega pet- do sedemdnevnega usposabljanja ali premičnega taborjenja. Na ta način se je želela doseči večja premičnost enot TO in njihove manevrske sposobnosti. Praviloma so prostorske enote TO to obliko izvajale na območju svojega delovanja, manevrske enote, kot brigade in odredi, pa tudi na območjih pokrajin, iz katerih so prihajale.

86 Kot izjemo iz obdobja oblikovanja štabov TO v letu 1975 navajam primer prvega ljutomerskega poveljnika, ki je naredil samomor v času izvajanja vaje Pohorje '75 (Šteiner, 2015a, Novak). Ta primer je zelo pretresel takratno stalno sestavo TO v Vzhodnoštajerski pokrajini.

Moralno-politična dejavnost, izobraževanje, usposabljanje in vzgoja v TO

Moralno-politična dejavnost je bila tako kot v ostalih strukturah povezana s splošnimi načeli in pristopi k družbenopolitičnemu delovanju in sistemom izobraževanja, usposabljanja in vzgoje⁸⁷. Pogosto je bil ta vidik vzgoje skrit v izrazu in aktivnostih idejnopolitičnega izobraževanja, usposabljanja in vzgoje⁸⁸. Kljub zveznim izhodiščem oziroma izhodiščem JLA, zastavljenim v programih moralno-političnega delovanja in predpisanih temah za usposabljanje in vzgojo⁸⁹, je treba izpostaviti, da so oblike in pristope v TO izbirali, organizirali in izvajali kadri, ki so izhajali iz lokalnega okolja.

Na moralno-politično izobraževanje seveda nismo mogli vplivati, ker je bilo šolanje centralizirano in ga v pokrajinskih in občinskih štabih nismo izvajali.

Drugače je bilo pri moralno-političnem usposabljanju in vzgoji. Ti pristopi so se v primerjavi z izkušnjami iz časov služenja vojaškega roka v JLA razlikovali. Tega niso narekemale le spremenjena sestava enot, njihova narodnostna in starostna struktura, ampak predvsem praktične okoliščine, v kateri ni bilo mesta za politično latovščino⁹⁰. Ko so izvajalci teh aktivnosti v TO ugotovili, da iz časov služenja vojaškega roka dokaj nepriljubljeno »moralno-politično vaspitanje« ne da pravih rezultatov, so se lotili novih prijemov, ki so bili bolj usmerjeni v svobodoljubje, narodovo neodvisnost, nacionalne vrednote in lokalne značilnosti ter pripadnost občinam ali delovnim organizacijam, iz katerih so prihajali teritorialci.

Naj dodam, da je za pokrajino značilen lokalpatriotizem pri tem prišel zelo prav, saj je spodbujal takšno moralno-politično usposabljanje in vzgojo, ki je krepila domoljubje, odpornost in svobodoljubje ter strpnost do drugih. S tako ustvarjenim človeškim kapitalom so se pomurski teritorialci primerno obnašali tudi v slovenski osamosvojitveni vojni. Na ta način pa so tudi v praksi in v bojnih akcijah negirali trditve, da niso ravno najprimernejši za vojskovanje zaradi svoje opazke »da niso za bojno«, ki izhaja iz narečne besedne zveze in je pogosto napačno razumljena, saj pomeni, da vojne niso marali, kar je bilo res. Dodam pa lahko tudi, da so tako spremenjeni pristopi k moralno-politični dejavnosti v enotah TO Pomurja imeli pomemben vpliv na prehodu iz TO SRS v TO Slovenije v času tranzicije, neposredno po prvih demokratičnih volitvah v Sloveniji.

Vprašanje motiviranja za vojaško izobraževanje in usposabljanje v TO je bilo povezano še z dvema izzivoma. Prvi se je nanašal na kompenzacijo med obvezo, ki je izhajala iz dolžnosti po dodatnem vojaškem usposabljanju in mehanizmov sankcioniranja v primerih izogibanja ali upravičene odsotnosti na eni in pripravljenostjo za aktivno

87 Mrmolja navaja, da je CK ZKS (2002, str. 19), ki je do leta 1990 budno spremljal dogajanje v TO Slovenije, imel posebnega izvršnega sekretarja, ki se je ukvarjal s tem področjem (SLO in DS, op. a.).

88 Idejnopolitično izobraževanje, usposabljanje in vzgojo (IPIUV) so velikokrat poimenovali kot v JLA z oznako MPV, (moralno-politično vaspitanje), ki je imela slabšalen pomen.

89 Za izobraževanje so skrbeli republiški in zvezni organi in tako politične kot vojaškopolične izobraževalne institucije.

90 O tem tudi Švajncer (2002).

sodelovanje posameznikov ali enot TO na drugi strani. Drugi izziv pa je bil povezan s smotrnostjo prenašanja oblik in metod formalnega izobraževanja in usposabljanja iz JLA v TO. Odzivi na vojaške vaje in usposabljanja, pa tudi številne komunikacije z udeleženci vojaškega izobraževanja in usposabljanja v TO pred vojno in po njej potrjujejo, da sta se oba izziva v času obstoja TO Pomurja uspešno reševala. Velikokrat sta bila tudi garant za to, da so bili vojaški kolektivi dovolj homogeni in zavezani vojaški dolžnosti na eni in lokalnim skupnostim in delovnim organizacijam na drugi strani. Navedeno pa je bilo tudi eden od dejavnikov uspeha v osamosvojitveni vojni.

O prostovoljcih in ženskah v TO

Omeniti je treba še dve posebni obliki vojaškega izobraževanja in usposabljanja v TO. Prva je povezana z usposabljanjem mladink in mladincev prostovoljcev v TO. To se je v sklopu široke kampanje podružbljanja obrambnih zadev izvajalo po sprejetju zakona o SLO po letu 1975. Vključevalo je praviloma dijakinje in dijake potem, ko so zaključili prvi letnik srednješolskega ali poklicnega izobraževanja. Praviloma so na začetku opravili sedemdo desetdnevno osnovno vojaško izobraževanje in usposabljanje, v naslednjih letih pa nekajdnevno dopolnilno vojaško izobraževanje in usposabljanje. Ko so dopolnili osemnajst let, so bili fantje vpisani v vojaško evidenco, tako fantje kot dekleta pa so bili razporejeni v enote TO. Razporeditev je bila izvedena kot dodatna dopolnitev posameznih enot nad t. i. 110 odstotki. Te pripadnike se je tudi klicalo na vojaške vaje enot TO. Obenem pa je izmed teh pripadnikov potekalo kadrovanje za šole rezervnih oficirjev v času služenja vojaškega roka ali za tečaje za desetarje in kasneje za izbor in poviševanje v čine podčastnikov v TO.

Druga oblika vojaškega izobraževanja in usposabljanja pa je bila povezana s prostovoljnimi pripadnicami. Te so pretežno prihajale iz organizacij združenega dela in proizvodnje. Napotene so bile na enotedensko osnovno izobraževanje in usposabljanje, potem pa razporejene v enote TO. Ta proces je bil intenziviran v osemdesetih letih oziroma v tretjem razvojnem obdobju. Že pred tem so bile v enote TO razporejene na vojaške dolžnosti pripadnice, povezane s sanitetno zagotovitvijo (medicinske sestre in zdravnice) in administrativnimi in šifro-teleprinterskimi nalogami. Potem ko so opravile več vojaških vaj, so bile povišane v podčastniške čine. Po letu 1986 smo na šolanje za rezervne častnice v JLA napotili tudi prve kandidatke iz Pomurja⁹¹.

Obe obliki usposabljanja sta imeli izjemno propagandno pa tudi mobilizacijsko vlogo. Med štabi TO je do leta 1982 potekalo celo prestižno pokrajinsko tekmovanje ekip mladincev prostovoljcev v vojaških veščinah. V enotah TO, v katerih so bile razporejene pripadnice, pa so se praviloma spreminjali tudi notranji odnosi in obnašanja rezervistov.

91 Jacqueline Steržaj iz Občine Ljutomer je bila prva Pomurka, ki je končala šolo za rezervne častnice prometne službe in bila potem razporejena v TO Ljutomer.

Zmagovalna ekipa OŠTO Gornja Radgona leta 1982 na tekmovanju mladink in mladincev prostovoljcev v TO (FA: Alojz Šteiner)

Usposabljanje mladink in mladincev prostovoljcev OŠTO Murska Sobota v učnem centru v Vidoncih (Foto: Filip Matko)

Nekatere značilnosti prehoda iz TO SRS v TO RS v Pomurju

Po prvih demokratičnih volitvah 1990 so v Pomurju procesi na obrambno-vojaškem področju zajeli podobne aktivnosti kot v preostalih delih Slovenije. To velja tudi za uresničitev ukaza, s katerim je bilo treba vse orožje in strelivo TO preseliti v skladišča pod nadzorom JLA, kar se označuje kot poskus razorožitve TO⁹². Sledile so pretežno tajne aktivnosti pod okriljem NZ za vzpostavitev in delovanje teritorialnih sil skladno z razpoložljivim orožjem. Posebej je treba izpostaviti aktivnosti in poskuse izvzema lastnega orožja, ki je bilo v skladiščih JLA v vojašnici v Murski Soboti in na karavli v Gornji Radgoni, in aktivnosti za disperzijo orožja, streliva in minsko-eksplozivnih sredstev po skrivnih lokacijah na območjih občin. V ta skrivna skladišča so bila septembra 1990 pripeljana tudi sredstva iz Kočevske Reke, ki smo ji dobili z republiške ravni. Omenjeni izvzemi orožja so potekali ob rednih aktivnostih za vzdrževanje sredstev in ob zagotavljanju sredstev za načrtovana usposabljanja enot ali posameznikov. Poleg tega pa so takrat že bili izdelani tudi načrti za obsežnejše in celo oborožene akcije izvzemanja.

Izpostaviti pa je treba bistveno razliko med organiziranjem in vzpostavljanjem vojaških enot in načrtovanjem delovanja sil, za katere je bilo zagotovljeno orožje in strelivo in so bila predvidena za delovanje v sklopu NZ. Za strukturo MSNZ so bile v Pomurju predvidene vse enote TO, za katere smo imeli oborožitev, npr. za vode za protidiverzantsko delovanje in diverzantske vode. Iz večjih enot, kot so jurišni odredi ali odredi četne sestave, pa so bile oblikovane »reducirane« strukture moči okrepljenih vodov (pri JOdTO) in čet (pri OdTO). Ta proces oblikovanja je usmerjal pokrajinski štab TO in tako v začetku poskušal zagotoviti približno enakomerno razporeditev oboroženih struktur po občinah. Za sestavo struktur MSNZ so bile tako predvidene kompletne enote TO ali enote z zmanjšano sestavo. Seveda se je nedostopnost orožja pri vseh enotah TO zelo poznala. Številčno stanje sil, ki bi jih v TO lahko uporabili, pa se je spreminjalo, kar kaže tudi primerjava v naslednji preglednici.

Tabela 4: Gibanje številčnega stanja sil TO na območju Pomurja od 1989 do 1991

Struktura	31.12.1989	31.12.1990	% na dan 31.12.1989	27.6.1991	% na dan 31.12.1989
PŠTO Pomurja	285	0	–	0	–
TO M. Soboti	1873	620	33,8	620	33,8
TO Lendava ⁹³	800	260	32,5	260	32,5

92 V TO Pomurja je bila konec leta 1990 dosežena le 13,1-odstotna popolnjenost s sredstvi za protioklepni boj pri RM M57 (27 od 216 min) (Šteiner, 1989). Vsa ostala sredstva so bila v skladiščih pod nadzorom JLA. Oborožitev z orožjem za protizračni boj pa je bila še slabša.

TO G. Radgona	574	190	33,1	259	45,1
TO Ljutomer	546	180	33,0	244	44,7
Vsi skupaj	4078	1250	30,6	1383	33,9

Vir Šteiner, 1989 in Dnevno operativno poročilo 7. PŠTO za 27. junij 1991⁹⁴

Ohranjanje kontinuitete v kvaliteti sestave sil TO v Pomurju in pri njihovi nadaljnji krepitvi in pripravah po 4. oktobru 1990⁹⁵ je bilo pomemben imperativ za to, da se ohranijo vodstveni timi, kolektivi, usposobljenost in bojna pripravljenost. Ta značilnost je prispevala k ohranitvi organizacijske enotnosti in pomembno vplivala tudi na delovanje in priprave za osamosvojitve v zadnjem četrtletju leta 1990 in v prvi polovici naslednjega leta vse do začetka osamosvojitvene vojne. Trdim pa, da je prispevala tudi k uspešnosti in učinkovitosti delovanja v osamosvojitveni vojni, saj so se pripadniki posameznih enot med seboj poznali, ohranjeni so bili kolektivi in – kar je najpomembnejše – ohranjeni sta bili usposobljenost in zaupanje med pripadniki. Resnici na ljubo je treba zapisati tudi, da pretežni del rezervnih pripadnikov v TO Pomurja s tranzicijo TO v MSNZ in nazaj niti ni bil seznanjen⁹⁶.

Leta 1990 so bili problematični tudi vplivi takratnih dogajanj na izvajanje načrtovanega vojaškega usposabljanja in strelska urjenja. Za leto 1990 je bil za TO Pomurja v srednjeročnem načrtu usposabljanja načrtovan vpoklic 3621 vojaških oseb v skupnem trajanju 6994 dni, od tega 3310 nedelovnih. Zaradi vplivov krize je bilo v letnem načrtu predviden vpoklic 3209 vojaških oseb ali 88,6 odstotka glede na srednjeročni načrt v skupnem trajanju 5830 dni, od tega 2709 v nedelovnih dneh. Dejansko je bilo realiziranega le 56,3 odstotka letnega načrta in vpoklicanih 2693 vojaških obveznikov v skupnem trajanju 3281 dni (Šteiner, 1989).

Glavni del tranzicije in aktivnosti je potekal v drugi polovici leta 1990, ko kratica TO SRS ni bila več v uporabi⁹⁷. Iz vsega navedenega pa vendarle lahko sklepam, da je prehod iz TO SRS v TO RS leta 1990 v TO Pomurja minil sorazmerno mirno. Posledice pa niso bile zanemarljive. V PŠTO Pomurja so ocenjevanje bojne pripravljenosti za leto 1990

93 Podatek za leto 1990 ne prikazuje ohranjenega orožja TO v Občini Lendava po 17. maju 1990, ampak število pripadnikov, razporejenih v sestave TO po zaključku obdobja MSNZ.

94 Upoštevano je število vpoklicanih oziroma mobiliziranih pripadnikov TO in ne število odzvanih. Pri enotah TO Lendava in Gornja Radgona, ki so bile vključene v novoformiran območni štab, so upoštewane enote TO na območju občin.

95 Takrat je bilo oblikovano novo republiško vodstvo TO in zaključeno obdobje MSNZ.

96 Poleg tega pa se je pripadnike TO ves čas prepričevalo, da se pripravljajo za obrambo domovine v prostoru, v katerem živijo in delajo.

97 Z Ustavnimi amandmaji XCI do XCV k Ustavi Socialistične Republike Slovenije (1974) (Uradni list RS, št. 8/90) je 8. marca 1990 iz naziva Socialistična Republika Slovenija izbrisana beseda socialistična.

izvajali pogojno glede na to, da ni bilo dostopno vse orožje TO, zlasti protioklepno orožje in orožje za protizračno obrambo, opravljena pa niso bila niti vsa načrtovana usposabljanja. Na teh področjih zato govorim tudi o negativnih vplivih, medtem ko so dogajanja v Sloveniji v času tranzicije in MSNZ imela pozitiven vpliv na t. i. človeški kapital. Kapital kvalitetno opravljenega usposabljanja in mobilizacijske pripravljenosti v preteklih letih pa je bil vendarle dovolj velik, da dogajanja v letu 1990 pri obstoječih enotah TO niso mogla izničiti dosežene bojne pripravljenosti.

Z današnje perspektive lahko samo ugibamo, ali bi v primeru, če ne bi bilo poskusa razorožitve TO, prišlo do oborožene agresije JLA na Slovenijo ob njeni razglasitvi samostojnosti. Če bi do agresije prišlo tudi v tem primeru, pa se pojavlja vprašanje, s kakšnimi silami JLA in vojaško močjo bi se slovenska TO soočila pri obrambi samostojnosti nove države.

Ugotovitve iz raziskave

V raziskavi sem z nestandardiziranimi ali polstandardiziranimi intervjuji zajel 17 nekdanjih pripadnikov stalne sestave TO in predstojnikov na upravnih organih za ljudsko obrambo. Med njimi je bilo 15 vojaških oseb, od tega 12 častnikov⁹⁸ in trije podčastniki. Pri tem je bil pomurski prostor zastopan z 11 intervjuvanci, vzhodnoštajerski pa s šestimi. Raziskovalna vprašanja so bila, kakšen je bil prehod in katere so bile značilnosti tranzicije v Sloveniji v obdobju demokratičnih sprememb in priprav na osamosvojitve v letu 1990 in 1991, kako so ljudje dojemali teritorialno obrambo v Sloveniji in pokrajini ob Muri in kako jo s časovne oddaljenosti vidijo danes nekdanji pripadniki stalne sestave.

Kljub temu da je bila raziskava usmerjena v TO Pomurja, je treba najprej pojasniti odgovore na vprašanje, zakaj je bil pristop k organiziranju, opremljanju in vzdrževanju pripravljenosti TO v Sloveniji tako zavzet, o čemer obstaja več dejstev in dejavnikov⁹⁹. Med njimi je gotovo tudi ta, da se je slovenska partizanska vojska 1. marca 1945 znašla v JA in praktično prenehala obstajati, kar je bil tudi začetek izginjanja njene nacionalne identitete (Šteiner, 2014a, Bobanec). Povsem jasno je bilo tudi, da bi bilo v primeru agresije, bodisi z vzhoda ali zahoda, slovensko ozemlje zelo izpostavljeno (Šteiner, 2014a, Pišek).

Razvoj TO v Sloveniji je velikokrat narekoval razvoj stališč in normativnih rešitev v SFRJ. Gradišek pravi (Šteiner, 2014d), da Beograd nikakor ni mogel razumeti slovenske TO. Dodal bi, da jo je zvezni vojaški vrh razumel po svoje in se ves čas čutil nekako ogroženega, del slovenskega vojaškega establišmenta pa odrinjenega¹⁰⁰. Poseben primer je bila slovenska zamisel o narodni zaščiti, ki ni predstavljala samo najširše zamisli, ampak

98 Od teh jih je bilo kar enajst tudi na poveljniških dolžnostih v TO.

99 O tem tudi Maher (2008, str. 7) in Bolfek (2011).

100 General Kocjan pravi, da tudi zaradi tega, ker je v sedemdesetih letih bilo okrog 18 odstotkov vseh generalov Slovencev, po nacionalnem ključu pa bi jih lahko bilo le 8 odstotkov (Šteiner, 2015c, Kocjan).

tudi strukturo organiziranja za oborožen boj in zaščito. V bistvu pa je šlo za uresničitev ideje oziroma za željo, da TO prevzame vlogo nacionalne vojske, NZ pa zapolni izpraznjen prostor v prostorski pokritosti z oboroženimi strukturami.

Kot pomembe pa bi lahko izpostavil že takrat prisotne težnje in razlike v pogledih med centralističnim in decentralističnim urejanjem skupne države in obrambe v njej. Gradišek poudarja (Šteiner, 2014d), da je TO imela vse elemente zasnove nacionalne vojske. Pravi, da so sicer po prvotnih zamislih izhajali predvsem iz tega, da je treba zagotoviti odpor na posameznem prostoru. Dodajam, da so se kasneje te zadeve postopoma, z majhnimi koraki samo še stopnjevale, npr. z razvojem lastne uniforme, pri čemer sta posebej izstopali planinska pelerina in kapa planinka¹⁰¹, še bolj pa z vedno bolj doslednim uveljavljanjem slovenskega poveljevalnega jezika¹⁰². Mihalič govori o teritorialni obrambi Prekmurja in na ta način poudarja vpetost TO v prekmurski prostor in dejstvo, da so jo ljudje sprejemali kot svojo realno vojsko (Šteiner, 2015a, Mihalič).

Kar se tiče vojaške organiziranosti TO na območju Pomurja pred začetkom osamosvojitvene vojne, je treba izpostaviti, da so enote bile v organizacijskem, kadrovskem in podpornem pogledu oblikovane v prejšnjem sistemu in so uspešno opravile prehod v nove strukture brez travm in lustracijskih aktivnosti. To se je odrazilo v uspešnosti in učinkovitosti njihovega delovanja tudi v osamosvojitveni vojni. Ključno pri tem je bilo, da pri izboru osebja ni bila izvedena lustracija. To je treba izpostaviti v primeru pripadnikov stalne sestave TO Pomurja. Podobno je bilo med rezervno sestavo, čeprav je treba navesti, da je manjše število pozivov za rezervne pripadnike vendarle bilo izločeno zaradi t. i. varnostnega tveganja, ki je obstajalo že prej.

Tranzicija ob demokratičnih spremembah v družbi je potekala brez večjih težav, kar se je odražalo tudi na obrambno-vojaškem področju. Eden od razlogov za navedeno trditev je lahko tudi v dokaj monolitni socialni, ne pa tudi narodnostni strukturi. Morda so bili razlogi tudi v tem, da enopartijske politične strukture niso imele več prevladujočega vpliva na razmere v obrambnih silah, vendar pa tega, ali je pripadnost in obrambna zavest bila nad tem, nisem dodatno raziskoval.

Pozitivne rešitve iz organiziranja, priprav in zlasti usposabljanja TO pred demokratičnimi spremembami so se v Pomurju kazale tudi kot prednost v pripravah in zlasti

101 S podobnimi planinskimi kapami in pelerinami so takrat bile opremljene tudi planinske enote JLA. V TO smo bili tisti, ki smo kapo nosili, deležni tudi posmeha, češ da smo podobni avstrijskim ali nemškim planincem ali »kao švabe«, čeprav je po zasnovi kroja bolj spominjala na francosko vojaško pokrivalo. V bistvu pa je šlo za zelo prefinjeno ločevanje od »titovke«, pa tudi slovenske partizanske »triglavke«.

102 Prvi slovenski Vojaški slovar je izšel leta 1977. Izdalo ga je uredništvo revije Naša obramba, v uredniškem odboru pa so bili Tomo Korošec, Stanko Petelin, Stane Suhadolnik, Polde Štukelj in Jože Švigelj. Vojaški slovar je pomembno prispeval k poimenovanju vojaško-strokovnih vsebin in k prevajanju priročnikov v slovenski jezik. Ker je bilo število izvodov omejeno, povrh pa je bil slovar še obsežen, smo za posamezne vrste orožja, taktične priročnike in opomnike na podlagi slovarja oblikovali posebne izvlečke ali opomnike. Slovar je opravil izjemno pomembno jezikovnokulturno poslanstvo. Na Ministrstvu za obrambo so ga dopolnili šele po osamosvojitvi, leta 1992.

v osamosvojitveni vojni. Pri tem so izstopale vezanost na prostor in njegovo poznavanje, pripravljenost za njegovo obrambo in domoljubje, povezave s civilnim okoljem in njegova intenzivnost pri podpori obrambnih sil.

Marsikatera praktična rešitev pri organiziranju ali vzpostavljanju TO se je izvedla in preverila pred dokončno normativno ureditvijo (Šteiner, 2014d, Gradišek). Pri tem je bila iniciativa na prvem mestu, temu pa je sledila politična verifikacija. To je prispevalo k energiji in pripravljenosti za uveljavitev sprememb.

V Lendavi je bilo posebej izpostavljeno vprašanje enakopravne zastopanosti madžarske narodnosti v sestavih TO (Šteiner, 2014a, Balantič). V TO je šlo za aktiviranje in spodbujanje ljudi za lastno obrambo in tudi zato so jo ti jemali kot domačo vojsko (Šteiner, 2014a, Milošević). Trdim, da Pomurci in Pomurke so in bodo TO kot vojaško organizacijo in teritorialce šteli za svojo vojsko, na kar so ponosni.

Sklep

Sklenem lahko, da se je razvoj oboroženih sil SFRJ po letu 1968 gibal od vloge TO kot dopolnilne sile pa do tega, da so sile TO postajale njen enakopravni sestavni del¹⁰³, s čimer se je priznavala tudi njihova dvokomponentna sestava. To velja zlasti po tistem, ko so se začele uresničevati odločitve in po ustavnih spremembah leta 1974 bile sprejete zakonske rešitve. V Pomurju se je to kazalo na poseben način, kar sem opisal in pojasnil pri vojaškozdgodovinskih in vojaškostrateških značilnosti pokrajine ob Muri.

V tretjem razvojnem obdobju zasledimo najprej kakovostno rast TO, ki je pospremljena s procesi regionalizacije. V tem času Pomurje ni funkcioniralo le kot enotna geografska, ampak tudi obrambno-vojaška pokrajina. Sredi osemdesetih let pa so se začele zadeve naglo spreminjati. Postopoma so se ukinjale enote v krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela, kar je kazalo na svojevrsten zaton temeljev koncepta podružbljanja. Ta je sicer pri pomembnih vprašanjih prihajal iz Beograda in bil skrit v Doktrini teritorialne obrambe oboroženih sil 1990, ki je dejansko vodila k ukinjanju TO kot druge komponente oboroženih sil SFRJ. Sledili so poskusi integracije TO v JLA, s čimer bi teritorialno komponento iztrgali izpod okrilja republik in pokrajin.

Zato v opisih govorim o zatonu in koncu TO, čeprav se to ni zgodilo, saj je TO v Sloveniji izpolnila svoje poslanstvo v osamosvojitveni vojni. Kar se tiče zatona teritorialne obrambe, je treba izpostaviti dve značilnosti. Prva je, da si je večina armadne strukture predstavljala integracijo in jo izvajala kot vklapljanje ali celo utapljanje TO v zvezno, pretežno centralistično in srbsko orientirano vojaško organizacijo, s čimer bi domnevno ohranili enotnost vojske in države. Druga pa je, da so v tretjem razvojnem obdobju zvezni sekretar za obrambo Kadijević in generali okoli njega videli TO kot pomembno sredstvo

103 O tem tudi Nanut (2003, str. 26).

za razbijanje Jugoslavije, medtem ko so republiška vodstva videla v njej sredstvo za lastno zaščito pred večkrat zagroženimi vojaškimi posegi ali sankcijami.

V raziskavi sem ugotovil, da so Pomurje in njene obrambno-varnostne strukture lahko v osamosvojitveni vojni za Slovenijo s pridom izkoristile pridobitve in izkušnje iz obdobja organiziranja in priprav TO. Pomurci in Pomurke so in bodo TO kot vojaško organizacijo in njene teritorialce šteli za svojo vojsko, na kar so ponosni.

Viri:

- 7. PŠTO, 1991. Dnevno operativno poročilo za 28. 6. 1991. Dokument SZ-804-03/225, *Vojna za Slovenijo 2014*, str. 225–236.
- Bolfek, Boris, 2011. *Teritorialna obramba Socialistične republike Slovenije*, V: *Vojaška obramba Slovenije 1990–1991*. Ljubljana: Defensor, str. 21–94.
- Dollinger, Hans, 1997. *The Decline and Fall of Nazi Germany and Imperial Japan – a Pictorial History of the Final Days of World War II*. London: Chancellor, str. 182–198.
- Godina, Ferdo, 1980. *Prekmurje 1941–1945*. Murska Sobota: Pomurska založba, str. 120–122.
- Fujs, Metka 1991. Značilnosti madžarske okupacijske uprave v Prekmurju. V: *Kronika*, letnik 39, številka 1/2. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, sekcija za krajevno zgodovino, str. 63–69.
- Fujs, Metka, 1997. Izhodišča madžarske okupacijske politike v Prekmurju. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, Ferencjev zbornik 1997, št. 2. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, str. 175–186.
- Fujs, Metka, 2004. *Prekmurje podoba prostora*. V: *Podravina*, časopis za multidisciplinarna istraživanja, letnik 3, številka 6. Samobor: Meridijani, str. 49–162.
- Godeša, Bojan, 1994. Madžarski okupator v Prekmurju in slovenski izobraženci. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik 34, številka 2. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, str. 193–201.
- Gönz, Laszlo, 2004. *Madžari, kratka zgodovina Madžarov*, Murska Sobota: Franc-Franc, str. 133–135.
- Gutman, Albin, 2000. *Vodila nas je želja po samostojni državi*. V: *Prelomni čas 1990*, ur. Kranjc Viktor in Markovič Zvezdan. Ljubljana: Služba za publicistiko MORS.
- Klemenčič, M. Marijan, 2009. *Pomurje in regionalna identiteta Prekmurja*. Dostopno (10. 1. 2015) na: http://www.drustvo-geografov-pomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik/aMarijan%20M%20Klemencic_T.pdf.
- Kranjc, Marijan, 2007. *Zgodovinski listi*, 1/2007. Ljutomer, str. 123–143.
- Maher, Vladimir, 2008. *Ustanovitev Teritorialne obrambe Republike Slovenije*. V: *TO Ormož 40 let*. Ormož: OZVVS in OZŠČ Ormož, str. 6–13.

- Milanov, Timotej, 2013. Zgodbe padlih vojakov Rdeče armade za zmeraj ostale pod gladino Mure. V: Planet siol.net, 9. 5. 13. Dostopno (10. 1.15) na: http://www.siol.net/novice/lokalne_novice/pomurje/2013/05/padli_vojaki_mura.aspx.
- Mrmolja, Mladen 1990. Položaj TO Koroške pred predajo orožja 1990. V: Prelomni čas 1990, ur. Kranjc Viktor in Markovič Zvezdan. Ljubljana: Služba za publicistiko MORS.
- Nanut, Karlo, 2002. Čas pred agresijo JLA in osamosvojitvena vojna v Sloveniji 1991. V: Priprave na vojno 1991, ur. Pavlin Vojko in Markovič Zvezdan. Ljubljana: GŠSV-Center za vojaškozgodovinsko dejavnost.
- Nanut, Karlo, 2003. Somrak generalov. V: Vojaška zgodovina 1/03 (6). Ljubljana: GŠSV-Center za vojaškozgodovinsko dejavnost.
- RŠTO SRS, 1985. Pregled mobilizacijskega razvoja TO SRS; izvleček za PŠTO Pomurja (brez stopnje zaupnosti od 2009).
- Šteiner, Alojz, 1989. Zapisi v delovno beležnico od 1989 do 1990.
- Šteiner, Alojz, 2014a. Zapisi intervjujev 18. 4. 2014: Franci Balantič, Robert Bobanec, Ljubo Dražnik, Aleksander Krpič, Vladimir Milošević, Vlado Posarič, Anton Pišek, Franc Ošljak in Anton Sračnik.
- Šteiner, Alojz, 2014b. Zapis iz intervjuja 21. 4. 2014: Zdravko Stolnik.
- Šteiner, Alojz, 2014c. Zapis iz intervjuja 17. 5. 2014: Franc Zemljič.
- Šteiner, Alojz, 2014d. Zapis iz intervjuja 29. 6. 2014: Ivan Gradišek.
- Šteiner, Alojz, 2014e. Zapis iz intervjuja 18. 4. 2014 in pisni odgovori 20. 5. 2014: Jonaš Ludvik.
- Šteiner, Alojz, 2014f. Zapis iz intervjuja 17. 3. 2014: Stanko Lebar.
- Šteiner, Alojz, 2015a. Zapisi iz telefonskih intervjujev februar 2015: Alojz Novak in Mihalič Edvard.
- Šteiner, Alojz, 2015b. Zapisi iz intervjuja 9. 2. 2015: Drago Kur.
- Šteiner, Alojz, 2015c. Zapisi iz razgovora 29.1. 2015 in 18. 3. 2015: Branko Jerkič in Lado Kocjan.
- Švajncer, Janez, 1992. Teritorialna obramba Republike Slovenije. Ljubljana Viharnik.
- Švajncer, Janez, 2002. Domovinska vzgoja v vojskah na Slovenskem v preteklosti. V: Priprave na vojno 1991, ur. Pavlin Vojko in Markovič Zvezdan. Ljubljana: GŠSV-Center za vojaškozgodovinsko dejavnost.
- Tominc, Ivo, 1973. Na družbenih tirih: pogovor z Ivanom Gradiškom. Naša obramba 1/73 (5). Ljubljana, str. 14–16.
- Tominc, Ivo, 1973. Približevanje krajevni skupnosti: V Murski Soboti delajo na nov, drugačen, uspešnejši način. Naša obramba 1/73 (5). Ljubljana, str. 12–13.

Ivan Smodiš

Organizacija in delovanje Manevske strukture narodne zaščite v Pomurju

Uvod

Cilj prispevka je predstaviti vlogo Manevske strukture narodne zaščite (MSNZ) v procesu osamosvajanja Slovenije s poudarkom na Pomurju. Prikazal bom bistvene dogodke, ki so vodili do njenega nastanka v Pomurju, tj. nastanek, delovanje, glavne dosežke in prenehanje delovanja. MSNZ je leta 1990 sodila med ključne oblike vojaških priprav na slovensko osamosvojitve leta 1991.

Za razumevanje moje teme kot celote je pomemben zgodovinsko-politični okvir, kajti dogodki po svetu, predvsem pa v bivši skupni državi so glavni razlog, da se je konec osemdesetih sprožil val sprememb, ki je odločilno vplival na nadaljnje dogajanje. Čas velikih sprememb širom po Evropi je tudi našemu narodu prinesel nove priložnosti. Slovenija je ob vedno močnejših nacionalističnih težnjah Srbije doživljala pomembne politične in družbene spremembe. V osemdesetih letih smo namreč uvideli, da razvoja, dejanske enakopravnosti in svetle prihodnosti v skupni državi, Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, ne bomo dosegli. Teoretska podlaga za nove težnje je izšla leta 1987 v 57. številki Nove revije s podnaslovom Prispevki za slovenski nacionalni program. S tem so privrele na dan zahteve po suverenosti vseh narodov, toda ne v federaciji kot državni tvorbi. Ob suverenosti pa so se pojavile še težnje po demokratizaciji in vse, kar k temu sodi. Govorimo torej o pluralizaciji političnega sistema, svobodi govora, pisanja in zborovanja. Namen pa ni bil objaviti le še enega od programov, kakršne so Slovenci pisali od programa Zedinjene Slovenije leta 1848 naprej. Rezultat je bil zastavljen širše, a ne le kot stvarna oblika, ampak širša, tj. pojmovna oblika kot novo razumevanje in dojemanje položaja in novo razumevanje naroda. Na vidiku so bile torej politične in družbene spremembe.

Prve svobodne volitve, ki so potekale 8. aprila 1990, so prinesle zmago Demokratične opozicije Slovenije (DEMOS), ki je bila prva koalicija demokratično izvoljenih strank. Idejno zelo različne stranke, ki so takrat sestavljale DEMOS, so imele skupen temeljni interes, tj. spremembo političnega sistema. Zmaga Demosa pa je vplivala na odziv federalnih oblasti in predvsem takrat zelo močne JLA, ki se je proglašala za glavnega zaščitnika enotnosti in branitelja federalnih političnih in oblastnih struktur. Prvi nasilni ukrepi so se kazali v poskusu razorožitve TO. TO je z razvojem dogodkov med prebivalstvom postajala vedno bolj slovenska vojska, vendar kot del oboroženih sil Jugoslavije. Že na začetku so se pojavili uporniki, ki niso hoteli izročiti orožja. Potrebno se je bilo zoperstaviti

očitni nasilni preprečitvi osamosvojitvenega procesa, nakar se je skozi različne faze oblikovala MSNZ, ki je imela odločilno vlogo pri obrambi osamosvojitve.

Nastanek Manevrske strukture narodne zaščite

Za izvajanje suverenosti nad ozemljem je treba zagotoviti nacionalno varnost, katere sistem sestavljajo notranja varnost, obrambna struktura, obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne službe. Poleg tega pa so potrebni tudi zavest, motivacija in znanje, ki tvorijo obrambno kulturo (Svete, 2010, str. 112). To so pogoji, ki jih je potrebno zagotoviti za nastanek in obstoj samostojne države.

V knjigi *Uporniki z razlogom* Mikulič pravi, da se je vse začelo s sprožitvenim dogodkom, govori seveda o razorožitvi oz. odvzemu orožja TO Republike Slovenije. Republiški štab TO Slovenije (RŠTO) je januarja 1990 izdal ukaz o pregledu orožja, streliva in minsko-eksplozivnih sredstev, ki jih je TO hranila zunaj skladišč JLA (Mikulič, 2005, str.15). Temu je sledil ukaz o predaji orožja TO v skladišča JLA (Ukaz št. SZ 625/1-90 z dne 15. maja 1990 v Mikulič, 2005, str. 19–20), ki ga je izdal poveljnik TO SRS generalpodpolkovnik Ivan Hočevar, podpisal pa načelnik štaba, generalmajor Drago Ožbolt. V prvi točki ukaza je bilo navedeno, da je treba »ugotoviti točno število, vrsto in količino orožja, streliva in MES, ki se morajo dati na čuvanje v objekte JLA in skladišča TO, ki so v objektih JLA.«

Svete (2010, str. 112–113) je opozoril na učinke tega dejanja, ko je navedel, da nobena vojaška organizacija, tudi TO Slovenije, ne more delovati brez materialno-tehničnih sredstev. Pomembno pa je, da je z ukazom o predaji orožja v skladišča JLA vodstvo TO pokazalo naklonjenost enotnim jugoslovanskim oboroženim silam in s tem novonastali oblasti pokazalo, naj ne računa na republiško vodstvo TO pri uresničevanju slovenske samostojnosti. Tudi slovenska javnost, tako politična kot civilna, je te dogodke sprejela z ogorčenjem. Velika večina jih je obsojala, nekateri so celo pošiljali proteste republiškim organom (Mikulič, 2005, str. 21). Takratni poveljnik Hočevar, ki je bil tudi po zvezni zakonodaji pri vodenju TO podrejen predsedstvu republike, predsednika predsedstva, torej Milana Kučana, o tem ni obvestil. To je spodbudilo druge državne organe k hitremu ukrepanju. Še isti večer, ko je Janez Janša prevzel vodenje sekretariata za ljudsko obrambo, in naslednji dan, ko je izvedel še za odvzem orožja upravnim organom za ljudsko obrambo, poslal občinskim štabom brzojavko o prepovedi oddajanja orožja. Občinski štabi so potrebovali jasna navodila o tem, kako naj ravnajo, kajti prejeli so ukaz višjega poveljstva, tj. Hočevarjevega štaba, naj nemudoma oddajo orožje v skladišča JLA, hkrati pa so se zavedali, da je takšno ravnanje v nasprotju z interesi Slovenije, ki bi jih morali prav oni najbolj braniti (Janša, 1992, str. 47–48). Predsednik Kučan je od Hočevarja zahteval uradno pojasnilo. Ta je dogodek neprepričljivo pojasnil, češ da je šlo le za varnostni ukrep, ker naj bi vojaki JLA orožje stražili pred tatvinami, ki naj bi jih bilo čedalje več (prav tam, str. 21).

Tako se je praktično začelo razoroževanje TO. Že 18. maja pa se je Anton Krkovič sestal z Radom Klisaričem iz PŠTO Dolenjske. Krkovič je tedaj opravljal delo načelnika

za ljudsko obrambo v Občini Kočevje. Sklenila sta, da je treba nemudoma ukrepati in Krkovič je še isti dan položaj predstavil Vinku Bezniku, ki je bil takrat načelnik trenažnega centra milice v Jasnici. S tem so vključili tudi milico. Naslednji dan se je Krkovič sestal z Janšo, saj sta se oba zavedala pomena odvzema orožja. Sklenila sta, da JLA ne sme dobiti v roke orožja zaščitne brigade v Gotenici. Nekaj dni kasneje je bil vključen še republiški sekretar za notranje zadeve Igor Bavčar. Izdelan je bil načrt za izvzem in preselitev orožja iz Gotenice, ki ga izvedla posebna enota milice. V poletnih mesecih je potekalo intenzivno zbiranje informacij o JLA, iskanje primernih ljudi in navezovanje stikov za novo formacijo. Nastajala je Manevrska struktura narodne zaščite, ki je nosila ime v skladu z določili o narodni zaščiti v Zakonu o ljudski obrambi in družbeni samozaščiti, Načrt o organizaciji je bil predstavljen Janši in Bavčarju 23. avgusta 1990 v Kočevski Reki (Švajncer, 1993, str. 11–13). O poimenovanju MSNZ je takratni predsednik Republike Slovenije Milan Kučan dejal: »Znotraj legalnega sistema smo poskušali najti možnost, kako organizirati strukturo, ki bi nam je ne mogli očitati, in se tako zavarovati pred morebitno intervencijo v Sloveniji. To je uspelo Janezu Janši. Neko popoldne je prišel k meni z zakonom in podčrtanim besedilom v njem. Zakon nam je ponujal priložnost, da ustanovimo strukturo, ki ji nihče ne bi pripisoval velikega pomena (Kučan v Mikulič, 2005, str. 58). 29. avgusta 1990 je Bavčar izdal odločbo o imenovanju načelnika Narodne zaščite (NZ). Za načelnika, ki bo pripravljajl organizacijske pogoje za delovanje NZ v morebitnih izrednih razmerah, je imenoval Antona Krkoviča (prav tam).

Na Pristavi nad Stično je bil 7. septembra 1990 sestanek, na katerem so sodelovali Janez Janša, Igor Bavčar, Anton Krkovič, Vinko Beznik in Jože Kolenc. Analizirali so trenutni položaj in dotedanje ukrepe ter dokončno oblikovali celoten načrt delovanja, ki je svojevrsten dokument o vojaškem zavarovanju slovenskega osamosvajanja. Krkovič je predstavil predlog vojnega načrta in organizacijsko shemo MSNZ. Na tej podlagi so pozneje pripravili nujne delovne dokumente in delovne karte. V teh načrtih je kot morebitni agresor navedena JLA (prav tam, str. 43).

Anton Krkovič je takoj po sestanku na Pristavi nad Stično začel navezovati stike s sodelavci po celotni Sloveniji, in sicer v pokrajinskih štabih Ljubljana, Ljubljana-okolica, Dolenjska, Severnoprimska, Južnoprimska, Posavje, Zahodnoštajerska, Vzhodnoštajerska, Notranjska, Gorenjska, Koroška, Zasavje in Pomurje.

MSNZ v Pomurju

TO Pomurja

Maja 1990 je bila TO Pomurja organizirana v PŠTO Pomurja s sedežem v dijaškem domu v Murski Soboti in štiri občinske štabe TO, tj. OŠTO Murska Sobota s sedežem v dijaškem domu, OŠTO Gornja Radgona s sedežem na lokaciji karavle v Gornji Radgoni, OŠTO Lendava s sedežem v prostorih občine v Lendavi in OŠTO Ljutomer s sedežem v zgradbi, ki je bila zgrajena v neposredni bližini občinske zgradbe v Ljutomeru za potrebe OŠTO in postaje milice. TO Pomurja je vodil komandant, podpolkovnik Vladimir

Milošević, načelnik štaba in njegov namestnik pa je bil major Edvard Mihalič. Komandant OŠTO Gornja Radgona je bil kapetan Alan Geder, OŠTO Lendava major Ljubo Dražnik, OŠTO Ljutomer major Alojz Novak, OŠTO Murska Sobota pa major Janez Bohar. Vsi pripadniki stalne sestave TO Pomurja so bili po narodnosti Slovenci, izhajali so iz domačih občin in nobeden ni bil v TO Pomurja prerazporejen iz vrst JLA. To je pomembno vplivalo na kasnejša dogajanja v letu 1990.

Poskus razorožitve TO

15. maja 1990 je s sestanka RŠTO Koloman Rituper, takratni pomočnik poveljnika za zaledje PŠTO Pomurja, prinesel ukaz o predaji orožja v varstvo JLA (Ukaz št. SZ 625/1-90), ki ga je podpisal Dragutin Ožbolt. Na osnovi ukaza in navodil RŠTO je poveljnik PŠTO Pomurja, podpolkovnik Vladimir Milošević, izdal ukaze za dva občinska štaba v Pomurju (Mihalič, 2002, str. 9–10). Čeprav naj bi se ukrep za zavarovanje orožja izvedel v čim večji tajnosti, se je informacija o ukazu med zaposlenimi v TO v Pomurju hitro razširila. Premeščanja orožja v skladišča TO v vojašnice so pripadniki TO iz Pomurja zelo hitro označili za razorožitev TO, kar je imelo velike negativne politične posledice. Premeščanje orožja je neposredno prizadelo le OŠTO Lendava in OŠTO Ljutomer, kajti OŠTO Murska Sobota in OŠTO Gornja Radgona sta svoja skladišča že imela v vojašnici v Murski Soboti in na karavli v Gornji Radgoni. V naslednjih dveh dneh po prejemu ukaza je OŠTO Ljutomer skoraj vse orožje preselil v vojašnico v Murski Soboti. OŠTO Lendava pa je v tem času načrtoval usposabljanje odreda TO in je zato v objekte vojašnice preselil le del orožja, okrog 30 odstotkov, predvsem starejšega.

Ker je OŠTO Murska Sobota hranil orožje, strelivo in minsko-eksplozivna sredstva v vojašnici, mu tega ni bilo treba premeščati, spremenil pa se je režim vstopa v skladišče in izstopa. Po ukazu so lahko vstopali in delali v skladišču le zaposleni v občinskih štabih, orožje so lahko uporabljali za usposabljanje po predhodni odobritvi, vsakršno drugo iznašanje pa je bilo prepovedano (Mihalič, 2002, str. 10).

Občinska štaba v Lendavi in Ljutomeru bi morala po ukazu do 19. maja, najkasneje do polnoči, preseliti vse orožje in strelivo iz vseh njihovih skladišč v skladišče Trimo v vojašnici v Murski Soboti. Komandant OŠTO Ljutomer, major Alojz Novak, je ukaz sprejel v sredo, 16. maja in še isti dan ukazal skladiščniku, naj pripravi vse potrebno za premestitev orožja. Orožje je bilo skladno z načrtom predano v skladišče PŠTO 17. maja med 12. in 13. uro, in sicer pomočniku komandanta PŠTO Pomurja za zaledje. Predali so večino orožja in streliva, razen orožja za protidiverzantski vod TO in osebnega orožja in streliva. Po podatkih Alojza Novaka (Novak, 2011) je v Ljutomeru ostalo še nekaj orožja, in

sicer pri upravni enoti za zveze, tj. okrog 20 avtomatskih pušk¹⁰⁴.

V Lendavi je bilo v začetku junija načrtovano sedemdnevno usposabljanje odreda TO, zato je poveljnik PŠTO Pomurja ugodil prošnji poveljnika TO Občine Lendava in dovolil, da orožje predajo šele po usposabljanju. Takoj so predali le starejše orožje, ki ni bilo uporabljeno na usposabljanju, kar je bilo okrog 30 odstotkov vsega orožja (Dražnik, 2011). Komandant TO Občine Lendava, Ljubo Dražnik, navaja, da je kljub prepovedi širjenja informacij o premeščanju obvestil vodstvo občine in v sodelovanju z njim iskal rešitve, da se orožja ne bi predalo. Ker pa se je to dogajalo po večstrankarskih volitvah, predsednik skupščine občine takega predloga ni sprejel z obrazložitvijo, da na novo izvoljene člane skupščine nima vpliva. Zato je Dražnik predlagal novo rešitev, in sicer da se iz skladišča TO v Mursko Soboto prepelje le manjša količina starejšega orožja, vse ostalo sodobnejše orožje, ki je bilo kupljeno z občinskim denarjem, pa se naj obdrži. Predano orožje tako ne bi bistveno vplivalo na bojno pripravljenost TO Lendava, z oddajo tega orožja pa bi dokazali, da je bil ukaz izvršen. Ta načrt so realizirali v petek, 18. maja, kajti nadzora nad orožjem, ki je bilo prepeljano v vojašnico v Murski Soboti, ni bilo. Pomembno in odločilno so k temu prispevali posamezniki iz stalne sestave TO (Dražnik, 2011). V Poročilu o premeščanju orožja TO v Občini Lendava z dne 24. maja 1990 so ocenili, da je približno 70 odstotkov orožja in streliva ostalo ustrezno skladiščenega in varovanega v Turnišču, torej v Občini Lendava (OŠTO Lendava, 1990). Zatem je prišlo sporočilo predsedstva RS in nov ukaz RŠTO, da je možno orožje zadržati v obstoječih skladiščih, vendar ga je treba ustrezno zavarovati. Osnovna zahteva, ki smo jo morali izpolniti, da bi bilo orožje na varnem, je bilo fizično zavarovanje skladišča. To je predstavljalo veliko olajšanje za celotno stalno sestavo TO Občine Lendava. Nismo bili več sami. Zavedali smo se, da so bili ukrepi, ki smo jih izvedli, pravilni (Dražnik, 2011). Razorožitev TO v Prekmurju torej ni popolnoma uspela. Po usposabljanju odreda v začetku junija je OŠTO Lendava orožje vrnil v skladišče v Turnišču. Iz vojašnice v Murski Soboti pa so premestili v Turnišče še orožje, ki so ga predali maja. Tako je bila v Turnišču skladiščena večina orožja TO Lendava (prav tam).

Vzpostavljanje MSNZ v Pomurju

Na zadnjem sestanku komandantov pokrajinskih štabov TO in pomočnikov komandantov za politično delo 5. septembra 1990 na RŠTO me je Miha Butara, takratni pomočnik komandanta za politično delo v ljubljanski pokrajini, povabil, naj se zglašim naslednji dan ob 15. uri na sestanku v Tepanju in naj tega ne povem nikomur. Na sestanku v Tepanju smo se zbrali Miha Butara, Anton Krkovič, Marjan Fekonja, takrat pomočnik

104 Iz dokumenta OŠTO Ljutomer (Novak, 2011) "Pojasnilo o premestitvi orožja iz skladišča TO Ljutomer v skladišče orožja PŠTO M. Sobota" (dokument SZ 14-27/90, z 23.5.1990), ki je naslovljen na Svet za SLO in DS, tudi zasledim: "Pravica izvzema orožja v skladišču PŠTO ostane ista kot je bila do sedaj, to se pravi, da orožje lahko izvzamemo stalno zaposleni v TO z ustreznimi dokumenti, in sicer za vsa usposabljanja, ki so planirana z letnim načrtom in v slučaju mobilizacije. Že do sedaj je OŠTO Ljutomer imel MES in težje strelivo v skladiščih TO v okviru kasarn (Ptuj, M. Sobota)."

komandanta za politično delo v mariborski pokrajini, in jaz. Naju s Fekonjo so na sestanku povabili k sodelovanju v MSNZ in po pristanku sva prejela prve naloge. Krkovič naju je seznanil z osnovnimi političnimi izhodišči, na katerih je bilo zasnovano delovanje MSNZ, in s tem, da projekt podpira najvišje politično vodstvo Slovenije, navedel je še osnovne cilje, naloge, osnovna načela in oblike delovanja MSNZ. Poudaril je predvsem tajnost in medsebojno zaupanje. Kljub takojšnjemu pristanku na sodelovanje v projektu MSNZ pa so se mi v naslednjih dneh porajali dvomi in številna vprašanja, predvsem o realnosti akcije, dvomi v sposobnost razorožene in razdvojene slovenske TO, da se zoperstavi za tisti čas mogočni JLA. Bil sem v dilemi. Razmišljal sem o tem, da sem vojak in dobivam ukaze nadrejenih, s tem mislim predvsem na politiko in ukaze vodstva takratne TO Republike Slovenije. Sodelovati v MSNZ pa je pomenilo delati nekaj drugega, tudi mimo svojih nadrejenih in sodelavcev. Ves čas mi je po glavi rojila tudi misel o možnosti aretacije in sojenja pred vojaškim sodiščem. Naslednja dilema je bila, komu od sodelavcev povedati za projekt, komu zaupati. Ali me bo sploh kdo resno vzel? Naslednji dan sem z vsemi temi vprašanji in dilemami stopil najprej do Alojza Kisilaka, takratnega operativca v OŠTO Murska Sobota in mojega dolgoletnega sodelavca in prijatelja. Po pogovoru in izmenjavi mnenj, ob številnih dilemah in neodgovorjenih vprašanjih, sva s projektom MSNZ seznanila Edvarda Mihaliča. Tudi on je na sodelovanje takoj pristal. Sledili so pogovori še z ostalimi pripadniki PŠTO Pomurja, s Kolomanom Rituperjem, pomočnikom za zaledje, Ladislavom Lipičem, pomočnikom za organizacijske in mobilizacijske zadeve, Alojzom Šteinerjem, referentom za usposabljanje, in Jožetom Palfijem, pomočnikom za zveze.

10. septembra je v prostorih pokrajinskega štaba TO sledil sestanek s komandanti takratnih občinskih štabov. Na sestanku so sodelovali tudi pripadniki pokrajinskega štaba, ki so na sodelovanje v projektu MSNZ že pristali. Spomnim se takratnega dogodka. Po predstavitvi vsebine razgovora v Tepanju in nalog, ki sem jih prejel od Antona Krkoviča, in naših predvidenih nalog, je najprej zavlada mučna tišina. Nato so sledila številna vprašanja, dvomi in iskrici nezaupanja. Kdo je ta Krkovič? Ali njega in projekt MSZN podpira tudi celotno politično vodstvo Republike Slovenije? Ali ima projekt tudi podporo predsednika predsedstva Milana Kučana? Ali nas bo, če se bo kaj zalomilo, republiško politično vodstvo zaščitilo? S čim se bomo, če bo potrebno, uprli JLA? Razen mojih informacij s sestanka v Tepanju in zagotovil ter načrtov, ki jih je na sestanku posredoval Anton Krkovič, drugih odgovorov in zagotovil nismo imeli. Po izmenjavi mnenj so kljub številnim neodgovorjenim vprašanjem vsi štirje komandanti občinskih štabov na sodelovanje v projektu MSNZ pristali in sprejeli naloge, ki so izhajale iz projekta. Še isti oz. naslednji dan so sledili razgovori in sestanki v posameznih občinskih štabih. Po podobnem scenariju kot na prvem sestanku na pokrajinskem štabu, je že 10. septembra 1990 bila v projekt MSNZ vključena večina pripadnikov stalne sestave TO Pomurja. V pokrajinskem štabu so v MSNZ od vsega začetka

delovali Ivan Smodiš¹⁰⁵, Edvard Mihalič, Ladislav Lipič, Koloman Rituper, Alojz Šteiner in Jože Palfi. V Gornji Radgoni so v MSNZ delovali Alan Geder, Franc Marko, Franc Zemljčič in Andrej Rugole, v Lendavi Ljubo Dražnik, Branko Bratkovič, Franc Balantič, Živko Stanič in Alojzija Pamič, v Ljutomeru pa Alojz Novak, Mirko Rauter in Zdenko Seršen. V Murski Soboti so v MSNZ izvajali aktivnosti Janez Bohar, Alojz Kisilak, Ludvik Jonaš, Bojan Horvat, Rudi Košmrlj in Štefan Žekš.

O vključitvi komandanta PŠTO Pomurja Vladimirja Miloševiča v projekt MSNZ smo se pripadniki pokrajinskega štaba in komandanti občinskih štabov pogovarjali na sestanku in kasneje na glasovanju sprejeli odločitev, da ga s projektom MSNZ seznanimo in povabimo k sodelovanju. Po seznanitvi je Vladimir Miloševič na sodelovanje v projektu pristal in prevzel naloge načelnika MSNZ za Pomurje. O zamenjavi je bil obveščen tudi Anton Krkovič, ki je menil, da naj se o tem odločimo sami. Vztrajal pa je, da naj jaz še naprej ostanem glavna povezava in komuniciram z njim. Tako je pravzaprav komunikacija z republiškim načelnikom vse do zaključka projekta MSNZ potekala preko mene.

Po posvetu s predsedniki občin in občinskimi sekretarji za SLO in DS, ki je bil 14. septembra 1990 v Poljčah, je bila v projekt MSNZ vključena tudi večina delavcev sekretariatov za LO iz pomurskih občin. Posamezni pripadniki sekretariatov so v aktivnostih MSNZ sodelovali že od začetka delovanja. Sodelovali so pri prevozi in skladiščenju orožja na tajnih lokacijah in pri formiranju novih enot MSNZ, predvsem pri pripravi novih mobilizacijskih vpoklicev. Iz prostorov sekretariatov so odnesli sezname vojaških obveznikov in jih skrili na tajne lokacije, s tem pa preprečili, da bi JLA zaplenila sezname in vojaške obveznike vpoklicala v JLA.

105 Ves čas delovanja projekta MSNZ v Pomurju sem bil neposredna povezava z načelnikom MSNZ, Antonom Krkovičem. Zato sem v nekaterih dokumentih, ki opisujejo delovanje MSNZ, naveden kot načelnik PŠ MSNZ Pomurja (glej Mikulič, 2005, str. 108).

Od vsega začetka smo v MSNZ Pomurja izvajali naloge, ki smo jih dobivali od načelnika MSNZ, in naloge, ki smo jih načrtovali sami. Glavne so bile:

- popisati vse orožje, ki je ostalo v skladiščih občinskih štabov TO izven vojašnice v Murski Soboti in karavle v Gornji Radgoni;
- iz skladišča TO Trimo v vojašnici Murski Sobota in skladišča TO v karavli Gornja Radgona neopaženo odpeljati čim več orožja in streliva;
- k projektu MSNZ pritegniti posameznike, predvsem poveljniški kader posameznih enot TO, ki se jim lahko zaupa, in jih z njim seznaniti z delnimi informacijami;
- začeti s formiranjem enot MSNZ, katerih izhodišče so razpoložljive količine orožja.

Osnovna principa našega delovanja sta bila tajnost in zaupanje. Tako smo skoraj v popolnoma enaki sestavi kot pred tem v stalni sestavi TO Pomurja nadaljevali svoje delo. Bili smo pod dvojnimi poveljstvom. Prvo je izhajalo iz RŠTO, katerega naloge smo opravljali le še formalno, drugo pa iz MSNZ, katerega naloge smo izvrševali tajno in neformalno. Vse te aktivnosti pa so imele jasen cilj in bile usmerjene zoper morebitno posredovanje JLA in v zavarovanje procesa osamosvajanja.

Ena izmed pomembnejših nalog je bila formiranje enot MSNZ. V vseh občinskih štabih so preoblikovali obstoječe enote TO oziroma organizirali nove. Njihovo velikost so sprti prilagajali razpoložljivim količinam orožja. Večinoma so bile formirane manjše in učinkovitejše enote. Izmed najboljših in najbolj zaupanja vrednih vojaških starešin so izbrali poveljniški kader. Izmed razporejenih pripadnikov prejšnjih enot so izbirali tiste, ki so jih poznali in za katere so ocenili, da jim lahko zaupajo. Za vse na novo razporejene pripadnike enot MSNZ so pripravili nove vpoklice, jim določili mobilizacijska mesta in pripravili načrte za mobilizacijo.

Veliko težje pa je bilo zagotoviti zadostno količino orožja za potrebe na novo formiranih enot. V obeh prekmurskih občinah, v Murski Soboti in Lendavi, je bilo na voljo le orožje v skladišču v Turnišču. Vse ostalo je bilo pod nadzorom JLA. Začetni režim ob vstopu v skladišče vojašnice je bil zelo strog, vendar se je od maja do sredine septembra precej omehčal. To dejstvo so izkoristili pripadniki vseh štabov TO Pomurja. Tako je Živko Stanič, skladiščnik OŠTO Lendava, s tovornim vozilom TO zapeljal v skladišče Trimo v vojašnici v Murski Soboti, naložil orožje in ga odpeljal v skladišče v Turnišče. V treh voznjakh je vse orožje, ki ga je maja predal OŠTO Lendava v skladišče Trimo, prepeljal v skladišče v Turnišče (Mihalič, 2002, str. 13). Lastno orožje so »kradli« tudi v Gornji Radgoni, od koder so vsak dan v osebni avtomobilu odpeljali nekaj kosov orožja s pripadajočim strelivom. To je bilo možno zaradi »prijateljstva« in zaupanja v teritorialce, saj komandir karavle osebnih avtomobilov ni preverjal. To nalogo je izvrstno opravil skladiščnik Franc Zemljič, ki je vsak dan odpeljal več kosov orožja. Na enak način so »poznanstvo in prijateljstvo« z oficirji JLA v vojašnici v Murski Soboti izkoriščali pripadniki OŠTO Murska Sobota. Skoraj ob vsakokratnem vstopu v skladišče Trimo je skladiščnik Štefan Žekš v prtljazniku

osebnega avtomobila odpeljal nekaj kosov orožja in streliva. Tudi teritorialci iz Ljutomera so naložili poln »tamič« orožja in ga odpeljali iz vojašnice. Ko pa so to poskušali še drugič, jim je namero preprečil takratni komandant vojašnice Daniel Horn, ki je ukazal razložiti že naložen tovornjak (Novak, 2011). Od takrat so bili starešine JLA pozornejši in so vozila, predvsem tovornjake, pregledovali. Vendar akcije niso bile ustavljene, nadaljevali smo z izvažanjem orožja. V eni od takih akcij sva Koloman Rituper in jaz s pomočjo načelnika občinskega štaba Civilne zaščite, Slavka Jauka, z vozilom CZ pod pretvezo, da vozimo opremo CZ, odpeljali vse orožje in strelivo Pokrajinskega odbora.

Naj omenim še akcijo, v kateri smo dobili tudi prve količine protiolepkih sredstev, in sicer tromblonske in minometne mine ter ročne protipehotne in protitankovske bombe in strelivo. V soboto, 15. septembra 1990, sem ob pol desetih dopoldan po telefonu prejel nalogo, da moram ob osmih zvečer biti v Kočevski Reki s tovornjakom večje nosilnosti in z dvema do tremi pomočniki. Sledilo je klicanje po telefonu in že ob 14.30 smo se na parkirišču podjetja Agromerkur v Murski Soboti zbrali Ladislav Lipič, Ljubo Dražnik, šofer podjetja Agromerkur s tovornjakom in jaz. Šoferju smo povedali, da gremo po opremo, ki je bila na tehničnem pregledu. Opremo smo naložili v dveh urah in se po 22. uri v spremstvu štirih oboroženih članov posebne policijske enote v civilnem avtomobilu vračali v Lendavo, kjer smo s pomočjo ostalih lendavskih pripadnikov MSNZ v zaklonišče stanovanjskega bloka zložili pet ton streliva in minsko-eksplozivnih sredstev. Akcija je bila zaključena naslednji dan, tj. v nedeljo ob petih zjutraj. Prav ta akcija nazorno kaže, kako hitro so se vrstili dogodki in kako hitro se je bilo treba organizirati in reagirati ob posameznih dogodkih. V nekaj urah je bilo treba zagotoviti tovornjak, s katerim TO Pomurja takrat ni razpolagala, zagotoviti je bilo potrebno tudi skladiščni prostor in ljudi za nalaganje in razlaganje. Razen tega je bilo treba zagotoviti še tajnost. Opisani dogodek je na nek način zrcalo vsega, kar se je dogajalo, ko je bilo potrebno brez vprašanj zelo hitro odreagirati in izpeljati akcije, pri čemer je bilo potrebno pokazati vso iznajdljivost.

TO Pomurja je konec septembra 1990 skupaj z orožjem, ki maja 1990 ni bilo predano v vojašnico JLA, in do septembra izvzetim, skrivaj odpeljanim orožjem razpolagala z okrog 800 kosi orožja in pripadajočim strelivom. K temu je treba dodati še orožje za oborožene pripadnike MSNZ iz vrst milice, ki je bilo prav tako pripravljeno za varovanje procesa osamosvajanja Slovenije. Orožje in strelivo, s katerim smo takrat razpolagali v MSNZ Pomurja, je bilo potrebno varno shraniti in zavarovati. Obstajala je namreč nevarnost, da bosta JLA in republiški vrh TO poskušala odvzeti orožje in ga spraviti nazaj v svoja skladišča, tj. za ograje vojašnic. Zato je bilo treba orožje razpršiti oziroma ga shraniti na različnih lokacijah. Pri tem je bilo potrebno zagotoviti tajnost, še prej pa vzpostaviti zaupanje z ljudmi, ki so bili pripravljene zagotavljati varnost shranjenega orožja in streliva. Septembra in oktobra 1990 smo večino orožja iz skladišča v Turnišču prepeljali na skrivne lokacije. Te so bile v posebnih prostorih lendavske Nafta, kjer je organizacijo in varovanje prevzel Branko Varga. Del orožja in streliva je komandir postaje milice Ludvik Bokan hranil v kletnih prostorih postaje milice v Lendavi. V prostorih občinskega centra za obveščanje sta odgovornost za tajno skladiščenje orožja in streliva prevzela Franc Žižek in Boris Budin.

Orožje in strelivo pa je hranil tudi komandant OŠTO Ljubo Dražnik v svoji zidanici. Prav tako so na skrivne lokacije preselili orožje in strelivo tudi v ostalih občinskih štabih v Pomurju.

Orožje in strelivo za enote OŠTO Murska Sobota je bilo skrito v zaklonišču CZ v Murski Soboti, kjer ga je varno skladiščil in varoval Slavko Jauk. Orožje je v skladišču svoje trgovine skrival tudi Mišo Baranja. Za tajno skladiščenje in varovanje orožja in streliva v betonarni v Lipovcih je poskrbel Anton Ravnič, ki je nekaj orožja skrival tudi v kleti svoje hiše. Za tajno skladišče je bila uporabljena še valilnica za fazane v gojitvenem lovišču Kompas v Peskovcih, kjer je orožje skrival Geza Bačić. Orožje in strelivo je bilo skrito tudi v kleti zgradbe Uprave za notranje zadeve v Murski Soboti, zanju pa sta skrbela Alojz Flisar in Ludvik Cvörnjek.

V Gornji Radgoni je bilo orožje in strelivo v sodelovanju s komandirjem Stankom Sakovičem shranjeno na postaji milice. Franc Klemenčič je poskrbel za skrit prostor v skladišču Radenske v Boračevi, Milan Nekrep pa v skladišču Avtoradgone. Ljutomerski sodelavci so orožje in strelivo hranili in varovali v tovarni MTT, v obratu Ljutomer, za kar je bil odgovoren Miloš Vrbančič. Jože Viher je zagotovil tajno skladišče v Mlekoprometu, Miro Nežič v domu počitka v Lukavcih, Alojz Pozderek v podjetju Konus, podjetnik Janko Makoter pa v skladišču svojega obrata. Nekaj orožja in streliva so ljutomerski teritorialci hranili tudi v kletnih prostorih milice.

Tako kot drugod po Sloveniji je MSNZ tudi v Pomurju v začetku oktobra 1990 prenehala formalno obstajati in je ponovno prešla v strukturo TO. 28. septembra 1990 je republiška skupščina sprejela ustavni zakon za področje obrambe. S tem je bila pristojnost nad TO v miru in izrednih razmer prenesena na republiško predsedstvo. 4. oktobra 1990 je vlada Republike Slovenije dotedanjega komandanta TO Slovenije Hočevarja zamenjala z Janezom Slaparjem, ki je postal načelnik novega, vzporednega RŠTO. Istega dne so bili imenovani tudi novi komandanti TO pokrajin. Anton Krkovič pa je bil razrešen dolžnosti načelnika MSNZ. To je pravzaprav pomenilo, da si republiško vodstvo neposredno podreja oborožene sile. Ker pa je MSNZ ves čas ilegalno delovala, da bi zavarovala osamosvojitve Slovenije, po uradnem formiranju oboroženih sil njeno delovanje ni bilo več potrebno. Zato tudi potrebe po obstoju MSNZ ni bilo več. Edvard Mihalič je zapisal, da se MSNZ ni vključila v TO, pač pa je dejansko prerasla v TO. Nova TO je prevzela tudi vso oborožitev MSNZ, kar je pozneje predstavljalo temelj oborožitve slovenskih oboroženih sil (Mihalič, 2002, str. 16).

Vloga milice v MSNZ

Slovenska milica je bila dobro organizirana in izurjena. Udarno pest so predstavljale posebne enote milice (PEM) in specialna enota milice. Bile so dobro oborožene, izurjene in opremljene za boj proti terorizmu in sodelovanju v drugih oboroženih spopadih. Usposobljene so bile za usklajeno delovanje po vsej Sloveniji. Prav tako so bile opremljene in usposobljene vojne enote milice, ki so delovale na območju postaj milice (Flisar, 2010, str. 8).

Flisar tudi piše, da ga je Kolenc avgusta 1990 poklical in mu povedal, da kliče zasebno in strogo zaupno. Predstavil mu je situacijo, navedel razlog in določil rok za odločitev. Flisar je tako kot vsi ostali odločitev takoj sprejel, vendar z mešanimi občutki. 8. septembra ponoči je bil tajen sestanek v Slovenskih Konjicah, udeleženci pa so bili Krkovič, Kolenc, Butara, Flisar, Smodiš, Lunežnik in Fekonja. Opravljena je bila predstavitev varnostno-obrambne stanja in sprejet dogovor o ciljnih in skupnih nalogah (prav tam, str. 9).

Kadrovska sestava MSNZ milice v Pomurju je bila naslednja (prav tam, str. 9–10):

1. na ravni uprave za notranje zadeve:
 - organizator in koordinator Alojz Flisar, ki je bil hkrati poveljnik PEM in samostojni inšpektor milice za mejne zadeve in tujce;
 - namestnik Ciril Magdič, ki je opravljal dolžnosti inšpektorja za PEM, VEM in MOB;
 - pomočnik Ludvik Cvörnjek, ki je opravljal delo skladiščnika orožja in opreme;
2. na ravni občinskih postaj milice so bili organizatorji naslednji:
 - Stanko Sakovič, komandir Postaje milice Gornja Radgona, za Občino Gornja Radgona;
 - Ladislav Vegi, komandir Postaje milice Murska Sobota, za Občino Murska Sobota;
 - Franc Slokan, komandir Postaje milice Ljutomer, za Občino Ljutomer in
 - Ludvik Bokan, komandir Postaje milice Lendava, za Občino Lendava.

Vsi občinski organizatorji so lahko imenovali svoje pomočnike po lastni presoji. Konkretna naloga so izvajali pomočniki komandirjev in vodje varnostnih okolišev, ki pa načeloma niti vedeli niso, da opravljajo naloge s področja MSNZ. Skupno izvajanje nalog se je dogovarjalo na dnevni in tedenski koordinacijski sestankih. Na njih so sodelovali organizatorji MSNZ s pomurskega območja, na občinski ravni pa so neposredno sodelovali načelniki MSNZ v občinah in komandirji postaj milic.

Glavne dejavnosti, ki jih je opravljala milica v sodelovanju z vojaškim delom MSNZ, obsegajo tri sklope nalog (Flisar, 2010, str. 10).

Prvi sklop se nanaša na izvajanje nalog, povezanih s hrambo in varovanjem oborožitvene opreme enot MSNZ. Orožje se je v strogi tajnosti izvezalo podnevi, skladiščili pa so ga po navadi ponoči. Včasih je bilo potrebno izvesti tudi manever zavajanja, da bi se zagotovila večja varnost pri izvajanju akcij. Posebni načrti so bili pripravljene za primere, če bi pripadniki JLA poskušali nasilno odvzeti orožje iz tajnih skladišč. Na take primere so bili pripravljene pripadniki posebnih enot milice s posebnimi nalogami, zato so imeli orožje tudi doma.

Drugi sklop nalog se je nanašal na pridobivanje in izmenjavo obveščevalnih informacij in podatkov o enotah, kadrovske sestavi, organizaciji, opremi in namerah ter načrtih pripadnikov JLA in o njihovem zadrževanju, gibanju in usposabljanju.

Tretji sklop obsega izdelavo skupnih načrtov delovanja ter kadrovske pripravo in usposabljanje. Načrti, ocene in ukrepi so se v pisni obliki izdelovali le v nujnih primerih, zato je bilo dokumentiranega gradiva zelo malo, pa še tisto je bilo uničeno ali izgubljeno ob napadu JLA leta 1991.

Zaključek

Konec osemdesetih let prejšnjega stoletja so se dogajale pomembne družbene spremembe, ki so zajele tudi nekdanjo SFRJ. Srbske težnje po hegemoniji so privedle ostale narode do razmisleka o samostojnosti. V Sloveniji so se prvi rezultati kazali v obliki svobodnih demokratičnih volitev in zmagi DEMOS-a. Nova politična oblast se je takoj odločila za osamosvojitve, hkrati pa se je zastavljalo ključno vprašanje, kako zavarovati osamosvojitveni proces in na kakšen način preprečiti verjeten nasilen poseg federalnih struktur v izvajanje nacionalne suverenosti, kajti slovensko osamosvojitve bi lahko ogrozila JLA. V takratnih družbenih razmerah se je JLA vmešavala v vsa pomembna področja in se razglašala za zaščitnico sistema.

Slovenska TO je bila sistemsko del enotnih oboroženih sil SFRJ, ključni trenutek pa se je zgodil z »ukazom o razorožitvi TO«. To je bilo prvo agresivno dejanje JLA, uperjeno proti Sloveniji. Premestitev orožja TO v objekte JLA je imela velike negativne politične posledice, do uporov v obliki neizvrševanja ukaza pa je prišlo tudi v Pomurju. Odgovor na agresivno dejanje JLA je bila ustanovitev MSNZ. To so bili zametki oboroženega odpora, ki je imel cilj, da zavaruje osamosvojitveni proces v Sloveniji. Projekt MSNZ je pomenil začetek oboroženega odpora, ki se je udeležil v osamosvojitveni vojni junija in julija 1991. MSNZ je torej imela ključno vlogo pri varovanju osamosvojitvenega procesa pred posegom JLA.

Pravnoformalno se je projekt uokviril v narodni zaščiti. Pripadniki MSNZ so izhajali iz TO, sekretariatov za LO in milice, večina pa prav iz TO. Pripadniki stalne sestave TO so podpirali procese demokratizacije v Sloveniji in solidalizirali z njimi. Podpirali so spremembe, ki bi slovenskemu narodu omogočile boljšo perspektivo. V Pomurju so MSNZ sestavljali vsi, ki so bili prej sestavni del TO Pomurja. Opravljali so dvojne naloge, ene zgolj formalno, tj. tiste, ki jim jih je nalagal RŠTO, in druge, ki jih je nalagalo vodstvo republiške MSNZ. Seveda so vse naloge opravljali v strogi tajnosti in nihče razen izbranih akterjev zanje ni vedel. MSNZ so torej sestavljali isti ljudje in orožje kot v TO in milici, vendar pa so opravljali naloge tudi s popolnoma drugo vsebino in pomenom. Pri tem je bilo zelo pomembno dobro sodelovanje s takratno milico, ki je imela zelo pomembno vlogo pri izvedbi projekta. Naloge MSNZ smo v Pomurju opravili v skladu s svojimi možnostmi in s tem zagotovili zavarovanje osamosvojitvenega procesa.

Viri:

- Čepič, Zdenko, Čuček Filip, Gašparšič Jure, Guštin Damijan, Repe Božo in Svete Uroš, 2010. Prikrita modra mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Dražnik, Ljubo, 2011. Osebni zapiski. Črenšovci, 1. marec.
- Flisar, Alojz, 2010. Manevrna struktura Narodne zaščite v Pomurju. V: Dan slovenske policije, str. 8–11. Murska Sobota: Policijska uprava Murska Sobota in

Policijsko veteransko društvo Sever za Pomurje.

- Janša, Janez, 1992. Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mihalič, Edvard, 2002. Vojna za Slovenijo leta 1991 v Prekmurju. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mikulič, Albin. 2005. Uporniki z razlogom. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo RS.
- Novak, Alojz, 2011. Osebni zapiski. Veržej, 1. marec.
- OŠTO Lendava, 1990. Poročilo o premeščanju orožja TO v občini Lendava, 24. maj 1990.
- Švajncar, Janez. 1993. Obranili domovino: Teritorialna obramba Republike Slovenije v vojni za svobodno in samostojno Slovenijo 1991. Ljubljana: Viharnik.

Vladimir Milošević

Začelo se je maja – pogled z vidika poveljnika

V letih formiranja Teritorialne obrambe, tj. od leta 1968 do leta 1990, smo v enotah TO v Pomurju dosegli vidne rezultate. Naši brigadi je poveljeval rezervni major Jože Pojbič, popolnjevali pa so jo občinski štabi Murska Sobota, Lendava, Ljutomer in Gornja Radgona. Zvezna inšpekcija JLA jo je leta 1981 razglasila za najboljšo brigado TO v takratni Jugoslaviji, PŠTO Pomurja pa je veljal za enega najboljših pokrajinskih štabov v Sloveniji. Pokrajinski in občinski štabi so bili dobro uigrana celota, usposobljena za vodenje in poveljevanje svojim enotam. Zahteve po demokratizaciji in spremembah v republikah takratne skupne države je JLA razumela kot grožnjo za svoj obstoj. TO Slovenije je namreč po ocenah slovela kot najbolje organizirana in usposobljena v takratni Jugoslaviji.

Ukaz o premestitvi orožja TO v vojašnice

Na sestanku zalednikov pokrajin je načelnik republiškega štaba, generalmajor Ožbolt, 15. maja 1990 podpisal ukaz o premestitvi orožja TO v skladišča pod nadzorom JLA. Čas za izdajo tega ukaza je bil premišljeno izbran. V tem času so bile volitve, zamenjali so se republiški sekretarji in predsedniki občin. Eni in drugi so po volitvah opravljali primopredajo. Ko me je pomočnik za zaledje Koloman Rituper naslednji dan zjutraj seznanil z ukazom, sem se spomnil, da je general Ožbolt po prihodu iz Prištine poveljnikom pokrajin pripovedoval o onemogočanju dostopa do orožja kosovskim teritorialcem. Poklicala sva načelnika štaba Edvarda Mihaliča, kmalu zatem pa tudi ostale člane. Vsi smo poskušali razumeti cilj tega ukaza in predvideti posledice. Ukaz je le ukaz, zato sem poklical poveljnike občinskih štabov TO in jim 16. maja 1990, med deveto in deseto uro, posređoval ukaz.

Republiški ukaz je predvidel izvzem orožja za potrebe urjenja in izvedbo streljanj, vendar pod določenimi pogoji. Posebej se je izkazal poveljnik občinskega štaba v Lendavi¹⁰⁶, Ljubo Dražnik, ki je o tem takoj obvestil predsednika skupščine občine. Ker je bilo v naslednjih dneh predvideno usposabljanje odreda TO, ki ga je popolnjevala Občina Lendava, je bilo orožje za usposabljanje izvzeto in se je hranilo v skladišču v Turnišču. Nov predsednik skupščine občine in poveljnik sta sprejela odločitev, da se orožja odreda TO ne

106 Uradno se je imenoval komandant OŠTO ali komandant TO občine.

vrne v skladišče v Mursko Soboto, ampak se zavaruje v skladišču tovarne čevljev v Turnišču. Predsednik skupščine Občine Lendava mi je telefoniral, da bo občina na predlog poveljnika Dražnika prevzela plačevanje stroškov za varovanje orožja v Turnišču.

Občinski štab v Ljutomeru, ki je orožje hranil v kleti štaba in postaje milice v Ljutomeru, je njegov večji del, razen za protidiverzantsko enoto, prepeljal naslednji dan, tj. 17. maja 1990 v skladišče v Murski Soboti. PŠTO Pomurja in OŠTO Murska Sobota sta orožje hranila v lastnem skladišču v vojašnici v Murski Soboti, manjši del orožja za zaščitno in protidiverzantsko enoto pa v kletnem skladišču v občinski zgradbi v Murski Soboti. Štab v Gornji Radgoni je imel vse orožje shranjeno v skladišču, in sicer v svoji zgradbi na območju karavle v Gornji Radgoni.

Takoj po omenjenem sestanku s poveljniki občinskih štabov sem šel seznanit z ukazom predsednika skupščine Občine Murska Sobota in pokrajinskega odbora Andreja Gerenčerja. Tudi on je dvomil v cilj ukaza, zato je poklical na sekretariat za obrambo Republike Slovenije, da bi o tem obvestil sekretarja Janka Kušarja, vendar tega ni bilo. Klic predsednika Gerenčerja je prevzel namestnik Miran Bogataj, ki je povedal, da so ga o tem obvestili že iz gorenjske pokrajine in da bo posredoval obvestilo sekretarju Kušarju, ko se bo vrnil.

Za Pomurje je bila zelo pomembna odločitev predsednika skupščine Občine Lendava Rudija Leinerja in poveljnika Ljuba Dražnika, da zavarujeta orožje bataljona. Naslednji dan tj. 18. maja 1990, takoj po prevzemu dolžnosti, je sledila odločna reakcija novega republiškega sekretarja za obrambo, Janeza Janše, in predsedstva Republike Slovenije.

Upravni organi, ki so hranili orožje za enote za zveze in svoje zaščitne enote v lastnih prostorih ali v prostorih na postajah milice, orožja niso predali. Po podatkih iz poročil, ki so jih poslali predstojniki sekretariatov za obrambo pomurskih občin, je razvidno, da so ti imeli v lastnih skladiščih 487 pištol raznih kalibrov in 175 pušk (pap, ap, M-48 in M-98) ter pet brzostrelk. Za to orožje so imeli čez 200.000 kosov streliva različnega kalibra. To orožje je predstavljalo pomemben prispevek k bojni pripravljenosti enot TO v Pomurju v tistem trenutku.

V naslednjih dneh in mesecih je vsak štab na svoj način poskušal poskrbeti za izvzem orožja iz skladišč JLA, kar se je na začetku še nekako dalo. Vozili so ga v avtomobilskih prtljažnikih. Iz skladišč smo pravzaprav kradli lastno orožje, ki je bilo pod kontrolo JLA. Prijateljski odnosi med pripadniki TO Pomurja in starešinami JLA so se v tem obdobju vidno poslabšali.

Pogled na Narodno zaščito

Zadnje dni avgusta sem bil na nekajdnevem dopustu v Koprju in se vrnil 7. septembra. Naslednji dan po prihodu, tj. 8. septembra, je načelnik štaba Edvard Mihalič poslal k meni domov načelnika za zveze Jožeta Palfija. Pojasnil mi je, da je 6. septembra Krkovič poklical pomočnika za politično delo in informiranje Ivana Smodiša iz Pomurja

in Marjana Fekonjo iz mariborskega pokrajinskega štaba v Tepanje in jima povedal, da se v Republiki Sloveniji formira Narodna zaščita (NZ).

Na štabu me je kasneje načelnik štaba vprašal, kaj mislim o tem in ali se s strinjam s pristopom k organiziranju NZ. Seveda sem se s predlogom strinjal. Potem sta z Ivanom Smodišem telefonirala Krkoviču, da pristopam k organiziranju.

Septembra je imelo vodstvo NZ več srečanj. S 14. septembrom 1990 smo bili imenovani načelniki NZ pokrajin¹⁰⁷ in dobili nalogo, da imenujemo svojega namestnika, pomočnike in načelnike NZ občin po zakonu in pravilniku o NZ. Te sem imenoval, odločbe pa so jim bile izdane 27. septembra 1990. V tem času smo v Pomurje iz republiških rezerv že dobili dodatno količino orožja in z njim dopolnili naše enote, ki smo jih formirali glede na število razpoložljivega orožja.

107 Akt Republiškega sekretariata za notranje zadeve, številka 0001-1-Z-3/13-90, datiran na 14. september 1990.

000)-1-Z-3/13-90
14. 9. 1990

Na podlagi 185. člena Zakona o ljudski obrambi in družbeni samoopredelitvi (Uradni list SPS, št. 35/82) in na podlagi Pravilnika o organiziranju, aktiviranju in opravljanju nalog ter o označah in oborožitvi narodne zaščite (Uradni list SPS, št. 29/87) izdajamo

ODLOČBO

o imenovanju pokrajnskega načelnika Narodne zaščite za pokrajino Pomurje

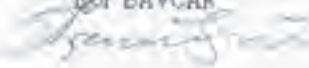
Za pokrajnskega načelnika Narodne zaščite se imenuje **Milošević Vladimir**, roj. 2.2.1940, rezervni podporočnik

Pokrajnski načelnik Narodne zaščite deluje na podlagi splošnih pooblastil, ki jih načelniku Narodne zaščite dajejo zakon in pravilnik ter na podlagi navodil republiškega načelnika Narodne zaščite.

Pokrajnski načelnik Narodne zaščite je pooblaščen, da imenuje svoje namestnike in pomočnike ter načelnike Narodne zaščite občin.

*Ta odločba začne veljati takoj.

Republiški sekretar za notranje zadeve
Igor BAVČAR

Odločba o imenovanju načelnika Narodne zaščite za pokrajino Pomurje (Vir: Vladimir Milošević)

V Pomurju smo bili vsi pripadniki štabov TO istočasno tudi pripadniki NZ. NZ v Pomurju ni bila novost. Po letu 1982 smo skupaj z upravnimi organi za ljudsko obrambo in komiteji za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito na vseh nivojih preizkušali delovanje NZ, kot je bilo določeno z zakonom. Na vajah smo pripadnike NZ oborožili s starejšim orožjem iz viškov TO (puške M-48 in M-98).

Spomnim se, da me je v času formiranja NZ poklical tudi namestnik republiškega sekretarja za obrambo Jelko Kacin, s katerim sva se poznala od takrat, ko je bil še zaposlen na upravnem organu v Kranju. Naročil mi je, naj pripravim predlog za reorganizacijo pokrajinskih štabov TO. Verjetno je to naročil še komu drugemu. Vedel je, da sem poveljnik TO od leta 1980 in da zelo dobro poznam organiziranost TO. Čeprav nisem bil ravno navdušen, da bi reorganizacijo izvajali v času nevarnosti za oborožen spopad, kakor je kazalo že takrat. PŠTO Pomurja je pripravil dva predloga. Prvi je bil, da 13 pokrajinskih štabov zmanjšamo na devet, drugi pa na sedem. Karti s predlogoma za reorganizacijo je izredno natančno z različnimi barvami za vsako pokrajino narisal takratni referent za usposabljanje Alojz Šteiner. Spominjam se, da smo imeli probleme z mejami občin v novih pokrajinah, vendar pa smo si pomagali s telefonskim imenikom Pošte Slovenije, v katerem so bile označene pošte po občinah. Predlog reorganizacije s sedmimi pokrajinskimi štabi TO je bil kasneje tudi sprejet.

Včasih se je vnela polemika o brigadah TO in možnostih za opravljanje nalog izven območja pokrajin. Vse to se je v praksi spremenilo pri izdelavi vojnega načrta Sutjeska—1 in Sutjeska—2, ko je republiški štab TO ocenil, da morajo brigade biti manevrske enote, ki bi lahko, če bi bilo treba, delovale tudi v drugih pokrajinah. Navedeno sem izpostavil zaradi pojavljajočega se vprašanja manevrskih struktur v odnosu na teritorialno organiziranost.

Na sestanku v Poljčah, ki sta ga sklicala republiška sekretarja Janša in Bavčar, so bili s projektom NZ seznanjeni tudi predsedniki občin. Na sestanku 26. septembra 1990 na magistratu v Ljubljani, kjer sva bila iz Pomurja prisotna jaz in Smodiš, sem poročal o poteku priprav v Pomurju.

28. septembra 1990 je bil imenovan vršilec dolžnosti načelnika RŠTO in sprejet zakon s področja obrambe, v katerem je bilo preneseno vodenje in poveljevanje v miru na republiško predsedstvo in TO Slovenije.

Z vsodgovornostjo trdim, da smo v Pomurju v 22 dneh organiziranega delovanja NZ delovali izključno po zakonu iz leta 1982 in po pravilniku iz leta 1983. V preambuli mojega imenovanja za načelnika NZ Pomurja sta jasno navedena zakon in pravilnik¹⁰⁸. Zakon je predvideval, da NZ tam, kjer se formira za oborožen boj, poveljuje enota ali štab TO, za naloge iz pristojnosti milice pa pristojni organi in strukture milice.

Aktiviranje NZ v Republiki Sloveniji nas je v kratkem času mobiliziralo, postali

108 Zakon o ljudski obrambi in družbeni samozaščiti, Ur. l. SRS, št. 35/82, in Pravilnik o delovanju, aktiviranju in opravljanju nalog ter o oznakah in oborožitvi Narodne zaščite, Ur. l. SRS, št 29/83.

Republika Slovenija
REPUBLIŠKI SEKRETARIAT ZA LJUDSKO OBRAMBO
REPUBLIŠKI ŠTAB ZA TERITORIALNO OBRAMBO

Štev.: 11/10

Datum: 17.10.1990

Na podlagi 11. člena samoupravnega sporazuma o delovnih razmerjih delavcev delovna skupnosti Repubiškega sekretariata za ljudsko obrambo (št. 11/609 z dne 30.6.1980) izdajam naslednjo

O D L O Č B O

1. Delavec (ka) MILOŠEVIČ VLADIMIR, roj. 1940, se z 04.10.1990 sprejme v delovna razmerja v tukajšnji sekretariet na dela in naloge čoveljnika TO Vzhodnoštajerske pokrajine za nedoločen čas, z poskusnim delom enega meseca.

O b r a z l o ž i l e v :

Milošević Vladimir je vložil (la) pri tukajšnjem sekretariatu prošnjo za sprejem na dela in naloge k-ta TO Vzhodnoštajerske pokrajine.

V skladu z 2. členom zakona za izvedbo ustavnih amandmajev XXVI in XXVII k Ustavi Republike Slovenije, z dne 28/9-1990 ter pravilnika o spremembah in dopolnitvah pravilnika o sistematizaciji del in nalog v Repubiškem sekretariatu za ljudsko obrambo št. 10/115 z dne 02/10-1990, sem odložil, kot se glasi v izreku te odločbe.

Postopk o pravnem sredstvu:

Zoper te odločbe ima delavec (ka) pravico vložiti zahteva za varstvo pravic pri repubiškem sekretariatu v roku 30 dni od prejema te odločbe.

PRISKLEJO:

- delavec (ka)
- računovodstvo - tu
- pers. evidenca
- arhiv

Odločba o imenovanju za komandanta TO Vzhodnoštajerske pokrajine (Vir: Vladimir Milošević)

smo resnejši in bolj disciplinirani, kar nam je omogočilo, da smo lahko po takrat veljavnem zakonu nemoteno prevažali orožje in ostalo opremo. V Pomurju smo delovali kot pripadniki NZ, vodili in poveljevali pa kot pripadniki štabov in enot TO.

Delovanje TO v Pomurju do začetka agresije

Z imenovanjem načelnika TO RS in novega RŠTO smo dobivali naloge, na osnovi katerih smo začeli izdelovati in dopolnjevati obrambne načrte. Dobili smo tudi nekaj novega orožja, ki je bilo uvoženo, tj. puške SAR in protioklepne izstrelke armbrust. Ponovno smo izdelali načrte za blokade vojaških objektov in pripravljanje zased, načrt nabave (izvzem sredstev TO iz skladišč JLA) in načrt oviranja. Načrti so predvidevali sodelovanje z milico in civilnimi izvajalci oviranja, pa tudi ukrepe za odklop elektrike, vode in telefonskih zvez vojaškim objektom.

Sam sem bil s 4. oktobrom 1990 imenovan za poveljnika TO Vzhodnoštajerske pokrajine (VŠP)¹⁰⁹, ostali člani pokrajinskega štaba pa so še nekaj časa vodili občinske štabe TO. Moral sem formirati nov štab TO VŠP v Mariboru. Zavedal sem se, da bo imel ta v primeru oboroženega spopada zelo pomembno vlogo. Nekaj dni sem se pogovarjal s pripadniki pokrajinskega in mestnega štaba TO v Mariboru. Izbral sem tiste, za katere sem menil, da lahko izpolnijo moje zahteve. Ključne naloge sem predvidel za sodelavce iz Pomurja, saj smo bili uigrana ekipa. Naj dodam, da je bilo tudi v mariborskih štabih TO nekaj zelo dobrih starešin, vendar bi z njihovo premestitvijo otežil delo mariborskih občinskih štabov. S sodelavci iz Pomurja sem popolnil dolžnosti načelnika štaba, pomočnika za zaledje, vodje operative, pozneje tudi načelnika zvez. Skupaj s sodelavci iz Maribora sem v kratkem času organiziral in formiral zelo dober štab. Z nalogami, ki nam jih je dajal RŠTO, smo dopolnjevali že obstoječe načrte in organiziranost ter skrbeli za usposabljanje, urjenje in druge priprave. Posebno pozornost smo namenjali protidesantni obrambi. S tem namenom smo pripravili vajo protidesantne obrambe letališča Maribor z nazivom Kobra '91, v kateri je bilo poleg vzhodnoštajerskih enot predvideno tudi sodelovanje posebne protidesantne enote z Gorenjske¹¹⁰.

V nadaljevanju priprav smo reorganizirali občinske štabe v Vzhodnoštajerski pokrajini in iz desetih občinskih štabov formirali pet območnih. Dva od teh sta bila formirana tudi na območju Pomurja, in sicer 73. ObmŠTO na desnem bregu Mure, na območju občin Ljutomer, Gornja Radgona in Ormož s sedežem v Ljutomeru, in 75. ObmŠTO na levem bregu Mure, na območju občin Murska Sobota in Lendava s sedežem

109 Komandanti TO pokrajin so bili imenovani s sklepom Predsedstva Republike Slovenije, akt št. 830-01-19/90, z dne 3. 10. 1990, individualno odločbo za komandanta TO Vzhodnoštajerske pokrajine, RSLO/RŠTO št. 11/40, pa je datirano na 17. oktober 1990 izdal republiški sekretar za ljudsko obrambo.

110 Vsa potrebna načrtovanja za vajo in pomemben del priprav nanjo so bila opravljena tako na mariborskem koncu kot na Gorenjskem in v smereh prihoda te enote na Štajersko. Štabno usposabljanje sodelujočih je bilo predvideno maja, izvedba vaje pa junija. Obe aktivnosti so prehiteli najprej pekrski dogodki, junija še vojaška agresija na Slovenijo.

v Murski Soboti.

Nova območna štaba sta pod poveljstvom Edvarda Mihaliča in Ljuba Dražnika razpolagala z zelo dobrim kadrom. Njuna štaba sta zelo hitro zaživela. Izdelali in dopolnili so načrte dela, kar ni bilo prezahtevno, saj so občinski štabi imeli že veliko pripravljenih dokumentov. Potrebna je bila reorganizacija enot TO in prerazporeditev orožja, ki smo ga imeli ali ga kasneje dobili. Kljub dobrim predhodnim pripravam od marca naprej in formalnim začetkom delovanja območnih štabov pa je treba priznati, da časa za ureditev in uskladitev vseh zadev, pa tudi za njihovo preverjanje ni bilo dovolj.

Agresija JLA na območju Pomurja 27. junija 1991

Neposredne priprave na oboroženo agresijo JLA na Slovenijo so se začele 25. junija 1991, ko je Zvezni izvršni svet sprejel Odlok o neposredni zagotovitvi izvrševanja zveznih predpisov o prehajanju čez državno mejo na ozemlju Republike Slovenije. V njem je bilo navedenih 14 mednarodnih mejnih prehodov, kjer bi se lahko prehajalo mejo z Jugoslavijo. Te mejne prehode naj bi kontrolirali zvezna policija in carina. V Vzhodnoštajerski pokrajini so bili cestni prehodi, Šentilj, Gornja Radgona, Hodoš in železniški mejni prehod Maribor. Ostale mednarodne in maloobmejne prehode naj bi zaprla JLA z mejnimi enotami in enotami mariborskega in varaždinskega korpusa.

Republika Slovenija je nekaj dni pred 26. junijem sprejela dogovor z Republiko Hrvaško o postavitvi mejnih kontrolnih točk (MKT) za nadzor prometa med Slovenijo in Hrvaško po razglasitvi samostojnosti. V naši pokrajini sta bili določeni kontrolni točki v Središču ob Dravi in Gruškovju. Tam so 25. junija postavili kontejnerje in vanje namestili miličnike, da so kontrolirali prehode preko slovensko-hrvaške meje. Na vseh mejnih prehodih so bile 26. junija izobešene slovenske zastave in napisne table.

Na reakcije na te dogodke nismo dolgo čakali. Rekel bi, da so bile preroške besede predsednika Kučana »Danes so dovoljene sanje, jutri je nov dan« točne. Vsi smo slutili, da se bo nekaj zgodilo, na obeh straneh so potekale priprave in obe strani sta skrivali nekatera dejanja, ki sta jih načrtovali. Službe, ki so pridobivale in obdelovale informacije, so imele polne roke dela in poleg zanesljivih informacij je, vsaj za našo stran lahko zagotovim, bilo tudi veliko predvidevanj. Vse to je le še povečevalo dvome in ponekod negotovost. Ko danes ocenjujemo tiste dogodke, je lažje tudi zato, ker je na razpolago vsaj del virov in dokumentov nasprotne strani, zato so primerjave lažje. Junija 1991 sta bili ocenjevanje razmer in predvidevanje delovanja nasprotne strani bistveno težji.

Po vojni mi je uspelo dobiti del vojaških dokumentov poveljstev in enot JLA, ki so bile na območju Hrvaške predvidene za agresijo na Slovenijo. Tako so pokrajino, ki sem ji poveljeval, napadale enote dveh korpusov JLA, 31. korpusa iz Maribora in 32. korpusa JLA iz Varaždina, ki sta bila pod poveljstvom 5. vojaškega območja v Zagrebu. Meja med njunim delovanjem je potekala ob Muri kot običajno, na jugu pa je bila premaknjena bolj proti zahodu in je vključevala tudi Gruškovje. Pristojnosti za obvladovanje mejnih zadev in nadzor državne meje so ostale nespremenjene, saj je bil v Pomurju za to pristojen 65.

obmejni bataljon s sedežem v vojašnici v Murski Soboti.

Vprašanje je, ali na podlagi dostopnih vojaških dokumentov nasprotne strani še vedno lahko govorimo o agresiji, kot sem zapisal v podnaslovu. Argumentov za to trditev je vedno več. Najprej izpostavljam, da se je akt poveljevanja 5. vojaškega območja imenoval Ukaz za preprečitev vzpostavljanja mejnih prehodov¹¹¹. Na podlagi tega so korpusi izdali operativne ukaze brigadam in drugim podrejenim samostojnim enotam, brigade pa podrejenim enotam. Ravno na primeru Pomurja lahko pojasnimo našo trditev. Za mejne zadeve je bil po zveznih predpisih še naprej pristojen 65. obmejni bataljon, medtem ko so za domnevno preprečevanje vzpostavitve mejnih prehodov na meji med Hrvaško in Slovenijo uporabili manevrske in glavne operativne sile obenem. Če bi bilo to za južno mejo, kjer je šlo za preprečevanje vzpostavitve novih mejnih prehodov, še nekako lahko pojasniti, argumentov zmanjka za napotitev operativnih enot JLA na severno mejo.

Tri najpomembnejše enote 32. korpusa JLA, 32. mehanizirana brigada (mbr) iz Varaždina, 265. mehanizirana brigada iz Bjelovarja in bataljon vojaške policije, so dobile nalogo, da preprečijo vzpostavitev dveh mejnih kontrolnih točk na južni meji, tj. Središča ob Dravi in Gruškovja, in prevzamejo tri mejne točke na severni meji, Gornjo Radgono in Gederovce na meji z Avstrijo in Dolgo vas na meji z Madžarsko¹¹². Za izvedbo nalog so uporabili t. i. razpoložljive mirnodobne sile tudi zato, ker so ocenjevali, da jih je dovolj. Verjetno pa tudi zato, ker so se zavedali, da mobilizacija rezervistov ni omejena le v Sloveniji, ampak tudi na Hrvaškem, kar so potrdili kasnejši dogodki, ko so začeli mobilizirati enote celo v Srbiji. Iz ravnanja enot za zapiranje in prevzemanje mejnih prehodov v Gornji Radgoni in Središču ob Dravi lahko sklepamo, da je šlo za vse kaj drugega, kot je bilo zapisano v bojnih dokumentih, kjer je bilo navedeno okrepljeno varovanje državne meje. Če bi lahko uporabili še poenostavljeno prispodobo, potem se duri na dvorišče zapirajo in nadzirajo takrat, ko pred pripravo obeda hočeš poloviti domače živali na njem.

Priprave za prodiranje kolone JLA iz Varaždina v smeri Ormož–Ljutomer–Radenci–Gornja Radgona so se začele že 26. junija 1991, ko je bilo izdano povelje za uničenje mejnih prehodov z Republiko Hrvaško v Središču ob Dravi in Gruškovju. V ukazu 32. korpusa JLA je bilo navedeno, da naj skupine starešin opravijo izvidovanje v teh smereh v civilnih oblekah in avtomobilih s civilnimi registrskimi tablicami. Ugotoviti so morali stanje na novo postavljenih mejnih točkah.

Agresija na Pomurje s silami JLA s Hrvaške se je začela 27. junija 1991 ob 9.30 z odhodom mehanizirane čete 1. tankovskega bataljona 32. mehanizirane brigade 32. korpusa JLA iz Varaždina, iz vojašnice Kalnički partizani. Sestav te enote JLA je bil po originalnem

111 Originalni naziv dokumenta JLA je Naredjenje za sprečevanje uspostavljanja graničnih prelaza. Dokument 5. vojaškega območja z oznako DT 29-2 nosi datum 25. 6. 1991, naslovljen pa je na 13., 14., 31. in 32. korpus JLA in 580. mešano artilerijsko brigado.

112 To lahko razberemo iz ukaza komandanta 32. korpusa JLA, ki nosi naziv Op. št. 1 v dokumentu SP 43-411, z dne 26. 6. 1991 in se nanaša v originalu na »zatvaranje-preuzimanje graničnih prelaza«.

dokumentu (32. mbr, 1991a) naslednji:

a) moštvo:	b) številčno stanje tehnike:
• oficirji: 5,	• oklepni transporter BVP M-80: 13,
• mlajši oficirji: 6,	• tovorno vozilo TAM: 3,
• vojaki: 135,	• sanitetno vozilo: 2,
• civilne osebe: 3,	• premična delavnica ZIL: 1,
skupaj: 149.	• vozilo center zvez: 1,
	• terensko vozilo Fiat: 1.

Ob 11.20 uri je v isti smeri iz iste vojašnice v Varaždinu proti Ormožu krenil tankovski vod tankovske čete 1. mehaniziranega bataljona 32. mehanizirane brigade 32. korpusa JLA (prav tam):

a) moštvo:	b) številčno stanje tehnike:
• oficirji: 3,	• bojni tank T-55: 5,
• mlajši oficirji: 3,	• tovorno vozilo TAM: 3,
• vojaki: 22,	• poveljniški oklepni transporter BTR: 1,
• civilne osebe: 2,	• tank za izvleko TZI: 1,
skupaj: 30.	• terensko vozilo Puch: 1,
	• terensko vozilo TAM: 1.

Ob 11.45 uri je iz vojašnice Kalnički partizani v Varaždinu v smeri Središče ob Dravi krenil preostanek tankovske čete (prav tam):

a) moštvo:	b) številčno stanje tehnike:
• oficirji: 6,	• bojni tank T-55: 6,
• mlajši oficirji: 4,	• poveljniški oklepni transporter BTR: 1,
• vojaki: 22,	• tank za izvleko TZI: 1,
skupaj: 32.	• terensko vozilo TAM: 1.

Ker enote v smeri Varaždin–Ormož niso mogle prebiti ovir na mostu čez Dravo pri Ormožu, so morale težišče delovanja prenesti preko Središča ob Dravi proti Ljutomeru in Gornji Radgoni. Mehanizirani četi so dodali še tankovski vod in druga vozila in oblikovali bojno skupino, na čelu katere je bil poveljnik brigade. Naslednjega dne, 28. junija 1991, je polkovniku Popovu uspel prodor preko Štrigove v smeri Veržaja proti Radencem in Gornji Radgoni, kamor je z enoto prispel nekaj minut čez 12. uro.

Sestav enote Popova v Gornji Radgoni je bil po podatkih JLA 28. junija naslednji (32. mbr, 1991b):

a) moštvo ¹¹³ :	b) številčno stanje tehnike ¹¹⁴ :
• oficirji: 10,	• oklepni transporter BVP M-80:9,
• mlajši oficirji: 7,	• bojni tank T-55: 3,
• vojaki: 111,	
• civilne osebe: 3,	
• skupaj: 131.	

Polkovnik Popov je z oklepno enoto zavzel položaje na meji in zasedel mednarodni mejni prehod Gornja Radgona.

27. junija so za vojaškopolicijske naloge uporabili 66 pripadnikov, 4 oklepne transporterje, 4 terenska in 6 osebnih vozil iz 32. bataljona vojaške policije (32. K, 1991a).

Izvidniška četa je 28. junija 1991 dobila nalogo, da iz Varaždina v smeri Čakovec–Lendava zavzame mejni prehod Dolga vas. Ob 14.30 je prispela do Murskega Središča, in sicer pred most na Muri. Ovire na mostu čez Muro in obramba mostu, ki so ga branile enote 75. ObmŠTO, so jim onemogočile prehod. Komandant 32. korpusa JLA je dal novo nalogo, da se naj enota premesti v rajon Razkrižje, kjer naj bo pripravljena na sprejem nove naloge. Sestav izvidniške čete je bil naslednji (32. mbr, 1991c):

a) moštvo:	b) številčno stanje tehnike:
• oficirji: 4,	• bojni tank T-55: 2,
• mlajši oficirji: 4,	• poveljniški tank PT-76: 1,
• vojaki: 59,	• izvidniški avtomobil BRDM: 3,
• civilne osebe: 2,	• vozilo Pinzgauer: 4,
• skupaj: 69.	• sanitetno vozilo Pinzgauer: 1,
	• vozilo zvez RS-30: 1,
	• tovorno vozilo TAM: 1.

113 Pri tem dodajajo, da je eden častnik mrtev, pri vojaki pa da je eden zgorel, eden izginil in bilo pet poškodovanih, poškodovane pa naj bi bile tudi tri civilne osebe.

114 V poročilu navajajo, da so vsa vozila, razen zajetega sanitetnega vozila Pinzgauer, onesposobljena, zato tudi niso prikazana v pregledu. Zanimivo, da v poročilu JLA ni prikazan tank za izvleko in poveljniški oklepni transporter BTR, ki pa se je prebil v Gornjo Radgono.

Mehanizirana enota »bjelovarske« 265. brigade iz vojašnice v Koprivnici je 28. junija 1991 ponoči prispela v varaždinsko vojašnico Kalnički partizani. Tam je bila v pripravljenosti za nadaljnje delovanje v Sloveniji. Sestav enote je bil naslednji (32. mbr, 1991d):

a) moštvo:	b) številčno stanje tehnike:
• oficirji: 8,	• bojni tank T-55: 6,
• mlajši oficirji: 3,	• oklepni transporter BVP M-80: 7.
• vojaki: 79,	
• civilne osebe: 1,	
skupaj: 91.	

Navedenemu je treba dodati še okrepiteve enote iz mešanega artilerijskega divizion (MAD-122), ki je bila naslednja (prav tam):

a) moštvo:	b) številčno stanje tehnike:
• oficirji: 4,	• samohodna havbica 122 mm: 4,
• mlajši oficirji: 1,	• oklepni transporter BVP M-80: 7,
• vojaki: 35,	• sanitetno vozilo Puch: 1.
• zdravnik: 1,	
• civilne osebe: 2,	
skupaj: 43.	

Iz enote za zveze 265. mehanizirane brigade so v Varaždin kot okrepitev za delovanje v Sloveniji poslali še (prav tam):

a) moštvo:	b) številčno stanje tehnike:
• oficirji: 2,	• poveljniški oklepni transporter BTR: 1.
• civilna oseba mehanik: 1,	
• vojaki: 1,	
skupaj: 4	

V prvem delu izvajanja nalog v Sloveniji je torej bil iz 32. korpusa JLA angažiran 301 pripadnik, imeli so 58 vozil od tega 36 oklepnih¹¹⁵. Na čelu mehanizirane čete ali boljše

115 V drugem delu, po 2. juliju pa še dodatnih 138 pripadnikov JLA z 26 oklepnimi in 5 drugimi vozili. S tem število angažiranih iz 32. korpusa JLA znaša okrog 440 pripadnikov in 89 vozil od tega 62 oklepnih.

bojne skupine, ki se je od treh načrtovanih mejnih točk na severni meji uspela prebiti le do Gornje Radgone, je bil poveljnik brigade. Ta je bil neposredno podrejen poveljniku korpusa, kot poveljnik bojne skupine pa izvzet iz sistema poveljevanja brigade.

Priprava za agresijo na območje, ki ga je branil 75. ObmŠTO, se je začela 26. junija 1991, ko so kot okrepitev iz Maribora prepeljali 111 vojakov in sedem oficirjev, iz Celja pa učni vod razvodnikov. Pripeljali so tudi minomete 120 mm iz minometnega voda s posadkami in bojnim kompletom min. Pod 65. obmejni bataljon s sedežem v Murski Soboti je na mejah z republikama Avstrijo in Madžarsko spadalo trinajst karavlj, na posamezni karavli je bilo od 20 do 25 vojakov. V vojašnici na Ptujju pa se je šolalo še okrog 100 vojakov majske generacije, ki so bili namenjeni za popolnitev odhodov iz 65. obmejne bataljona zaradi zaključenega vojaškega roka. Bataljon je s protidiverzantskim (mejnim) vodom, zaledno enoto in enoto za zveze ter dodatnimi vojaki iz Maribora štel skupaj s posadkami karavlj nekaj čez 570 pripadnikov. Podobno kot v Prekmurju sta bili z vojaki dopolnjeni tudi karavli v Gornji Radgoni in Zgornjem Konjišču, ki sta sodili pod 66. obmejni bataljon s sedežem v Mariboru. Na obeh je bilo skupaj 88 pripadnikov JLA.

Na zanimivo prekrivanje ali bolje prerazporejanje odgovornosti med 31. in 32. mehanizirano brigado in posledično mariborskim in varaždinskim korpusom kaže tudi delovanje JLA v Prekmurju. 27. junija 1991 je obmejni bataljon v Murski Soboti dobil nalogo, da zavzame most na Muri in mejne prehode Gederovci, Kuzma in Hodoš. Izvidniška četa iz enote JLA v Varaždinu pa je bila naknadno namenjena za zavzetje mejnega prehoda Dolga vas. Enota JLA, ki je imela ukaz zavzeti mejni prehod v Gornji Radgoni, bi z delom svojih sil morala zavzeti tudi most na Muri in sodelovati pri zavzetju mednarodnega mejnega prehoda Gederovci.

27. junija 1991 je bil izdan ukaz, da se vojaki za okrepitev premestijo na mejne prehode Gederovci, Kuzma, Hodoš in Dolga vas, kjer je bil predviden nov mednarodni mejni prehod po načrtu Meja v režimu okrepljenega varovanja državne meje. V drugem poskusu je uspelo JLA premestiti en vod na območje Petanjec, vendar so most že zavarovale sile 75. ObmŠTO. V Gederovce so bili istega dne napoteni tudi mejni vod in vojaki, prepeljani s helikopterjem. Na mejni prehod Kuzma je bil napoten vod, ki je zasedel položaje pred Kuzmo v bližini karavle Sotina. Na mednarodni mejni prehod Hodoš so bili s helikopterji prepeljani vojaki, zvezni miličniki in cariniki, ki bi morali skupaj z vojaki iz karavle na Hodošu prevzeti mejni prehod na Hodošu. En vod pa je bil prepeljan tudi na karavlo v Lendavskih Goricah, da bi sodeloval pri zavzetju mednarodnega mejnega prehoda v Dolgi vasi.

Poveljstvo 5. vojaškega območja iz Zagreba je na osnovi pogajanj 28. junija 1991 izdalo ukaz, s katerim je obvestilo poveljstvo korpusa, da je dogovorjena popolna prekinitev ognja na najvišji ravni (5. VO, 1991). Ukazano je bilo, da vse enote 28. junija 1991 ob 21.00 ostanejo na doseženih linijah in organizirajo obrambo in zavarovanje enot. Stran, ki bi prekršila ukaz, nosi popolno odgovornost. V primeru, da nasprotna stran prekrši dogovor, je potrebno odgovoriti z isto mero. Tisti, ki prekršijo ukaz, bodo najstrožje kaznovani.

Ta preklic ognja se ni spoštoval na obeh straneh, saj je bolj kot premirje deloval kot bojni premor, v katerem sta obe strani nabirali moči in sredstva, da dosežeta položaj, ki bi odločal o izidu. Enote JLA iz Koprivnice, pa tudi deli enot 32. brigade in bataljona vojaške policije, so dobile 2. julija 1991 ukaz, naj se premaknejo preko Središča ob Dravi proti Gornji Radgoni z namenom, da deblokirajo enoto polkovnika Popova.

Novo splošno premirje je bilo dogovorjeno 2. julija 1991 ob 21. uri. Na osnovi tega naj bi prenehalo bojno delovanje. 3. julija so na območju Pomurja v boj kljub temu še pošiljali enote JLA. Po ukazu poveljnika 5. vojaškega območja iz Zagreba, bi se morale enote JLA vrniti v matične vojašnice 3. julija 1991 do 20. ure. Po tem dogovoru naj bi poveljstvo 31. korpusa JLA vzpostavilo na mejah z Avstrijo in Madžarsko stanje, kakršno je bilo pred agresijo.

Nekateri pogledi z vidika poveljnika TO pokrajine

Ker sem kot poveljnik TO Vzhodnoštajerske pokrajine dobil veliko podatkov od drugih organov, ki so vplivali na razvoj dogodkov, kot so republiška in pokrajinska koordinacija, organi milice, dobival sem tudi vsakodnevne podatke varnostno-obveščevalnega organa TO pokrajine in območnih štabov ter Varnostno-informativne službe (VIS), želim navesti nekaj informacij.

Ekipa najodgovornejših v osamosvojitveni vojni na območju Vzhodnoštajerske pokrajine skupaj z nekaterimi pripadniki 7. PŠTO 13. julija 1991 pred stavbo štaba na Pobrežju v Mariboru (FA: Alojz Šteiner)

Sodelovanje z ostalimi organi in delo pokrajinske koordinacije

Preko pokrajinske koordinacije smo usklajevali delo s takratno milico, upravnimi organi za obrambne zadeve, CZ in ostalimi organi občinskih uprav. Posebej bi izpostavil sodelovanje milice in civilnih organov, ki so bili zadolženi za postavljanju ovir na območju bojnega delovanja, sodelovanje s podjetji PTT in Elektrom Maribor pri odklopu elektrike vojaškim objektom na zahtevo območnih štabov.

Zelo pomembno vlogo so imeli tudi občinski odbori Rdečega križa, ki so oskrbovali zajete ali prebegle vojake JLA in jim priskrbeli civilna oblačila in obutev. Spremili so jih na vlak ali pa jih predali staršem, ki so prišli ponje.

Zelo uspešno je bilo tudi delo upravnih organov za obrambne zadeve pri izvajanju mobilizacije. Po poročilu o bojni pripravljenosti TO VŠP za leto 1991 (štev. 804-03/780, 18. 12. 1991) je bil skupni odziv v pokrajini 90-odstoten. Najboljši je bil v 73. in 75. ObmŠTO, kjer je bil čez 95-odstoten. Takšnega odstotka aktivnosti nismo dosegli niti pri vpoklicih na urjenje v mirnodobnem času.

Kot zanimivost bi dodal, da sem med pripravami in pozneje na začetku bojnega delovanja imel stike tudi z varaždinskim štabom obrambe in štabom v Zagrebu. Že v okviru priprav sem večkrat govoril z načelnikom operative in namestnikom generala Špeglja, generalom Tomislavom Bjondićem. Poklical sem ga in govoril z njim, ko je bil v Varaždinu 27. junija 1991, ko se je začela agresija. Ko sem ga vprašal, zakaj ne ovirajo napada na Slovenijo, mi je povedal, da je predsednik Tuđman prepovedal aktivnosti. Mimogrede mi je svetoval, naj proti enotam, ki prodirajo proti meji skozi Maribor, uporabljamo molotovke. Povedal sem mu, da smo oviranje organizirali drugače, da imamo protioklepna sredstva in da mislim, da bi bilo na tak način preveč škode oziroma posledic na stanovanjskih zgradbah ob izhodu iz mesta. Že prej mi je dal svojo telefonsko številko v Zagrebu¹¹⁶. Povedal je še, da ga bodo, če se bom skliceval nanj, takoj poiskali. Že naslednji dan me je poklical in mi očital, češ da je naš poveljnik postavil zasedo vojski, ki je prihajala s Hrvaške, na ozemlju, oddaljenem nekaj metrov od meje, ki pripada Republiki Hrvaški. Tako je bil poveljnik Dražnik kot slovenski poveljnik zatožen, da je prekršil ozemeljsko nedotakljivost in celovitost nove države, Republike Hrvaške.

Značilnost dela v štabih TO

Rad bi izpostavil, da so bili pri vodenju in poveljevanju bojnih aktivnosti na območjih najzahtevnejših bojnih delovanj prisotni pripadniki štabov TO, posebno iz stalne sestave. To je veljalo tako za pripadnike pokrajinskega štaba, še bolj pa za pripadnike območnih štabov TO. Tako je breme dela v štabih padlo na ramena poveljnikov, nekaj pripadnikov stalne sestave, ki so ostali v štabih, in na rezervno sestavo. To ni bila le moja zahteva, ampak so bile take tudi usmeritve RŠTO in zahteve republiške koordinacije.

116 Številka je bila 041 336 08, 4400 Saborska centrala. Da bi ga zagotovo priklical, mi je povedal svoj tajni naziv, tj. barba Luka.

Z novinarji v Gornji Radgoni 1. julija 1991 (Foto: Jože Pojbič)

Obiski mednarodnih opazovalcev in novinarjev

Že majski dogodki leta 1991 so privabili večje število televizijskih, radijskih in drugih novinarjev v pokrajino. Ko se je začela agresija, se je njihovo število zelo povečalo. Član IS Občine Maribor, Smiljan Pušenjak, je formiral tiskovno središče, ki je imelo v času bojnega delovanja, od 27. junija naprej, akreditiranih čez 60 televizijskih, radijskih in časopisnih poročevalcev. Posebej aktiven je bil novinar CNN Tom Bell, ki mi je na tiskovnih konferencah postavljal zelo provokativna vprašanja. Kasneje so se jim pridružili še mednarodni opazovalci, ki so jih nekateri Mariborčani zaradi belih oblek imenovali »sladoledarji«. Omenjeni novinar Bell je skupaj z mednarodnimi opazovalci na eni od tiskovnih konferenc zahteval ogled helikopterja Mi-8, ki se je 3. julija 1991 sam poškodoval, ko je z eliso zadel vrh drevesa in zasilno pristal v Hrastju Moti. Spraševali so me, ali vem, da po mednarodnem vojnem pravu ne bi smeli sestreliti helikopterja, označenega z rdečim križem.

Obiskovali so me tudi na sedežu pokrajinskega štaba. Pri tem so bili posebno aktivni mednarodni opazovalci, ki so zahtevali obrazložitev bojnih aktivnosti na posameznih območjih. Opazovali so tudi delovanje JLA in spremljali razne delegacije, ki so prihajale v PŠTO in poveljstvo 31. korpusa JLA, od teh se najbolj spominjam delegacije Rdečega križa iz Beograda. Imel sem vtis, da so bili mednarodni opazovalci bolj pozorni pri spremljanju naših aktivnosti kot aktivnosti JLA.

Z vrhovnim poveljnikom obrambnih sil in predsednikom predsedstva Republike Slovenije, Milanom Kučanom, v Gornji Radgoni 13. julija 1991 (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Sklep

Vodenje in poveljevanje v obeh območnih štabih z območja Pomurja je bilo zelo uspešno, a ne samo zaradi uspehov, ampak tudi zato, ker nismo imeli izgub. V enotah obeh štabov TO je bilo ranjenih osem vojakov in dva častnika. TO ni imela izgub, vendar pa nismo bili brez napak in slabosti, a jih je bilo bistveno manj kot pri nasprotniku. To pa v vojni prevesi tehtnico uspeha.

Viri:

- 32. K, 1991a. Operativni dnevnik od 25. 6. do 4. 7. 1991.
- 32. mbr, 1991a. Izvještaj o izlasku jedinica brigade na izvršenje zadatka. Dokument št. 176, 27. 6. 1991.
- 32. mbr, 1991b. Sumarno dnevni izvještaj komande 32. brigade. Dokument: št. 137-184, 28. 6. 1991.
- 32. mbr, 1991c. Poročilo komande 32. brigade. Dokument: št. 137-182, 28. 6. 1991.
- 32. mbr, 1991d. Dnevni izvještaj komande 32. brigade. Dokument: št. 137-84, 28. 6. 1991.
- 5. VO, 1991. Naredjenje komande 5. vojne oblasti. Dokument: št.2/22-145; 28. 6. 1991.
- Čelik, Pavle, 1992. Izza barikad. Ljubljana: Slovenske novice.

- RSNZ, 1990. Odločba o imenovanju pokrajinskega načelnika Narodne zaščite za pokrajino Pomurje. Dokument: Republiški sekretariat za notranje zadeve, številka 0001-1-Z-3/13-90, 14. 9. 1990.
- RSLO, 1990. Odločba Milošević Vladimir. Dokument: Republiški sekretariat za notranje zadeve - Republiški štab za TO, številka 11/40, 17. 10. 1990.

Andrej Gerenc̃er

Organizacija in delovanje občinskih oblastnih struktur v osamosvojitveni vojni

Avtor prispevka je bil v prelomnem obdobju predsednik občinske skupščine Murska Sobota, občine, ki je mejila na Avstrijo in Madžarsko, z osamosvojitvijo Slovenije pa še na Hrvaško. Zato avtor v uvodu predstavlja občino in njeno vpetost v mednarodno sodelovanje. Osrednji del prispevka je namenjen političnim aktivnostim v osamosvojitveni vojni in videnju vojnih dogajanj z vidika enega najodgovornejših ljudi v občini. Kljub temu da ni bil vojak, je v vojnem času in dogodkih imel veliko opravkov z vojniki. Glede na značaj vojne in dolžnost, ki jo je opravljal, je bil v stiku z vojniki obeh strani. Vpet je bil tudi v vodenje tako oblastnih struktur kot civilne zaščite. Bil pa tudi sopotnik odločanja ali realizacije političnih in vojaških odločitev ter odločitev v milici. Pravi, da smo imeli srečo, ker v občini ni bilo veliko človeških žrtev in ker je mesto ostalo nepoškodovano.

Občina Murska Sobota

Prekmurje leži v severovzhodnem delu Slovenije oziroma na skrajnem delu bivše Jugoslavije, med Avstrijo in Madžarsko. Tu se je zaradi trdoživosti in kljub tisočletnemu potujčevanju in raznarodovanju ohranil slovenski narod. Po prvi svetovni vojni je bila s Saintgermainsko in Trianonsko pogodbo določena trajna meja med Slovenci, Avstrijci in Madžari. Večina Slovencev se je združila z matičnim narodom, vendar pa je zunaj meja, v Porabju in v radgonskem kotu, ostalo še veliko Slovencev.

Tisočletna osamelost na obrobju ogrske države, zapostavljenost med obema svetovnima vojnama, nacistična okupacija med drugo svetovno vojno in izogibanje prometnih poti in kapitala temu območju, so onemogočili, da bi se ta del Slovenije hitreje razvijal. Šele v treh desetletjih po drugi svetovni vojni so se z izjemnimi napori odpravile težave tukajšnjih ljudi in sledil je pospešen razvoj pokrajine. Kljub hitremu razvoju Prekmurja, ki je zaradi zgodovinskih danosti zaostajal za ostalimi deli Slovenije, smo ostali še vedno manj razvito območje (Sever, 1980).

Ne glede na te okoliščine smo sprejeli gospodarski in družbeni program in zgradili tovarne z več tisoč zaposlenimi. Zgrajene pa so bile tudi tovarne na slemenih in v dolinah Goričkega. Delovne organizacije in občani smo s krajevnim samopriskom združili sredstva za skupne cilje in zgradili novo bolnišnico, šole, vrtce, zdravstvene ambulante, posodobili številne ceste in zgradili vodovode. To je bil najlepši prispevek k skupnim hotenjem po lepši prihodnosti. Zato so nas dogodki v juniju 1991 pretresli, hkrati

pa opogumili, da uresničimo željo po osamosvojitvi.

Občina Murska Sobota je bila glede na obmejno lego vrsto let aktivna soustvarjalka slovenske zunanje politike. Naša aktivnost v mednarodnem sodelovanju je bila cenjena v Republiki Sloveniji, saj so naši predstavniki sodelovali v številnih republiških organih, kjer se je odločalo o aktivnostih slovenske zunanje politike, bili pa so tudi člani mednarodnih delegacij.

Naše sodelovanje na tem področju se je razširilo v letih, ko so mnogi Prekmurci odhajali na začasno delo v tujino, predvsem v ZR Nemčijo in Avstrijo. Napotitev delavcev v tujino je potekala preko zavoda za zaposlovanje. Pomembno nalogo pri tem, da delavci ne bi izgubili stika z domovino, je prevzel občinski sindikat, ki se je povezal s sindikati v tovarnah, kjer so delali, ali pa z tamkajšnjimi regijski sindikati. Z namenom, da bi se delavci tudi v prostem času družili, so bila ustanovljena številna kulturna društva, Občina Murska Sobota pa je bila pokrovitelj društva Lastovka v Ingolstadt. V tovarni Audi v Ingolstadt je namreč v tistih letih delalo blizu 1000 Prekmurcev.

Mednarodno sodelovanje občine

Sodelovanje Občine Murska Sobota s partnerskim mestom Ingolstadt in prijateljskimi mesti Monošter, Radkersburg, Feldbach in Jenersdorf je imelo v času osamosvojitvene vojne poseben pomen. Pomagalo nam je, da smo med vojno lahko rešili mnoge probleme, ki so se pojavili zaradi zaprtja mostov na Muri, ko smo bili odrezani od ostalih delov Slovenije. Tako smo s pomočjo partnerskih mest uvozili nekatere nujno potrebne izdelke in surovine za prehrabno industrijo, pa tudi razno blago za trgovino.

Kljub temu da je bilo med osamosvojitveno vojno težko in nevarno priti v Prekmurje, sta me kot predsednika skupščine občine (SO) Murska Sobota obiskala Jože Hirnők, predsednik Zveze Slovencev na Madžarskem, in Valter Schneweis, predstavnik partnerskega mesta Ingolstadt. Zanimalo ju je, kakšno pomoč potrebujemo, in povedala sta, da so nam pripravljene pomagati z vsem, kar potrebujemo. Dogovorili smo se, da nam bodo pomagali z nekaterimi artikli, na Madžarskem pa bodo organizirali krvodajalsko akcijo.

Opravil sem tudi več telefonski pogovorov z okrajnim glavarjem Radkersburga, ki je želel biti podrobno informiran o vsem, kar se je dogajalo pri nas. Od njega smo tudi izvedeli, da je predviden letalski napad na Slovenijo, ki pa ga na srečo ni bilo.

Naše sodelovanje s pobrateno Občino Paraćin v Srbiji, ki je bilo zgledno vse do leta 1988, je v mesecih pred osamosvojitvijo povsem zamrlo. Našega zadnjega srečanja, ki je bilo jeseni 1989 ob njihovem občinskem prazniku, sva se udeležila predsednik skupščine in predsednik izvršnega sveta (IS). Že takrat se je čutilo, da v Jugoslaviji prihaja do razhajanj.

Politične aktivnosti

Politično delovanje za uveljavitev samostojnosti se je v občini začelo že pred 26. junijem 1991. Prvi tak dogodek je bilo srečanje prebivalcev obmejnih občin Murska Sobota, Körmend in Feldbach na tromeji 27. maja 1990. Organizatorji tega srečanja so bili župani teh treh občin. Srečanja so se poleg mnogih prebivalcev ob meji udeležili tudi dr. Rupel, zunanji minister Madžarske dr. Jeszenszky in državna sekretarka z avstrijskega zunanjega ministrstva. Prebivalci treh dežel so prišli na tromejo brez potnih listin, kar je bilo za nekatere, predvsem z Madžarske, velik dogodek. Prireditev je bila deležna velike medijske pozornosti, kot o zanimivosti pa je o tem poročala celo televizija iz Švice. Ob tej priložnosti smo odkrili obeležje z napisi v treh jezikih, ki še danes spominja na ta dogodek, v svet pa poslali sporočilo, da v tem delu Evrope želimo živeti v miru in sodelovanju.

Na srečanju prebivalcev obmejnih občin Murske Sobote, Körmenda in Feldbacha na tromeji 27. maja 1990 (Foto: Silva Eöry)

Drugi dogodek se je zgodil 18. marca 1990 na Trdkovi, ko smo skupaj s Slovenci iz Porabja protestirali proti uvedbi vojaške kontrole v petkilometerskem obmejnem pasu, saj je ta povzročila med prebivalci obmejnih krajev veliko nezadovoljstva. Ukrep je bil kmalu preklican. Zborovanje je pokazalo, da želimo prebivalci ob meji živeti svobodno in v sožitju.

Osamosvojitvena vojna v Občini Murska Sobota

Tudi v soboški občini smo pripravili slovesnost ob sprejetju odločitve o neodvisnosti in samostojnosti. Tako kot slovesnosti v Ljubljani se je tudi te kljub dežju udeležilo veliko prebivalcev naše občine. V predsedstvu občine smo skupno s predstavniki vseh političnih strank pripravili zapis o občini, ki je zajel sestavo občinske skupščine in njenih organov z datumom 26. junij 1991, z imeni njenih predstavnikov, velikost in število prebivalcev. Zapis smo vložili v steklenico in jo zapečatili. Po zborovanju smo v spomin na ta dogodek posadili lipo kot simbol slovenstva, pod njene korenine pa položili navedeno steklenico. Tako bodo morda naši zanamci čez mnoga leta našli ta zgodovinski zapis o dogodkih, ko je nastajala samostojna Slovenija.

Sajenje lipe na slovesnosti ob sprejetju odločitve o neodvisnosti in samostojnosti 26. junija 1991 v parku v Murski Soboti (Foto: Silva Eöry)

Že isto noč, posebej pa zjutraj naslednjega dne, so začeli v mesto prihajali kamioni JLA z okrepitvami za vojašnico, kar nam je dalo slutiti, da jugoslovanska vojska ne bo mirno gledala na našo osamosvojitvev. Naslednje dni so se zvrstili številni dogodki, ki so zahtevali od nas večje aktivnosti. Tako je bila 27. junija dopoldne seja slovensko-madžarske narodnostne komisije. Poleg članov iz obeh obmejnih pokrajin se je seje udeležil tudi Gyula Magyar, predsednik županijskega sveta iz Sombotela, ki se je vračal iz Ljubljane, kjer se je udeležil državne slovesnosti kot edini predstavnik Madžarske. Med sejo so me obvestili, da je jugoslovanska vojska začela bojne aktivnosti in da je potrebno goste z Madžarske nemudoma pospremiti domov, ker je obstajala nevarnost, da bo vojska zasedla mednarodni mejni prehod na Hodošu. Čeprav nihče ni mogel verjeti, da bo do tega prišlo, smo goste z nekaj težavami varno pospremili do meje, preden so se začele aktivnosti JLA za zavzetje tega mednarodnega mejnega prehoda.

Zaradi razmer, ki so nastale, smo preselili občinski štab Civilne zaščite (OŠCZ) na novo lokacijo in začeli izvajati naloge v skladu z obrambnim načrtom. Predsedstvo skupščine in izvršni svet sta delovala v skladu z načrtom delovanja v izrednih razmerah. Seje zborov skupščine nismo sklicevali, saj bi zaradi nastalih razmer težko zagotovili sklepčnost delegatov, ki jih je bilo 129. Člani predsedstva SO in IS so na osnovi informacij ocenili nastale razmere in sprejeli sklepe o nadaljnjih aktivnostih, predvsem o zagotovitvi koordinacije dela med vsemi strukturami nosilcev obrambnih priprav. Predsedstvi SO in IS sta delovali ves čas vojne v polni sestavi, posamezniki so bili vključeni v konkretne aktivnosti, ki so bile prilagojene nastalim razmeram.

Zaradi zaprtja mostov na Muri je bila vzpostavljena povezava z ostalimi deli Slovenije preko kroškega broda. S to povezavo smo se oskrbovali z raznimi artikli in zdravili, ki jih je primanjkovalo. Meja z Avstrijo je bila »na tiho« odprta, kar je bilo dogovorjeno s slovensko vlado in veleposlaništvom Republike Avstrije. Preko prehodov z Avstrijo smo uvažali potrebne surovine in polproizvode za našo industrijo, tovarna Mura pa izvažala svoje proizvode za kupce v Evropi. Poseben problem je predstavljal prevoz študentov iz Ljubljane. Na prošnjo staršev je IS skupaj s slovensko vlado organiziral prevoz iz Ljubljane do Celovca in nato naprej do Prekmurja. Predsednik IS, ki je bil prve dni vojne na Svetovnem slovenskem kongresu v Ljubljani, se je uspel vrniti (Gerenčer, 2014c). Prinesel je diplomatsko pošto od našega sekretarja dr. Rupla¹¹⁷ za dr. Jeszenskega, ministra za zunanje zadeve Madžarske. Za prenos pomembne pošte je bil organiziran poseben prevoz, predal pa jo je upokojeni veleposlanik Rudi Čačinovič.

Drugi dan vojne me je poklical predsednik Občine Varaždin Adamič in izrazil željo, da bi se srečala ob Muri v bližini Murskega Središča. Tega predloga nisem sprejel z obrazložitvijo, da je pri nas vojna in da moram biti kot odgovorna oseba stalno prisoten v občini. Naslednji dan se je predsednik iz Varaždina nenadoma pojavil na sedežu naše občine.

117 Ta je v prvi vladi Republike Slovenije od 16. maja 1990 opravljal dolžnost predsednika Republiškega komiteja za mednarodno sodelovanje, kasneje preimenovanega v zunanje ministrstvo.

Želel je, da bi mu prodali določeno količino orožja za potrebe njihove občine. Njegovo prošnjo sem zavrnil z obrazložitvijo, da nimamo orožja za prodajo, ker ga primanjkuje tudi nam, s tem pa se niti ne želimo ukvarjati. Svetoval sem mu, da se naj o teh vprašanih pogovori s svojim obrambnim ministrom, ta pa z našim sekretarjem za ljudsko obrambo Janezom Janšo. Predsednik Občine Varaždin je nejevoljen odšel in z njim se pozneje nismo nikoli več srečali.

Predsednika SO in IS sva sodelovala na številnih razgovorih, tudi s predstavniki TO o njenih aktivnosti. Sodelovanje je pripomoglo k temu, da so bile nastale razmere zadovoljivo rešene.

TO je vojašnico obkolila hitro, o čemer govorimo v poročilu upravnega organa. Obkolitev je naletela na velik odmev med prebivalstvom, še posebej, ker je prihajalo do preleta letal in helikopterja ter raketiranja okolice vojašnice. Na srečo nihče od naših pripadnikov ni bil poškodovan, poškodovanih je bilo le nekaj streh na hišah v bližini vojašnice. Med raketiranjem sta bila hudo ranjena vojaka JLA, od katerih je eden pozneje v bolnišnici umrl. Ranjene vojake sem v bolnici obiskal 29. junija.

Letalski napad na Mursko Soboto 28. junija 1991 (Video arhiv: RTV SLO)

V tem času se je pojavilo vprašanje, kaj se bo zgodilo, če bo prišlo do večjega napada JLA na Slovenijo in bodo sosednje države zaprle meje. Dobil sem nalogo, da se o tem pogovorim s predstavniki madžarske vojske in jih zaprosim, naj meje ne zaprejo. Pogovor je bil organiziran s pomočjo Ernesta Eöryja, predsednika naših gasilcev, v gasilskem domu v Zalaegerszegu¹¹⁸. Polkovnik Gabor Gyo, poveljnik madžarskih obmejnih enot na tem območju, nam je zagotovil, da meje ne bodo zaprli, čeprav, kot je povedal, se na Madžarskem zavedajo moči jugoslovanske vojske.

Srečanja s poveljujočim častnikom JLA

V občini smo se zavedali, da nam zaradi nastalih razmer preti nevarnost iz vojašnice v Murski Soboti. Po informacijah, ki smo jih dobili, je imela JLA usmerjene minomete na nekatere pomembne objekte v mestu¹¹⁹. Med prebivalstvom so take informacije vzbujale veliko zaskrbljenost, mnogi so pričakovali dogovor z JLA o nenapadanju. Toda take pogovore je republiško vodstvo predstavnikom občine prepovedalo. Zaradi tega smo se v naših pripravah osredotočili na naloge, povezane z reševanjem ljudi in imetja, če bi prišlo do napada JLA na Mursko Soboto.

Zanimiv je bil dogodek, ki je bil posledica takih razmišljanj. V telefonskem pogovoru je namreč prišlo do nesporazuma med članico IS in poveljnikom TO, da se naj opravi pogovor s poveljujočim častnikom v vojašnici. Dogovorjeno je bilo, da se predsednik SO sreča s polkovnikom Popadičem, čeprav tega nisem zahteval, pa tudi poveljujoči častnik ne. Pogovor, ki je potekal v pasu med vojašnico in podjetjem Komunala, se je začel ob 20. uri 2. julija, razen mene pa so se ga udeležili še predsednik IS in predstavnika Rdečega križa in TO. Izmenjali smo le nekaj pogledov na nastale razmere, vendar do dogovora ni prišlo. Polkovnik Popadič je zahteval, da jim vrnemo elektriko, telefonsko povezavo in vodo. Seznanili smo ga s tem, da imamo informacije, da je vojska namestila minomete, s katerimi bi lahko povzročila veliko škodo na objektih v mestu in ogrozila življenja prebivalcev Murske Sobote in okolice. Opozorili smo ga, da je to nesprejemljivo in neupravičeno, pa tudi sovražno. Poleg tega smo ga spomnili, da smo v preteklih letih z JLA dobro sodelovali in da ni prav, da na ta način ogrožajo mesto. Njegov odgovor je bil, da tega vojska ne bo storila, če ne bo napadena. Dejal je: »Jaz sem vojak in imam nalogo, da z vsemi sredstvi branim vojašnico«. Naslednji dan je polkovnik Popadič zaprosil za pogovor z mano kot predsednikom SO. Sestanka z njim se je udeležila zgoraj navedena skupina. Polkovnik je na tem razgovoru zahteval, naj občina razižče uboj kapetana Stojanovića v mejni karavli na Kuzmi. Povedali smo mu, da to ni v naši pristojnosti in da bomo pisno zahtevo, ki nam jo je predal, posredovali TO.

118 Posebnega poročila o tem ni. Ernest Eöry, ustna izjava avtorju.

119 Po meni dostopnih informacijah pošta in banka, vodovodni stolp, lendavsko blokovsko naselje, avtobusna postaja in sedež TO.

Priprave za napad na vojašnico

Zaradi nevarnosti, ki je grozila mestu, smo menili, da mora TO v naslednjih dneh odgovorno izvajati aktivnosti, upoštevajoč vse okoliščine, ki so se spreminjale iz dneva v dan.

2. julija me je poklical poveljnik TO Mihalič in zahteval, da v roku pol ure izpraznimo Kopališko naselje, ker bodo napadli vojašnico. S to zahtevo se zaradi morebitnih posledic nismo strinjali, kar smo mu tudi jasno povedali. Po posvetu v štabu CZ smo se odločili, da sprožimo alarm za zračni napad, prebivalci so se umaknili v zaklonišča, štab pa se je pripravil za nadaljnje aktivnosti, če bi prišlo do spopada. Do tega na srečo ni prišlo, saj je poveljnik TO, ki je poznal naše odklonilno stališče do napada, zahteval pisno povelje od nadrejenega poveljstva. Ker tega ni dobil, napada ni izvedel.

Ne glede na ocene tega dogodka, ki se pojavljajo, menimo, da smo ravnali tako, kot je bilo v tistem trenutku potrebno, tako da ni bilo nepotrebnih žrtev, pa tudi mesto je ostalo nepoškodovano. Nekateri so tak razplet kritizirali, saj so menili, da bi soboška vojašnica morala pasti. Občani pa tudi predstavniki posvetne in cerkvene oblasti so menili, da smo ravnali pravilno. Tudi danes mislimo tako.

Po sklenitvi premirja in pred odhodom iz Murske Sobotne je polkovnik Popadič prišel na občino in se zahvalil, da smo ravnali korektno in preudarno, da ni prišlo do nepotrebnih žrtev in škode.

Če danes pomislimo na našo vojno in vojne, ki so sledile na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in na Kosovu, lahko ugotovimo, da so bile nepotrebne, saj bi se lahko narodi Jugoslavije razšli miroljubno in civilizirano.

Ostale občinske obrambne strukture v osamosvojitveni vojni

V okviru svojih pristojnosti je upravni organ za obrambne zadeve¹²⁰ (UO) sodeloval s predsedstvom SO, izvršnim svetom SO, ObmŠTO Murska Sobota in drugimi organi občine, prav tako pa s krajevnimi skupnostmi in organi ter enotami za zaščito in reševanje (Gerenčer, 2014c).

Priprave in izvajanje mobilizacije

Glede na razvoj dogodkov v Jugoslaviji, predvsem pa v Sloveniji, so naše priprave na morebiten napad JLA potekale že nekaj mesecev pred junijem 1991 (Gerenčer, 2014b). Priprave na mobilizacijo vojaških obveznikov in pripadnikov drugih struktur so se izvajale na podlagi ukazov Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo (RSLO) in PŠTO

120 Imenovali smo ga še vedno Sekretariat za ljudsko obrambo, kakor se je imenoval pred spremembo obrambne zakonodaje aprila 1991.

Vzhodnoštajerske pokrajine. Priprave so zajemale ažuriranje pozivov in dopolnjevanje enot TO in drugih struktur obrambe in zaščite, kot so civilna zaščita, center zvez, služba opazovanja, obveščanja in alarmiranja (OOA). V obrambne priprave so bila vključena nekatera podjetja, npr. Komunala, Cestno podjetje, Avtobusni promet, ŽTP in Petrol, ki so postavljala barikade na odrejena mesta in zagotavljala druga materialna sredstva za potrebe obrambe občine. Po navodilih RSLO je bila matična dokumentacija vojaških obveznikov razpršena na varnejše lokacije, saj je obstajala nevarnost, da bi jo prevzela skupina oficirjev JLA, ki je bila z namenom, da bi zasegla to dokumentacijo, poslana v vojašnico iz 5. vojaškega območja JLA (prav tam).

Neposredno pred začetkom agresije JLA je prispel ukaz RSLO o mobilizaciji vseh enot TO. Zaradi nevarnosti, da bi skupina oficirjev 5. vojaškega območja Zagreb, prevzela celotno evidenco vojaških obveznikov, je vod TO z orožjem in barikado zavaroval oba vhoda v sekretariat. Zaradi razmer, ki so nastale, smo tretji dan vojne preselili upravni organ za obrambo v zaklonišče v Mojstrski ulici (Gerenčer, 2014b).

Vročanje pozivov je od upravnega organa za obrambne zadeve do posameznega pripadnika, razporejenega v enote TO, potekalo po verižnem sistemu od glavnih do mestnih in vaških kurirjev. Potekalo je v glavnem v nočnih urah. Odziv vpoklicanih je bil zelo dober, saj je bilo do 27. junija mobiliziranih 705 pripadnikov TO (prav tam).

Članom predsedstva in IS je bila za osebno varnost dodeljena osebna oborožitev, ki so jo po končani agresiji predali MORS-u na Igu pri Ljubljani.

Aktivnosti OŠCZ Murska Sobota

Občinski štab Civilne zaščite Murska Sobota je že od začetka leta 1991 izvajal priprave v skladu z navodili nadrejenih. Tako je bilo izvedeno dodatno usposabljanje štabnega voda, katerega naloga je bila mobilizacija enot zaščite in reševanja, oskrba enot in varovanje območij delovanja OŠCZ Murska Sobota, enot CZ in ostalih enot za zaščito in reševanje (Gerenčer, 2014d). Zaradi stopnjevanja pritiska JLA na naše območje s hrvaške strani je bil 27. junija 1991 aktiviran najprej OŠCZ v operativni sestavi, zaradi preteče nevarnosti pa kasneje še v polni sestavi. V nadaljevanju je OŠCZ aktiviral štabni vod, vod prve pomoči CZ, enote za zaklanjanje, gasilsko-tehnični vod, poverjenike CZ v mestu Murska Sobota, poverjenike CZ v 132 naseljih, ekipe prve pomoči CZ v 37 krajevnih skupnostih izven Murske Sobote in gasilske enote po naseljih. Tako je bilo na območju Občine Murska Sobota v pripravljenost čez 600 pripadnikov CZ in članov operativnih sestavov (prav tam).

OŠCZ Murska Sobota je sprejel sklep o izvajanju ukrepa zatemnjevanja za celotno občino in ukrep zaklanjanja za mesto Murska Sobota, kjer je bilo v zakloniščih osnovne zaščite na razpolago 2.500 zakloniščnih mest. Z njimi je upravljala enota za zaklanjanje. Vsa zaklonišča so bila po prvem zračnem napadu na Mursko Soboto, 28. junija 1991 ob 11.55, prvič v zgodovini mesta aktivirana in občani so jih tudi v celoti zasedli. Istega dne sta sledila še dva zračna napada, in sicer ob 17. in 18. uri. Ko je bil zaradi tega poškodovan vojak JLA, je prvo oskrbo ranjencu nudila ekipa prve pomoči CZ (prav tam).

V skladu s konvencijo o pravicah vojnih ujetnikov je OŠCZ skupaj z Rdečim križem Murska Sobota podpiral nameščanje in oskrbo vojnih ujetnikov, v sodelovanju z njim pa urejanje postopkov za njihovo vračanje na domove. Ujetniki so bili začasno nameščeni v zbirnih centrih v osnovnih šolah v Puconcih in Bogojini (prav tam). Ujetnike sem kot predsednik SO v obeh šolah obiskal in v razgovoru z njimi pomiril nesoglasja, ki so nastajala med njimi. Ob tem je potrebno poudariti, da smo vojakom nudili vso potrebno oskrbo, tako prehrano kot higieno, zagotovili pa smo jim tudi potrebna civilna oblačila.

Posebno nevarnost za mesto je predstavljala vojašnica. Zaradi napetosti med JLA na eni strani in TO ter milico na drugi je poveljnik CZ Občine Murska Sobota odredil znižanje vodostaja v vodnem stolpu. Vodni stolp je bil po podatkih službe za opazovanje in obveščanje tarča orožja v vojašnici, in sicer kot ena pomembnejših točk za povračilne ukrepe v primeru napada na vojašnico. OŠCZ Murska Sobota je preko službe za opazovanje in obveščanje zagotavljal tudi alarmiranje ob morebitnih zračnih in drugih napadih na mesto, pa tudi na ostali del občine (prav tam). Med nadaljevanjem pritiskov JLA je OŠCZ odločil, da je potrebno premestiti enote CZ in gasilce iz Murske Sobote zaradi varnosti in uspešnega delovanja.

Po koncu spopadov je bila 7. julija enoti za zaklanjanje naročena priprava zaklonišč za zaščito pred napadom s kemičnimi sredstvi. 11. julija je OŠCZ preko UO za obrambne zadeve Maribor zagotovil 4.500 zaščitnih mask za zaščito občanov ob morebitnem kemičnem napadu.

Ko je predsedstvo SFRJ 18. julija sprejelo sklep o umiku JLA iz Slovenije, so bile aktivnosti OŠCZ in vseh sodelujočih pri zaščiti in reševanju zaključene, preklican pa je bil tudi ukrep za zaklanjanje in zatemnjevanje.

Delovanje upravnih zvez in službe za opazovanje, obveščanje in alarmiranje

Služba upravnih zvez in službe za opazovanje, obveščanje in alarmiranje so se v letu 1990 že pripravljale na aktivnosti v okviru takratnih finančnih možnosti Občine Murska Sobota. Sistem upravnih zvez je bil opremljen s formacijsko opremo za zveze in kadrovsko dopolnjen ter usposobljen za delo v težjih pogojih dela, pripravljena pa je bila tudi služba OOA, ki so jo sestavljali: občinski center za obveščanje in alarmiranje Murska Sobota (COA), vizualne opazovalnice (VOP) in sistem ter sredstva za alarmiranje. Delo upravnih zvez in službe OOA je vodil in koordiniral načelnik za upravne zveze in službe OOA. Občina Murska Sobota je bila koordinatorka upravnih zvez in služb OOA v Pomurju tudi za občine Gornja Radgona, Lendava in Ljutomer (Gerenčer, 2014a).

Že nekaj mesecev pred plebiscitom, ki je bil 23. decembra 1990, se je čutil pritisk organov JLA in zahteve po raznih podatkih, predvsem o tem, kako je organizirana narodna zaščita, kje so lokacije za te potrebe in kakšne so naše rezerve. Obiskala nas je tudi GINO, generalna inšpekcija zveznega sekretariata za obrambo. Že nekaj tednov pred sprejetjem deklaracije o neodvisnosti, 25. junija 1991, so pričela prihajati razna telefonska sporočila od kolegov iz bivših republik skupne države, ki so se glasila npr.: » ... da se Slovenci opametimo,

jer je još vreme »¹²¹ ipd. Ti pritiski so se kasneje še stopnjevali.

Obstaja kronologija ključnih dogodkov, ki jih v tem zapisu ne omenjam, zajela pa je obdobje od 26. junija 1991, ko je bilo uvedeno redno dežurstvo, do 27. oktobra 1991, ko je bilo ukinjeno (Gerenčer, 2014a). Analiza vseh dogodkov kaže, da je bilo posredovanih preko 400 ključnih informacij vsem, ki so bili neposredno udeleženi v osamosvojitveni vojni, tj. TO, OŠCZ, takratnemu vodstvu občine, gasilskim društvom in drugim organizacijam in prebivalcem občine. Osrednjemu centru zvez so zelo koristila tudi sporočila naših radioamaterjev. Ti so uspeli z radijskimi napravami vstopiti v sistem zvez poveljevanja JLA in prestreči marsikatero sporočilo.

Zaključek

Občina Murska Sobota, v kateri so bile številne obmejne karavle in vojašnica JLA v mestu, je bila glede na obmejno lego med osamosvojitveno vojno zelo izpostavljena. Z dobrim sodelovanjem vseh občinskih struktur, TO, milice in prebivalcev smo uspeli uspešno opraviti naloge, ki nam jih je zastavil čas zgodovinske osamosvojitve. Obžalujemo, da je v bolnišnici umrl vojak JLA, ki so ga zadeli izstrelki jurišnih letal, drugih človeških žrtev pa v Murski Soboti na srečo ni bilo, pa tudi mesto je ostalo nepoškodovano.

Sodelovali smo v pomembnih dogodkih pri nastajanju države Slovenije, neposredno smo doživeli njeno osamosvojitve. Ni nam bilo vseeno, kako bo z nami v teh prelomnih trenutkih, zato smo želeli biti soustvarjalci in doživeti rojstvo slovenske države. Za to se lahko zahvalimo vsem pripadnikom TO, milice, organom CZ, upravnim organom in ostalim občinskim strukturam, predvsem pa potrpežljivim in pogumnim prebivalcem Občine Murska Sobota.

Viri:

- Gerenčer, Andrej, 1991. Ustna izjava Ernesta Eöryja.
- Gerenčer, Andrej, 2014a. Ustna izjava Štefana Barbariča.
- Gerenčer, Andrej, 2014b. Ustna izjava Stanka Lebarja, sekretarja upravnega organa za obrambo Občine Murska Sobota.
- Gerenčer, Andrej, 2014c. Ustna izjava Ivana Obala, predsednika izvršnega sveta Občine Murska Sobota.
- Gerenčer, Andrej, 2014d. Ustna izjava Stanka Wolfa, načelnika za upravne zveze in službe za OOA.
- Sever, Bela, 1980. Murska Sobota: občina in mesto. Murska Sobota: Pomurska založba.

121 Izjava in opis Štefana Barbariča avtorju.

Drago Kur

Organizacija in delovanje civilne obrambe v osamosvojitveni vojni

Uvod

V prispevku najprej opisujem delovanje upravnih organov za ljudsko obrambo/ obrambne zadeve¹²² v takratnih občinah Gornja Radgona, Lendava, Ljutomer in Murska Sobota. Osrednji del prispevka¹²³ pa je namenjen opisu delovanja t. i. civilne obrambe, v katero vključujemo delovanje upravnih organov za obrambne zadeve, obrambne priprave, delovanje enot upravnih zvez, službe za opazovanje in obveščanje, gospodarskih družb in krajevnih skupnosti, vključno z Narodno zaščito (NZ), in sicer od začetka leta 1991 pa vse do odhoda zadnjega vojaka JLA iz Slovenije 25. oktobra 1991.

Delovanje upravnih organov za obrambne zadeve občin

V letu 1990 so upravni organi na področju obrambe (v nadaljevanju tudi upravni organi LO/OZ) izvajali različne aktivnosti in uresničevali ukrepe za kvalitetno načrtovanje obrambnih priprav v občinah, nudili strokovno pomoč za izvajanje obrambnih priprav v drugih občinskih upravnih organih, izvršnih svetih skupščin občin in v občinskih skupščinah. Za izvajanje določenih ukrepov in aktivnosti v letu 1991 so predstojniki upravnih organov LO/OZ v Sloveniji prejeli pretežno ustne ukaze in navodila na sestankih v Mariboru, in sicer od Pokrajinskega odbora Vzhodnoštajerske pokrajine in 7. PŠTO. Ukrepi in aktivnosti, ki so se nato izvajali v občinah, niso bili vedno povsem v skladu s takratnimi predpisi.

Decembra 1990 so upravni organi za ljudsko obrambo umaknili vojaške

122 Po Zakonu o obrambi in zaščiti (Ur. l. RS, št 15/91, z dne 6. 4. 1991) so se upravni organi za ljudsko obrambo (UO LO) preimenovali v upravne organe za obrambne zadeve (UO OZ). V praksi pa so se še vedno uporabljali prejšnji nazivi, in sicer oddelki za ljudsko obrambo (OLO) ali sekretariati za ljudsko obrambo. V Gornji Radgoni in Ljutomeru sta obstajala oddelka, v Lendavi in Murski Soboti pa sekretariata.

123 Pri pripravi prispevka so mi pomagali delavci UO OZ Gornja Radgona, tedanji predstojniki upravnih organov za obrambne zadeve in drugi zaposleni v teh organih v občinah Murska Sobota, Ljutomer in Lendava.

kartoteke iz uradnih prostorov na varnejše lokacije. Naborno evidenco in dokumente z izvodi vpoklicev za razporejene vojaške obveznike so umaknili v prostore takratnih postaj milice. Prevladala je ocena, da bi evidence lahko na silo odvzeli organi JLA. UO LO Murska Sobota je naborno evidenco delno premestil v prostore UNZ, ostalo vojaško kartoteko pa na varnejšo lokacijo, kjer jo je ustrezno fizično zavaroval. Varovanje so opravljali pripadniki štabne enote OŠCZ. Tudi druge dele vojaških evidenc so upravni organi za ljudsko obrambo umaknili na varne lokacije. V tem času so vsi organi dobili ukaz, da je treba pripadnikom JLA preprečiti vstop v uradne prostore. Te so od začetka decembra 1990 varovali oboroženi pripadniki TO.

V vojašnici v Murski Soboti je bila nameščena skupina starešin JLA iz 5. vojaškega območja, ki je imela nalogo prevzeti evidenco vojaških obveznikov, na osnovi katere bi JLA sama izvajala vpoklice in mobilizacijo vojaških obveznikov in materialnih sredstev.

15. maja 1990 je RŠTO Slovenije izdal ukaz o premestitvi orožja TO v skladišča pod nadzorom JLA. Naveden ukaz upravnih organov za ljudsko obrambo ni posebej prizadel, saj so orožje za vojno organiziranost organov občine, enote za upravne zveze in kurirski sistem skladiščili oziroma hranili v lastnih prostorih. Nekaj ga je bilo v manjših količinah shranjenega v skladiščih TO. UO LO Murska Sobota je orožje skladiščil v skladišču pod nadzorom JLA, vendar mu ga je v kratkem času uspelo izvzeti in premestiti na druge varovane lokacije. Orožje, namenjeno Pokrajinskemu odboru LO za Pomurje¹²⁴, pa je bilo decembra 1990 odpeljana v skladišče Roje pri Ljubljani za potrebe RŠTO.

Civilna obramba in njen prispevek k osamosvojitvi Slovenije v Pomurju

Naj uvodoma pojasnim, da je bil v letih 1990 in 1991 bolj kot izraz civilna obramba uveljavljen izraz obrambne priprave. Pod izrazom obrambne priprave smo razumeli naloge, ukrepe in njihovo izvajanje v izvršnih svetih občinskih skupščin (IS), občinskih skupščinah (SO), upravnih organih za obrambne zadeve, enotah upravnih zvez, službah za opazovanje, obveščanje in alarmiranje, drugih upravnih organih, gospodarskih družbah in v krajevnih skupnostih. Vse navedeno označujemo danes z že uveljavljenim izrazom civilna obramba¹²⁵, tako pa sem podnaslovil tudi prispevek. V njem opisujem aktivnosti in naloge od začetka leta 1991 in med osamosvojitveno vojno, čeprav so nekatere aktivnosti potekale vse do odhoda zadnjega vojaka JLA z območja Slovenije, tj. do 25. oktobra 1991.

124 Ta je ob koncu leta 1990 prenehal obstajati.

125 Civilno obrambo kot del obrambnega sistema je uvedel obrambni zakon iz leta 1994, ki je poleg pristojnosti državnih organov in obrambnih ukrepov vključeval še gospodarsko in psihološko obrambo ter druge nevojaške oblike obrambe. Dotlej pa smo poleg vojaškega vidika obrambe poznali še zaščito in reševanje ter obrambne ukrepe.

Obrambne priprave pred osamosvojitveno vojno v Pomurju

Upravni organi za LO/OZ so od začetka leta 1991 nadaljevali z izvajanjem ukrepov za varovanje in vzdrževanje vojaških evidenc, ki so bile premeščene na varnejše lokacije.

Organi JLA niso poskusili nasilno vstopiti v službene prostore in odvzeti posameznih delov vojaških evidenc. V Ljutomeru poskus prepričevanja predstojnika UO LO, da naj preda naborno evidenco, ni uspel, v Gornji Radgoni pa ne poskus s prepričevanjem, da naj UO LO na podlagi razreza popolni enoto JLA z materialnimi sredstvi, predvsem s tovornimi vozili iz popisa gospodarskih družb. Poveljstva JLA so zahtevala tudi tretji izvod mobilizacijskih pozivov za vojaške obveznike, razporejene v rezervne enote JLA. Navedenih zahtev JLA upravni organi niso izpolnili.

Dežurstvo in dosegljivost delavcev v upravnih organih za LO/OZ in občinskih centrih za obveščanje in alarmiranje (COA) sta se v različnih oblikah s krajšimi prekinitvami izvajali vse do začetka mobilizacije 24. junija 1991. Centri za obveščanje in alarmiranje so sprejemali različne šifrirane in odprte telegrame za občinska vodstva in upravne organe za obrambne zadeve.

V začetku leta 1991 so se upravni organi za LO/OZ aktivno lotili popolnjevanja vojnih enot TO in izdelave novih mobilizacijskih načrtov zanje. Mobilizacijski načrti so bili v upravnih organih izdelani na podlagi zahtev štabov TO. Zahteve za razporejanje vojaških obveznikov so temeljile tako na razpoložljivi oborožitvi in njenem naraščanju kot na drugi vojaški opremi in sredstvih v posamezni občini. En izvod mobilizacijskih pozivov je bil izročen štabom TO.

Upravni organi za LO/OZ so imeli za potrebe mobilizacije vojnih enot TO izdelan samostojen sistem za pozivanje razporejenih vojaških obveznikov in materialnih sredstev, predvsem motornih vozil. Ta je temeljil na inštruktorjih za izvedbo vojaške mobilizacije, mobilizacijskih komisijah v krajevnih skupnostih in kurirjih. V posameznih primerih se je aktiviral le del sistema oziroma v obsegu, ki je zagotovil izvedbo mobilizacije vojne enote.

OŠCZ so imeli samostojen sistem aktiviranja pripadnikov civilne zaščite in materialnih sredstev. Ta je bil aktiviran in je deloval neposredno pred agresijo na Republiko Slovenijo, med osamosvojitveno vojno pa je služil za zamenjavo angažiranih enot in pripadnikov CZ. Sistem samostojnega pozivanja je bil organiziran še za službo opazovanja, obveščanja in alarmiranja ter enote za upravne zveze v občinah.

Od februarja do konca maja 1991 je bilo opravljenih več vpoklicev za usposabljanje enot TO v vseh občinah v Pomurju.

Odmere za napotitev nabornikov na služenje vojaškega roka v JLA so upravni organi za ljudsko obrambo prejeli februarju 1991, napotitev pa je bila predvidena v času od 15. do 20. marca. Pozivi za napotitev so bili poslani vsem predvidenim nabornikom, vendar so ti bili v začetku marca na podlagi dopisa RSLO obveščeni, naj pozive vrnejo. Obveščeni pa so bili tudi o možnosti, da jih lahko zadržijo naborniki, ki želijo prostovoljno služiti

vojaški rok v JLA. V Pomurju so pozive vrnili vsi naborniki. Maja 1991 je bila izvedena napotitev na služenje vojaškega roka v učni center TO v Pekrah.

Maja 1991 so upravni organi za obrambne zadeve sklicali vse rezervne častnike in podčastnike, razporejene v enote JLA, vključno z vojaškimi obvezniki, razporejenimi v obmejne karavle. Pozvani so bili seznanjeni s trenutnim stanjem v Republiki Sloveniji s priporočilom, da naj se odzovejo samo na vpoklic upravnega organa in da se niso dolžni odzvati na pozive JLA. Na sestankih so bili prisotni tudi predstavniki TO.

Predsedstvo Republike Slovenije je 15. maja 1991 sprejelo smernice za izvajanje ukrepov za pripravljenost. Na podlagi smernic so bili določeni objekti, ki so posebnega pomena za obrambo na območju Slovenije, določeni pa so bili tudi objekti in način njihovega varovanja v vseh pomurskih občinah. Upravni organi OZ so bili dolžni izdelati posebne načrte za izvajanje ukrepov za pripravljenost. Načrti so zajemali pregled mobilizacijskih načrtov za hitro in učinkovito izvedbo mobilizacije enot TO. Izvršni sveti skupščin občin so določili objekte, ki so bili posebnega pomena za posamezno občino, opravljanje dežurne službe in prijavno-odjavne službe v določenih objektih, predvsem v upravnih stavbah občin, določili so obliko pripravljenosti v občinskih organih in službah ter v določenih podjetjih, pa tudi ažuriranje načrtov Narodne zaščite in njenih vodstvenih kadrov. Posebej pomembna je bila izdelava načrtov oviranja in izvedba blokad objektov JLA, prekinitve oskrbe teh objektov z energijo, stacionarnimi zvezami in vodo. Izvršni sveti skupščin občin so sprejeli še ustrezne odredbe za izvedbo posameznih nalog, ki so bile določene v načrtih in ukrepih za pripravljenost. Izdelane načrte upravnih organov za obrambne zadeve je pregledala inšpekcija Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo (RSLO).

Zdravstveno oskrbo enot TO in prebivalstva so izvajali zdravstveni domovi v občinah na podlagi usmeritev občinskih organov za družbene dejavnosti. Materialno oskrbo z zagotavljanjem določenih proizvodov in storitev za prebivalstvo in vojne enote TO so izvajali občinski organi za področje gospodarstva preko podjetij v občini, tj. pekarn, komunalnih in elektro podjetij, podjetij za oskrbo z vodo, gostinskih in drugih podjetij v lasti občanov. Naloge so bile opredeljene v ustreznih pogodbah in predlogih odredb izvršnih svetov skupščin občin.

Civilna obramba med osamosvojitveno vojno v Pomurju

Mobilizacija vojnih enot TO v Pomurju je v glavnem potekala 24. in 25. ter 26. in 27. junija 1991. Izvedli so jo upravni organi OZ preko kurirskega sistema. Odziv je bil zelo dober¹²⁶, enote TO so se organizirale in bile pripravljene za bojno delovanje v vseh občinah oziroma na območjih poveljevanja obeh območnih štabov TO.

126 Do 27. 6. 1991 se je na vpoklic v enote TO v Pomurju od 1468 vpoklicanih odzvalo 1415 vojaških oseb ali 96,4 odstotka. V občinah Gornja Radgona in Ljutomer, ki sta popolnjevali enote TO 73. ObmŠTO, je bil odziv 98,4-odstoten. Za občini Murska Sobota in Lendava, ki sta popolnjevali enote 75. ObmŠTO pa 95,3-odstoten. Na vojaške vaje se nikoli prej ni odzval tolikšen odstotek vpoklicanih.

Mobilizirane so bile še enote upravnih zvez in občinskih centrov za obveščanje ter drugi deli službe za opazovanje, obveščanje in alarmiranje po občinah. Aktivirani so bili občinski štabi CZ, ki so 26. junija uvedli dežurno službo in še naprej izvajali aktiviranje posameznih občinskih specializiranih enot CZ glede na ocene ogroženosti v posamezni občini. Od 26. junija so bili aktivirani še štabi CZ v krajevnih skupnostih in enote CZ v skladu z ocenami ogroženosti.

Letalo JLA je 26. junija 1991 preletelo Pomurje in raztreslo letake s pozivi prebivalstva k sodelovanju in z opozorilom, da bo vsak odpor zlomljen. Letak glede na opažen odziv ni posebej vznemiril prebivalcev Pomurja.

24. junija 1991 so vnaprej določena podjetja v Pomurju na podlagi odredb občinskih izvršnih svetov prenehala dobavljati prehrabne in druge artikle ter prekinila oskrbo z vodo in elektriko vsem karavlam, vojašnici v Murski Soboti in drugim objektom JLA¹²⁷ na območju Pomurja.

26. junija 1991 so upravni organi za obrambne zadeve začeli izročati del orožja in streliva, ki je bilo namenjeno civilnim strukturam, obema območnima štaboma za potrebe vojnih enot TO. V Murski Soboti je bil izročen tudi del minsko-eksplozivnih sredstev. Zbrana so bila tudi različna intendantska sredstva, oprema za namestitvev, odeje, spalne vreče in orodje in predana v zbirne centre za zajete pripadnike in prebežnike iz JLA. Različna materialna sredstva so za potrebe TO dobavljali zavodi in podjetja.

Upravni organi za obrambne zadeve so s smernicami predsedstva Republike Slovenije za izvajanje ukrepov za pripravljenost prejeli konkretne zadolžitve pri načrtovanju protiklepnega oviranja na najpomembnejših komunikacijah in smereh možnega prodiranja agresorja. Prejeli so še zadolžitve za izvajanje blokad objektov JLA in objektov, ki bi jih najverjetneje uporabljala Zvezna carinska uprava. Od 27. junija naprej sta jim 73. in 75. ObmŠTO posredovala ukaze za takojšnjo izvedbo oviranja komunikacij in prostorov po načrtih. Oviranje komunikacij in prostorov se je opravljalo z železniškimi vagoni, težkimi tovornjaki, gradbeno in drugo težko mehanizacijo ter z izdelavo gozdnih zasek. Navedena sredstva za oviranje so posredovala podjetja, posamezni obrtniki in občani. Gozdne zaseke so naredila pretežno gozdna podjetja in posamezni občani.

Najpogostejše ovire so bile iz podrhtih dreves. Na zahteve obrambnih struktur ali samostojno so jih naredili civilisti iz neposredne bližine ali lastniki gozdov in gozdna podjetja. (FA: Ljubo Dražnik)

127 Na območju Pomurja je bilo to vojaško skladišče Berek.

Na območju Občine Gornja Radgona so bile postavljene ovire na komunikaciji Mrzli studenec–Plitvički Vrh, pri gasilskem domu v Podgradu, pred vhomom v karavlo Gornja Radgona, na križišču pri Modi Mura v Črešnjevcih, na prehodu železniške proge in ceste pred Gornjo Radgono, na mostu preko Mure v Radencih in pred mednarodnim mejnim prehodom v Gornji Radgoni.

Ovire za preprečitev preboja enote JLA iz razrušene Gornje Radgone, narejene iz tovornih vozil in opeke, 3. julij 1991. (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Zaplenjen oklepni transporter JLA, uporabljen kot ovira v Radencih 3. julija 1991 (Foto: Nataša Juhnov)

V noči od 29. na 30. junij je UO OZ Gornja Radgona dobil ukaz, naj izvede blokado enote JLA, ki je zasedla mednarodni mejni prehod v Gornji Radgoni. Delavci UO OZ in zaposleni na občini, delavci podjetja Avtoradgona in določeni občani z mehanizacijo so s koordiniranimi aktivnostmi uspeli zagotoviti ustrezno število težkih tovornjakov in primernih voznikov za izvedbo blokade. Tovornjaki so bili naloženi z gramozom. Predhodno je bil iz neposredne bližine opravljen ogled lokacij za postavitev kamionov. Po nalogu predstojnika oddelka za OZ, ki je koordiniral postavitev ovir, so premaknili kamione na predhodno določene lokacije. Med premikom je natovorjen kamion na Maistrovem trgu, pri zgradbi, imenovani špital, zapeljal s prednjim delom na neoznačeno protitankovsko mino. Eksplozija mine je poškodovala kamion, poškodovan pa je bil tudi voznik, ki so mu nudili zdravniško pomoč v Zdravstvenem domu Gornja Radgona. Ta odsek je bil dodatno blokiran tudi s paletami opeke.

Pred izvedbo blokade so bili 30. junija 1991, v zgodnjih jutranjih urah, evakuirani prebivalci z območja ob mejnem prehodu v Gornji Radgoni. Evakuacijo so izvedli pripadniki CZ, gasilskega društva, člani Rdečega križa in drugi občani. Prebivalci so bili začasno nameščeni v objekte vzgojno-varstvenega zavoda v Gornji Radgoni.

Na območju Občine Ljutomer so bile ovire postavljene na mostovih na Muri v Veržeju in Razkrižju, na mostu na Ščavnici v Veščici in pred naseljem Pristava, v naseljih Gibina, Presika in Buččovci¹²⁸, gozdne zaseke pa so bile narejene na cesti Ivanjkovci–Ljutomer v rajonu Kačure, Žerovinci–Kamenščak v rajonu Mekotnjak, na cesti Štrigova–Šprinc in v naselju Banfi¹²⁹. Tovorni železniški vagoni so bili kot ovire uporabljeni na vseh vpadnicah v Ljutomer¹³⁰. Na cesti Ivanjkovci–Ljutomer v rajonu Žerovinci pa so bili kot ovira uporabljeni kamioni. Pri izdelavi zasek in ovir so bili še posebej prizadevni posamezni občani. Veliko gozdnih zasek in drugih ovir je bilo narejenih po 29. juniju.

Ovira v Presiki po boju (FA: OZVVS Ljutomer)

128 Za izdelavo ovire so bile uporabljene palete z opeko.

129 Zaseka dreves je bila narejena na komunikaciji, približno 2000 metrov na hrvaškem ozemlju.

130 Na vpadnici iz Žerovinec so bile dodane tudi plinske bombe.

Ovire iz jeklenih profilov oz. »španski jezdeci« so bile na začetku vojne redkost. Na sliki je ovira v Gibini, ki je stala še dolgo po koncu spopadov. (FA: OZVVS Ljutomer)

Na območju Občine Murska Sobota so bile ovire postavljene na mostovih na Muri v Petanjcih in Dokležovju in pred vojašnico v Murski Soboti¹³¹.

Na območju Občine Lendava so bile ovire na mostu čez Muro pri Murskem Središču, na mostu čez Muro v smeri Gornja Bistrica–Razkrižje¹³², na križišču Dolga vasi–mejni prehod, na križišču pri pokopališču v Dolgi vasi in na cesti pri gasilskem domu v Lendavi. Na mostovih so bile uporabljene pretežno prazne, pa tudi polne cisterne podjetja Nafta.

Autocisterne za gorivo kot ovira pred mednarodnim mejnim prehodom v Dolgi vasi (FA: OZVVS Lendava)

131 Pri blokadi vojašnice v Murski Soboti so bile postavljene ovire na vseh dohodih in pred glavnim vhodom.

132 Gre za skupno oviro, ki sta jo na levem bregu Mure postavili občini Lendava in Murska Sobota.

Kljub temu da v prispevku opisujem delovanje upravnih organov za LO/OZ v takratnih občinah Gornja Radgona, Ljutomer, Murska Sobota in Lendava pa se pri oviranju moram dotakniti še pomembnega dela, ki je bilo opravljeno na območju 73. ObmŠTO v Občini Ormož. Popisa vseh ovir nisem dobil. Izpostaviti pa je treba uspešno oviro na mostu v Ormožu, ovire v smeri Središče ob Dravi–Ormož in ovire v smereh od Središča ob Dravi proti Ljutomeru in Presiki. Tudi v tej občini je bilo po 29. juniju izvedeno obsežno dodatno oviranje.

Barikada na železniškem prehodu pri železniški postaji v Ormožu (Foto: Štefan Hozyan)

Vlakovna kompozicija na železniškem prehodu v Pušencih, ki jo je 27. junija premagala tankovska kolona JLA. (Foto: Štefan Hozyan)

Po 29. juniju je bilo v pričakovanju ponovnega prodora JLA, predusem s Hrvaške proti Sloveniji, postavljenih veliko dodatnih ovir. (FA: Ljubo Dražnik)

Med prodiranjem enote JLA proti Gornji Radgoni 28. junija je bil v Radencih ubit občan z Janževega vrha, v Gornji Radgoni pa svetovni popotnik z Bleda. 30 junija je bil pri postavljanju ovir ranjen omenjeni voznik tovornjaka, v bojih 2. julija pa sta bila ranjena še dva pripadnika TO in en občan. Padel je častnik JLA, ranjen pa je bil vojak. V komisiji, ki je opravila ogled tovornjaka in kraja, kjer je padel pripadnik JLA, je sodeloval poveljnik Gasilske zveze Gornja Radgona.

Popisovanje in ocenjevanje vojne škode je bilo pomembno že v času spopadov, pa tudi po njih. Poškodovanih je bilo tudi več objektov kulturne in zgodovinske dediščine. (Foto: Marjan Garbajs, revija Obramba)

Občinski centri za obveščanje in alarmiranje in enote za zveze občin so med osamosvojitveno vojno vzdrževali zveze z drugimi centri v državi in zagotavljali nemoten pretok informacij, posredovali telegrame, povelja in sporočila občinskim vodstvom, štabom TO, sosednjim centrom in centru pokrajine in republike. Koordinacijo za upravne zveze in službo opazovanja, obveščanja in alarmiranja je opravljal UO OZ Murska Sobota. Centra v Lendavi in Ljutomeru sta prejela informacije o premikih enot JLA na ozemlju Hrvaške iz centra v Čakovcu. Občinski centri za obveščanje in alarmiranje in enote za upravne zveze so glede na ogroženost delovali na mirnodobnih lokacijah in varnejših vojnih lokacijah. Razpoložljiva radijska sredstva so upravni organi za obrambne zadeve izročili v uporabo enotam TO. OŠCZ in COA Murska Sobota sta od IS Murska Sobota dobila finančna sredstva za nabavo ustreznih radijskih sredstev, s katerimi sta izvajala motenje radijskih zvez JLA. Njene zveze pa so motili tudi radioamaterji iz celotnega Pomurja.

Nosilci psihološke obrambe so bili mediji. Nekaj pa je bilo tudi spontanih poskusov, kot ta s položitvijo jugoslovanskih medalj na cesto, po kateri so v Gornjo Radgono prodrli oklepniki. (FA: OZVVS Gornja Radgona)

*Mediji so imeli v osamosvojitveni vojni pomembno vlogo tudi pri motiviranju obrambnih sil.
(Foto: Jože Pojbič)*

V sklopu službe opazovanja, obveščanja in alarmiranja so začele v Pomurju delovati vizualne opazovalnice (VOP). Posebej so bile določene tiste, ki so delovale še po koncu spopadov, vse do odhoda zadnjega vojaka JLA, 25. oktobra 1991, nekatere pa še do decembra. Pomembna naloga občinskega centra za obveščanje in alarmiranje je bila alarmiranje prebivalstva s sireni o možnih letalskih napadih preko sistema javnega alarmiranja. Služba za opazovanje in obveščanje naj bi prejela podatke o priletih letal iz radarskega centra v Zagrebu, vendar pa je ta bil pod nadzorom JLA. Podatke o priletih letal so centri tako prejeli iz republiškega centra, iz centrov občin iz Slovenije, Hrvaške in celo iz BiH. Alarmiranje prebivalstva je zaradi navedenega tudi kasnilo. Pomembno vlogo pri vključevanju siren so imela gasilska društva.

Posebej zahtevno je bilo dajanje informacij o padlih pripadnikih JLA in zajetih vojakih staršem iz Slovenije in drugih republik Jugoslavije. V Občino Lendava je prispelo celo grozljivo pismo. V omenjeni občini so bile pomembne informacije posredovane prebivalstvu v slovenskem in madžarskem jeziku.

Narodna zaščita (NZ) je bila aktivirana v več krajevnih skupnostih v Pomurju med izvajanjem mobilizacije enot TO, da bi zavarovala sedeže krajevnih skupnosti in prostore, kjer so delovale mobilizacijske komisije. Med agresijo je nadaljevala varovanje prostorov v posameznih krajevnih skupnostih in območja, poškodovana v bojih. NZ KS Negova je v Gornjih Ivanjcih sodelovala pri varovanju zbirnega centra za ujetnike in prebežnike iz enot JLA. NZ KS Črešnjevci je varovala orožje in strelivo. NZ KS Gornja Radgona je v času bojev varovala prostore krajevnih skupnosti, v nadaljevanju pa območje, poškodovano in razdejano med boji. NZ KS Cven je varovala minsko-eksplozivna sredstva in drugo vojaško opremo vse do konca julija. Pripadniki NZ z območja Murske Sobotice so sodelovali pri varovanju centrov za ujete pripadnike JLA v Rakičanu, Puconcih in Bogojini.

NZ je bila glede na ogroženost aktivirana tudi v posameznih podjetjih zaradi varovanja premoženja, v oboroženih spopadih pa njeni pripadniki niso sodelovali.

Gasilci so poleg nalog, izhajajočih iz njihovega poslanstva, opravili pomemben del podpore obrambnim silam. Na sliki je gasilsko vozilo na prizorišču spopada. (Foto: Boris Jaušovec, Večer)

Občinski štabi CZ so po aktiviranju 26. junija 1991 začeli izvajati zaščitne ukrepe v skladu z oceno ogroženosti v posamezni občini. Glede na ocene ogroženosti so aktivirali štabe CZ v posameznih krajevnih skupnostih in ustrezne enote CZ. Poudarki so bili na ukrepih zaklanjanja, prve medicinske pomoči, na reševanju iz ruševin, eventualni evakuaciji in RKB-zaščiti. Po občinah so bili izvedeni ukrepi zatemnjevanja, čeprav takrat niso bili več predpisani.

Občinski štabi CZ so aktivirali posamezne občinske specializirane enote CZ v skladu z lastno oceno ogroženosti, predvsem pa enote za uporabo in vzdrževanje zaklonišč, enote prve medicinske pomoči, enote za socialno delo, reševanje iz ruševin, za uničevanje neeksploziranih ubojnih sredstev, gasilske in druge enote.

OŠCZ Murska Sobota je 27. junija aktiviral štabno enoto s pripadajočo osebno oborožitvijo in potrebnimi materialnimi sredstvi. Enota je delovala ves čas osamosvojitvene vojne in še po njej, usposobljena je bila namreč za opravljanje nalog narodne zaščite, motenje radijskega prometa, izvajanje različnih prevozov in odstranjevanje neeksploziranih ubojnih sredstev. Pripadniki navedene enote so ves čas sodelovali tudi pri varovanju vojnih ujetnikov v Rakičanu, Puconcih in Bogojini ter pri varovanju prevozov ujetnikov z avtobusi med premestitvami. Del enote je sodeloval s TO pri spopadu z enoto JLA v Gederovcih, ki se je potem predala.

Po zavzetju karavil v Pomurju je nastala potreba po oskrbi živali, ki so se nahajale v karavlah, in po skladiščenju prehrabnih artiklov. Del zahtevnih nalog, povezanih s tem, so razen CZ prevzeli civilni organi, posamezni občani in člani kinoloških in drugih društev v Pomurju. Pomembno je bilo popisovanje in ocenjevanje vojne škode in pristop k sanaciji javnih objektov in stanovanjskih in gospodarskih objektov občanov.

Jelko Kacin vodi delegacijo jugoslovanskega predsedstva (Bogičević in Tupurkovski) in predstavnikov JLA po razrušeni Gornji Radgoni 9. julija 1991. (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Sklep

Upravni organi za ljudsko obrambo oziroma obrambne zadeve so neposredno pred osamosvojitveno vojno doživeli pomembne organizacijske spremembe. Razen tega so izvajali vrsto obrambnih ukrepov in priprav, ki so pomembno prispevali k uspehu obrambnih sil s poudarkom na TO, pa tudi na CZ in ostalih obrambnih strukturah v občinah. Poleg tega pa so uspešno zagotavljali osnovne potrebe prebivalstva. Pri tem je bilo pomembno tudi enotno razumevanje skupnih ciljev in nalog tako na strani vojaške kot civilne obrambe.

Milan Horvat

Delovanje milice v osamosvojitveni vojni v Pomurju in sodelovanje s Teritorialno obrambo

Uvod

V času osamosvajanja je bila takratna milica, danes policija, vsaj na začetku pomembna organizirana in oborožena sila, pripravljena in zmožna zavarovati osamosvojitvene procese. Izraz milica je v tem prispevku uporabljen v širšem pomenu in vključuje milico v ožjem pomenu besede, kriminalistično službo pa tudi skupne službe. Aktivni del milice se je bil pripravljen mobilizirati v nekaj urah. Skupaj z rezervnim sestavom je bila milica po ocenah sposobna v osmih urah vzpostaviti popolno pripravljenost, kar je bilo dokazano tudi s preizkusi. Na območju UNZ Murska Sobota smo bili delavci organov za notranje zadeve (ONZ) do začetka agresije organizirani in psihofizično pripravljene do stopnje, da bi lahko v okviru danih materialnih sredstev opravili skoraj vsako nalogo v vseh varnostnih razmerah. Posebej želim izpostaviti pripadnike takratne posebne enote milice (PEM), ki je v tem času opravila še posebej obsežne priprave tako na psihofizičnem kot strokovnem področju. Prav tako je bila v vsakem trenutku pripravljena za delovanje.

Delo in naloge milice v spremenjenih varnostnih razmerah

V pripravah na osamosvojitve je prišlo do zloglasnega poskusa odvzema orožja TO. Na območju naše UNZ smo imeli skladiščena minsko-eksplozivna sredstva in strelivo v skladišču mejne karavle v Gornji Radgoni. Trije delavci milice smo se odločili, da bomo poskušali pripeljati orožje in strelivo iz skladišča v prostore UNZ. To nam je tudi uspelo. Kljub vsemu pa je bilo zadovoljstvo ob uspehu kratko. Republiško vodstvo je namreč odredilo, da moramo vsa minsko-eksplozivna sredstva in vse ostrostrelne puške odpeljati v Gotenico v centralno skladišče milice. Tako je pomurska milica ostala kasneje brez zelo pomembnega dela oborožitve, čeprav smo imeli vrhunsko usposobljene ljudi za rokovanje s tovrstnim orožjem.

Med osamosvojitvenim procesom in v času oboroženih spopadov z JLA je bila primarna naloga organov za notranje zadeve, med njimi tudi milice, da opravlja vse naloge s svojega delovnega področja, tj.:

- zagotavljanje javnega reda in miru;
- preprečevanje in preiskovanje kaznivih dejanj in prijemanje storilcev kaznivih dejanj;

- zagotavljanje nemotenega odvijanja prometa in reševanje prometnih nezgod,
- nadzor nad prijavno-odjavno službo;
- nudenje pomoči državnim organom z javnimi pooblastili, če jo potrebujejo itd.

Te naloge so v zaostrenih razmerah, posebej pa še med agresijo, dobivale drugačne oblike, pojavljale pa so se tudi potrebe po drugačnih metodah. Na področju kriminalitete je med agresijo in takoj po njej bilo treba ugotoviti in dokumentirati vsa ravnanja agresorske vojske, ki so ali bi lahko imela kakršne koli znake kaznivih dejanj, in zbirati obvestila za dokazovanje kaznivih dejanj posameznih pripadnikov agresorske vojske. Pri zbiranju informacij o varnostno zanimivih pojavih so imele prednost vse informacije, ki so bile povezane z delovanjem agresorja in so bile pomembne za vodenje oboroženega odpora. Nadzor prijavno-odjavne službe je dobil drugačno podobo, pomembne so bile nastanitve, ki bi bile lahko povezane z agresorjem in njegovimi sodelavci.

Posebej veliko dela je bilo pri preverjanju operativnih informacij o sumljivih dogajanjih, ki so jih posredovali občani. Teh informacij, tudi netočnih, je bilo ogromno in so milico močno zaposlovale.

Milica je dobila dodatno nalogo organizirati zbirne centre za prebegle in zajete pripadnike JLA, zvezne milice in carine skladno z mednarodnim pravom.

Vse enote milice na terenu smo morali sami oskrbovati oziroma so si oskrbo morale zagotoviti enote same s pomočjo lokalnega prebivalstva.

Že pred razglasitvijo samostojnosti so obveščevalni podatki jasno pričali, da bo JLA po odločitvi Zveznega izvršnega sveta uporabila oboroženo silo, predvsem zato, da bi zagotovila odprtost zunanjih meja takratne Jugoslavije. Ena od pglavitnih nalog organov za notranje zadeve je bila zbiranje vseh relevantnih podatkov o obnašanju JLA. Aktivnosti smo usmerili predvsem na spremljanje premikov vojaških kolon. V Pomurju se je močno okreplila frekvenca vojaških vozil od vojašnice v Murski Soboti do mejnih karavil in obratno ter vojaških vozil v smeri Maribor–Murska Sobota. V večini primerov smo z analizo podatkov ugotovili, da so prevažali prazna vozila ali iste vojake, saj je šlo za slepilne manevre z namenom, da se prikaže močna krepitev enot v vojašnici in karavlah.

Za nas so bili zanimivi podatki, koliko vojakov je dnevno v vojašnici v Murski Soboti in na karavlah. Podatke smo pridobivali s pomočjo informatorjev v JLA ali od oseb, ki so jim bile zelo blizu. Ugotavljali pa smo, da so bile te informacije precej netočne in dvomljive. Zaradi tega smo se povezali z organizacijo, ki je vsakodnevno dostavljala kruh vojaškim enotam. Vsako jutro smo dobili aktualne podatke o tem, kakšno količino kruha potrebuje oziroma je naročila vsaka vojaška enota. Prav z analizo teh podatkov smo lahko s precejšnjo gotovostjo ugotovili za vsak dan, koliko vojakov šteje posamezna vojaška enota.

Zanimiv je bil obisk dveh visokih častnikov iz soboške vojašnice na UNZ Murska Sobota. Častnika sem sprejel sam v svoji pisarni. Ne glede na navdilo RSNZ, da vojaki lahko vstopijo v prostore organov za notranje zadeve brez orožja, sem dovolil, da sta obdržala osebno orožje. Prvi častnik je kot razlog obiska navedel opozorilo, da miličniki dokaj odkrito zbirajo varnostno zanimive podatke o JLA. Opozoril me je, da takšno ravnanje ogroža

varnost JLA in zagrozil, da bodo, če ne bomo prenehali z aktivnostjo, reagirali tako, da bodo fizično posredovali proti našim delavcem. Odgovoril sem mu, da ravnanje miličnikov v ničemer ne ogroža JLA in da glede na informacije, ki jih imamo, prav njihovo ravnanje kaže na nenavadno obnašanje, ki ni ravno v skladu z vlogo JLA. Istočasno pa sem mu dal jasno vedeti, da ne dovolim groženj in da naj ne poskuša z nezakonitimi aktivnostmi zunaj vojašnice, ker bi to lahko pripeljalo do nepredvidljivih posledic. Drugi častnik je bil tiho. Opazil sem, da mu je na nek način nerodno in da bi mi rad nekaj povedal.

Po njenem odhodu sem še isti dan z njim navezal stik in dobil precej verodostojne podatke o pripravah JLA v Murški Soboti in karavlah, o nekaterih spremembah med poveljujočim kadrom, ognjeni moči in predvidenih nalogah JLA v Murški Soboti v primeru posredovanja. Ti podatki so nam pomagali pri odločitvah. Omenjenega častnika smo kasneje, ko se je v borbenih aktivnostih z enoto predal in bil zaprt v Murški Soboti, izpustili iz zapora, da nam je pomagal pri zavzetju ene od karavl, kjer se poveljujoči ni hotel predati. Omogočili smo mu tudi, da je kasneje dobil naše državljanstvo in se zaposlil v organih za notranje zadeve.

Iz priprav JLA na posredovanje je bilo jasno, da bodo cilji njenega posredovanja predvsem mejni prehodi. Poznali smo tudi cilje, v skladu s katerimi so nameravali nekatere prehode zapreti, za kar bi morala poskrbeti JLA, nekateri pa bi ostali odprti, za kar bi poskrbeli miličniki zveznega bataljona milice in zvezni cariniki. JLA pa bi varovala komunikacije do mejnih prehodov.

Ko je bila ustanovljena republiška operativna skupina, v Mariboru pa regijska, katere član sem bil tudi sam, je sprejela osnovna izhodišča za delovanje milice in TO. Pri tem je bilo jasno določeno, da je primarna naloga milice zagotoviti nemoten promet oseb in blaga čez državne meje na vseh mejnih prehodih, naloga TO pa zagotoviti varnost komunikacij, ki vodijo do mejnih prehodov. V tistem času je bila ustanovljena tudi republiška carinska uprava. Spominjam se, da sem odločbo o imenovanju predstojnika regijske carinske službe prinesel na UNZ ponoči, točnega dneva se ne spominjam več. Pred tem sem sklical širši kolegij milice, na katerega sem povabil takratnega predstojnika carine in mu izročil odločbo Vlade Republike Slovenije o imenovanju. Odločbo je podpisal. Tako se nam je na mejnih prehodih za nadzor nad uvozom blaga pridružila naša carina.

Kasneje, ko so bili zajeti pripadniki zvezne milice v karavli na Hodošu, smo iz dokumentov ugotovili, da je Zvezni izvršni svet odredil, da morata na našem območju ostati odprta mejna prehoda Hodoš z Madžarsko in Gornja Radgona z Avstrijo, vsi ostali mejni prehodi pa bi bili zaprti.

*Miličniki na mednarodnem mejnem prehodu Gornja Radgona, preden ga je zasedla oklepna enota JLA.
(Foto: Jože Pojbič)*

Delo in naloge milice v osamosvojitveni vojni

Delo milice je bilo glede na geografske danosti med agresijo zelo raznoliko. Pomembno ločnico je predstavljala reka Mura.

Na desnem bregu smo se skupaj s TO soočali s prodorom oklepnih kolon proti mejnim prehodom na levem in desnem bregu Mure. TO in milica sta s svojim delovanjem in varovanjem mostov in drugih možnih prehodov čez Muro močno ovirali prodiranje oklepnih kolon, tako da nobenemu oklepnemu vozilu JLA ni uspelo prekoračiti Mure. Začasno pa so dosegli cilj, in sicer blokado mednarodnega mejnega prehoda v Gornji Radgoni, vendar pa jim ga ni uspelo odpreti za potniški promet.

Na levem bregu Mure so pripadniki JLA poskušali zavzeti vse mejne prehode od Dolge vasi do Hodoša, Kuzme in Gederovec, pa tudi vse maloobmejne mejne prehode. Na vseh je prišlo do oboroženih spopadov. Prvi spopad je bil na mejnem prehodu Gederovci, vendar se je JLA v večini primerov naslednjega dne predala ali pa se umaknila v bližnje karavle, ki smo jih kasneje skupaj s TO obkolili in dosegli, da so se pripadniki JLA predali. Prva se je predala mejna karavla Petanjci, zadnja pa Hodoš.

Branilci mednarodnega mejnega prehoda Gederovci na bojni preizkušnji 27. junija. (Foto: Jože Pojbič)

Do prvega resnega konflikta med pripadniki JLA in milico je prišlo 26. junija 1991 ob 7.45. Tega dne so v jutranjih urah vsi mejni prehodi dobili nalogo, da zamenjajo zastave SFRJ z zastavami Republike Slovenije, delavci cestnega podjetja pa so začeli zamenjavati mejne table SFRJ s slovenskimi. Ob tej priložnosti je skupina vojakov JLA zasedla točke z vzhodne strani mejnega prehoda Kuzma in od delavcev milice zahtevala, naj se predajo, predajo pa naj tudi orožje. Do oboroženega konflikta sicer ni prišlo, vendar je bilo to jasno sporočilo, kaj namerava JLA. Prav zaradi tega smo na vse mejne prehode še istega dne razporedili vse razpoložljive miličnike s splošnih postaj milice. Skupaj s pripadniki TO smo začeli sodelovati pri varovanju okolice mejnih prehodov. Podoben incident se je zgodil istega dne ob 17.20, ko so trije vojaki JLA pri maloobmejnem prehodu Korovci zavzeli bojne položaje in skušali preprečiti zamenjavo mejnih tabel, kar jim seveda ni uspelo.

Da bi pri menjavanju simbolov zavarovali miličnike, predvsem pa delavce cestnega podjetja, smo uporabili posebno enoto milice, ki smo jo razdelili v tri enako močne borbene skupine, in jo poslali varovat omenjene aktivnosti.

Pripadniki posebne enote so 27. junija ugotovili, da je na območje Gornje Radgone prispela skupina carinikov Zvezne carinske uprave, ki je bila pripravljena za prevzem carinskih obveznosti na mejnem prehodu v Gornji Radgoni, ko ga bo zavzela JLA. Cariniki so bili nastanjeni v hotelu Radin v Radencih. V nočnem času so jih aretirali, jih najprej privedli na postajo milice, kjer so jih izprašali, nato pa napisali kazensko ovadbo.

Naslednjega dne smo jih po štafetnem principu prepeljali preko mostu v Petanjcih, ki je bil že blokiran, v Mursko Soboto, in sicer na sodišče k preiskovalnemu sodniku. Sodnik jih je po zaslišanju izpustil, tako da so se še istega dne pojavili na petanjskem mostu in nato zapustili hotel v Radencih.

Pomembne so bile zveze

V vseh kriznih situacijah, še posebej v vojnih razmerah, so izrednega pomena dobre komunikacijske povezave. To še posebej velja za brezžične zveze z operativnimi enotami na terenu. Na območju naše UNZ so ves čas dobro delovale UKV- in KV-zveze, prav tako pa tudi specialne telefonske in poštno telefonske zveze. Relejni postaji za naše in vojaške UKV-zveze sta bili stacionirani v Pečarovcih. Ob začetnih konfliktih z JLA smo se odločili izklopiti vojaško relejno postajo, da smo jim onemogočili uporabo tovrstnih zvez, preostale so jim le kratkovalovne. Takrat smo ugotovili, da smo s tem izpostavili tudi našo relejno postajo. Tehtali smo možne variante, ki bi jih lahko uporabila JLA za onesposobitev naše relejne postaje. Možnosti je bilo več, npr. uporaba pehotne enote in fizično uničenje, uporaba pehotne enote in uničenje z raketometom od daleč ali z letalskim raketiranjem oddajnika. Zato smo proučevali, na kakšen način bi lahko zavarovali objekt. Tudi za to smo imeli več možnosti, in sicer namestiti v objekt določeno število miličnikov z nalogo varovanja, varovati širšo okolico s patroljami ali opazovalci in za obrambo uporabiti interventno skupino. Nobena možnost se nam ni zdela dobra, ker bi lahko, predvsem ob letalskem napadu, preveč izpostavili svoje ljudi. Zato smo se odločili, da bomo obrambo fingirali. Pred objekt smo postavili službeno vozilo milice, v objektu pa prižgali vse luči. Ni mi znano, ali je JLA razmišljala o uničenju relejne postaje ali ne, vendar so naše zveze vzdržale do konca. Kljub vsemu pa smo iskali rezervno varianto, če bi do uničenja relejne postaje vseeno prišlo.

V zelo dobrih odnosih, tako prijateljskih kot strokovnih, smo bili z avstrijskimi varnostnimi organi z avstrijske Štajerske. S predstojnikom avstrijske milice smo se dogovorili za srečanje. Na njem smo preverili, ali bi nam v primeru uničenja naše stacionarne relejne postaje dovolili namestitev mobilne postaje na njihovem območju. Dogovor je bil pozitiven, zaradi česar smo mobilno relejno postajo preselili v Avstrijo, vendar nam je do konca vojne ni bilo treba vključiti.

Z avstrijsko policijo smo ves čas osamosvojitvene vojne dobro sodelovali. Srečanje z avstrijskimi kolegi po umiku JLA z mejnih prehodov 3. julija. (Foto Jože Pojbič)

Na UNZ smo imeli sicer majhno, vendar zelo strokovno ekipo vezistov. Takoj prvi dan so poskušali prisluškovati kratkovalovnim zvezam JLA, vendar so pogosto menjavali frekvence tako tisti, ki so komunicirali med vojašnico v Murski Soboti in karavli, kot tisti v oklepni kolonah, ki so prodirale s Hrvaške. Vodja vezistov se je dogovoril s takratnimi Elradovimi inženirji iz Gornje Radgone, da mu posodijo napravo, ki je omogočala sledljivost frekvenc. Napravo je bilo treba pripeljati v Mursko Soboto mimo barikad in čez Muro. S pomočjo naših enot na terenu nam je uspelo tudi to. Tako da smo odtlej lahko prisluškovali vsem radijskim pogovorom JLA na našem območju. Na takšen način smo pridobili zelo pomembne informacije za naše ukrepanje.

Eno od takšnih informacij smo dobili v času, ko sta naša pripadnika PEM-a odhajala na pogajanje proti karavli Hodoš. Poveljujoči je obvestil poveljujočega v vojašnici v Murski Soboti, da prihajajo pogajalci in prosil za napotke o ukrepanju. Odgovor poveljujočega je bil, naj streljajo na pogajalce. O tem sem bil takoj obveščen. Po naših zvezah sem hotel priklicati pogajalca, vendar nista imela pri sebi radijske postaje, zato sem poklical v enoto, ki je bila takrat na Hodošu in pomočnika poveljnika enote obvestil o tem, kaj se dogaja, in mu naročil, naj na vsak način prepreči našim pogajalcem, da se približajo karavli. Zdi se mi, da sta dva pripadnika enote stekla proti karavli. Preteči sta morala več

kot kilometer in na srečo sta, sicer že na t. i. brisanem prostoru, dohitela pogajalca in ju opozorila na nevarnost. Vsi skupaj so potem v plazečem položaju zapustili odprti prostor. Dogodek nas je šokiral, saj smo s poveljujočim v vojašnici Murska Sobota, ki je povrh še Slovenec, imeli kar korektne odnose.

Skupinica vezistov je bila izredno aktivna. Že na začetku spopadov so letala JLA raketirala več ciljev v Murski Soboti in Gornji Radgoni. JLA je uporabljala tudi helikopterje za prevoz vojakov in tehnike na nekatere položaje, tj. na Hodoš, v Gederovce in Gornjo Radgono. Kasneje so se pojavile tudi informacije, da je načrtovan obsežen zračni desant na območje športnega letališča v Rakičanu. Zaradi tega smo okrepili opazovalno službo na letališču in postavili opazovalno točko na strehi hotela Diana v Murski Soboti, ki je imela nalogo opazovati zračni prostor s ciljem odkrivati možne prilete letal in helikopterjev. V nekem trenutku je prišel k meni vodja vezistov in predlagal, da bi izdelali priročni radar. Po krajšem razgovoru smo ugotovili, da bodo spet potrebna določena sredstva iz Elrada. Akcija se je začela, vendar ni šlo samo za eno napravo, ampak za celo vrsto elektronskega materiala. To pa je zahtevalo nekaj časa, tako da smo potrebovali več dni, da smo material spravili na UNZ. Radar je bil sicer pripravljen, vendar je takrat že nastopilo premirje, zato ga nismo uporabili.

Z možnim zračnim desantom je povezana še ena zanimiva dogodivščina. Večino časa je bil zračni prostor nad Slovenijo zaprt za civilni zračni promet. V eni od noči, ko je veljalo premirje, so nas začele enote s terena in opazovalci zračnega prostora obveščati o pojavu letal, ki so letela na precejšnjih višinah. Takoj smo okrepili opazovalno službo. Čez nekaj časa smo podatek preverili tudi pri republiški operativni skupini in ugotovili, da je bil zračni prostor nad Slovenijo odprt za civilni zračni promet.

Zagotoviti je bilo potrebno delovanje oblasti

V času, ko so na terenu še divjali spopadi, ko sta bili Pomurje in Slovenija v barikadah v vseh možnih smereh, smo dobili nalogo, da naj prepeljemo na zasedanje republiškega parlamenta vse poslance iz Pomurja. Naloga ni bila ne enostavna ne lahka. Najprej je bilo potrebno poiskati vse poslance, jih pripeljati na določeno mesto v Mursko Soboto ali drugo dogovorjeno lokacijo in jih potem organizirano in varno prepeljati v Ljubljano. Ocenili smo, da bo prevoz v Ljubljano kritičen zaradi cestnih barikad in varnostne situacije, ki se je spreminjala iz ure v uro. Upoštevati pa smo morali tudi, da mora akcija potekati v največji tajnosti, kar je pomenilo, da se po nezaščitenih zvezah nismo mogli pogovarjati. Časa je bilo malo, pravzaprav manj kot 24 ur. Odločili smo se, da bomo poslance zbrali na UNZ. Izdelali smo natančen načrt s točno določenimi izvajalci, ki so poskrbeli, da so bili poslanci ob določenem času v naši zgradbi.

Večji zalogaj za nas pa je bil, kako organizirati varovanje in prevoz do Ljubljane. Ocenili smo, da bo prevoz glede na razmere v Sloveniji po slovenskih cestah varnostno zelo zahteven in počasen. Ena od variant je bila prevoz preko Avstrije. Pri tem se je zastavilo vprašanje kako oziroma z vednostjo avstrijskih varnostnih organov ali brez nje. Ocenili smo, da jih moramo o prevozu obvestiti in jih celo zaprositi za nekatere varnostne ukrepe.

Ponoči smo se na našo željo ponovno sestali z vodjem avstrijske policije, ki je bil pripravljen pomagati. Dogovorili smo se, da bo prevoz potekal kot običajen potniški prevoz z manjšim avtobusom. Na njem bodo miličniki v civilu, lahko bodo oboroženi, tudi šofer, vendar orožja ne bodo uporabili razen v samoobrambi. Če pa bo potreba po intervenciji, bodo naši miličniki najprej zaprosili za sodelovanje avstrijske varnostne organe. Tako so se poslanci z našega območja odpeljali na zasedanje parlamenta čez mejni prehod Gederovci in po avstrijski strani v Ljubljano. Pot je potekala brez zapletov in tja so prispeli pravočasno.

Tudi v milici je bilo protiklepnno orožje v začetku spopadov prava redkost. (Foto: Jože Pojbič)

Tudi do oborožitve ni bilo enostavno priti

Omenjeno je že bilo, da milica ni razpolagala s protioklepnim orožjem, ker smo ga morali oddati. Pomanjkanje je bilo čutiti predvsem na desnem bregu Mure, kjer smo se spopadali z oklepnimi kolonami, ki so prodirale s Hrvaške čez Ljutomersko območje proti Gornji Radgoni. Po zasedbi več vojaških skladišč na območju Maribora se je ponudila priložnost, da se oskrbimo predvsem s protioklepnimi sredstvi, protitankovskimi minami in ročnimi raketometi. Problem je bil prevoz. Sami nismo imeli primernega tovornega vozila. Tovor pa bi bilo treba prepeljati mimo cestnih barikad, in to v času, ko je bila oklepna enota še v Gornji Radgoni.

Vodenje operacije je prevzel eden od mojih ožjih sodelavcev. Tovorno vozilo smo si priskrbeli v enem od soboških podjetij, šofer pa je bil prostovoljec iz istega podjetja. Za zavarovanje prevoza smo angažirali del PEM-a. V sodelovanju z UNZ Maribor smo načrtovali pot, da bi se izognili cestnim barikadam in borbenim aktivnostim, ki so potekale na območju UNZ Maribor. Akcija je trajala en dan in eno noč, kljub vsemu pa nam je uspelo pridobiti znatno količino protioklepnega orožja, katerega večji del smo razdelili enotam milice na območju Ljutomera in Gornje Radgone, kamor smo jih morali prepeljati s kombiniranimi vozili čez Muro, in sicer z brodovi.

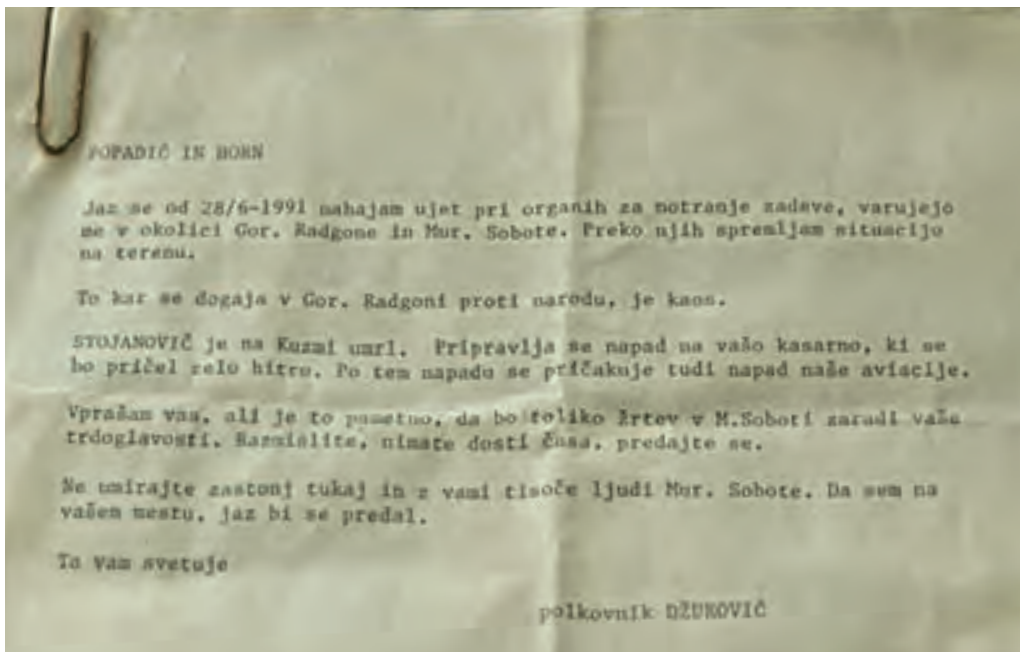

*Na Panonski ulici v Gornji Radgoni potem, ko je bila JLA »ujeta« na mednarodnem mejnem prehodu.
(Foto: Jože Pojbič)*

Delo z vojnimi ujetniki je bilo nekaj novega

Specifično situacijo je predstavljalo varovanje »najpomembnejšega ujetnika v Sloveniji«, kot so nam sporočili iz republiške operativne skupine, ko smo po prihodu oklepne kolone v Gornjo Radgono prijeli polkovnika Danila Đurovića, ki si je z vojaškim helikopterjem, opremljenim z raketnimi rampami in oznakami Rdečega križa, prišel ogledat razdejanje, ki ga je povzročila oklepna enota, in škodo, ki so jo koloni povzročili radgonski prostovoljci, ko so zažgali del kolone, predvsem oskrbna tovorna vozila. Naročeno nam je bilo, da ujetnika ne smemo odpeljati v soboške zapore, ampak ga naj skrbno varujemo z vsemi sredstvi. Obveščeni smo bili tudi, da je vojaška obveščevalna služba dobila nalogo, da naj ujetnika najde za vsako ceno. Za zavarovanje smo določili miličnike s postaje mejne milice v Gornji Radgoni in jim dali proste roke pri izbiri lokacij varovanja na hribovitem območju Gornje Radgone in Radenec. Dovolili smo jim, da lahko v skrajni sili tudi vlomijo v katero od vinskih kleti ali vikendov, če bo potrebno. Lokacijo so morali menjati vsaj vsakih 12 ur. Zvezo z enoto je na posebni frekvenci lahko vzpostavilo samo ožje vodstvo UNZ v izredno nujnih primerih, in še to tako, da se je zveza takoj po vzpostavitvi prekinila, vodja enote pa je potem moral poklicati po telefonu. Ujetnik se je po pripovedovanju miličnikov, ki so ga varovali, vedel skladno s konvencijo o vojnih ujetnikih. Pisal je pisma takratnemu predsedniku Predsedstva RS, načelniku Generalštaba JLA, predsedniku Zveznega izvršnega sveta in še nekaterim drugim. Zahteval je, da vsa pisma odpošljemo naslovnikom. Ker pa nihče ni smel izvedeti, kje je ujetnik, smo pisma v Mursko Soboto poslali preko javk, na katerih se je pošta predajala. Nato smo jih odstopili republiški koordinaciji.

Prepis pisma polkovnika Đurovića vodilnim v vojašnici v Murski Soboti 2. julija (DF: Bavčar in Celec, 2012)

Večjo varnostno tveganje je predstavljala ujetnikova zahteva, da hoče dati izjavo za medije. Zavedali smo se, da poskuša z vsemi dejanji pritegniti pozornost in vojaški obveščevalni službi posredovati informacije, ki bi ji pomagale pri njegovem iskanju. Kljub temu smo se dogovorili z eno od televizijskih ekip, ki so bile na našem območju, da je posnela intervju. Priprave so bile varnostno in tudi organizacijsko zelo zahtevne, vendar nam je uspelo. Uspelo nam je, da smo ujetnika zadržali do konca vojaških spopadov in ga potem odpeljali v soboški zapor, od tam pa čez nekaj dni na Dob, kjer je kasneje, kolikor mi je znano, celo organiziral stavko zaprtih vojaških častnikov.

Število vojnih ujetnikov, pripadnikov JLA, predvsem vojakov, se je večalo iz ure v uro. V začetku smo jih nameščali v improviziranih centrih. Potem pa je republiška koordinacija poslala navodila za organiziranje zbirnih centrov in povzetek določil mednarodnega vojnega prava, ki ureja status in ravnanje z vojnimi ujetniki. Za vodenje centrov je bila določena milica, za oskrbo pa CZ. Organizirali smo zbirne centre, ki so izpolnjevali standarde po mednarodnem vojnem pravu. Na našem območju sta delovala dva večja zbirna centra, in sicer v prostorih osnovnih šol v Puconcih in Bogojini. Vojake JLA smo nameščali v centre, častnike pa v zapor v Murski Soboti. Koordinacija s CZ je bila izredno dobra. Težave so se pojavile, ko je bila dana možnost, da lahko ujetnike albanske, bošnjaške, hrvaške in zdi se mi, da tudi makedonske narodnosti, izpustimo, če jih prevzamejo nacionalne organizacije Rdečega križa ali starši in če jim priskrbijo ali si sami priskrbijo civilna oblačila. Na to so odreagirali ujetniki srbske narodnosti, ki so se organizirali in poskušali tudi z gladovno stavko. Kasneje je bilo možno izpustiti tudi te, če so jih prevzeli starši.

Spomnim se primera, ko sem obiskal zbirni center v Bogojini. Tam je potekala predaja dveh ujetnikov srbske narodnosti staršem. Govoril sem z očetoma obeh ujetnikov. Eden od njiju mi je povedal, da si želi le, da bi lahko s sinom odpotoval v Avstrijo in naprej na Zahod k sorodnikom, kjer bi nastanil sina in mu omogočil šolanje. Na noben način pa se ni nameraval vrniti v Srbijo, ker je tam potekala mobilizacija in bi ga spet vpoklicali v vojsko. Pravo nasprotje je bil drugi oče, ki je pripovedoval, da komaj čaka, da prevzame sina, s katerim se bosta vrnila v Srbijo, kjer ga bo poslal nazaj v vojsko. Kar malo pretresen in tudi nekoliko jezen sem mu odgovoril, da mi je sicer vseeno, kako bo ravnal, da pa naj premisli, ker se mu lahko zgodi, da bo nekoč dobil namesto živega sina njegovo krsto. Ošabno mi je odgovoril, da je njegova dolžnost, da služi Srbiji za vsako ceno.

Spominjam se tudi primera, ko nas je v operativni štab nenehno klicala mati sina, doma nekje iz okolice Celja, in se zanimala, kakšne so razmere v vojašnici v Murski Soboti in ali tam potekajo borbene aktivnosti. Povedala je, da je samohranilka in da ima v vojašnici sina edinca, za katerega se zelo boji. Nenehno je prosila, naj ji nekako pomagamo in rešimo sina, želela pa ga je tudi obiskati. Odločili smo se, da ji bomo pomagali. Vzpostavili smo stik s poveljujočim v vojašnici in se po nekaj prepričevanjih dogovorili, da je dovolil materi obisk pri sinu, in sicer tako, da sta se srečala pred vhodom v vojašnico, in to vsak na svoji strani vrat. Obisk smo organizirali v večernem času. Vedeli smo tudi, da je iz vojašnice možen pobeg preko takratne vrtnarije. Obisk smo organizirali tako, da se je mati oglasila na UNZ Murska Sobota. Na obisku jo je spremljal naš član operativnega štaba. Med pogovorom pri

vratih je v prisotnosti pripadnika JLA našemu članu štaba uspelo obiskanemu nakazati, naj čez nekaj časa poskuša vojašnico zapustiti na določenem mestu. Mater smo pripeljali nazaj na UNZ, član štaba pa je pri vojašnici organiziral pobeg njenega sina. Tako sta se z materjo še isto noč skupaj vrnila domov. Na istem mestu je potem vojašnico zapustilo več vojakov. Zdi se mi, da so kasneje, ko so poveljujoči ugotovili, da vojaki bežijo, na tistem mestu nastavili celo mine, s katerimi so preprečili pobege.

Miličniki pri ponovnem dviganju zastave na mednarodnem mejnem prehodu v Gornji Radgoni (Foto: Jože Pojbič)

Na vseh mejnih prehodih je bilo treba ponovno namestiti mejne table. (Foto: Jože Pojbič)

Zagotoviti je bilo potrebno oskrbo civilnega prebivalstva in nemoteno delo gospodarstva

Ves čas oboroženih spopadov smo razen pretežno obrambno usmerjenih nalog milice opravljali tudi vse ostale naloge z našega delovnega področja. V začetni fazi se je pojavil velik naval tujcev, ki so na vsak način želeli zapustiti naše ozemlje v času, ko so bile cestne komunikacije povsem blokirane. Poseben izziv pa je bil zagotavljanje oskrbe civilnega prebivalstva. Transportne poti so bile blokirane, promet po cestah ni bil varen, kljub vsemu pa smo morali zagotavljati oskrbo bolnišnic z zdravili in potrebnim sanitetnim materialom. Bankam smo morali zagotavljati disperzijo denarnih sredstev na bančne enote, še posebej zato, ker se je povpraševanje po dvigu denarja precej povečalo. Pomembna je bila tudi oskrba z naftnimi derivati. Prav tako je bila pomembna oskrba trgovinskih verig s prehrabnimi artikli. Čeprav so v Sloveniji veljale vojne razmere, so se na to tuji gospodarski partnerji kaj malo ozirali. Takratna tovarna Mura je imela natančno določene roke izvoznih obveznosti do tujih partnerjev na Zahodu. Prosili so nas, da bi jim na nek način omogočili izvoz blaga v Avstrijo. Sreča je bila, da je bil mejni prehod Gederovci sorazmerno hitro odprt in prav to smo izkoristili, da je tovarna Mura lahko nemoteno izvažala ne glede na to, da je vse naokrog divjala vojna.

Popisovanje vojnih hudodelstev je bila pomembna aktivnost med osamosvojitveno vojno in neposredno po njej. Oklepno vozilo JLA s prikolico in naropanim blagom pri umiku iz Gornje Radgone. (DF: Bavčar in Čelec, 2012)

Po končanih spopadih so se pojavili drugačni problemi

Po končanih spopadih in podpisu Brionske deklaracije so se zadeve umirile. Kljub vsemu pa je milica imela zelo veliko dela pri zbiranju in dokumentiranju podatkov, ki so kazali na najrazličnejša kazniva dejanja agresorja.

Še sedaj mi ni znano, zakaj je bilo takratni oklepni enoti, ki je opustošila precejšen del Gornje Radgone in katere poveljnik je po mojem mnenju odgovoren za nekaj kaznivih dejanj, uperjenih proti civilnemu prebivalstvu, in za civilne žrtve na našem območju, dovoljeno zapustiti mejni prehod in našo državo po cesti, čeprav je bilo na Brionih dogovorjeno, da se morajo oklepna vozila prepeljati s primernimi transportnimi sredstvi. Republiška koordinacija nam je naročila, da moramo zagotoviti varnost umikajoči oklepni koloni. To pa ni bilo enostavno. Starešine miličniških enot, katerim smo prenesli nalogo, so se temu uprli. Resno se je zastavilo vprašanje, kaj storiti, če bo kolona ovirana ali jo bo celo napadlo organizirano civilno prebivalstvo ali posamezne enote TO. Spraševali smo se, katera prisilna sredstva, če sploh, uporabiti. Dosledno opravljanje naloge smo zavrnil in republiško koordinacijo obvestili, da kolone ne bomo spremljali fizično, ampak zgolj vidno in o pojavih obveščali republiško koordinacijo. Zadeva je bila dokaj neprijetna, vendar smo ravnali točno tako. Spremljali smo, kako se je oklepna kolona umikala po cesti, s sabo pa je peljala k oklepnikom pripete prikolicе, naložene z ukradenimi stvarmi iz prostocarinske prodajalne na mejnem prehodu in bližnje okolice. Nastali so zanimivi video posnetki teh dogajanj.

Drugo neprijetno presenečenje sem doživel med obiskom evropskih opazovalcev po končanih spopadih na UNZ Murska Sobota. Sprejel sem jih v svoji pisarni. Prvo, kar so izpostavili, je bila zahteva, da moramo v skladu z Brionsko deklaracijo na vseh mejnih prehodih vzpostaviti prejšnje stanje in izobesiti jugoslovanske zastave. To sem odločno odklonil in jim pokazal video posnetke, ki so prikazovali divjanje JLA na mejnih prehodih, še posebej v Gornji Radgoni, in uničene slovenske mejne oznake, po katerih so se vozili z oklepniki. Pokazal sem jim tudi posnetke opustošenih civilnih objektov v Gornji Radgoni in spopadov na več mejnih prehodih. Pri tem je tudi ostalo, od opazovalcev nisem dobil nobenega odgovora, pri zahtevi po jugoslovanskih simbolih pa tudi niso vztrajali.

Helikopter JLA z oznakami RK pri pristajanju na mednarodnem mejnem prehodu v Gornji Radgoni 30. junija, ko je bil uporabljen za oskrbo s strelivom (DF: Bavčar in Celec, 2012)

Očitali so nam tudi, da med spopadi nismo upoštevali mednarodnega vojnega prava in spoštovali oznak Rdečega križa na vojaških helikopterjih. Izpostavili so primer polkovnika Đurovića, ki smo ga zajeli v Gornji Radgoni, čeprav se je pripeljal s helikopterjem, ki je bil vidno označen z oznakami Rdečega križa. Pokazal sem jim tudi videoposnetke prileta helikopterja. Na posnetkih se je jasno videlo, da je bil sicer označen z oznakami Rdečega križa, vendar je imel na bokih montirane rampe za izstreljevanje raket, kar je pomenilo, da je JLA oznake zlorabila. Pokazal sem jim tudi posnetke prileta vojaškega helikopterja na mejni prehod v Gornji Radgoni, ki je bil prav tako označen z oznakami Rdečega križa. Ko pa je pristal na mejnem prehodu, so iz njega raztovarjali strelivo. Zanimivo je, da o tem obisku kasneje ni nihče predložil nobenega poročila, prav tako ga nihče ni omenjal.

Sodelovanje in skupno delovanje milice in TO na terenu je pomembno prispevalo k uspehu osamosvojitvene vojne v Pomurju. Posnetek je nastal v Dokležovju. (Foto Nataša Juhnov)

Sodelovanje z »zavezniki« je bilo zelo dobro

Sodelovanje s TO lahko ocenim kot dobro z dveh vidikov. Prvi je sodelovanje med operativnim štabom UNZ in območnima štaboma TO Murska Sobota in Ljutomer. Drugi vidik pa je sodelovanje med enotami TO in miličniškimi enotami na terenu. Pri tem se lahko naslonim na ocene, ki so jih posredovale enote milice. Spominjam se, da so bile zelo dobre glede na razmere, v katerih je sodelovanje potekalo.

Zaključek

Za zaključek bi rad povedal, da smo tako v milici kot TO zelo dobro opravili naloge, če upoštevamo našo opremljenost in usposobljenost za takšne aktivnosti. Ne smemo pozabiti, da smo se spopadli z dobro organizirano in tehnično dobro opremljeno JLA. Vse to smo lahko storili, ker smo imeli zelo veliko podporo večine državljanov Republike Slovenije, ki so nam pomagali na vsakem koraku.

Ob tej priložnosti se zahvaljujem vsem svojim sodelavkam in sodelavcem, miličnicam in miličnikom, kriminalistkam in kriminalistom, rezervnim miličnikom in civilnim uslužbenkam ter uslužbencem za njihovo strokovno, predvsem pa predano in požrtvovalno delo.

V prispevku sem želel osvetliti nekatera dogajanja tako, kot sem jih sam doživljal in zaznaval. Pri tem sem se naslanjal na lasten spomin in nekatere zapiske brez uporabe tujih virov. Prav zaradi tega nisem navajal posameznih borbenih in drugih aktivnosti, ki so se dogajale na terenu in v katerih so sodelovali moji sodelavci in pripadniki TO. Nekateri od teh dogodkov so že ovekovečeni v posameznih pisnih publikacijah, ki so v tem času nastale, vse gradivo pa predstavlja dober vir za raziskovanja, za katera upam, da bodo sledila.

Irma Benko, Marjan Dora

Pomurska regionalna medija Vestnik in Radio Murski val med osamosvojitveno vojno

Slovenska osamosvojitvena vojna je potekala v obdobju več prelomnic. Že ob padcu berlinskega zidu je bilo jasno, da na sceno stopajo novi nosilci moči, saj so k neposrednemu fizičnemu padcu zidu in zrušitvi železne zavese veliko prispevali ravno mediji in novinarji. V slovenski osamosvojitveni vojni sta v Pomurju delovala dva regionalna medija z dvajsetimi sodelavci. Med njimi sta bila avtorja prispevka, ki opisujeta svoje spomine in delo. Pravita, da sta osrednja pomurska regionalna medija Vestnik in Radio Murski val med osamosvojitveno vojno opravila izjemno pomembno vlogo, in dobila največje priznanje – v obliki ocen javnosti.

Vestnik in Radio Murski val sta bila leta 1991 edina pomurska regionalna medija. Izdajatelj obeh je bilo Podjetje za informiranje, upravljali pa so ga zaposleni, saj so se vse štiri pomurske občinske konference Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL) pred prvimi parlamentarnimi volitvami v Sloveniji odpovedale ustanoviteljstvu. Vso odgovornost za finančno poslovanje, sprejem in izvajanje programske zasnove sta prevzela organa upravljanja, delavski svet in vodstvo podjetja, ki so ga sestavljali direktor in glavni urednik ter odgovorna urednika časopisa in radijskega programa. Prihodke za nemoteno izhajanje obeh medijev je izdajatelj v celoti pridobival na trgu, in sicer s časopisno naročnino in trženjem oglasov, ki jih je bilo glede na takratne razmere vedno manj.

Tudi področje delovanja lokalnih in regionalnih medijev v morebitnih izrednih razmerah ni bilo na novo regulirano, stari obrambni načrti pa niso več veljali. Pristojni državni oziroma občinski organi so nam sredi junija 1991 naložili izvajanje nočnega dežurstva v podjetju, po 25. juniju pa so varovanje poslovnega objekta na Slovenski ulici, v katerem sta delovali uredništvi in radijski studio, prevzeli pripadniki Teritorialne obrambe. Kaj naj bi lokalni in regionalni mediji vsebinsko počeli v konkretnih izrednih razmerah in kako naj bi delovali pa v državi ni bilo dorečeno.

Kaj torej narediti, ko so takšne razmere res nastale, je vprašanje, ki si ga v tistem trenutku nismo imeli časa zastavljati. Brez naročila ali povelja od kogar koli že smo preprosto ocenili, da ljudi, s katerimi smo delili usodo in strah, ne moremo pustiti na cedilu. Odločili sta domoljubje in odgovornost do javnosti.

Ko je bil Vestnik dvojezični dnevnik

V četrtek, 27. junija 1991, je izšla 25. številka Vestnika z mogočno lipo na naslovnici, z uvodnikom z velikim naslovom Država, s poročilom Renate Ficko iz Ljubljane z naslovom Pot pelje samo naprej. Tisto jutro pa se je ob vseh velikih besedah zdela najpomembnejša drobna ZADNJA VEST, v kateri je pisalo: »Z Uprave za notranje zadeve so v sredo, 26. junija, ob 8.10 sporočili, da so pripadniki JLA obkolili mejni prehod v Kuzmi.« Vse drugo pisanje v tem Vestniku se je zdelo na ta, nikoli pozabljeni četrtek neaktualno in nepomembno. Po evforični noči, ko smo po Sloveniji zasajali lipe, so po naših cestah ropotali tanki, naše nebo pa preletavala vojaška letala ... Vojna ...

Vojna za samostojno državo Slovenijo se je res začela. Od jutra so se vrstili dogodki kot v najboljšem akcijskem filmu. Radijski sodelavci na Murskem valu so ujeli korak z njimi prvi trenutek, Vestnik pa naj bi izšel šele naslednji četrtek in bi svoje bralce prikrajšal za najpomembnejše informacije v prelomnih trenutkih. Dilema je bila velika, a le kratek čas.

Posebna izdaja št. 1 (izid 28. junija 1991)

Uredniški odbor je prvi hip obsedel brez moči. Prehitro in preveč pomembnih stvari se je dogajalo, da bi mogle ostati v novinarskih beležnicah do naslednjega četrтка. »Fantje in dekleta, Vestnik bo izšel jutri,« sem sporočila svojo odločitev in velika večina kolegov je bila navdušena. Bernarda Balazič Peček je bila že tako in tako na terenu, namesto za sladoledom se je že odpravila po sledi tankov od Ormoža naprej. Renata Ficko je najprej morala poskrbeti za otroka, ker je bil mož pri teritorialcih, potem pa se je kar preselila v redakcijo. Majda Horvat, Štefan Sobočan, Feri Maučec, Jani Dominko in fotoreporterka Nataša Juhnov so odšli na teren. Zvesto sta svoji novinarski ekipi sledila lektorica Nevenka Emri in tehnični urednik Endre Gönter in isti dan ob 21. uri smo končali redakcijsko pripravo prve posebne izdaje Vestnika.

Še vsaj dvoje je pomembno zapisati o njej. Ena časopisna stran tega osem strani obsegajočega časopisa A3-formata je bila v madžarščini pod uredniško taktirko odgovorne urednice Népujsága Elle Pivar. Časopis smo natisnili v tiskarni Pomurski tisk v Murski Soboti, saj z gradivom nismo mogli do Maribora, še težje pa bi bilo natisnjene izvode spraviti iz Maribora v Prekmurje. To smo vedeli že v četrtek popoldne. Naklada je bila 2000 izvodov, ki so jih pomurski poštarji razdelili na levem in desnem bregu Mure, na voljo pa so bili tudi na običajnih prodajnih mestih, in to brezplačno. V petek, 28. junija 1991, je bil Vestnik edini sveži časopis v Prekmurju!

V njem so bralci lahko prebrali sporočilo predsednikov skupščin in izvršnih svetov pomurskih občin, objavili pa smo tudi letak, ki so ga v četrtek med deseto in pol enajsto uro vojaška letala trosila po naših mestih in vaseh.

Prebivalci Slovenije,

Z odločitvijo Zveznega izvršnega sveta in v skladu z ustavnimi pooblastili, Zvezni sekretariat za notranje zadeve in enote Jugoslovanske ljudske armade prevzemajo nadzor nad državno mejo.

Ta korak je izsiljen. Neposredno so ogroženi teritorialna integriteta Jugoslavije, mir in varnost prebivalcev in izvrševanje mednarodnih obvez, ki jih ima SFRJ.

Prebivalci Slovenije,

Ostanite doma in na svojih delovnih mestih. Ne dovolite da vas zlorabljajo zoper vaših življenjskih interesov.

Vabimo vas na mir in sodelovanje!

Enote Zveznega sekretariata za notranje zadeve in JLA bodo svoje naloge izvrševale dosledno in energično.

Vsak odpor bo zlomljen.

Š taksnimi letaki so vojaška letala včeraj med deseto in pol enajsto uro preplavila ozemlje samostojne republike Slovenije.

Vestnik, posebna izdaja, 28. 6. 1991

V prvi posebni izdaji je Vestnik objavil tudi izjavo načelnika Uprave za notranje zadeve Murska Sobota Darka Anželja.

IZJAVA NAČELNIKA UNZ DARKA ANŽELJA VČERAJ OB 20. URI

PREKMURJE JE ODREZANO OD SVETA

Pred sklepom redakcije posebne izdaje Vestnika smo pri načelniku UNZ za Pomurje Darku Anželju poiskali zsdnje informacije o položaju na mejnih prehodih, mostovih in cestnih zaporah.

Enote JLA so blokirale vse mejne prehode v Pomurju, Gornja Radgona je edini mejni prehod, ki je tačas še odprt. Mejni prehod Gederovci je blokirán, menijo, da je tam čez 80 pripadnikov JLA, prav tako je blokirán mejni pre-

hod Kuzma, tam je 18 vojakov, in prehod Hodoš, kjer je bil desant in kamor so pozno popoldne s helikopterji dovažali dodatne enote JLA. Prehod čez mejo tudi ni možen v Dolgi vasi, kjer je po oceni okoli 50 vojakov JLA, ki so dali ultimát, da bodo uporabili orožje, če se prehod ne bo predal. Zaenkrat do uporabe orožja še ni prišlo.

Blokirani so tudi mostovi, in sicer v Petanjcih, Dokležovju, Razkrižju in Murskem Središču. Prehod

čez mostove ni možen tudi za pešce.

Kaj bo jutri, ali bomo lahko šli na delo in ali bo omogočena kolikor toliko normalna cestna komunikacija, na to Darko Anželj ni mogel odgovoriti. Položaj se spreminja iz trenutka v trenutek in je nemogoče napovedovati, kaj se bo dogajalo. Se vedno velja povelje, da slovenska vojska orožja ne bo uporabila prva, če bo prisiljena, pa bo storila tudi to

Vestnik, posebna izdaja, 28. 6. 1991

Tudi ta fotografija je iz prve posebne izdaje Vestnika. »Vznemirljiva sporočila o premikanju armade so povzročila gnečo na bencinskih črpalkah. Takole je bilo v četrtek, 27. junija 1991, dopoldne na bencinski črpalke na Cankarjevi ulici v Murski Soboti.«

Zadnja novica v prvi izdaji vojnega Vestnika pa je bila: »Ob 22.30 smo dobili sporočilo iz Gederovec, da je prišlo na območju mejnega prehoda do močnega streljanja.«

Posebna izdaja št. 2 ni bila natisnjena

Ljudje so razgrabili dva tisoč izvodov petkove izdaje Vestnika. Prav žal nam je bilo, da nam tehnične možnosti niso dovoljevale večje naklade. Sploh je bil pravi čudež, da smo v tiskarni, kjer našega časopisa že dolgo nismo tiskali, po zaslugi požrtvovalne ekipe Pomurskega tiska časopis pripravili in natisnili, kot da smo tam vsak dan. In to v neposredni bližini vojašnice JLA!

Redakciji je vlil ta prvenec neustavljivo energijo. Komaj je številka izšla, smo že pripravljali novo, ki naj bi izšla v soboto, 29. junija 1991, ob šestih zjutraj, tudi v nakladi dva tisoč izvodov. Vse smo temeljito pripravili, gradiva je bilo celo veliko več, kot smo ga mogli spraviti na osem časopisnih strani. Na prvi strani je bila predvidena fotografija Bernarde Balažic Peček.

»Kolona okoli 20 tankov, manjših in večjih avtomobilov, vozil Rdečega križa in cistern je pol noči s četrtega na petek preživela v Veržeju, zjutraj pa je "zaorala" iz Bunčan proti Gornji Radgoni. Do tja je potrebovala sedem ur.« (Vestnik, druga posebna izdaja leta 1991)

V posebni izdaji št. 2 pa na žalost v soboto zjutraj bralci niso mogli prebrati niti teh informacij niti člankov z naslovi Trikratno bombardiranje Murske Sobotice, Predaja JLA v Dolgi vasi, Civilna zaščita v pripravljenosti, Posebni ukrepi v soboški bolnišnici ..., ker časopisa nismo mogli natisniti. Tiskarna Pomurskega tiska je bila v neposredni bližini vojašnice, kjer so se v petek, 28. junija, razmere zelo zaostrele. Življenja zaposlenih so bila preveč izpostavljena, da bi kdor koli smel tvegati. Odločili smo se, da sicer pripravljena številka ne bo izšla. Iz nje je tudi naslednji utrinek:

Vestnik, druga posebna izdaja leta 1991

Posebna izdaja št. 3, natisnjena na svincu (izid 1. julija 1999)

Bila je nedelja, 30. junija, uredništvo pa je že pripravljalo posebno izdajo časopisa št. 3. Bilo je veliko pomembnih informacij za javnost, zato smo nujno morali najti rezervno možnost za tisk. V tiskarni Pomurskega tiska je bilo prenevarno, mariborska tiskarna je bila še vedno nedosegljiva. Pa pride namig iz Pomurskega tiska, da je skupina izkušenih tiskarjev pripravljena usposobiti nekdanjo tiskarno na svinec, ki je lepo spravljena kot muzejski eksponat. Ni nam bilo treba dvakrat reči. Vse je bilo podrejeno naši želji, da Vestnik v ponedeljek spet izide.

Zagnano smo poprijeli za delo in na naslovnico uvrstili fotografijo Dušana Loparnika.

Vestnik, posebna izdaja, 1. 7. 1991

Objavili smo obsežno anketo, v kateri so Pomurci izrazili svoj gnev in strah, v njej pa je objavljeno tudi pismo predsednika Zveze Slovencev na Madžarskem Jožeta Hirnoka, naslovljeno na predsednika madžarske vlade Jozsefa Antala.

PISMO PREDSEDNIKA ZVEZE SLOVENCEV
NA MADŽARSKEM, naslovljeno na predsednika
madžarske vlade Jozsefa Antala.

Spoštovani gospod Antal!

Biło mi je v veliko čast, da sem se ob razglasitvi suverene Slovenije lahko udeležil proslave, ki je bila 26. junija 1991 v Ljubljani. Politično vodstvo Slovenije je izrazilo zadovoljstvo, da so se slovesnosti ob avstrijskih deželnih glavarjih udeležili tudi predstavniki Železne in Zalske županije. Bilí smo priča dogodka, ko je 2-milijonski slovenski narod odgovorno in dostojanstveno izrazil svojo voljo in odločitev za lastno državo. Upam, da državljani Madžarske, ki so jo pred kratkim zapustile sovjetske enote, spremljajo prizadevanje slovenskega naroda s simpatijami. V teh urah pa, ko odmeva na ozemlju Slovenije hrup tankov Jugoslovanske armade, zgolj naklonjenost ni dovolj. Zaradi tega se kot madžarski državljani slovenske narodnosti in kot predsednik Zveze Slovencev na Madžarskem obračam na madžarsko vlado s prošnjo, da prizna mlado slovensko državo in da obsodi brezobzirno agresijo jugoslovanske vojske proti državi Sloveniji, ki je bila ustanovljena na podlagi plebiscita.

Monošter, 28. 6. 1991

Predsednik Zveze Slovencev na
Madžarskem Jože Hirnök

Jože Hirnök je svoje prepričanje potrdil s pogumnim dejanjem. V soboto, 29. junija, v popoldanskih urah smo ga vsj presenečeni zagledali v našem uredništvu. Prišel je iz Monoštra, čeprav ni vedel, kaj vse ga čaka na poti. »Pogum Slovenci«, je rekel, nam stisnil roko in se še isto popoldne, upamo da srečno, vrnil v Porabje. Za našo moralo neprecenljivo dejanje. Hvala vsem Porabcem!

Pismo predsednika Zveze Slovencev na Madžarskem Jožeta Hirnoka, naslovljeno na predsednika madžarske vlade Jozsefa Antala (Vestnik, posebna izdaja, 1. 7. 1991)

V 3. izdaji vojnega Vestnika je objavljena zgodovinska fotoreportaža, ki priča o dogodkih v Gornji Radgoni 28. in 29. junija.

Tisk tega časopisa je bil zame izjemno doživetje in dogodek, ki se ga resnično ne da pozabiti. Fantje iz Pomurskega tiska, ki že dolgo niso delali s svincom, so se lotili dela, kot da je to njihova nova življenjska priložnost, kot da so se za desetletje in še kakšno leto zraven pomladili. Sama sem prvič videla črke iz svinca in seveda prvič pripravljala časopis v tej tiskarski tehniki. Skupaj s tiskarji sem uživala in iskrico navdušenja opazila tudi pri našem tehničnem uredniku Endreju Gönterju, čeprav je bila ura že čez polnoč. Časopisne strani so bile pred nama na svinčenih ploščah. Črni tiskarski stroji so glasno ropotali. Vsak gib izkušenih tiskarjev je bil odkritje zase in vse sem želela videti, spoznati, se dotakniti vsake besede posebej. Tisto noč smo naredili zame najboljši časopis na svetu. Kar roke so se mi tresle, ko sem prelistavala prve izvode, in neznosno me je začela boleti glava. Nobena tableta ni pomagala in ko sem proti jutru odšla domov, da bi zaspala za dve uri, me je glavobol prikrajšal še za to. Postalo mi je slabo in namesto spanja sem dve uri bruhala. Živci in izčrpanost, sem si sama postavila diagnozo, šele pozneje so mi tiskarji pojasnili, da je bila to lahko samo zastrupitev s svincom. Od takrat se nič več ne čudim, zakaj so bili nekoč tiskarji vedno neka posebna kasta. Zaslužili so si to. Opravljali so res nevaren posel.

Iskrena hvala fantom iz Pomurskega tiska za priložnost, da smo skupaj s svincom ustvarjali 3. posebno izdajo Vestnika. Danes se mi zdi to dejanje vredno še več in verjetno nikoli ne bom našla pravih besed in načina zahvale.

Zadnja posebna izdaja št. 4 (izid 3. julija 1991)

Dogodki so se počasi umirjali, vendar je bilo v torek do izida Vestnika v četrtek še daleč in odločili smo se še za eno posebno izdajo, v kateri smo že poročali o veliki škodi, ki so jo utrpela pomurska podjetja. Pa tudi simbolična fotografija Bernarde Balazič Peček o postavljenih jugoslovanskih vojaških odlikovanjih na cesto, po kateri so prodrli oklepniki JLA v Gornjo Radgono, zasluži ponovno objavo.

Vestnik, posebna izdaja, 3. 7. 1991

Vestnik je bil od četrta, 27. junija, do četrta, 4. julija 1991, dnevnik, kar ni bil do takrat nikoli in tudi po zgodovinskih dogodkih, ki jih je verodostojno zapisal, je to ostala nedosegljiva želja.

Ker posebnih številčk nismo mogli natisniti v običajnih 18 tisoč izvodih in ker druga posebna izdaja sploh ni mogla iziti, smo v 26. redni številki Vestnika (izid 4. julija 1991) ponatisnili vse, kar smo naredili v najhujših dneh vojne za samostojno Slovenijo. Razmere so bile še vedno takšne, da je bilo gradivo zelo težko spraviti do mariborske tiskarne. Pot pod noge sta vzela Endre Gönter in Albert Abraham, a to je že posebna zgodba.

Ko je bil Radio Murski val vojni radio

V prvih urah agresije JLA na Slovenijo je bil radio najbolj zanesljiv, hiter in učinkovit informator javnosti. Radijski sprejemnik je bil v vsaki hiši, tudi tranzistor, če bi prišlo do izpada električne energije. To dejstvo je bilo prednost in obenem velika odgovornost ekipe, ki je takrat ustvarjala regionalni program Radia Murski val.

V sredo, 27. junija, zjutraj smo se trije, Irma Benko, direktorica Podjetja za informiranje, Bojan Peček, odgovorni urednik Radia Murski val, in jaz, dopisnik Radia Slovenija iz Pomurja, sešli na hodniku naših takratnih prostorov nad gostiščem Central v Murski Soboti in se v hipu dogovorili, da od tistega trenutka dalje sodelujemo in delamo vsi skupaj, in sicer novinarji Murskega vala, Vestnika in dopisnik nacionalnega radia. In smo na Murskem valu uvedli »vojni radio«. Če kdaj, potem v tistih dneh nismo smeli na radiu izreči nepreverjene in netočne besede ali ne povsem točne informacije, ker bi to lahko med ljudmi, ki so bili že tako in tako vznemirjeni, povzročilo dodatno paniko. Regionalni program smo kombinirali s prenašanjem sporeda Radia Slovenija, ki je takrat svoj prvi program tudi reorganiziral v poseben vojni program.

Novinarji in poslušalci zaupanja vredni poročevalci

Lidija Kosi se je »potepala« po Prelekiji in na gornjeradgonskem območju. Njena nočna javljanja so bila približno taka: *»Zdaj se prebijam med tanki. Naštela sem jih 17.«* »Lidija,« pravim v program, *»lepo te prosim, v tankih so vojaki. Imajo orožje. Ne hodi jim preblizu!«* Ampak dekle ne posluša. Naslednji dan te iste tanke prešteva pred Radenci. Potem se v Radgoni skriva pod mizo in nam pripoveduje, kako Popov s kolono prodira v mesto. Da so ubili svetovnega popotnika Svetino, ki jih je neprevidno fotografiral kar na ulici, in da so mladeniči z molotovkami iz Elrada napadli kolono in zažgali nekaj tovarnjakov.

Tudi Dušan Loparnik in Bernarda Balažic Peček se oglašata s čudnih lokacij in pripovedujeta svoja opažanja. Njihove informacije podnevi in ponoči dopolnjujejo številni poslušalci. Še prej kot milica in teritorialci izvemo za vsak oklepnik, letalo ali helikopter, ki se z lendavskega ali ljutomerskega konca bliža našim krajem. V Radencih je poslušalec Branko, ki radovedno tišči nos v najhujše spopade in napade teritorialcev na kolono oklepnikov in nas takoj pokliče. V Gornji Radgoni imamo nekaj sodelavcev, ki iz svojih stanovanj pozorno opazujejo, kaj počnejo vojaki jugoslovanske vojske na mejnem prehodu, in nam o tem

sproti poročajo.

V Murski Soboti letala raketirajo Fazanerijo, v kateri so teritorialci in miličniki, ki so obkolili vojašnico. Pokličejo nas poslušalci in pripovedujejo o svojih hišah, ki so jih zadeli netočni strelci iz sovražnih letal. Celu na lastne vojake na položajih so streljali, izvemo pozneje, in enega celo ubili.

Prav zanimivo je bilo, kako smo preverjali klice naših poslušalcev. Ko smo dobili informacijo in poklicali odgovorne na milici in v Teritorialni obrambi, so si ti skrbno zapisovali podatke, ki smo jih preverjali, saj smo jih mi pogosto dobili prej. In vsi, ampak res brez izjeme, so se pokazali za točne.

V vojnem programu Radia Murski val so sodelovali: Irma Benko, Marjan Maučec, Bojan Peček, Simona Špindler, Smilja Baranja, Danila Hradil, Feri Horvat, Marjan Dora, Lidija Kosi, Bernarda Balažic Peček, Dušan Loparnik, Silva Eöry, Feri Kuplen, Nevenka Emri, Dejan Fujs, Flavio Dotto, Boštjan Rous, Milan Zrinski, Ivan Gerenčer, Jani Dominko in številni drugi, predvsem mnogi neimenovani poslušalci, s katerimi smo takrat stkali nepozabno prijateljstvo.

Program je ves čas potekal iz studijskih prostorov v središču Murske Sobote, vendar pogosto v zelo tveganih razmerah. Prostore sta sicer štiriindvajset ur stražila po dva teritorialca, vsi sodelavci pa smo bili brez orožja ali kakršne koli druge zaščite. Marjeta Flisar, šefinja gostilne Central, je zaposlene poslala domov, lokal v kleti radijske poslovne zgradbe pa prepustila ekipama Vestnika in Murskega vala. Tja smo se umikali ob razglasitvah alarma, pa še to samo v najbolj tveganih in napetih trenutkih, ki smo jih seveda sami določali. V lokalu nam je bilo na voljo vse, tudi hrana in pijača brez računa.

Feri Horvat, šef tehnike, tudi on je na radiu preživel dneve in noči, je ob vsaki poti v »Podmornico« nesel s sabo prenosni UKV-oddajnik za prenos signala do oddajnega centra v Nemčavcih. Brez tega oddajnika bi Murski val utihnil, zato smo ga res skrbno čuvali. Na drugi strani, na oddajniku v Nemčavcih, je bil vseskozi v stiku z nami vodja oddajnega centra RTV Slovenija Franci Grah. Zelo se je izpostavljal nevarnosti, saj so bili oddajniki po Sloveniji pomembne tarče agresorja. Letala, ki so raketirala območje pri vojašnici, so se obračala prav na območju oddajnega centra in verjetno gre samo naključju pripisati, da ga niso napadla. Da ga je bilo pošteno strah, nikoli ni zanikal.

V zapletenih razmerah smo bili veseli obiskov ljudi, ki so nas prišli spodbujati. Prihajal je predsednik občine Andrej Gerenčer, potem predsednik Zveze Slovencev na Madžarskem Jože Hirnök, nihče med nami pa ne bo pozabil obiska legendarnega Ivana Krambergerja, ko se je s svojim avtom edini v tistih vročih dneh pripeljal od Negove v Mursko Soboto. Kako? Z brodom čez Muro v Avstrijo in potem spet na gorički strani v Prekmurje in nazaj. Prišel je, da nas pohvali. Vse nas pozna. Za vsakega najde dobro besedo. »Kar tako naprej,« reče za spodbudo in že odide.

*Obisk Ivana Krambergerja na Radiu Murski val
(Vestnik, posebna izdaja, 28. 6. 1991)*

Cenzure ni bilo

Vsaj prvi teden vojne so vsi »požirali« naše informacije in nihče se ni vmešaval v našo uredniško politiko. Delali smo po svoji vesti in svojih najboljših močeh. Vodila sta nas pogum in želja, da prebivalcem na levem in desnem bregu Mure v izrednih razmerah zagotovimo verodostojne informacije. Cenzure ni bilo!

Potem ko so se začele razmere umirjati, so s političnega vrha poslali na nacionalni radio in televizijo vojaška strokovnjaka, ki sta skušala začeti ukazovati, kaj se sme in kaj ne v poročanju. K nam na teren k sreči ni prišel nihče.

Tako me nikoli nihče ni okregal, ko sem poročal iz Gornje Radgone in pozval odgovorne, naj poskrbijo za truplo nesrečnega voznika tovornjaka jugoslovanske vojske, ki je zgorel v njem po znanem napadu z molotovkami iz prostorov Elrada. Tudi ko sem poročal o položaju pred hodoško karavlo in povedal, kako se je poveljnik teritorialcev jezil, ker so navdušeni prostovoljci kar na kraju samem odprli dva zaboja, ki so jih zvezni miličniki iz Beograda pustili na terenu, ko so se iz helikopterja, s katerim so prispeli na Hodoš, umikali v stražnico, ni bilo reakcije. Prav tako ne, ko smo poročali o tragični nesreči pri Petanjcih, kjer je zaradi nestrokovnega ravnanja eksplodirala mina, ki je poškodovala več slovenskih branilcev.

Nekaj povzетkov iz poročanja na Murskem valu 28. junija 1991 med 17.00 in 23.00¹³³:

- Čez Krapje so poletela letala. Kam so namenjena, še ni znano.
- Zadnja blokada pred mednarodnim mejnim prehodom Šentilj je prebita in prehodu se približuje kolona

133 Povzетki iz poročanja na Murskem valu so bili narejeni za objavo v 2. posebni izdaji Vestnika, kjer je prispevek tudi natisnjen. Žal pa tonski arhiv Radia Murski val iz tistega časa ni ohranjen. Radio je imel velike težave s pomanjkanjem studijskih trakov. Premogel jih je komaj za tekoče snemanje dnevnega programa in še ti so bili že pošteno obrabljeni. V najbolj kritičnih trenutkih so nam dva za dolgo časa posodili sodelavci Radia Slovenija.

- petih tankov. Medtem sta mejna prehoda na Tratah in pri Juriju še v rokah slovenskih teritorialcev.*
- *Ker sta nad Mursko Soboto prileteli dve letali, je potekal program iz studia Radia Slovenija. Letali sta nekaj časa krožili nad mestom in potem izstrelili rakete v bližini vojašnice. Zadeli sta eno od barikad pri soboški vojašnici.*
 - *Razveseljiva novica iz Murskega Središča, kjer se je oklepna enota, ki je hotela prebiti obroč ljudi in nadaljevati pot proti mostu v Petišovcih, obrnila proti Čakovcu.*
 - *Javljanje gospoda Perša iz Naselja mladinskih delovnih brigad v Murski Soboti, kjer je letalo mitraljiralo sosedovo hišo in jo poškodovalo. Naselje je od vojašnice oddaljeno okrog 400 metrov.*
 - *Prenos tiskovne konference iz Cankarjevega doma v Ljubljani: Igor Bavčar je med drugim povedal, da so letala ob preletu državne meje pri Gornji Radgoni grobo kršila ozemeljsko celovitost sosednje Avstrije.*
 - *Pogovor z novinarjem Jožetom Grajem, ki je v Ljubljani spremljal 1. slovenski svetovni kongres, ki se je končal predčasno.*
 - *Zbirno poročilo novinark Lidije Kosi o dogajanju v Pomurju. Čeprav sta od premirja med okupacijsko vojsko in pripadniki TO Slovenije minili približno dve uri, je na Gibini in Šafarskem v ljutomerski občini še vedno slišati streljanje. Za zdaj smrtnih žrtev in ranjenih ni bilo. Medtem pa se pehotne enote bojujejo v Šprincu.*
 - *V Gornji Radgoni naj bi bili v spopadih za mednarodni mejni prehod mrtvi trije ljudje, z Uprave za notranje zadeve v Murski Soboti pa so sporočili, da v dveh dneh ni bil ranjen noben njihov pripadnik.*

Ker takrat mobilnih telefonov še ni bilo, nas teritorialci s položajev niso klicali. Pozneje pa sem velikokrat slišal, kako so se jezili na radio, če smo katero od njihovih uspešnih akcij spregledali in o njej nismo govorili v programu.

Radio Murski val je bil vse dni osamosvojitvene vojne medij, ki so mu ljudje zaupali, mu verjeli in z verodostojnimi informacijami sooblikovali njegov program. Ekipa, ki ga je ustvarjala, pa se niti v najbolj tveganih okoliščinah ni prepustila molku.

K sklepu

Osrednja pomurska regionalna medija Vestnik in Radio Murski val sta po takratni oceni javnosti opravila med osamosvojitveno vojno izjemno pomembno vlogo, kar je bilo zanju največje priznanje in edino plačilo za opravljeno delo. Niti lokalne skupnosti niti država medijema oziroma izdajateljema niso priznale nikakršnih stroškov. Takratni republiški sekretar za informiranje Jelko Kacin je slovenske medije namesto povračila stroškov za delovanje med osamosvojitveno vojno opljusnil z neumestno »zahvalo«, da smo si z vojno v javnosti naredili tako veliko promocijo, da bi lahko zanj državi še kaj plačali. Bilo je žaljivo, ni pa bilo usodno. Obračun naših stroškov je romal v koš, pa tudi nihče od sodelavcev ni nikoli vprašal za posebno plačilo za dodatno izjemno zahtevno in nevarno delo. Še kakršnihkoli državnih bonitet ni nihče nikdar iskal niti uveljavljal. Kar smo delali, smo naredili po svoji vesti in v prepričanju, da mediji so in ostajajo odgovorni in v službi javnosti¹³⁴.

134 Irma Benko je avtorica prvega dela prispevka o Vestniku, Marjan Dora pa prispevka o radiu Murski val. V zapisu sta Irma Benko, takrat direktorica in glavna urednica Vestnika in Radia Murski val, in Marjan Dora, takrat dopisnik Radia Slovenija, povzela lastne izkušnje in gradivo, ki je bilo objavljeno v obeh medijih med osamosvojitveno vojno.

Drugi del

Prlekija in Slovenske gorice

Polkovnik JLA Popov je na številnih pogajanjih le zahteval, zato dogovor o umiku z okupiranega mednarodnega mejnega prehoda z njim vse do konca ni bil možen. (Foto: Zdravko Stolnik)

Ljubomir Dražnik, Alojz Šteiner

***Organizacija in delovanje 73. območnega štaba
Teritorialne obrambe Ljutomer v osamosvojitveni
vojni***

Uvod

Leto 1991 bo zaradi osamosvojitve Slovenije in junijsko-julijske vojne za vedno zapisano v slovensko zgodovino. Predstavlja mejnik in izkušnjo, ki bo za zmeraj vtisnjena v narodov zgodovinski spomin. Ta spomin bo pravi in pravilen le, če bodo razmere tistega časa predstavljene resnično, nepristransko in uravnoteženo. Takšen prikaz razmer pa ni pomemben samo za Slovenijo kot celoto, ampak tudi za dogajanja v posameznih pokrajinah. Pomemben delež, predvsem na področju oboroženega boja, so prispevali vojaki Teritorialne obrambe (TO) na območju takratnih občin Gornja Radgona, Ljutomer in Ormož, ki so po vojaški odgovornosti spadale pod poveljstvo 73. območnega štaba Teritorialne obrambe Ljutomer (73. ObmŠTO). Pod njegovim poveljstvom so v osamosvojitveni vojni potekali spopadi na Banfiju, v Buččevcih, Gibini, Gornji Radgoni, Hrastju Moti, Kačurah, Kogu, Ljutomeru, Mekotnjaku, Ormožu, Presiki, Pristavi, Radencih in Veržeju. Ti spopadi so dokazali pripravljenost enot in pripadnikov TO in milice na tem območju, da branijo domovino, svoje domove, prepričanje in dostojanstvo tudi z orožjem.

Temeljni cilj prispevka je predstaviti analizo vodenja in poveljevanja TO in kronološko-analitičen opis delovanja in dogodkov na območju Prlekije in Slovenskih goric v osamosvojitveni vojni leta 1991¹³⁵. S pomočjo analitičnega opisa delovanja TO prikazujemo tudi prispevek enot 73. ObmŠTO v vojni za samostojno Slovenijo. Z opisi in osebno presojo predstavljamo elemente sodobne vojaške zgodovine Slovenije.

V prispevku so upoštevana poimenovanja, kakršna smo uporabljali v letu 1991, saj le tako lahko predstavimo stvaren odraz tedanjih razmer. Uporabljena sta izraza vodenje in poveljevanje, ne pa poveljevanje in kontrola kot je v obrambnih strukturah v uporabi danes. Pri tem razumemo poveljevanje kot izključno pravico vojaškega starešine, da samostojno odloča o uporabi in delovanju enot, izdaja ukaze in organizira kontrolo (Vojni leksikon, 1981, str. 222). Temelji na načelih enostarešinstva in subordinacije (prav tam, str. 537).

¹³⁵ Alojz Šteiner je na podlagi dostopnih dokumentov 32. korpusa JLA preveril in dopolnil tisti del prispevka, ki govori o delovanju JLA.

Pri pripravi prispevka so bili uporabljeni gradivo takratnega 73. ObmŠTO Ljutomer¹³⁶, in sicer povelja, ukazi, informacije, dnevna poročila, karte idr., in dokumenti 32. korpusa JLA. Uporabljeni so opisi spopadov, ki so jih napisali poveljniki enot, ustna pričevanja pripadnikov TO in civilistov, ki so bili priče posameznim dogodkom, in ostalo gradivo, pomembno za osvetlitev takratnega dogajanja, kot so spomini oficirjev JLA, pa tudi zapisi v revijah in časopisih.

Priprave na oborožen boj v 73. ObmŠTO

Priprave na oborožen boj so potekale v dokaj neugodnih družbenopolitičnih razmerah, ki jih je zaznamoval čas razslojenosti v tedanji Jugoslaviji. Odras te razmer se je kazal tudi v Sloveniji. Ne glede na precej težke razmere je 73. ObmŠTO Ljutomer v prehodnem času uspelo vključiti in motivirati vse institucije, pomembne za oborožen boj. Pomembno je bilo dobro sodelovanje TO z milico, upravnimi organi za obrambne zadeve in oblastnimi organi družbenopolitičnih skupnosti. Vsi ti dejavniki so se pozitivno odrazili v osamosvojitveni vojni.

Težiščni aktivnosti v tistem času sta bili načrtovanje in priprava pripadnikov. Poveljnik območja je skupaj z vodstvi posameznih občin obiskal vse enote in z njimi opravil informativne sestanke. Te aktivnosti s kolektivi enot so bile zelo pomembne, saj se je povečalo zaupanje pripadnikov v starešinski kader, posebej v tistega iz stalne sestave. Pripadniki stalne sestave so se v tistem času intenzivno ukvarjali z organizacijo, opremljanjem in usposabljanjem enot ter pridobivanjem obveščevalnih podatkov o aktivnostih JLA.

Ker so se mesec dni pred vojno v skladu z novim zakonom o obrambi 1991 zgodile velike spremembe v organiziranosti TO, je bilo potrebno prilagoditi sistem vodenja in poveljevanja novim razmeram. Na območju, kjer so bili prej organizirani trije občinski štabi TO, je bilo vzpostavljeno eno poveljstvo, ki je bilo številčno okrnjeno v primerjavi s prejšnjo organiziranostjo. To je bilo posebej pomembno zaradi velikega števila samostojnih enot, kar je onemogočalo vodenje in poveljevanje z enega poveljniškega mesta. Zato je bila dopolnjena organizacija vodenja in poveljevanja tako, da je v Ljutomeru bilo osnovno poveljstvo, medtem ko sta v Gornji Radgoni in Ormožu bili izpostavljeni poveljstvi z nalogo, da neposredno poveljujeta enotam na njihovem območju, podrejeni pa sta bili neposredno 73. ObmŠTO. Ocene poveljstva v tistem trenutku so bile, da se s takšno notranjo organiziranostjo lahko zagotovijo pogoji za uspešen oborožen odpor.

Pri kadrovanju v posamezna poveljstva se je maksimalno upoštevala teritorialna pripadnost pripadnikov stalne sestave. Tako so bili v Ljutomeru trije člani iz nekdanjega OŠTO Ljutomer in eden iz Lendave, v Gornji Radgoni dva iz Gornje Radgone in eden iz

136 Kot izhodiščni vir in podlaga za raziskovanje za potrebe tega prispevka je uporabljena specialistična naloga Problemi poveljevanja v junijsko-julijski vojni 1991 v Sloveniji (Dražnik, 2003) in dokumenti, navedeni v prilogi 1.

Lendave, v Ormožu pa eden iz Ormoža in eden iz Lendave. Razdelitev stalne sestave je bila naslednja:

- v Ljutomeru so bili v osnovnem poveljstvu štirje člani stalne sestave, tj. poveljnik, major Ljubo Dražnik, pomočnik poveljnika za operativno-učne zadeve (v nadaljevanju tudi načelnik območnega štaba), poročnik Mirko Rauter, pomočnik poveljnika za zaledje, major Alojz Novak, in referent za materialno-tehnične zadeve, starejši vodnik Zdenko Seršen;
- v Gornji Radgoni je delovalo izpostavljeno poveljstvo s tremi člani stalne sestave, tj. z vodjem-pomočnikom za organizacijsko-mobilizacijske zadeve, kapetanom 1. r. Francem Markom, referentom za obveščevalne zadeve, majorjem Francem Balantičem, in skladiščnikom, zastavnikom Francem Zemljičem;
- v Ormožu je bilo izpostavljeno poveljstvo z dvema članoma stalne sestave, vodjem-pomočnikom za operativne zadeve, majorjem Aleksandrom Štamparjem, in referentom za učne zadeve, kapetanom 1. r. Brankom Bratkovičem.

Organizacijska struktura izpostavljenih poveljstev je bila dopolnjena še z rezervno sestavo tako, da je bilo izpostavljeno poveljstvo praviloma sestavljeno iz treh častnikov, dveh podčastnikov in šestih vojakov.

Načrti, ki so imeli neposreden vpliv na izvajanje kasnejših bojnih delovanj, so bili izdelani v prvi polovici leta 1991. To so bili načrt Kamen od 1 do 4, načrt Jezero in načrt štabnega usposabljanja Kobra '91.

Aprila 1991 je poveljnik 7. PŠTO izdal povelje za uporabo sil po načrtu Kamen. Na podlagi tega povelja so bila do 1. junija 1991 izdelana povelja 73. ObmŠTO za Kamen od 1 do 4 (K-1, K-2, K-3, K-4).

Načrt Kamen-1 je predvideval ukrepe TO in milice za zagotavljanje normalne prehodnosti meje Republike Slovenije v razmerah, ko bi JLA prešla na okrepljeno varovanje državne meje, in ukrepe za zagotovitev te naloge. Naloge enot TO območja so bile:

- zavarovanje zapor, ki jih postavlja milica na opazovalnih točkah;
- blokiranje komunikacij in varovanje blokad;
- opazovanje in izvidovanje komunikacij in
- odkrivanje blokad in dostopov do mejnega prehoda, ki jih izvaja nasprotnik.

Za izvedbo te naloge je bilo predvideno angažiranje delov dveh vodov 9. odreda TO in del 6. diverzantskega voda TO iz Gornje Radgone.

Načrt Kamen-2 je predvideval postopke in ukrepe za zagotovitev prehodov meje v razmerah, ko bi JLA zaprla mejo in poskušala prevzeti vse naloge mejne službe. Naloge enot TO območja so bile:

- povečanje obveščevalnih aktivnosti;
- nadaljevanje opazovanja komunikacij z zavarovanjem zapor in zaščito blokad;
- mobilizacija dela enot in pripravljenost za blokado mejnega prehoda in
- sodelovanje z organi milice.

Angažirane enote bi bile 9. in 10. odred TO ter 6. in 7. diverzantski vod iz Gornje Radgone.

Načrt Kamen–3 je predvideval postopke za nasilno odpiranje mejnih prehodov v primerih, ko bi JLA uspela zavzeti vse mejne prehode. Naloge enot TO območja so bile:

- nadaljevanje obveščevalnih aktivnosti;
- izvajanje kontrole komunikacij;
- zavarovanje zapor in blokad;
- pripravljenost sil za blokado karavle v Gornji Radgoni.

Angažirane enote bi bile iste kot po načrtu Kamen–2.

Načrt Kamen–4 je predvideval ukrepe in postopke za zavarovanje meje Republike Slovenije proti Avstriji in Hrvaški v razmerah, ko bi JLA zapustila ozemlje Republike Slovenije. Naloge enot TO so bile:

- zasedba načrtovanih karavlj;
- zagotovitev kontrole meje v sodelovanju z milico in
- organiziranje koordinacijskega telesa za reševanje vseh vojaških vprašanj med TO, milico in oblastnimi strukturami družbenopolitičnih skupnosti.

Načrt oviranja je bil oblikovan v sklopu načrta Kamen in v skladu z ukazom 7. PŠTO. Težišče oviranja je bilo na območju Gornje Radgone načrtovano okrog karavle, mejnega prehoda in na mostovih čez Muro v Radencih, Veržeju, Srednji Bistrici in na mostu čez na Dravo v Ormožu. V skladu z načrtom Kamen–2 so bile načrtovane ovire na relaciji Radenci–Gornja Radgona–Plitvički Vrh in enote, ki bi jih branile.

Obveščevalna dejavnost je bila razdelana v načrtu Kamen, kjer so bile načrtovane naloge za to področje. Težišče aktivnosti je bilo na območju Gornje Radgone, kjer sta bila karavla in mednarodni mejni prehod. Zato je bil na izpostavljenem poveljstvu v Gornjo Radgono razporejen tudi referent za obveščevalne zadeve 73. ObmŠTO.

Načrt Jezero je predvideval formiranje zbirnega centra. Ta je bil namenjen sprejemanju oseb iz JLA, tj. vojakov, vojakov po pogodbi, gojencev, aktivnih vojaških oseb in civilnih oseb. Načrt je vseboval povelje za formiranje in delovanje zbirnega centra s prilogami, kot so karta javk in smeri prevozov do zbirnega centra, način in čas sprejemanja oseb na javkah, navodilo za delo učnih čet TO in preglednico njihove sestave v zbirnem centru.

Zbirni center za območje 73. ObmŠTO je bil formiran v Zgornjih Ivanjih, javke pa v Radoslavcih, Črešnjevcih, Ivanjkovcih in na Tomažu pri Ormožu. Vodstvo zbirnega centra je sestavljalo poveljstvo učne čete TO. Enota pa je bila sestavljena iz dveh vodov.

Kobra '91 je bila oznaka za načrt štabnega usposabljanja stalne sestave. Usposabljanje je potekalo marca 1991. Opisane aktivnosti, načini dela in organiziranja so se pozitivno odražali pri organiziranju in delovanju poveljstev in enot TO v času spopadov v osamosvojitveni vojni.

Delovanje JLA

Danes je na razpolago že toliko pisnih dokumentov, ki jih je med vojno izdelal nasprotnik, da lahko verodostojno obravnavamo njegove namere in analiziramo potek izvajanja nalog. Takšni viri so pridobljeni bojni dokumenti JLA, objave spominov in opis dogodkov vodilnih oficirjev JLA, njihova pričevanja na sodiščih po vojni, ustna pričevanja pripadnikov JLA, neposrednih udeležencev idr. Druge pomembne vire za presojo pa predstavljajo informacije naših sil o gibanju in poteku spopadov z enotami JLA.

Značilnost nasprotnika na območju 73. ObmŠTO je, da je izhajal iz enot 32. korpusa JLA, ki so bile nameščene na območju Hrvaške. Ob tem pa je treba omeniti še obmejni karavli JLA v Gornji Radgoni in Zgornjem Konjišču iz sestave 66. obmejnega bataljona s sedežem v Mariboru. Januarja 1991 so na poveljstvih JLA pripravili varianto vojnega načrta, ki je predvidevala možen razvoj dogodkov v Sloveniji. Šlo je za načrt, kako v primeru odcepitve Slovenije zasesti meje z Avstrijo, Madžarsko in Italijo ter zagotoviti nadaljnjo celovitost ozemlja SFRJ (Popov, 1996, str. 51). Realizacija tega načrta se je začela po šestih mesecih, vendar ne v celoti tako, kot je bilo predvideno, ampak v težjih in neugodnejših razmerah, kar naj bi vodilo v neuspeh. Poleg tega so krivdo za neuspeh iskali tudi v kadrovski spremembi v varaždinskem korpusu, kjer je maja, neposredno pred vojno, poveljnika generalmajorja Jevrema Cokića, zamenjal generalmajor Vladimir Trifunović (prav tam).

25. junija 1991 je Slovenija razglasila neodvisnost in vzpostavila mejne kontrolne točke na meji med Slovenijo in Hrvaško. Nalogo, da JLA na območju odgovornosti 73. ObmŠTO odstrani mejni prehod v Središču ob Dravi in zagotovi kontrolo na mednarodnem mejnem prehodu v Gornji Radgoni, je dobila 32. mehanizirana brigada (mbr) iz Varaždina pod poveljstvom polkovnika Popova. Razmišljanja o zavzetju mejnega prehoda v Gornji Radgoni z zračnim desantom je 5. vojaško območje zavrnilo (Marjanovič, 1991, str. 22). Pred začetkom delovanja enot JLA, v zgodnjih jutranjih urah 26. junija, je bilo opravljeno izvidovanje komunikacij do mejnih prehodov in objektov na meji z Republiko Avstrijo z izvidniškimi patroljami (prav tam in 32. K, 1991a, tč. 3).

Pri izvedbi prvega dela naloge je 32. korpus JLA uporabil iz 32. mehanizirane brigade mehanizirano četo 1. tankovskega bataljona, tankovsko četo 1. mehaniziranega bataljona, izvidniško četo 32. mehanizirane brigade in okrepljen vod bataljona vojaške policije korpusa (32. K, 1991a, tč. 8–46 in 1991b). K navedenemu je treba dodati še letalsko in helikoptersko podporo. V prvem delu je bilo skupno angažiranih nekaj nad 300 pripadnikov JLA, med njimi tudi šest civilnih oseb v JLA, in sicer z 58 vozili, od teh je bilo 17 tankov in 19 oklepnih transporterjev. Že 28. junija so sile okrepile s pripadniki 265. mehanizirane (bjelovarske) brigade iz vojašnice v Koprivnici, 32. mehanizirani brigade

pa so dodali dele 2. mehaniziranega bataljona in dele mešanega artilerijskega divizion¹³⁷. Te sile so uporabili pri izvedbi nalog 2. in 3. julija. Skupaj je bilo torej angažiranih 440 pripadnikov JLA in 89 vozil, od tega 24 različnih tankov, 34 različnih oklepnih transporterjev in štiri samohodne havbice 122 mm. Navedeno število pripadnikov JLA pa ne more biti dokončno, kljub temu da je povzeto po virih JLA¹³⁸. Prvič zato, ker niso vštete letalske sile z letali in helikopterji in njihove posadke v zraku in na zemlji, ki so izvajale bodisi bojno podporo, izvidovanje ali opravljale zgolj naloge oskrbe in prevoza poškodovanih ali mrtvih. Drugič pa zato, ker so določene enote dopolnjevali naknadno in ker niso prikazani vsi pripadniki JLA iz enot, ki so bile angažirane pri zaledni zagotovitvi bodisi na Hrvaškem ali v Sloveniji pri izvleki pokvarjene ali poškodovane bojne tehnike. Tretjič pa tudi zato, ker so bili praktično vsem angažiranim enotam JLA dodeljeni visoki častniki iz poveljstva brigade ali celo poveljstva korpusa, npr. pri vojaški policiji, ki so prikazani v bojnih dokumentih ali pa tudi ne.

Delovanje JLA od 27. do 30. junija 1991

V 32. korpusu JLA so za zasedbo načrtovanih mejnih točk predvideli okrepljeno mehanizirano četo 1. tankovskega bataljona za mednarodni mejni prehod v Gornji Radgoni in izvidniško četo 32. mehanizirane brigade za mejno kontrolno točko v Središču ob Dravi, da bi najprej skupaj z vodom bataljona vojaške policije zavzela omenjeno točko in preprečila njeno delovanje, nato pa zasedla še mednarodni mejni prehod Dolga vas.

Za okrepitev delovanja je bila predvidena tankovska četa 1. mehaniziranega bataljona 32. mehanizirane brigade (32. K, 1991b). Tankovska četa je imela nalogo, da z manevrom veže nase sile TO in omogoči realizacijo naloge ostalim silam (Popov, 1996, str. 51). Operativno delovanje je vodilo poveljstvo 32. korpusa JLA preko 32. mehanizirane brigade ali neposredno. Na čelu vseh enot, ki so bile moči oklepnih čet, so bili visoki častniki, ki so neposredno vodili in usmerjali poveljnike taktičnih enot pri izvajanju nalog. V takšnih vlogah so bili angažirani tudi trije poveljniki bataljonov¹³⁹ in poveljnik 32. mehanizirane brigade.

V zgodnjih jutranjih urah, 27. junija 1991, je dobil poveljnik 32. mehanizirane brigade JLA ukaz, naj z načrtovano bojno skupino krene iz Varaždina preko Ormoža in Ljutomera do Gornje Radgone in zagotovi nadzor nad mednarodnim mejnim prehodom. Najprej je krenila na pot mehanizirana četa 1. tankovskega bataljona, zatem pa še tankovski vod tankovske čete 1. mehaniziranega bataljona, v katerem je bil tudi poveljnik 32. mehanizirane brigade. Pri tem je imel poveljnik brigade na razpolago pet bojnih tankov, 13 oklopnih transporterjev¹⁴⁰,

137 Iz te enote so bile samohodne havbice 122 mm Gvozдика za artilerijsko podporo oklepnih enot.

138 Ocenjujemo, da ta številka za pripadnike iz 32. korpusa JLA lahko odstopa navzgor za 10 odstotkov.

139 To so bili poveljnik 1. oklepnega bataljona in poveljnik 1. mehaniziranega bataljona 32. mehanizirane brigade, kasneje pa se jim je pridružil poveljnik 2. mehaniziranega bataljona 265. mehanizirane brigade.

140 To so bili tanki T-55 s topom 100 mm in oklepni transporterji, ki so bili oboroženi s topovi 20 mm, mitraljezi 7,62 mm in lanserji za protioklepne rakete.

poveljniški oklepni transporter (BTR), tank za izvleko (TZI) in 12 različnih vozil, od tega dve sanitetni. Ta bojna skupina, v nadaljevanju tudi prva bojna skupina JLA, se je ob 11. uri ustavila pred mostom čez Dravo pri Ormožu, kjer je bila postavljena barikada, narejena iz gradbenih strojev in kamionskih vlačilcev, branila pa jo je enota TO. Prišlo je do pogajanj oficirjev JLA s predstavniki milice in TO, ki pa niso dala rezultatov. Pogajanja in čakanje na ukaze nadrejenega poveljstva so trajala več kot dve uri. Ob 12. uri je s helikopterjem v Ormož priletel načelnik mariborskega korpusa, polkovnik Stojanovski, z zahtevo, da naj čim prej krenejo na mejo, ker naj bi se dogajale strašne stvari (Popov, 1996, str. 52). Do spopada je prišlo, ko je JLA poskušala neuspešno odstraniti tovornjake in vozila v blokadi na mostu. Ob 13.40 je JLA odprla ogenj iz tankov in oklepnih transporterjev po mostu in položajih ter objektih na slovenski strani. Ker prehod preko mostu ni bil mogoč, je prišlo do spremembe načrta prodiranja.

Najprej so na levo stran Drave preko Središča ob Dravi poslali preostanek tankovske čete 1. mehaniziranega bataljona z nalogo, da deblokira barikado na mostu v Ormožu, nato pa nadaljuje prodiranje proti Ljutomeru, veže nase enote TO in omogoči bojni skupini lažji prodor proti Gornji Radgoni.

Popov navaja, da je nadrejenemu generalu Trifunoviću predlagal, naj se prodor izvede preko Razkrižja, kjer ga Slovenci ne pričakujejo (prav tam, str. 51)¹⁴¹. Po sprejetju ukaza je Popov pred ormoškimi mostom pustil mehanizirani vod z dvema tankoma in na novo organiziral bojno skupino za izvedbo naloge na meji¹⁴², sestavljeno iz ostanka mehanizirane čete, voda tankovske čete in vozil za podporo, nato pa se je skupina ob 18.50 začela premikati proti Štrigovi na Hrvaškem.

Tankovska četa 1. mehaniziranega bataljona, sestavljena iz devetih oklepnih vozil, tj. bojnih tankov in tanka za izvleko ter poveljniškega oklepnega transporterja, predstavlja drugo bojno skupino JLA, ki je 27. junija ob 12.55 s tanki razrinila tovorna vozila v barikadi na meji v Središču ob Dravi in potem obvozila drugo barikado čez polje in železniški nasip. Ob 14.10 je prebila še barikado v Pušencih. V mesto Ormož je prispela ob 15.50 in poskusila deblokirati barikado na mostu. Naloge niso uspeli opraviti, saj so jih v središču Ormoža zadržale branjene ovire, kombinirane z minami. Prišlo je do spopada s TO, kjer je bil z armbrustom zadet prvi tank, ki ni utrpel večjih poškodb, in ranjen prvi pripadnik JLA.

Tankovska četa JLA se je potem umaknila iz Ormoža in nadaljevala prodiranje proti Ljutomeru. Zvečer je prišlo do spopada v Žerovincih pri Kačurah. Ovire, narejene iz posekanih drevov na cesti, ki sta jih branila dva voda TO, jim ni uspelo premagati, zato

141 Operativni dnevnik 32. korpusa JLA (1991a, tč. 15) pa navaja, da je celo načelnik Generalštaba OS SFRJ (generalpolkovnik Blagoje Adžić, op. a.) 27. junija ob 18.20 ukazal, da se naj polkovnik Popov preusmeri v drugo smer, pusti del sil na ormoškem mostu in izvrši zastavljeno nalogo. Na podlagi tega je poveljnik 32. korpusa odredil podrobnosti pri spremembi prodora.

142 To bojno skupino bomo v nadaljevanju označevali kot tretjo bojno skupino JLA.

so jo hoteli zaobiti preko vasi Mekotnjak. Tu se je situacija ponovila, po 23. uri je prišlo do treh spopadov, v enem je bil zadet tank, prodor v tej smeri pa ustavljen. Bojna skupina JLA se je najprej odmaknila od ovire, v jutranjih urah pa umaknila do vasi Libanje in se 28. junija dopoldne vrnila mimo Ormoža v Središče ob Dravi na območje mejne kontrolne točke. Popoldne je dobila ukaz, naj se v rajonu Razkrižje združi z 32. izvidniško četo, zato je Središče ob Dravi zapustila ob 18.30 (32. K, 1991b). Po podatkih JLA (prav tam) so to oklepno kolono na Hrvaškem, v vaseh Gornji Mihaljevec in Železna Gora, ovirale hrvaške strukture. Z izvidniško četo se je združila 29. junija ob 0.30 v rajonu Banfi, kjer sta izvidniško četo pred tem na branjenih ovirah ustavili slovenska TO in milica.

Tretja bojna skupina JLA, sestavljena iz treh bojnih tankov, 10 oklepnih transporterjev, od tega enega poveljniškega, tanka za izvleko, sedmih tovornjakov, dveh cistern in dveh vozil za zvezo ter sanitetnega vozila, je v večernih urah 27. junija prodirala iz Štrigove na Hrvaškem v Slovenijo. Glede na to, da sta prva in druga bojna skupina vezali nase precej enot TO, ostale pa so v skladu z načrtom Kamen branile mostove na Muri, je tej koloni uspelo prodreti preko Razkrižja do Veržeja, kjer je organizirala štiriurni počitek. Tretja bojna skupina je nadaljevala pot 28. junija ob 4. uri. Po spopadih pred Veržejem in za njim, kjer sta delovali dve protioklepni skupini teritorialcev, premaganih ovirah v Hrastju Moti, po spopadih v Radencih in pred Gornjo Radgono ter v mestu samem je tej bojni skupini kljub izgubam v moštvu in tehniki uspelo zasesti mejni prehod. Že pred tem, po spopadih v Radencih, je opustila namero, da bi zasedla mejni prehod v Gederovcih zaradi blokade na mostu v Petanjcih. V teh spopadih je imela JLA dva mrtva, več ranjenih, večino tovornjakov in ostalih vozil je bilo uničenih ali pa jih je zajela TO. To skupino JLA je do mejnega prehoda in kasneje v Gornji Radgoni neposredno vodil poveljnik brigade, polkovnik Popov.

Izvidniško četo 32. mehanizirane brigade označujemo kot četrto bojno skupino. Sestavljena je bila iz treh tankov, treh kolesnih oklepnikov (BRDM), štirih vozil za prevoz pehote in po enega vozila za zvezo, tovornega motornega vozila in sanitetnega vozila. Naloga te bojne skupine je bila zasedba mejne kontrolne točke Središče ob Dravi, kasneje pa še mednarodnega mejnega prehoda Dolga vas. Ta bojna skupina je začela izvajati nalogo 27. junija ob 17.30 s premikom iz Varaždina proti Središču ob Dravi, kjer je razušila mejno kontrolno točko med Slovenijo in Hrvaško (32. K, 1991a, tč. 14). Po 20. uri je nadzor nad lokacijo prevzel vod vojaške policije in jo nadzoroval ves čas bojnega delovanja v Sloveniji. Ob 23.30 se je izvidniška četa, ki naj bi opravila nalogo¹⁴³, vrnila v Varaždin k počitku (prav tam).

28. junija dopoldan (32. K, 1991a, tč. 21) je izvidniška četa dobila nalogo, da naj zasede mejni prehod Dolga vas. Ta je bil v tem času v rokah slovenskih obrambnih sil, enote JLA, ki so ga prejšnji dan obkolile pa so se predale. Premik izvidniške čete iz Varaždina v smeri Mursko Središče se je začel ob 11.45. Na mostu čez Muro je ob 15.30 prišlo do

143 V poročilu navajajo, da so »uklonili i likvidirali granični prelaz«.

pogajanj s slovenskimi predstavniki. Zaradi barikade na mostu, sestavljene iz kamionov s cisternami goriva, ki so onemogočali prehod preko mostu, živega ščita in nasprotovanja civilnega prebivalstva v hrvaškem Murskem Središču, se je poveljnik korpusa odločil (32. K, 1991a, tč. 20), da bo z bojno skupino nadaljeval prodor v smeri Razkrižja s ciljem, da omogoči enoti prehod čez most na Muri pri Veržeju (32. K, 1991b). Ob 18.30 je prišlo do spopada v vasi Gibina, na meji med Slovenijo in Hrvaško. Tu je imela bojna skupina JLA dva mrtva in več ranjenih (Marjanovič, 1991, str. 2). Po tem spopadu se je poveljnik JLA odločil za prodor po komunikaciji Štrigova–Banfi. V poznih večernih urah je prišlo do spopada v Banfju. Glede na to, da je bila branjena ovira nepremostljiva, prodiranja niso nadaljevali. 29. junija ob 0.30 jim je po hrvaški strani iz Središča ob Dravi prišla na pomoč tankovska četa 1. mehaniziranega bataljona. Z manjšo kolono, sestavljeno iz treh tankov in treh oklepnih transporterjev, so poskusili prodreti še po poljski poti preko Banfija do Veščice, kjer so bili prav tako zaustavljeni. Nadaljnje bojne aktivnosti je ustavilo objavljeno premirje¹⁴⁴ in obe enoti JLA sta se 29. junija do 8.15 vrnili na zbirno mesto v Središče ob Dravi (32. K, 1991b).

Že 28. junija so v varaždinsko vojašnico prispele okrepitev iz 265. mehanizirane brigade, ki pa niso bile takoj uporabljene. Naj dodamo še, da delovanje letalstva in helikopterska podpora nista podrobno opisani, ker vojaški dokumenti o tem niso dosegli, če sploh še obstajajo.

Ni še povsem pojasnjeno, kdaj je 32. korpus JLA dobil nalogo, da zasede mejna prehoda na levi strani Mure, v Gederovcih in Dolgi vasi, oziroma kako so spreminjali predvideno uporabo sil JLA zanju. Iz delovanja izvidniške čete 32. mehanizirane brigade lahko sklepamo, da potem, ko so se sile 65. obmejnega bataljona iz sestave 31. korpusa JLA, ki so poskušale zasedi oba mejna prehoda, v jutranjih urah 28. junija že predale. Dvom v pravilnost uporabe izvidniške čete (za mednarodni mejni prehod v Dolgi vasi, op. a.), je navajal tudi polkovnik Popov (1996, str. 51). Vemo pa tudi, da sta spopad v Radencih in blokiran most v Petanjcih 28. junija dopoldne preprečila premik dela tretje bojne skupine JLA proti Gederovcem. Nepojasnjeno je tudi, kako je bilo predvideno prepodrejanje tretje bojne skupine in Popova 31. (mariborskemu) korpusu JLA za nalogo na mednarodnem mejnem prehodu v Gornji Radgoni. Sklepamo lahko, da sta bila s tem namenom z vozilom v Radence in helikopterjem v Gornjo Radgono poslana podpolkovnik Jovanović in polkovnik Đurović¹⁴⁵.

144 V armadnih dokumentih (32. K, 1991a, tč. 27) navajajo, da je 5. vojaško območje ukazalo popolno prekinitev ognja 28. junija ob 20.25, ki naj bi začela veljati ob 21. uri. Tega očitno niso uveljavili pri vseh enotah, saj sta izvidniška in tankovska četa nadaljevali bojne aktivnosti.

145 Polkovnik Đurović je bil načelnik mejnih enot v 5. vojaškem območju v Zagrebu. S helikopterjem je v Gornjo Radgono domnevno priletel po mrtvega pripadnika JLA. Bil je v spremstvu nižjih specialcev, sam pa je bil v letalskem kombinezonu z oznakami Rdečega križa. Bil je dober poznavalec Gornje Radgone in tamkajšnjega komandirja karavle, pa tudi inšpektorja milice, ki ga je zajel. Helikopter s specialci in mrtvim poročnikom JLA je Gornjo Radgono zapustil 28. junija ob 18.03. Podpolkovnik Jovanović iz mariborskega korpusa je bil zajet 27. junija ob 20.09 v Radencih.

Vprašanje je tudi, ali je bilo to sploh opravljeno, saj so oba zajele slovenske obrambne sile.

Pri oceni delovanja enot JLA ugotavljamo, da je bila naloga, ki jo je dobil 32. korpus JLA, le delno realizirana. Mednarodni mejni prehod v Gornji Radgoni je bil sicer ob velikih izgubah pod nadzorom JLA, to pa je bilo tudi vse, kar so dosegli. Glavne komunikacije in prostor je skoraj v celoti nadzorovala TO. Tako se je relativen uspeh te enote prevesil v svoje nasprotje. Enota na mejnem prehodu je postala ujetnik slovenskih obrambnih sil, prepuščena sama sebi. Zaradi izgub v moštvu in materialno-tehničnih sredstev je morala v enotah JLA bila vedno slabša. Veliko je bilo prebegov na slovensko stran. Zato lahko zaključimo, da so v tem obdobju vojne bile enote JLA na območju 73. ObmŠTO kljub ognjeni in oklepni moči ter začetni iniciativi velik poraženec.

Delovanje JLA od 1. do 4. julija 1991

V času premirja, po 29. juniju, so v Varaždinu pripravljali načrt za rešitev polkovnika Popova iz Gornje Radgone. Generalpolkovniku Avramoviću, ki je v tem času v 5. vojaškem območju v Zagrebu zamenjal generalpolkovnika Kolška, so predlagali, naj izvrši zračni desant na Gornjo Radgono, odvrne pozornost teritorialcev od mejnega prehoda in tako omogoči preboj enoti JLA s prehoda. Pri tem bi morale sodelovati tudi letalstvo. Ta zamisel ni bila v celoti sprejeta. Ukazano je bilo, da naj preboj iz Gornje Radgone omogoči močna kombinirana enota (Popov, 1996, str. 54), ki se naj prebije do mejnega prehoda. Jedro te enote so sestavljali pripadniki 265. mehanizirane brigade iz Koprivnice, z določenimi vozili in sredstvi pa jih je popolnila tudi 32. mehanizirana brigada iz Varaždina (32. K, 1991b, tč. 25 in 38). Na podlagi povelja 5. vojaškega območja je 32. korpus JLA izdal povelje, v katerem so na čelo glavne enote postavili načelnika štaba 32. mehanizirane brigade, podpolkovnika Čondorja.

Zamisel o uporabi enot JLA je bila, da bi glavne sile delovale v smeri Središče ob Dravi–Ljutomer–Gornja Radgona z namenom, da deblokirajo in omogočijo preboj in vrnitev enote z mejnega prehoda v Gornji Radgoni. Pomožne sile bi istočasno z glavnimi delovale v smeri Martin na Muri–Gibina–Razkrižje s ciljem, da zagotovijo nadzor nad komunikacijami, vežejo nase sile TO in tako omogočijo realizacijo naloge glavnim silam JLA. Kasneje so načrt spremenili tako, da so od njih zahtevali, naj se spojijo z glavnimi in skupaj prodrejo do blokirane skupine Popova v Gornji Radgoni (32. K, 1991a, tč. 66 in 97).

Glavne sile¹⁴⁶ je v tem delu bojnega delovanja predstavljala okrepljena¹⁴⁷ mehanizirana četa 2. mehaniziranega bataljona 265. mehanizirane brigade, sestavljena

¹⁴⁶ Te sile označujemo tudi kot peto bojno skupino JLA.

¹⁴⁷ Okrepljena je bila s samohodnimi havbicami 122 mm mešanega artilerijskega divizionu. Iz dostopnih dokumentov JLA lahko sklepamo (32. K, 1991b), da skupno nastopanje in delovanje mehanizirane čete in samohodnih havbic ni bilo učinkovito vzpostavljeno in povezano.

iz šestih bojnih tankov, tanka za izvleko, štirih poveljniških oklepnih transporterjev, osmih oklepnih transporterjev, štirih samohodnih havbic 122 mm¹⁴⁸, dveh tovornjakov, cisterne, vozila za zvezo in sanitetnega vozila. Ta je začela izvajati svojo nalogo 2. julija ob 15.18, ko je iz varaždinske vojašnice krenila proti Središču ob Dravi, od tam pa preko Ljutomersko-Ormoških goric proti Ljutomeru (32. K, 1991a, tč. 41 in 1991c). Ko je prispela do barikade pri Loperšicah, se je obrnila in usmerila na vzporedno komunikacijo. Na Gomili pri Kogu je s ceste zdrsnil tank in kasneje zgorel. Ob 18.45 je prišlo do spopada v Presiki. Branjena barikada TO na tem območju je bila zelo učinkovita. V dvehurnem spopadu je imela enota JLA izgube¹⁴⁹, onesposobljeni so bili tank in dva oklepna transporterja. Bojna skupina JLA je nadaljevala prodor po obhodnih poteh do Stročje vasi, kjer je ob 23.15 organizirala počitek. Bojne aktivnosti so nadaljevali 3. julija v zgodnjih jutranjih urah. Ob 3.30 je prišlo do spopada v Pristavi. Kolona treh tankov in dveh oklepnih transporterjev, ki je predstavljala čelni del bojne skupine, je prodirala naprej z nalogo, da zaobide Ljutomer in nadaljuje prodor proti Križevcem. Na vpadnici Cven–Ljutomer, pri železniškem križišču v Ljutomeru, je prišlo ob 5.40 do spopada s TO in miličniki, kjer je enota izgubila še en tank. Zato je bojna skupina JLA prodiranje v tej smeri opustila in nadaljevala prodor proti Križevcem preko vasi Babinci in Lukavci.

Pri prodiranju proti Hrastju Moti je med 6.15 in 11.50 prišlo do več spopadov z enotami TO in miličniki (32. K, 1991a, tč. 81–101). Kolona se je večkrat ustavila, da bi se vozila zbrala in kolona uredila, imeli so enega mrtvega in več ranjenih vojakov, nekaj pa jih je bilo tudi zajetih. Za predhodnico je bil uporabljen poveljniški oklepni transporter¹⁵⁰. Ta je bil ustavljen ob 11.15 v Radencih, kjer je bil z dvema zadetkoma poškodovan v spopadu, ranjen pa je bil mitraljezec, kapetan JLA. Ob 11.50 se je v 5 kilometrov oddaljenem Hrastju Moti glavnina kolone ustavila, zbrala zaostala vozila, se postavila v obrambni položaj in tako dokončno ustavila prodiranje. V Hrastju Moti se je kasneje med poskusom vzleta poškodoval tudi oskrbni helikopter Mi-8.

Tankovska četa 1. mehaniziranega bataljona 32. mehanizirane brigade JLA¹⁵¹ je delovala po načrtu. 2. julija ob 16. uri je začela prodirati iz Središča ob Dravi v smeri Železna Gora–Martin na Muri–Gibina z nalogo, da zagotovi nadzor nad komunikacijo,

148 Armadni viri navajajo, da sta bili od štirih samohodnih havbic na nalogo napoteni samo dve, ker sta se dve pokvarili že v vasi Trnovec na Hrvaškem (32. K, 1991a, tč. 46). Eno pa so izgubili še na Cvenu 3. julija zjutraj ob 5.20 (32. K, 1991c).

149 Podatki o tem se razlikujejo, če primerjamo originalne armadne vire (32. K, 1991a) in Popova (1996), ki navaja večje število žrtev. Vemo, da je bil v Presiki ranjen tudi poveljnik 2. mehaniziranega bataljona 265. mehanizirane brigade, kapetan 1. r. Miroljub Lazarević (32. K, 1991a, tč. 60).

150 Kot zanimivost je treba navesti, da prodiranje tega poveljniškega oklepnega transporterja 5 km pred glavnino ni navedeno v nobenem operativnem dokumentu JLA, prav tako ne spopad in njegova dokončna ustavitev v Radencih. Le pri poročanju o izgubah tehnike navajajo, da je poveljniški oklepni transporter ostal poškodovan v Radencih. Ura zaustavitve je vzeta iz pričevanja Stojana Bračiča, poveljnika posebnega voda TO Lenart, ki je tudi streljal na oklepnik (Dražnik, 1991a).

151 Označujemo jo tudi kot šesto bojno skupino JLA ali drugo v obdobju od 1. do 4. julija.

veže nase sile TO in omogoči lažjo izvedbo naloge mehanizirani četi 265. mehanizirane brigade. Bojna skupina je bila delno reorganizirana, saj je bil v njeni sestavi poveljniški oklepni transporter, deset tankov, štirje oklepni transporterji in transporter BRDM-2 (32. K, 1991c). Do spopada je prišlo 2. julija ob 16.45 pred Gibino. Z močnim oviranjem in odporom teritorialcev in miličnikov je bil prodor kljub vztrajnosti napadalcev ustavljen. Od te enote so 3. julija ob 0.50 zahtevali, naj nadaljuje preboj in se združi z okrepljeno mehanizirano četo 265. mehanizirane brigade (32. K, 1991a, tč. 66). Ker prodor tudi preko Banfija ni bil mogoč, se je enota obrnila in se po isti poti vračala proti mejni kontrolni točki v Središču ob Dravi. Tja je prispela 3. julija ob 3.45 (32. K, 1991c).

Kmalu zatem je tankovska četa nadaljevala aktivnosti¹⁵². Dejstvo, ki je pogojevalo ponovno vključitev te bojne skupine v spopade, je bil težek položaj enote na mejnem prehodu v Gornji Radgoni, pa tudi problemi, ki jih je imela med prodiranjem bojna skupina JLA, ki ji je šla na pomoč, a kot glavna sila ni dosegla cilja. Tokrat so tankovsko četo poslali v smer, po kateri se je prejšnji dan uspela prebiti okrepljena mehanizirana četa 265. mehanizirane brigade, in jo priganjali, naj jo čim prej dohiti in se z njo združi. Prodiranje se je nadaljevalo 3. julija ob 4.50, ob 5.30 je bojna skupina premagala oviro pred Grabami, vendar se je pri naslednji oviri v Šalovcih obrnila in ob 7.20 nadaljevala prodiranje v smeri Godeninci–Vitan–Kog–Gomila pri Kogu. Ob 10.30 je prispela do barikade pred Presiko, vendar ni mogla naprej. Za obhod poti do mehanizirane čete 265. mehanizirane brigade pa ji je zmanjkovalo goriva¹⁵³. Zato so se obrnili in naleteli na zasedo na Gomili pri Kogu oziroma v Hermancih, kot navajajo v armadnih virih. Zaradi spopada so jim ob 12.15 odobrili umik (32. K, 1991a, tč. 103). To je pomenilo tudi dokončen konec poskusa preboja do oklepne kolone na mejnem prehodu v Gornji Radgoni. Ob 12.40 je kolona nadaljevala umikanje, pri tem izgubila tank na Bajzeku, med potjo pa streljala in poškodovala številne civilne objekte. V Središče ob Dravi je prispela ob 13.30 (32. K, 1991a, tč. 74–99 in 1991c). 3. julija ob 13. uri je bilo premirje dokončno vzpostavljeno, s čimer so se pravzaprav zaključile bojne aktivnosti.

Predtem, 2. julija ob 16. uri, je prišlo do bojev v Gornji Radgoni. Slovenske obrambne sile so se spopadle z enoto JLA na mednarodnem mejnem prehodu, napadena in zavzeta je bila gornjeradgonska karavla, predala pa se tudi karavla v Zgornjem Konjišču. Tako je postajal položaj enote polkovnika Popova na mejnem prehodu vedno težji, saj je enota na tem območju ostala popolnoma blokirana in osamljena. Položaj se je razreševal naslednji dan, po vzpostavljenem premirju, zatem pa je bil tej enoti JLA po odločitvi nadrejenih institucij dovoljen odhod z območja mejnega prehoda. Premik iz Gornje Radgone se je začel 3. julija ob 18.52. V Radencih koloni niso uspeli priključiti poškodovanega poveljniškega

152 Označujemo jo tudi kot tretjo bojno skupino JLA v obdobju od 1. do 4. julija.

153 Poveljniku kolone, kapetanu 1. r. Čuskiću, so večkrat zapovedali, naj nadaljuje pot in mu celo zagrozili, da bi umik pomenil izdajo polkovnika Popova (v G. Radgoni, op. a.) in podpolkovnika Čondorja (v Hrastju Moti z okrepljeno mehanizirano četo, op. a.) (32. K, 1991a, tč. 96–99).

oklepnega transporterja, v Hrastju Moti pa se je združila z okrepljeno mehanizirano četo 265. mehanizirane brigade. Republiko Slovenijo je zapustila nekaj čez polnoč pri Gibini in se vrnila na Hrvaško v varaždinsko vojašnico. Od 4. julija naprej na območju 73. ObmŠTO ni bilo več sovražnih enot JLA.

Naj dodamo še, da je JLA objekte na železniški postaji in prostor mejne kontrolne točke v Središču ob Dravi uporabljala kot izhodiščno lokacijo za svoje delovanje. Varovala sta jo enota vojaške policije in ostanek izvidniške čete, ko ni bil vključen v bojno delovanje.

Priprava in bojna delovanja JLA so bila od 1. do 4. julija 1991 pretežno usmerjena v reševanje bojne skupine s polkovnikom Popovom v Gornji Radgoni za vsako ceno in z uporabo prekomerne razpoložljive sile. Na to kažejo tudi angažiranje samohodnih havbic 122 mm¹⁵⁴ in številni zahtevki po delovanju in podpori letalstva. V sklepnem delu pa so se vedno bolj kazala tudi prizadevanja JLA, da bi zmanjšala prepoznavnost poraza, ki se je zelo nazorno kazal v številu izgubljene bojne tehnike in vojaških sredstev, ki so bila v spopadih zadeta ali so v delovanju enostavno odpovedala in ostajala ob smereh prodiranja. Jasno je bilo, da lahko bojno skupino iz Gornje Radgone rešijo le tako, da uveljavijo prekinitev ognja. S tem je bil neuspeh manj direkten, ne pa tudi manj očiten.

Sklep

Celovitejše razumevanje takratnih dogodkov ponazori razmišljanje polkovnika Popova, ki ga je v svoji izpovedi za NIN (Popov, 1996, str. 54) zaključil takole (prevod citata):

“Natančno tam, kjer sem januarja 1991 predvidel naše premikanje proti meji in ga narisal na karti, so nas čakali teritorialci. Realizacija tega načrta ni bila predvidena s tako majhnimi silami. Načrtovano je bilo, da bo v akciji sodelovala kompletna 32. mehanizirana brigada, ne pa samo njene tri čete, izvidniška, mehanizirana in tankovska. Žal je bila celo tankovska četa razdeljena na dva dela. Vzel sem pet tankov, od katerih sta dva ostala pred Ormožem. Drugih pet, ki sem jih pustil Trifunoviću, so nam pozneje poslali na pomoč. Obtičali so na barikadah in se pozneje le s težavo izvlekli. Izvidniška četa se ni premaknila dlje od Murskega Središča. V akciji, ki je bila organizirana za našo deblokado, je bila formirana oklepna enota, sestavljena iz preostalega dela moje in bjelovarske brigade. Ta enota je prispela 10 km pred Radgono, vendar je bila 3. julija zaustavljena v vasi Hrastje Mota, kjer so uničili vse tanke, ostalo je le nekaj transporterjev, ki so se ob vrnitvi združili z nami in skupaj smo se vrnili. Moja enota je uspela realizirati nalogo kljub zelo visoki ceni. Pet ljudi je padlo, sedemnajst je bilo ranjenih, 25 zajetih. Uničenih je bilo 10 oklepnih in 12 motornih vozil. Ko sem se po vrnitvi srečal s Trifunovičem, sem videl, da je enako

154 Te sicer niso bojno delovale. Od štirih načrtovanih samohodnih havbic je do enote, ki naj bi jo podpirali (v Hrastju Moti, op. a.) prispela le ena.

zmeden kot jaz. Nihče nas ni opozoril, da gremo v pravo vojno. S tako majhnimi silami proti nasprotniku, ki je bil zelo dobro organiziran. Po vrnitvi iz Slovenije so se ljudje začeli spraševati. Čemu žrtvovanje? Zakaj smo sploh šli v Slovenijo, če smo jo pozneje zapustili? Vsilila se je gora vprašanj in problemov. Položaj na Hrvaškem pa se je pričel zaostroovati.”

Analiza delovanja TO

Oboroženi spopadi od 27. do 30. junija 1991

27. junija 1991 ob 3. uri je bilo v enotah TO naslednje stanje:

- vse enote na območju 73. ObmŠTO so bile mobilizirane;
- stalna sestava je bila razdeljena po treh poveljstvih v skladu z načrtom;
- enote so bile razporejene v rajonih skladno z načrtom Kamen-2;
- naloge enot so bile določene v skladu z načrti Kamen od 1 do 4.

Razpoložljiva poveljstva in enote TO so za 26. junij 1991 razvidne iz spodnje preglednice¹⁵⁵.

Tabela 5: Pregled sestave poveljstev in enot TO 73. ObmŠTO 26. junija 1991

Občina	Naziv poveljstva enote TO	Šifra enote	Število ¹⁵⁶ vpoklicanih	Število odzvanih
Gornja Radgona	Vojni ŠTO (IPM ObmŠTO)	T-7040/1	11	10
	9. odred TO (OdTO)	T-7041	78	78
	10. odred TO (OdTO)	T-7042	78	78
	6. diverzantski vod (divv)	T-7043	23	22
	7. diverzantski vod (divv)	T-7044	23	23
	3. posebni vod (posv)	T-7045	25	25
	4. pontonirski vod (pontv)	T-7046	21	21
	Pov. učne čete (ZVU)	T-7410/15	— ¹⁵⁷	14
	SKUPAJ			259

155 V preglednici niso prikazane enote prostovoljcev, ki so bile oblikovane po začetku spopadov.

156 Pri številu vpoklicanih je predstavljeno formacijsko število pripadnikov posamezne enote ob mobilizaciji.

157 V viru ni podatka. Poveljstvo učne enote je po formaciji sicer štelo 18 oseb.

158 Da ne bi prikazali večjega odziva od števila vpoklicanih, niso vštetni pripadniki učne čete in trije pripadniki stalne sestave iz 73. ObmŠTO, ki so bili v Gornji Radgoni. Skupno število odzvanih za Gornjo Radgono je 274 vojaških oseb, kar je zapisano v originalnem dokumentu.

Ljutomer	ObmŠTO (OPM)	T-7030/1	10	14
	Zaščitni vod (zaščv)	T-7030/2	19	19
	8. odred TO (OdTO)	T-7031	104	104
	4. diverzantski vod (divv)	T-7032	34	34
	5. diverzantski vod (divv)	T-7033	30	23
	2. posebni vod (posv)	T-7034	25	22
	3. pontonirski vod (pontv)	T-7035	22	22
	SKUPAJ			244
Ormož	Vojni ŠTO (IPM ObmŠTO)	T-7428/1,3	17	16
	Posebni vod (posv)	T-7428/11	29	25
	Diverzantski vod (divv)	T-7428/8	17	17
	Vod TO Velika Nedelja	T-7428/16c	25	24
	Vod TO Ormož	T-7428/16a	25	22
	Vod TO Središče	T-7428/15c	25	25
	SKUPAJ			138
VSE SKUPAJ			641	638¹⁵⁹

Vir: Povzeto po Dnevnom operativnem poročilu 73. ObmŠTO 7. PŠTO za 26. junij, in Dražnik, 1991b.

Poveljnik območja si je zamislil razporeditev enot TO, in sicer tako, da so bile enote v Gornji Radgoni namenjene za blokado mejnega prehoda in karavle ter obrambo mostu na Muri v Radencih, enote v Ormožu za obrambo mostu na Dravi v Ormožu in nadzor območja, enote na ljutomerskem območju pa za obrambo mostov na Muri v Razkrižju in Veržeju, ostale enote pa so bile v rezervi.

Sile v obrambi so predstavljale 9. odred TO, 6. in 7. diverzantski vod na gornjeradgonskem območju, 2. posebni vod¹⁶⁰ in 3. pontonirski vod na ljutomerskem območju, posebni vod in diverzantski vod pa na ormoškem območju. Rezervo so predstavljali 10. odred TO, 3. posebni vod in 4. pontonirski vod na gornjeradgonskem območju, 8. odred TO, 4. in 5. diverzantski vod na ljutomerskem območju, vodi TO Velika Nedelja, Središče in Ormož pa na ormoškem območju.

Prvi bojni spopad z nasprotnikom

Prvi spopad se je začel 27. junija 1991 v Ormožu s t. i. prvo bojno skupino JLA, ki je iz Varaždina prodrla do Ormoža. Do 11. ure je prispela do mostu, ki je bil blokiran

159 Originalno bojno poročilo prikazuje 634 vojaških oseb.

160 Posebni vodi TO so bile enote TO, ki so se do obdobja MSNZ imenovala protidiverzantski vodi TO (PDV ali pdivv).

v skladu z načrtom. Prišlo je do razgovorov, ki so trajali do 12. ure. V njih so sodelovali komandir postaje milice Jure Ferme, poveljnik posebnega voda Ivan Kuharič, pomočnik poveljnika za operativne zadeve, major Aleksander Štampar, in referent za učne zadeve, kapetan 1. r. Branko Bratkovič, oba iz stalne sestave 73. ObmŠTO. Okrog 13. ure je na pogajanje iz Ljutomera prispel poveljnik območja, major Ljubo Dražnik, ker je poveljnik bojne skupine JLA izrazil zahtevo, da se hoče pogovarjati samo s poveljnikom TO območja. Do pogajanja ni prišlo, saj se je že začelo obstreljevanje na mostu pri poskusu odstranjevanja barikade. Ker nasprotniku ni uspelo prebiti blokade, je začela iz Varaždina preko Središča ob Dravi prodirati oklepna enota, tj. druga bojna skupina. Ta je poskusila deblokirati most v Ormožu z nasprotne smeri. Deblokada ni uspela, ker niso upali preko branjenih ovir v mestu in postavljenih protipehotnih in protioklepni min. Po spopadu s skupino teritorialcev ob 15.50 v središču Ormoža je bojna skupina nadaljevala prodiranje po glavni cesti proti Ljutomeru. V bojih v Ormožu je bil ranjen prvi agresorjev vojak. V spopadu je na tank z armbrustom streljal kapetan 1. r. Branko Bratkovič. Kljub premoči nasprotniku ni uspelo prekoračiti mostu, kakor tudi ves čas osamosvojitvene vojne ne.

Pomen, ki ga ima spopad v Ormožu, je velik. Tu se je prvič začelo streljati, premagana je bila psihološka blokada pri uporabi orožja, pokazalo se je, da se močnejšemu nasprotniku lahko zoperstavimo, pomeni pa tudi enega prvih večjih spopadov na začetku vojne v Sloveniji¹⁶¹. V bojnih delovanjih sta razen treh vodov TO iz ormoške občine sodelovala še 1. in 4. vod odreda TO iz Ljutomera pod vodstvom pomočnika poveljnika za zaledje iz 73. ObmŠTO, majorja Alojza Novaka.

Zamisel poveljnika območja TO za obrambno delovanje je bila:

- onemogočiti prehod preko Drave;
- z oviranjem in zasednim bojnim delovanjem onemogočiti prodor proti Ljutomeru;
- z uvajanjem rezerve zaustaviti nasprotnika in ga prisiliti, da se vrne na Hrvaško.

Zamisel poveljnika območja je bila v celoti realizirana. Oviranje je bilo izvedeno strokovno in učinkovito. Pripadniki TO so skupaj z miličniki pokazali hrabrost pri obrambi in niso podlegli negativnemu psihološkemu pritisku ob soočenju s tanki JLA. Premagana je bila psihološka bariera pri uporabi orožja. Konec je bilo utvare, da se da razmere v Sloveniji rešiti po mirni poti. Od tega spopada naprej je bilo vsem pripadnikom TO na tem območju jasno, da se je vojna začela.

Za vprašljivo rešitev pa lahko štejemo ukaz poveljnika 7. PŠTO, da mora celotna stalna sestava razen dežurnega na bojne položaje, kar je imelo več negativnih kot pozitivnih posledic. Tako se je poveljnik območja vrnil v štab šele proti večeru, ko je bojna skupina s polkovnikom Popovim že prodrla do Murskega polja.

161 Polkovnik Popov omenja ta spopad v svojih spominih kot začetek vojne v Jugoslaviji. Glej Berislav Popov, Započeo sam rat u Jugoslaviji, NIN, 23. februar 1996.

Zaustavitev nasprotnika v Kačurah

Tankovska enota je po neuspehi deblokadi 27. junija v Ormožu nadaljevala pot kot druga bojna skupina JLA po glavni komunikaciji Ormož–Ivanjkovci–Ljutomer. Poveljnik območja je po konzultaciji z načelnikom štaba poročnikom Rauterjem in pomočnikom poveljnika za zaledje majorjem Novakom odločil, da se organizira obramba na območju Kačur in Mekotnjaka, tj. v gozdu in manjšem naselju neposredno pred Ljutomerom. Ovire so bile narejena iz navzkrižno podrtih dreves. Pri tem so bili v veliko pomoč delavci gozdnega gospodarstva. Na tak način so bile narejene tri ovire v Kačurah in ena v Mekotnjaku. Tako so bile na območju Žerovinec zaprte vse poti do Ljutomera. Ovire je branil odred TO iz Ljutomera s poveljnikom Slavkom Modlicem. Do spopada v Kačurah je prišlo 27. junija v večernih urah, nakar se je kolona obrnila in nadaljevala pot v smeri Mekotnjaka. Po 23. uri pa so protioklepne skupine, ki sta jih vodila Alojz Filipič in Smiljan Kuhar, izvedle napade na območju Mekotnjaka. Z armbrustom je tank zadel Robert Gradiščaj. Uspeh teritorialcev je bil velik. Nasprotnik ni uspel napredovati, zato se je v zgodnjih jutranjih urah izmaknil, zatem pa v dopoldanskem času skozi predmestje Ormoža vrnil na mejno kontrolno točko pred Središčem ob Dravi. Imel je izgube v moštvu, zadet in delno onesposobljen je bil en tank. Največji pomen tega spopada je v pridobljenih izkušnjah pri postavljanju priročnih ovir. Ta način je postal dober primer za kasnejše oviranje, pozitivni rezultati so se kasneje pokazali v spopadih na Gibini, Banfiju, Presiki in Pristavi.

Zamisel poveljnika območja je bila uspešno realizirana. Druga bojna skupina JLA ni dosegla cilja, saj ji je bil v Kačurah preprečen prodor na Mursko polje. Zelo dobro je bilo opravljeno oviranje v Kačurah in Mekotnjaku. Razen tega so večje enote TO, npr. odred TO, oblikovale protioklepne skupine, ki so se pokazale kot učinkovita oblika boja proti oklepnikom. Kot pozitivno lahko štejemo tudi učinkovito in racionalno vključevanje rezerve v obrambo pred Ljutomerom.

Boji za Gornjo Radgono

Tretja bojna skupina JLA, ki je 27. junija začela prodirati proti Sloveniji, je bila oklepna enota s tremi bojnimi tanki, tankom za izvleko, devetimi oklepnimi transporterji, poveljniškim oklepnim transporterjem, sedmimi kamioni, dvema cisternama in dvema voziloma za zvezo ter sanitetnim vozilom, vodil pa jo je polkovnik Popov. Ta enota se je premikala preko Hrvaške do Štrigove in od tam preko Banfija in Razkrižja napredovala ob reki Muri proti Gornji Radgoni. Glede na to, da sta se takrat nahajala dva voda ljutomerskega 8. odreda TO v Ormožu, dva voda pa sta organizirala obrambo v Kačurah, sta bila na tem območju samo 2. posebni vod na območju Gibina–Razkrižje in 3. pontonirski vod v Veržeju na mostu čez Muro. V skladu z načrti, ki so bili narejeni pred vojno, je bila organizirana tudi obramba na mostovih preko Mure. Kljub oviram na Razkrižju je enoti JLA uspelo v poznih urah priti pred Veržej, kjer je na odprtem, za naše pripadnike težko dostopnem mestu, prenočila. Tja je bila z nalogo, da uniči cisterno goriva, poslana skupina teritorialcev pod vodstvom majorja Alojza Novaka, vendar pa ta v težkih vremenskih razmerah zaradi noči in močnega deževja naloge ni uspešno opravila.

28. junija ob štirih zjutraj je nasprotnikova kolona nadaljevala pot. V tem času je poveljnik Ljubo Dražnik poslal protioklepno skupino pod vodstvom kapetana 1. r. Branka Bratkoviča, ki je delovala na bojno skupino JLA pri izhodu iz Veržeja, vendar je z armbrustom zgrešila cilj. Naslednji napad je izvedla protioklepna skupina 4. diverzantskega voda iz Ljutomera, ki ji je poveljeval poročnik Bogdan Vrbnjak. Med Veržejem in Bunčani je izstrelila dve mini iz ročnega minometalca M57, a sta obe zgrešili cilj. Enote, ki so delovale na območju Občine Ljutomer, so imele takrat na razpolago samo še dva armbrusta, kar je bil glavni razlog, da ni bilo uporabljene več protioklepnega orožja, saj je bilo potrebno s tem orožjem ravnati skrajno racionalno, bilo pa je tudi jasno, da razmere zaradi omejene vidljivosti ne omogočajo uspešnega streljanja.

Bojna skupina JLA je kljub oviram, ki jih je v Vučji vasi in Hrastju Moti postavil 4. pontonirski vod, nadaljevala prodor. V Radencih je branil ovire 7. diverzantski vod pod vodstvom Tomaža Zlatnika, v spopadu, ki se je po 8.30 razširil po vsem naselju, so sodelovali tudi miličniki. Pri tem je en civilist kot opazovalec izgubil življenje. Potem so se spopadi, v katerih je sodelovala tudi protioklepna skupina pod vodstvom Zvoneta Benka, nadaljevali na območju industrijske cone pred Gornjo Radgono in v Gornji Radgoni sami. Bojni skupini polkovnika Popova je uspelo ob 11.20 priti do Gornje Radgone in 28. junija ob 12.05 zasesti mednarodni mejni prehod.

V borbah v Gornji Radgoni se je posebej izkazala skupina prostovoljcev tudi z uporabo molotovk. Izgube materialno-tehničnih sredstev JLA so bile velike. V tem spopadu je imel nasprotnik po enega mrtvega in ranjenega vojaka. Tu je ustreljen tudi civilist Janez Svetina, svetovni popotnik in filozof.

Borbe v Gornji Radgoni so imele velik pomen za Slovenijo tudi s psihološko-propagandnega vidika. Veliko zgradb in objektov je bilo poškodovanih. K temu je v propagandnem smislu prispevala tudi bližina meje z Avstrijo. V spopadu v Gornji Radgoni sta izvajala širšo blokado mesta dva odreda, ožjo blokado pa 6. diverzantski in 3. posebni vod. Za ožjo blokado mejnega prehoda so bili predvideni tudi pripadniki milice.

Zamisel poveljnika območja je bila:

- zaustaviti ali upočasniti prodiranje nasprotnika v smeri Gornje Radgone;
- v skladu z načrtom Kamen–2 onemogočiti zavzetje mednarodnega mejnega prehoda v Gornji Radgoni;
- v primeru zavzetta mejnega prehoda organizirati blokado nasprotnika in ga s pritiski prisiliti k predaji.

Zamisel je bila le delno realizirana. Kljub temu pa lahko govorimo o uspehu. Moralno-psihološko stanje nasprotnika je bilo močno načeto. Začeli so se prebegi pripadnikov JLA k TO. Z obrambo v Radencih in Gornji Radgoni so bile prizadejane nasprotniku izgube v moštvu in materialno-tehničnih sredstvih. Kljub nekaterim pomanjkljivostim je bil odpor v Gornji Radgoni dokaj uspešen, k njemu pa so veliko prispevali tudi prostovoljci. Tak rezultat je bil dosežen tudi zaradi dobrega sodelovanja med TO, milico in civilnimi strukturami.

Kot pomanjkljivosti TO pa lahko navedemo, da zaradi upoštevanja načrta Kamen–2 in varovanja mostov na Muri v obrambo niso bili vključeni trije pehotni vodi, ki

so branili mostove, res pa je tudi, da niso razpolagali s protioklepnim orožjem. Premajhno število protioklepnih sredstev je onemogočalo učinkovit protioklepni boj. Pokazali pa sta se tudi premajhna učinkovitost in samostojnost pri vodenju enot na izpostavljenem poveljstvu v Gornji Radgoni, kar je zahtevalo kadrovske spremembe.

Spopad na Gibini in Banfiju

Četrta bojna skupina JLA je bila oklepna enota¹⁶², ki je po neuspelem prehodu pri Murskem Središču krenila proti Razkrižju. Do spopada na Gibini je prišlo 28. junija ob 18.30. Območje Gibine, Banfija in Razkrižja je branil 2. posebni vod Ljutomer pod poveljstvom Vlada Kunčiča, ki je bil razdeljen na dve skupini, in 4. diverzantski vod pod poveljstvom Bogdana Vrbnjaka, razdeljen na tri skupine. Pri obrambi barikad je sodelovalo tudi osem ljutomerskih miličnikov. Na relaciji Gibina–Razkrižje so bile tri ovire, branjene po načelu zaporednih zased. Zasedo v Gibini je pripravila prva skupina 2. posebnega voda, oborožena z ročnim metalcem min M-57, avtomatskimi puškami in bombami. Razdelila se je na dva dela, prvi je z ročnim metalcem streljal pred kolono, drugi s pehotnim orožjem pa bočno na kolono. Napadati so začeli, ko je bil nasprotnik z vozili oddaljen od njih le nekaj metrov. Z močnim ognjem iz vsega orožja so streljali na nasprotnika in se nato hitro umaknili na drugi položaj. S protioklepnim orožjem je bil zadet kolesni oklepnik. V tem spopadu je imel nasprotnik dva mrtva, od teritorialcev pa so bili ranjeni Vlado Kunčič, Branko Kaučič in Dušan Meško. Poškodovanih je bilo več hiš in ranjena domačinka. Barikado so po 22. uri varovali miličniki in prostovoljci z molotovkami.

Opisan spopad se šteje za enega najuspešnejših na območju 73. ObmŠTO. Osem teritorialcev je skupaj z miličniki pokazalo velik pogum. Posebej se je izkazal Milan Bolkovič, ki je na oklepna vozila vrgel več ročnih bomb. S svojim delovanjem so pripadniki TO in milice prisilili nasprotnika, da je odstopil od namere, da bi prodril proti Ljutomeru, zato je nadaljeval pot po hrvaškem ozemlju in poskušal prodreti naprej preko Štrigove in Banfija.

Na Banfiju sta organizirala obrambo druga skupina 2. posebnega voda pod poveljstvom Bojana Bolkoviča in 5. diverzantski vod pod poveljstvom Bogdana Vrbnjaka. Obrambo so organizirali na vrhu pobočja, kjer se cesta serpentinasto spušča proti naselju. Ta del ceste je močno oviralo podrti drevje. Ob 21.40 je prišlo do spopada. Nasprotnik ni uspel prodreti preko branjene ovire.

29. junija ob 3.30 je kolona poskusila prodreti s tremi tanki in tremi oklepnimi transporterji po poljski cesti preko Banfija do naselja Veščica. Tam so oviro branili ljutomerski miličniki. Do spopada ni prišlo. Bojne aktivnosti so po objavljenem premirju prenehale in nasprotnikove enote so se umaknile.

¹⁶² Sestavljena je bila iz dveh tankov, treh kolesnih oklepnikov, štirih vozil za prevoz pehote, vozila za zvezo, tovornega motornega vozila in sanitetnega vozila. 29. junija ob 0.30 pa se ji je pridružila še tankovska četa, ki so jo poslali iz Središča ob Dravi. Predvidevamo, da je ta takrat imela od šest do osem bojnih tankov.

Poveljnikova zamisel za obrambo območja je bila:

- obramba od same meje z Republiko Hrvaško;
- z organiziranjem zaporednih zased oslabiti nasprotnika in mu prizadeti čim večje izgube;
- preprečiti nasprotniku prehod preko reke Mure;
- z vključevanjem rezerv ustaviti nasprotnika in ga prisiliti k umiku na Hrvaško.

Enote TO, sodelovali pa so tudi oddelki milice, so v celoti opravile naloge in preprečile preboj nasprotnika v Slovenijo. V teh spopadih so pripadniki TO in milice pokazali velik pogum. To velja posebej za spopad na Gibini. Enote TO so pokazale samostojnost pri organiziranju obrambe, ki so jo uspešno kombinirale z oviranjem. Razdelitev voda na dve ali več skupin, ki delujejo samostojno, se je izkazala za učinkovito in racionalno. Z večjim številom obrambnih položajev se je obramba okrepila. Učinkovito odločanje na vseh ravneh, od območnega poveljstva do enot, in hiter premik na položaje so presenetili nasprotnika, TO pa omogočili uspešnost na bojišču. Na uspeh je v veliki meri vplivalo tudi dobro sodelovanje z milico in civilnimi strukturami. Veliko pomanjkljivost pa je predstavljal sistem zvez TO. Radijskih sredstev praktično ni bilo, zveza je potekala samo preko civilnega telefonskega omrežja. Zaradi tega območno poveljstvo ni imelo stalnih direktnih zvez z enotami na položajih.

Obdobje od 29. junija do 2. julija 1991

29. junija je bilo razglašeno premirje, ki je bilo do 2. julija večkrat prekinjeno ali kršeno. Osnovna naloga enot TO je bila, da se po napornem delovanju nekoliko odpočijejo in dopolnijo oborožitev z orožjem in strelivom. Težišče je bilo na oskrbi s protioklepnim orožjem.

Že 28. junija zvečer so nam iz Gornje Radgone javili, da oklepni transporter enote JLA na mejnem prehodu opravlja prevoze do karavle v Gornji Radgoni in nazaj. Istočasno je bilo javljeno, da se polkovnik Popov želi pogajati, vendar samo s poveljnikom območja. Zjutraj, 29. junija ob 3.30, se je poveljnik Ljubo Dražnik odločil, da se bo ob 8. uri udeležil pogajanja s polkovnikom Popovim, in sicer v spremstvu skupine vojakov posebnega voda in 2. voda odreda TO iz Ljutomera, kateremu je poveljevala poročnica Jacqelina Steržaj. Njena enota je bila v skladu z ukazom poveljnika pokrajine poslana na pomoč silam TO v Gornji Radgoni. Poveljnik območja je iz Gornje Radgone poklical poveljnika 7. PŠTO, podpolkovnika Miloševiča, in ga seznanil z razmerami in svojo odločitvijo. Poveljnik pokrajine mu je pogajanja najprej odsvetoval, potem pa mu jih je dovolil s pripombo, da se bo pogajal na lastno odgovornost. To so bila prva pogajanja v bojnih razmerah, ko je nasprotnik imel že padle in ranjene. Njihovi ukazi in reagiranje so bili nepredvidljivi. Za zaščito pogajanj je poveljnik območja določil tri ostrostrelce z ukazom, da če ga ustrelijo, naj oni ustrelijo njih. Pogajanja so se udeležili poveljnik, major Ljubo Dražnik, komandir Postaje milice Gornja Radgona, Stanko Sakovič in predstavnik CZ Jože Černjavič, predstavnika JLA pa sta bila poveljnik 32. mehanizirane brigade, polkovnik Popov, in komandant bataljona, kapetan 1. r. Pantelinac. Pogajanja o predaji niso

uspela. Z grožnjo, da bo oklepni transporter, če se bo še naprej gibal po mestu, uničen, je poveljnik območja dosegel, da so ostala vsa vozila JLA po tem razgovoru stalno na mejnem prehodu. Dogovorili so se o prevzemu mrtvega častnika JLA.

Izpostavljeno poveljstvo TO in enote, ki so bile v obrambi mesta Gornja Radgona, so potrebovale strokovno in moralno podporo. Zato je poveljnik območja odločil, da še isti dan v Gornjo Radgono pošlje načelnika štaba 73. ObmŠTO, poročnika Mirka Rauterja, z nalogo, da organizira blokado mejnega prehoda. Po prihodu Mirka Rauterja v Gornjo Radgono se je začela organizacija blokade mejnega prehoda in enote JLA. Sodelovale so enote TO, milica in civilna obramba. 30. junija ob 0.30 je v Gornjo Radgono prišel tudi načelnik štaba 75. ObmŠTO Murska Sobota in zadnji poveljnik gornjeradgonskega OŠTO, kapetan Alan Geder. Ob 10. uri je prispel še načelnik štaba 7. PŠTO, kapetan 1. r. Alojz Šteiner, ki je prinesel dodatna navodila, imel pa je tudi pooblastilo državnega vodstva za možne odločitve na pogajanjih. Na tem pogajanju sta sodelovala še Mirko Rauter in civilni zdravnik dr. Ostan, na naslednjem pa namesto zdravnika predsednik občinske skupščine Alojz Vogrinčič. Toda pogajanja niso napredovala. Na dogovorjeno tretje pogajanje istega dne v prostore občinske skupščine Popov ni prišel. Ogled položajev TO v Gornji Radgoni je 1. julija opravil tudi poveljnik 7. PŠTO, podpolkovnik Vladimir Milošević, s Popovim pa se ni pogajal, ker je ta pogajanje zavrnil.

V 73. ObmŠTO Ljutomer so v tem času organizirali prerazporeditev podrejenih enot, tako da je bila zagotovljena obramba na celotnem območju in zmanjšane možnosti za presenečenja. Prihajale so tudi nove pošiljke orožja, predvsem protioklepnega. Tega je bilo treba razdeliti med enote TO. Z njim je bilo potrebno seznaniti teritorialce in jih pripraviti za ravnanje z njim. Vse te naloge so zahtevale stalno aktivnost TO, še posebej pripadnikov stalne sestave. Po obvestilu zalednega organa 7. PŠTO se je zaradi pomanjkanja streliva in minsko-eksplozivnih sredstev začelo 2. julija pod vodstvom majorja Alojza Novaka iz skladišča Ložnica pri Slovenski Bistrici voziti strelivo in minsko-eksplozivna sredstva, vsega deset kamionov. Z delom prevzetega streliva in minsko-eksplozivnih sredstev so bile dopolnjene enote TO, del pa je bil skladiščen v priročnih objektih pri občanih v Gornji Radgoni in Ljutomeru.

Velik problem in stalen psihološki pritisk na enote TO na tem območju je predstavljala oklepna enota JLA, ki se je nahajala pred Središčem ob Dravi. Nenehno prižiganje in obračanje oklepnih vozil je zahtevalo neprestano pripravljenost in budnost enot TO. Še posebej je to veljalo za enote v ormoški občini. Podoben problem so ob prižiganju oklepnih vozil imeli tudi v Gornji Radgoni.

V tem času je bilo po načrtu oviranja organiziranih in narejenih veliko ovir na

pomembnejših komunikacijah¹⁶³. Na območju vasi Križevci je bilo organiziranih veliko ovir iz palet opeke, ki so se kasneje izkazale za dobre.

Poveljnik območja je opravil tudi informativni sestanek z družbenopolitičnim vodstvom Občine Ljutomer, srečal pa se je tudi s predsednikom Izvršnega sveta Občine Ormož.

Preprečevanje ponovnega prodiranja JLA 2. in 3. julija 1991

Zamisel poveljnika območja za delovanje je bila:

- organizirati obrambo od meje z Republiko Hrvaško;
- načrt oviranja dopolniti z novimi ovirami v možnih smereh napada in pri tem koristiti različna priročna sredstva, kot so les, razni odpadni material, gramoz, palete opek idr.;
- enote TO razporediti tako, da se onemogoči presenečenje s strani nasprotnika in omogoči čim večja pokritost območja;
- 8. odred TO Ljutomer postaviti kot rezervo v Cezanjevce, kjer se lahko uporabi v primeru, da nasprotnik deluje na Murskem polju ali če bi hotel presenetiti s prodorom po Ščavniški dolini v smeri Videm–Gornja Radgona;
- z dobljeno osebno oborožitvijo organizirati vod TO Ljutomer, sestavljen iz vojaških obveznikov prostovoljcev.

Sile v obrambi so predstavljali 10. odred TO v Gornji Radgoni za blokado mejnega prehoda, 6. in 7. diverzantski vod v Gornji Radgoni za blokado karavle, 3. posebni vod in 3. vod 8. odreda TO v Gornji Radgoni za protidesantni boj, 4. pontonirski vod za obrambo mostu na Muri v Radencih, 3. pontonirski vod za obrambo mostu na Muri pri Veržejju, 2. posebni vod za obrambo mostu na Muri pri Razkrižju, 4. vod 8. odreda TO za obrambo v Gibini, 5. diverzantski vod za obrambo v vasi Banfi, vod TO Ormož za obrambo mostu v Ormožu in vod TO Središče za obrambo mejnega prehoda pred Središčem ob Dravi.

Za rezervo so bili predvideni 9. odred TO v naselju Police z nalogo širše blokade mejnega prehoda, 8. odred TO (brez 3. in 4. voda) v vasi Cezanjevci z nalogo intervencije v primeru napada nasprotnika na Murskem polju ali v smeri Ščavniške doline, 4. diverzantski vod v vasi Presika, posebni vod TO Ormož na območju KS Kog, vod TO Velika Nedelja v Ormožu in diverzantski vod Ormož v vasi Loperšice.

163 Na območju Občine Ljutomer so bile (1) gozdne zaseke na cestah Zgornji Kamenščak–Cezanjevci, Železne dveri–Ljutomer, Kopriva–Veščica, Kamenik–Radoslavci, Kranjšovčak–Godemarci, Ermenšak–Bodislavci, Koračice–Moravci; (2) ovire na železniških prehodih Ljutomer–Stročja vas, Ljutomer–Radomerje, Veržej–Krapje in Grlava–Krištanci in (3) ovire na cestah Logarovci–Borejci, Kokoriči–Iljaševci, Šprinc–Veščica in Podgradje–Slamnjak (Dražnik, 1991a).

Spopadi v Presiki, Pristavi, Ljutomeru, Bučočovcih in Radencih

Odhod bojne skupine JLA¹⁶⁴, sestavljene iz šestih bojnih tankov, tanka za izvleko štirih poveljniških oklepnih transporterjev, osmih oklepnih transporterjev, štirih samohodnih havbic 122 mm, dveh tovornjakov, cisterne, vozila za zvezo in sanitetnega vozila, 2. julija 1991 iz varaždinske Vojašnice Kalnički partizani, je pomenil nov začetek intenzivnih bojnih delovanj.

Bojna skupina je imela nalogo, da prodre do Gornje Radgone in pomaga razbiti blokado obkoljene enote polkovnika Popova na mednarodnem mejnem prehodu. V Slovenijo je vstopila pri Središču ob Dravi in nato preko Vitana in Presike prodirala proti Ljutomeru. Pri tem je na Gomili pri Kogu izgubila tank, ki je zdrsnil s ceste.

Do prvega spopada je prišlo ob 18.45 v naselju Presika. Tam so se nahajali 4. diverzantski vod iz Ljutomera s poveljnikom Ljubom Smodišem in skupina miličnikov. Civilisti iz bližnjih hiš so se pred bojem umaknili na varno. Borba v Presiki je trajala približno dve uri. Nasprotnik je izgubil tank in dva oklepna transporterja. En transporter je bil čelno zadet z ročnim protioklepno orožjem iz razdalje približno 50 metrov, tank in drugi oklepni transporter pa sta bila zadeta v gosenice. V tem spopadu sta se posebej izkazala vojak Miran Medvar in miličnik Venčeslav Lichtenvalner. V spopadu je bil ranjen komandant bataljona JLA in trije vojaki. Ta spopad je imel za nadaljnji potek spopadov s to kolono velik pomen. Morala oficirjev in vojakov te enote je zelo padla. Kasneje med potjo je število bojnih vozil in pripadnikov JLA usihalo, ker so bili zajeti ali pa so se predajali našim silam. Bojna skupina je potem nadaljevala prodor po obhodni poti do Stročje vasi, kjer je prenočila.

3. julija ob 3. uri zjutraj je nadaljevala pot proti vasi Pristava, kjer je prišlo ob 3.30 do spopada s prvo skupino 2. posebnega voda, ki jo je vodil poveljnik Milan Bolkovič. Ta enota je pripravila zasedo pri mostu čez reko Ščavnico. Na most so bila navožena priročna sredstva in tovornjak gramoza. Prišlo je do kratkega, vendar silovitega spopada, nakar se je enota TO po ukazu poveljnika območja umaknila na naslednji položaj v Ljutomer. Posledica tega spopada je, da so se na območju vasi Pristava vojaki JLA kasneje predali in zapustili tank in oklepni transporter. Na Cvenu so teritorialci zajeli še samohodno havbico 122 mm.

Bojna skupina JLA je po tem spopadu nadaljevala pot proti Ljutomeru. V mestu se je na položajih pred Stročjo vasjo nahajal zaščitni vod s 15 teritorialci, poveljnikom Jožetom Viherjem in ročnim minometalcem M57. Na drugi strani mesta, pri obratu Mura, pa je bil oddelek 2. posebnega voda z 11 teritorialci in poveljujočim Milanom Bolkovičem. Pri obrambi barikad je sodelovalo tudi 13 miličnikov. Ljutomer je bil takrat obkoljen s treh strani, saj so se deli enot JLA nahajali v Stročji vasi in Pristavi, del pa je prodiral iz smeri Cvena proti železniškemu prehodu v Ljutomeru. Zato je takoj po spopadu v mestu poveljnik

164 To skupino označujemo kot prvo bojno skupino JLA v obdobju od 1. do 4. julija 1991.

območja ukazal umik na pripravljeno rezervno poveljniško mesto¹⁶⁵. Ker je telefonska zveza na rezervnem poveljniškem mestu zelo slabo delovala, se je poveljnik območja še med spopadom sam vrnil v Ljutomer in nadaljeval vodenje enot na sedežu poveljstva.

Do spopada na železniškem prehodu v Ljutomeru, kjer so oviro predstavljali železniški vagoni, je prišlo 3. julija ob 5.35. Medsebojno obstreljevanje je trajalo več kot uro. Enota JLA je svojo namero o prodiranju skozi Ljutomer kmalu opustila in nadaljevala pot skozi Lukavce proti Križevcem. V Križevcih jih je v zasedi čakala druga skupina 2. posebnega voda s poveljnikom Vladom Kunčičem. Do spopada pa ni prišlo, ker je večje število civilistov, predvsem otrok, prišlo na cesto gledat tanke, zaradi česar je bila velika možnost, da pride do žrtev med civilnim prebivalstvom.

Na to območje je 7. PŠTO napotil več sil za okrepitev obrambe in preprečitev prodora JLA. V noči z 2. na 3. julij je našim enotam prišel na pomoč odred TO iz Slovenskih Konjic, ki sta ga sprejela pomočnik za zaledje, major Alojz Novak, in starejši vodnik 1. r., Alojz Filipič. Od sil, ki so bile na komunikacijah, je treba omeniti še protioklepno skupino 7. PŠTO in protioklepno skupino iz Murske Sobote ter posebni vod TO iz Lenarta s poveljnikom Stojanom Bračičem.

Po 6. uri so potekali intenzivni spopadi z nasprotnikom vse do Radenec. Naslednji spopad je bil pred oviro v naselju Bučočovci. Tam je bil odred TO iz Slovenskih Konjic, ki je organiziral protioklepno skupino za delovanje na nasprotnika. Pri tem ni bilo onespobljeno nobeno nasprotnikovo vozilo. Na tem območju je deloval tudi prvi vod 8. odreda TO s poveljnikom Zvonkom Ostercem iz Ljutomera, ki je istočasno streljal na nasprotnika, vendar brez večjega uspeha.

V naselju Stara nova vas so miličniki zajeli pet pripadnikov JLA iz oklepnega transporterja. Intenzivno delovanje enot TO in miličnikov po razvlečeni koloni JLA je trajalo do 11.50.

Kmalu zatem, ko so v Radencih pripadniki posebnega voda TO Lenart in protioklepne skupine 7. PŠTO ob 11.15 zaustavili¹⁶⁶ poveljniški oklepni transporter, ki je peljal naprej kot predhodnica, se je v Hrastju Moti ustavila tudi glavna bojna skupina in prešla v obrambo. Tu se je kasneje poškodoval in ostal tudi transportni helikopter Mi-8.

Zamisel poveljnika območja je bila:

- izvajati obrambo od meje z Republiko Hrvaško;
- s stalnim zasednim bojnim delovanjem, kombiniranim z oviranjem, oslabiti nasprotnika in mu prizadeti čim večje izgube;
- onemogočiti prodiranje nasprotnika proti Gornji Radgoni;
- onemogočiti deblokado mejnega prehoda v Gornji Radgoni;

165 Na poveljniškem mestu v Ljutomeru so bili takrat samo poveljnik, vodja pisarne in pet vezistov brez vsakršnega protioklepnega orožja.

166 S protioklepnimi sredstvi sta kupolo oklepnega transporterja zadela pripadnik in poveljnik posebnega voda TO Lenart. Na kupoli transporterja so imeli privezanega mrtvega vojaka (Dražnik 1991a).

- z vključevanjem rezerve zaustaviti nasprotnika in ga prisiliti k predaji ali vrnitvi na Hrvaško.

Zamisel poveljnika območja je bila v celoti realizirana. Tokrat nasprotnik ni prispel do Gornje Radgone in rešil bojne skupine polkovnika Popova iz blokade, kar je bil njegov cilj. Z velikim številom obrambnih položajev in pogumom, ki so ga pokazali pripadniki TO in miličniki, so vplivali na poslabšanje moralno-psihološkega stanja nasprotnika, ki je imel velike izgube v moštvu in materialno-tehničnih sredstvih. Različne oblike ovir, ki so bile narejene iz posek, palet opeke in drugih priročnih materialov, so omogočile uspešen in učinkovit način oviranja. Dobro sodelovanje z milico in civilno obrambo je pripomoglo k učinkoviti in racionalni obrambi ter večji varnosti civilnega prebivalstva.

Negativno stran so predstavljale težave s sistemom zvez. Tako npr. na rezervnem poveljniškem mestu območnega štaba TO ni delovala niti telefonska zveza. Preslabo poznavanje novega protioklepnega orožja je imelo za posledico slabšo uporabo in učinkovitost tega orožja. Bojno sodelovanje med sosednjimi enotami TO in milice v veliko primerih ni bilo vzpostavljeno. Enote, ki so bile dodeljene za pomoč od drugod, npr. odred TO iz Slovenskih Konjic, niso dovolj poznale terena, kar je zmanjševalo njihovo uporabo in bojno sposobnost.

Spopad v Gibini

Bojna skupina JLA, ki je delovala v pomožni smeri¹⁶⁷, je prodirala v smeri Železna gora–Martin na Muri–Gibina, kjer se je 2. julija ob 16.45 postavila v bojni razpored. Na območju Gibine se je takrat nahajal 4. vod odreda TO s poveljnikom Bojanom Hladnom in miličniki. Prišlo je do spopada, v katerem je bil tank, zadet z armbrustom, lažje poškodovan. Nasprotnik je napadel kombinirano, s tanki in pehoto. Tanke je zaustavila škarpa pred vasjo, medtem ko je nasprotnikova pehota poskusila skleniti obroč okrog voda TO, vendar se je ta pravočasno umaknil na naslednji položaj. Po tem spopadu, v katerem so bili močno poškodovani tudi civilni objekti, se je enota JLA umaknila v Štrigovo in pozno zvečer začela prodirati proti Banfiju, kjer je bila zaustavljena pri branjenih ovirah. Po tem spopadu je svoj prodor proti Sloveniji ustavila in se 3. julija ob 3.45 vrnila na mejni prehod pred Središčem ob Dravi.

Poveljnikova zamisel obrambe območja je bila:

- izvajati obrambo od meje z Republiko Hrvaško;
- z zaporednim zasednim bojnim delovanjem oslabiti nasprotnika;
- z uvajanjem rezerve ustaviti nasprotnika in ga prisiliti, da se vrne na Hrvaško.

Poveljnikova zamisel je bila v celoti realizirana. Nasprotnik se je zaradi izgub v moštvu in materialno-tehničnih sredstvih moral umakniti na Hrvaško. Pripadniki TO so pokazali velik pogum v boju z nasprotnikom, ki se je razvil v bojni razpored in

167 To je druga bojna skupina JLA v obdobju od 1. do 4. julija 1991. V njeni sestavi so bili na začetku poveljniški oklepni transporter, deset bojnih tankov, štiri oklepni transporterji in transporter BRDM-2.

napadel z oklepniki in pehoto. Nadaljevalo se je dobro sodelovanje z milico in civilno obrambo.

Spopad na Kogu

Tankovska četa¹⁶⁸, ki je nadaljevala aktivnosti 3. julija ob 4.50, je začela prodirati iz izhodišča v Središču ob Dravi, ob 5.30 premagala oviro pred Grabami in se usmerila proti Vitanu in Kogu. Ob 8. uri se je ustavila pri oviri pred Kogom in nato nadaljevala prodor proti Presiki. Zaradi ovire se je obrnila, iskala obhodne poti in se ob 11.30 spopadla s TO. Na tistem območju sta bila vod TO Ormož in posebni vod Ormož. Pomočnik poveljnika za operativne zadeve, major Aleksander Štampar, je iz treh prostovoljcev oblikoval protioklepno skupino, ki je pripravila zasedo. Ob 12.40 se je kolona JLA začela vračati proti izhodiščni točki. Pri tem je na Gomili pri Kogu s ceste zapeljal s planirno desko¹⁶⁹ opremljen tank, ki ga niso uspeli izvleči. V nadaljevanju je bojna skupina JLA razdejala več civilnih objektov v Hermancih, Gomili pri Kogu in Jastrebcih.

Zamisel poveljnika območja je bila v celoti realizirana. Nasprotnik ni realiziral svojega cilja, izgubil je tank in se vrnil na Hrvaško. K temu je pripomoglo psihofizično in moralno stanje v tankovski četi JLA, ki je bila udeležena v spopadih ves čas vojne in utrpela tudi izgube. Sodelovanje s civilnim prebivalstvom v KS Kog, ki se je pokazalo tudi pri oskrbi vojnih ujetnikov JLA po končanem spopadu, je bilo dobro.

Spopadi v Gornji Radgoni

Do torka, 2. julija, so v Gornji Radgoni potekale aktivnosti za odhod pripadnikov JLA z mejnega prehoda, pa tudi intenzivne priprave na blokado prehoda in oborožen spopad. 2. julija ob 7.30 so teritorialci dobili ukaz za najvišjo stopnjo bojne pripravljenosti. Vse enote z okoli 420 teritorialci so bile na položajih že tretji dan. Ob 14.30 je načelnik območnega štaba Mirko Rauter, ki je takrat vodil izpostavljeno poveljstvo v Gornji Radgoni, dobil ukaz za napad na enoto JLA, če se ta pred tem ne bi predala. Ukaz mu je posredoval poveljnik pokrajine podpolkovnik Milošević.

Radioamaterji v mestu so okoli 15. ure prestregli sporočilo polkovnika Popova po sredstvih zvez med oklepniki, ki se je glasilo: "Prvi cilj pod brezo". Pozneje je bilo jasno, da je bil mišljen cerkveni zvonik. Ob 16.15 se je začelo streljanje. Naše sile so udarile s položajem na grajskem bregu z ročnim minometalcem M57, zoljami in osami, vojaki JLA pa so streljali s topovi in mitraljezi po mestu. Takoj po začetku spopada se je oglasila sirena za letalsko nevarnost in nad mesto sta prileteli dve vojaški letali JLA, ki sta raketirali položaje in barikado na železniškem prehodu pri Avtoradgoni. Radgona je bila naenkrat v dimu in

168 To je tretja zaporedna bojna skupina JLA v obdobju od 1. do 4. julija 1991, s katero smo se soočili, čeprav gre za isti sestav kot pri drugi bojni skupini. Sestavljena je bila iz tankovske čete, glede na predhodne izgube pa je verjetno imela poveljniški in tri oklepne transporterje, osem tankov in oklepnik BRDM-2.

169 Na tank je s protioklepnim orožjem streljal Stanko Peserl, ni pa razjasnjeno, ali je posadka tank pred tem že zapustila. Tank se je potem vnel.

ognju. Slišalo se je pokanje orožja in tuljenje gasilskih siren. Spopad je trajal neprekinjeno do teme.

V njem je bil težje ranjen prostovoljec. Popolnoma je bil uničen cerkveni zvonik, na hribu sta zgoreli dve stanovanjski hiši. Okolica mejnega prehoda je bila razdejana. Koliko žrtev je bilo med pripadniki JLA, se ni nikoli izvedelo. Še pred večerom se je predalo celotno moštvo karavle v Gornji Radgoni. Napad nanjo so izvedli posebna enota milice in oba diverzantska voda TO iz Gornje Radgone. Tako je TO zopet prišla do svojih skladišč in se znebila nasprotnika za hrbtom. Ponoči z 2. na 3. julij je ponovno prišlo do premirja, vendar so teritorialci ostali na položajih.

Zavzetje karavle v Zgornjem Konjišču

Na območju Konjišča je deloval diverzantski vod iz Lenarta, ki mu je poveljeval stotnik Daniel Kovačič. Kot koordinator aktivnosti na tem območju je sodeloval major Vladimir Pravdič iz 7. PŠTO, ki je skupaj s predstavnikom milice vodil pogajanja o predaji karavle v Zgornjem Konjišču. Pri tem, da je prišlo do mirne predaje¹⁷⁰, je imel pomembno vlogo tudi poveljujoči JLA, zastavnik Jože Rotar. Prevoz ujetnikov v zbirni center je organizirala Postaja milice Lenart.

Zamisel poveljujočih ni bila v celoti realizirana, vendar lahko kljub temu te spopade v Gornji Radgoni štejemo za uspešne. Karavla v Gornji Radgoni se je predala, moralno-psihološko stanje enote JLA na mejnem prehodu je bilo vedno slabše in samo vprašanje časa je bilo, kdaj se bo predala. Dobro sodelovanje in koordinacija med TO, milico in t. i. civilno obrambo sta bili vzpostavljeni že pred spopadi, se nadaljevali med njimi in po njih. Bojevanje v Gornji Radgoni predstavlja primer organiziranja in izvajanja bojnih delovanj v mestu. Pomemben je tudi posreden učinek spopadov, saj so podobe razrušenih hiš in cerkve v Gornji Radgoni obkrožile ves svet in povečale simpatije mednarodne javnosti do Slovenije.

V spopadih v Gornji Radgoni so teritorialci in miličniki pokazali in dokazali veliko pripravljenost za oborožen boj. Ta spopad je dokončno prepričal pripadnike JLA, da ni druge rešitve kot predaja ali umik. Računali so lahko samo še na pomoč enot, ki so 2. julija začele prodirati preko meja Republike Slovenije. Ko pa tudi tem ni uspelo, so jih reševali s pogajanjem in dogovori, tako da je tudi polkovnik Popov 3. julija popoldne končno dočakal umik in se tako izognil predaji in zajetju. Odločitev o tem, da se lahko umakne z moštvom in tehniko, je bila sprejeta na višjem nivoju in območno poveljstvo na to ni imelo vpliva. Enota JLA je za sabo pustila razdejano mesto in izropan mejni prehod in brezcarinsko prodajalno, vendar je bil dosežen eden od večjih uspehov vojne v Sloveniji, osvoboditev mednarodnega mejnega prehoda Gornja Radgona.

170 Predalo se je 45 pripadnikov JLA (Dražnik 1991a).

Sklepna ocena

Osnovni cilj TO je bil dosežen, saj so bile poveljnikove zamisli realizirane. Nadzor nad celotnim območjem, vključno z državnimi mejami, so prevzele enote 73. ObmŠTO. Cilj je bil dosežen predvsem zaradi dobrega vodenja, poveljevanja in upoštevanja dejavnikov oboroženega boja. V največji možni meri sta se upoštevali pokritost celotnega območja z obrambnimi silami in preprečevanje presenečenj. S stalno iniciativo in velikim številom spopadov so enote TO zbijale moralo nasprotniku in dosegle končni uspeh. Za uspešnost je bila potrebna velika samostojnost enot pri izvajanju bojnega delovanja. Zagotavljanje nadzora nad območjem je zahtevalo racionalno in učinkovito organizacijo rezerve. Veliko prednost je za enote TO predstavljalo poznavanje ozemlja, kar je zagotavljalo uspešno izvajanje bojnega delovanja. Uspešno in dobro je bilo sodelovanje z milico in strukturami t. i. civilne obrambe, kar velja posebej za pomoč pri oviranju, prehrani, nastanitvi, zdravstveni oskrbi, prevozi in drugih oblikah zaledne zagotovitve. Sodelovanje in usklajevanje pa bi bilo možno še izboljšati.

Vpogled v nekatere elemente bojnega delovanja v osamosvojitveni vojni

Vodenje obrambnih sil na območju 73. ObmŠTO je bilo zelo zahtevno. Na tem območju je bila največje koncentracija bojno aktivnih enot JLA, za katere so bili značilni masovna uporaba težke sodobne oborožitve in bojne tehnike, velika gibljivost enot in hitrost delovanja, nagle in pogoste spremembe razmer na bojišču, vodenje bojnega delovanja podnevi in ponoči v vseh meteoroloških pogojih, občutne izgube v moštvu in materialno-tehničnih sredstvih ter možnost stalne uporabe orožja za množično uničevanje. Napadla so nas tudi bojna letala, ki so večkrat mitraljirala območje Gornje Radgona in dvakrat položaje TO v Kačurah pri Ljutomeru. TO se zaradi pomanjkanja potrebnih informacij ni mogla hitro in optimalno odločati.

V tako zahtevnih pogojih je bilo potrebno večje uporabiti sile TO. Toda pogoji za doseganje tega cilja so bili zelo težki. Pripadniki TO niso bili dovolj pripravljeni na oborožen spopad. Potrebno je bilo prebiti psihološko blokado. Poveljniki so bili postavljeni pred odločitve, ki bi lahko imele zaradi njihove napake velike družbene in psihološke posledice. Vsaka napaka bi se lahko plačala z življenjem. Popravnih izpitov v teh razmerah ni bilo.

Opremljenost z motornimi vozili in sredstvi zvez, zaledna zagotovitev, sodelovanje z milico in civilno obrambo, hitre spremembe vojaških razmer na bojišču in ostali dejavniki oboroženega odpora so pogojevali sistem vodenja in poveljevanja, ki je temeljil na sposobnosti samostojnega odločanja poveljnikov enot TO. Če poveljnik ali poveljujoči ni bil sposoben samostojnega odločanja, je prišlo do problemov. Zaupanje v poveljnike je bilo odvisno od razmer, v katerih je bila enota. Poveljniki, ki so se izkazali pri vodenju enot v bojnih situacijah, so uživali neomajno podporo podrejenih pripadnikov. Nekateri so pokazali tudi velik pogum v spopadih. Bili pa so tudi primeri, ko poveljnik ali poveljujoči

ni zmožgal opravljati svojih nalog, kar se je odrazilo v bojni pripravljenosti enote. V dveh primerih je bilo potrebno zamenjati poveljujočega.

Velik problem so predstavljala telekomunikacijska sredstva za prenos povelj podrejenim enotam. Uporabila so se lahko samo civilna sredstva zvez in kurirske zveze, ker drugih ni bilo. Enote in poveljstva TO so bile praktično brez najnujnejših sredstev zvez. To je veljalo tako za radijske zveze kot avtonomni sistem žičnih zvez. Nekoliko bolje je bilo samo, kar se tiče signalnih sredstev za potrebe signalnih zvez. Nadomestilo za avtonomne zveze so enote in poveljstva TO našla v uporabi PTT-zvez in zvez milice.

Dogodki na bojišču so zahtevali tudi nenehno kadrovsko prilagajanje. Med vojno se je številčna struktura v 73. ObmŠTO menjavala glede na intenziteto in naloge na posameznem območju. Prvi dan spopadov, 27. junija, je bila večina stalne sestave v Ormožu in pri enotah v Ljutomeru. Od 2. do 4. julija je bilo največ pripadnikov stalne sestave v Gornji Radgoni, medtem ko je v tem času bil na poveljstvu v Ljutomeru od stalne sestave v glavnem samo poveljnik območja, major Ljubo Dražnik. Ostali člani so namreč morali na terenu opravljati pomembne naloge, kot so prevzem orožja in minsko-eksplozivnih sredstev, sprejem enote TO iz Slovenskih Konjic, usposabljanje pripadnikov za ravnanje z novimi protiklepnimi sredstvi idr. Zasnova drugačne, racionalnejše in učinkovitejše organizacije enot TO na območju 73. ObmŠTO je rasla in se razvijala med vojno. Tako je bil 4. julija iz petih samostojnih vodov na območju Občine Ljutomer organiziran nov odred TO. Enako je bilo s petimi samostojnimi enotami na območju Občine Ormož. Na ta način je območno poveljstvo razpolagalo s šestimi odredi, kar je že zagotavljalo lažje neposredno poveljevanje, s tem pa odpravo izpostavljenih poveljstev v Ormožu in Gornji Radgoni.

Motiviranost za obrambo je imela velik pomen pri oblikovanju borcev TO. Položaj borca v bojnem stiku je mešanica nevarnosti, samozaupanja in pripravljenosti na poškodbe in smrt. Bojni stik odločilno resocializira ljudi in diferencira med njimi. Psihična bariera pri teritorialcih je bila na območju 73. ObmŠTO prebita po prvem spopadu v Ormožu. Pred njim je bilo med večino članov poveljstva in pripadnikov TO na območju 73. ObmŠTO prisotno prepričanje, da bo zmagal razum in da ne bo prišlo do streljanja. Pred streljanjem preveva vsakega borca cela vrsta občutkov, ki jih težko poimenuje¹⁷¹. Poveljnika območja je najbolj presenetila mirnost in zbranost pripadnikov TO pred samimi spopadi.

Linija vodenja in poveljevanja je bila spoštovana ves čas spopadov. To potrjuje tudi dejstvo, da na območju 73. ObmŠTO ni bilo nobenega spopada, ovire ali drugih bojnih obrambnih aktivnosti, ki jih ne bi načrtovalo ali odobrilo poveljstvo. Namen

171 Avtor prispevka (Dražnik op. u.) je takrat v vlogi poveljnika območja dobil ukaz, naj organizira neposredno obrambo Ljutomera pred oklepno enoto, ki je prodirala proti Ljutomeru. Obrambo je organiziral s 15 pripadniki TO, ki jih je razdelil na dve skupini z nalogo, da branita dostope do mesta. Oboroženi so bili z osebno oborožitvijo, trombloni in enim ročnim minometalcem M57. Vsi so se zavedali bojne premoči nasprotnika. V teh trenutkih nas je preveval močan občutek medsebojnega zaupanja. In občutki poveljujočega? V začetku strah, samoizpraševanje, potem pa jeza z odločenostjo, da bo naloga obraniti Ljutomer v vsakem primeru opravljena.

poveljevanja, tj. izpolniti ukaz nadrejenega poveljstva z nalogo braniti prostor 73. ObmŠTO pred prodori JLA, je bil v celoti realiziran. Kljub temu da je nasprotnik razpolagal s tanki, moderno oborožitvijo in je po ognjeni moči zdaleč presegal možnosti TO na tem območju, je obrambnim silam na območju 73. ObmŠTO uspelo zaustaviti šest od sedmih oklepnih bojnih skupin, ki so prodirale preko tega območja, in blokirati oklepno enoto na mejnem prehodu Gornja Radgona. Posledice za prebivalstvo in naselja bi bile veliko hujše, če bi agresorske enote JLA prodrle globlje v notranjost.

O uspešnosti delovanja enot TO in intenziteti spopadov na območju 73. ObmŠTO govori tudi razmerje izgub med JLA in TO. JLA je imela uničenih in poškodovanih pet bojnih tankov in samohodno haubico, pet oklopnih transporterjev, devet tovornjakov, eno cisterno in pet terenskih vozil. Natančnega števila mrtvih in ranjenih tudi iz virov JLA ni možno razbrati. Vse pa je treba obžalovati. TO je v času spopadov zajela dva bojna tanka, tri oklopne transporterje, tovornjak, avtocisterno, sanitetno vozilo in helikopter Mi-8. Vsa ta uporabna bojna sredstva in vozila, razen helikopterja, so bila kasneje vključena v sestav TO. Med teritorialci je bilo sedem ranjenih. Življenje pa sta izgubila dva civilista, tudi zaradi prekomerne uporabe sile JLA.

Uspeh obrambnih sil je odraz poguma in pripravljenosti pripadnikov, da branijo svoj dom, pa tudi odraz neposrednega in dobrega sodelovanja s prebivalstvom, oblastnimi organi, milico, delovnimi organizacijami in drugimi. Na zavest pripadnikov TO o moralni upravičenosti obrambe so vplivali vrednoti obramba domovine in varnost lastnih domov, zavest, da gre za pravično stvar, in spoštovanje odločitve slovenskega naroda, sprejete na plebiscitu.

Zaključek

Prispevek je vojaško-analitični pogled na delovanje TO in ostalih obrambnih sil na območju 73. ObmŠTO v času osamosvojitvene vojne in analiza organizacije ter delovanja TO na tem območju. Zato so takratne razmere predstavljene tako, da kronološkemu opisu dogajanja glede na cilje obravnave ali raziskave sledi analiza, ki odgovarja na vprašanja kje, kdaj, kdo, kako in zakaj je razvoj dogodkov bil takšen, kot je. Pri tem vseh podrobnosti ni bilo možno izpostaviti, kar ne pomeni, da niso bile pomembne. Izkušnje na tem območju so bile v marsičem specifične in ekstremne v slovenskem prostoru. Za tiste, ki bodo tudi v prihodnje raziskovali in proučevali to, za slovensko zgodovino specifično obdobje, je v prilogi navedena tudi dokumentacija, ki je bila uporabljena pri pisanju tega prispevka.

Viri:

- 32. K JLA, 1991a. Operativni dnevnik od 25. 6. do 4. 7. 1991.
- 32. K JLA, 1991b. Radna karta komandanta 32. K od 27. 6. do 29. 6. 1991.
- 32. K JLA, 1991c. Radna karta komandanta 32. K od 2. 7. do 3. 7. 1991.
- 73. ObmŠTO, 1991. Dnevno operativno poročilo 73. ObmŠTO za 7. PŠTO za 26. junij 1991.

- 73. ObmŠTO, 1991. Zaključki iz analize vojne na območju Prlekije na posvetu s poveljniki enot na območju 73. Obm. ŠTO z dne 5. 8. 1991.
- 73. ObmŠTO, 1991. Zaključki iz ponovne analize s poveljniki z dne 27. 8. 1992.
- Dražnik, Ljubomir, 1991a. Zapiski dogajanj v službenem zvezku.
- Dražnik, Ljubomir, 1991b. Pregled enot in števila oseb po občinah.
- Dražnik, Ljubomir, 2003. Problemi poveljevanja v junijsko-julijski vojni 1991 v Sloveniji. Specialistična naloga. Ljubljana: FDV.
- Dražnik, Ljubomir, 2003. Ustna pričevanja udeležencev spopadov.
- Marjanovič, Mladen, 1991. Žrtve na ratnom zadatku. V: Narodna armija, 10. 7. 1991, str. 22.
- Popov, Berislav, 1996. Započeo sam rat u Jugoslaviji. V: NIN, št. 2356, str. 51–58.
- Vojnoizdavački zavod, 1981. Vojni leksikon. Beograd: Vojnoizdavački zavod.

PREGLED URADNIH DOKUMENTOV

iz arhiva 73. ObmŠTO na MORS-u

- Opisi spopadov, ki so jih pripravili poveljniki enot, ki so vodili spopade v Ormožu, Kačurah, Gornji Radgoni, Gibini, Banfiju, Bajzeku, Presiki, Pristavi, Ljutomeru in Radencih.
- Poročilo 73. ObmŠTO o uporabi protioklepnega orožja v času vojne, št. 2-804-03/ 248 z dne 4. 7. 1991.
- Poročilo o aktivnostih Sekretariata za obrambo Občine Ormož v obdobju agresije, št. 851/38 z dne 1. 8. 1991.
- Poročilo IS SO Gornja Radgona o aktivnostih v obdobju agresije, št. 801/23 z dne 20. 3. 1992.
- Poročilo o aktivnostih Odseka za obrambo Občine Ljutomer v obdobju agresije, št. 800 z dne 5. 11. 1993.
- Redna dnevna poročila 73. ObmŠTO v času vojne, št. 804-03/52–62.

Miran Fišer

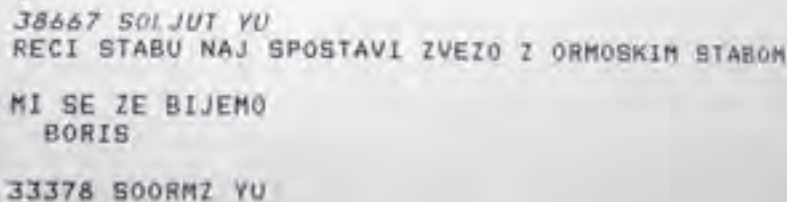
Dogajanje na območju Občine Ormož v osamosvojitveni vojni

Uvod

Medtem ko smo se junija 1991 po vsej Sloveniji pripravljali na praznovanje razglasitve osamosvojitve Republike Slovenije, so pripadniki obrambnih in varnostnih sil pospešeno načrtovali obrambo svojega območja odgovornosti in se urili v vojaških postopkih in varnostnih nalogah. Tudi območje nekdanje Občine Ormož ni bilo izvzeto. Ko so se v Ormožu pripravljali, da bodo s prireditvijo »Zaplešimo v samostojno Slovenijo« vstopili v novo obdobje, so bili miličniki pripravljeni za postavitev t. i. 8. mejne kontrolne točke (MKT) v obmejnem območju med Slovenijo in Hrvaško. Tudi pripadniki TO z območja Občine Ormož, skupaj 46, so že opravljali naloge pri varovanju 710. UC Pekre (7. PŠTO, 1991).

Med prvimi v Ormožu je bil na svoje obrambne naloge na mirnodobnem sedežu pripravljen občinski upravni organ za obrambne zadeve (UO OZ), ki ga je vodil Bojan Rajh, diplomirani obramboslovec. Zaposleni so v skladu z načrti skrbeli za uresničevanje odgovornosti Občine Ormož za TO in CZ in usklajevali delovanje z drugimi upravnimi organi za izpolnjevanje obrambnih nalog. Glede na razmere, v katerih so delovali, je bilo težišče na mobilizacijskem področju, izpolnjevanju vojaške in materialne obveznosti državljanov in na organizaciji in izvajanju ukrepov iz načrta pripravljenosti ter na opravljanju nalog za zagotavljanje upravnih zvez na območju Občine Ormož. Zaposleni na UO OZ so si prizadevali zagotoviti delovanje kurirske službe.

Enota upravnih zvez je zagotavljala delovanje upravnih zvez, kriptografsko zavarovanje in prenašanje zaupnih podatkov med občinskimi in državnimi organi oblasti. Prav tako so zagotavljali usklajeno delovanje radijskih in drugih zvez na območju ormoške občine. Za pripravljenost in delovanje voda upravnih zvez v občini je s posebnim čutom za stroko in ljudi skrbel Boris Verbančič.

38667 SOLJUT YU
RECI STABU NAJ SPOSTAVI ZVEZO Z ORMOSKIM STABOM
MI SE ZE BIJEMO
BORIS
33378 SOORMZ YU

V telegramu, ki ga je 27. junija poslal v Ljutomer, Boris Verbančič sporoča, da se v Ormožu že "bijemo". (Arhiv: OZVVS Ormož)

V senci priprav na proslavljanje osamosvojitve je potekala mobilizacija enot TO v Občini Ormož. 24. junija 1991 od 20. ure naprej so kurirji UO OZ Ormož začeli vročati vpoklice pripadnikom enot TO. Do jutra 25. junija 1991 se je na vpoklic odzvalo 93,5 odstotka vojaških obveznikov. Čez noč je bilo pod orožjem 129 od 138 vpoklicanih vojaških obveznikov in osem motornih vozil. Pripadniki enot TO so se zbrali na mobilizacijskih mestih na Hardeku, Središču ob Dravi, Ormožu in v Veliki Nedelji (73. ObmŠTO, 1991a). Pripadniki kurirske službe so odgovorno opravili svojo nalogo in vročili vpoklice vojaškim obveznikom TO in obveznikom materialne oskrbe za potrebe enot TO. Delo pripadnikov kurirske službe je potekalo ponoči ne glede na vremenske pogoje in druge nevarnosti. Z zavzetostjo, odličnim poznavanjem krajevnih skupnostih in vojaških obveznikov so vročili večino pozivov in zagotovili visok odstotek odziva in popolnitev enot TO (Fišer v Kočevar, 2011).

Obrambne in varnostne sile v Občini Ormož na začetku osamosvojitvene vojne

Čeprav je bil konec maja 1991 tudi formalno ukinjen OŠTO Ormož, je v Ormožu delovala skupina častnikov in podčastnikov z namenom, da usklajuje delovanje enot TO na območju Občine Ormož, ki so bile podrejene 73. ObmŠTO Ljutomer. Vpoklicanih je bilo 17 pripadnikov, na poveljniškem mestu pa se jih je javilo 16. Ti so med vojno skrbeli za enote na terenu, poročali na poveljniško mesto 73. ObmŠTO, usklajevali potrebe enot TO z UO LO Ormož in skrbeli za kadrovsko popolnjevanje enot. Vojni štab TO Ormož, kot so ga imenovali, je skrbel tudi za bojno zavarovanje sedeža Občine Ormož. Skupina je delovala pod vodstvom vodnika 1. r. Boža Jauševca na mirnodobnem sedežu nekdanjega občinskega štaba TO v Ormožu.

Diverzantski vod TO Ormož

Diverzantski vod TO Ormož je v OŠTO Ormož deloval kot samostojna enota in ves čas od ustanovitve dosegal zelo dobre rezultate na področju usposabljanja in pripravljenosti. Pripadniki enote so se usposabljali za oviranje hitrega napredovanja nasprotnika z inženirskimi sredstvi ob uporabi diverzantske taktike. V enoto so bili razporejeni obvezniki iz celotne občine, saj je bilo potrebno upoštevati poklicna znanja pripadnikov s področja gradbeništva in njihovo usposobljenost za vojaško inženirstvo.

Neposredno pred vojno je diverzantski vod dobival vse več splošnih vojaških nalog, ki jih je bilo treba opraviti tudi izven območja občine. To je kazalo na uresničevanje nove organiziranosti TO v Sloveniji po oblikovanju območnih štabov in ukinitvi občinskih štabov TO. Maja 1991 je bil diverzantski vod Ormož poslan v Malečnik, kjer je deloval kot intervencijska enota za bojno zavarovanje pomembnih objektov na pokrajinski ravni. Ko so se razmere umirile, se je vod vrnil v Ormož, kjer je nadaljeval z usposabljanjem in urjenjem.

Že prvi dan bojov v Ormožu, tj. 27. junija 1991, je diverzantski vod dobil nalogo,

da naj okrepi barikado v središču Ormoža pri blagovnici Tima in jo opremi z minami, nato pa naj okrepi še sile TO, ki so branile most čez Dravo in širše območje mesta Ormož pred napadi z južne strani. Po prodoru sil JLA iz smeri Središča ob Dravi se je vod premaknil na nove položaje. Zavzel je središče mesta pri Timi z nalogo, da prepreči preboj nasprotnika proti železniški postaji in na most.

Diverzantskemu vodu so bili po odhodu JLA iz mesta dodeljeni novi položaji in naloge za bojno delovanje v primeru napada nasprotnika na Ormož. Pripadniki voda so opravljali redne obhode območja, varovali križišča in središče Ormoža. Diverzantski vod je bil pri izvajanju rednih nalog v vlogi protidesantne enote. V njegovi sestavi je delovala ekipa, ki je v sodelovanju s pripadniki drugih enot TO odstranila vse protioklepne mine z barikad v središču mesta.

Mobilizacijsko zbirališče diverzantskega voda TO Ormož je bilo na Hardeku, popolnjen je bil s 17 pripadniki, ki so se 100-odstotno odzvali na vpoklic. Za delovanje so imeli na voljo eno vozilo. Enoto je med vojno vodil poročnik Darko Kosi. Opravila je vse dodeljene naloge, in to brez mrtvih ali ranjenih.

Posebni vod TO Ormož

Predhodnik posebnega voda¹⁷² je bil protidiverzantski vod TO Ormož, ki je od ustanovitve deloval kot samostojna enota OŠTO Ormož, namenjena za posebne naloge v boju proti diverzantom in drugim silam za specialno vojskovanje. Občinski štab TO je posvečal posebno pozornost izboru kadra za to enoto, ki je moral poleg izpolnjevanja vojaških strokovnih kriterijev zadostiti tudi posebnim zahtevam. Glede na mobilizacijske zahteve se je morala enota mobilizirati v štirih urah in biti pripravljena na delovanje. Ves čas delovanja je vod dosegal vse norme in deloval kot ena najboljših enot OŠTO Ormož, zato so pripadniki že novembra 1990 zadolžili osebno orožje in strelivo, ki so ga vse do vojne hranili doma.

Mobilizacijsko mesto posebnega voda je bilo na Hardeku, popolnjen pa je bil z 29 pripadniki in tremi vozil. Vodu je ves čas poveljeval kapetan Ivan Kuharič, njegov namestnik je pred vojno postal poročnik Milan Korotaj. Odziv na mobilizacijski vpoklic pripadnikov voda je bil 86,2-odstoten. Neposredno pred vojno je bila enota večkrat na usposabljanju in je varovala pomembne objekte v občini. Varovala je tudi 710. UC Pekre med posredovanjem oklepnih enot JLA, sodelovala pri zavarovanju letališča Maribor in bila v pripravljenosti kot intervencijska enota 7. PŠTO Maribor.

Med vojno je vod branil Ormož, pri čemer se je spopadel z enotami JLA, ki so prebijale barikado na mostu. Pripadniki voda so uskladili postavitev barikade na mostu in jo branili. Poveljnik voda se je v spremstvu komandirja postaje milice iz Ormoža in

172 V našem prispevku v nadaljevanju uporabljamo naziv, ki se je takrat uradno uporabljal za enoto TO, tj. T-7428/11 oz. posebni vod. Med pripadniki se je bolj uveljavil naziv protidiverzantski vod ali skrajšano PDV.

pripadnikov 73. ObmŠTO na mostu pri barikadi pogajal z oficirji JLA in oklepni enoti ni dovolil prehoda preko mostu.

Po ustavitvi bojne skupine JLA na reki Dravi se je posebni vod premaknil k zapornicam na Ormoškem jezeru in zavaroval levi bok obrambe Ormoža. Pripadniki voda so intervenirali tudi v rajonu Pušenci, da bi okrepili varovanje barikade na železniškem prehodu. Ker se je kolona JLA že prebila, so se vrnili k obrambi širšega ormoškega območja. Kasneje je bila enota poslana na območje Kog–Gomila pri Kogu. Enota je opravila vse dodeljene naloge brez žrtev. Izgubila je motorno vozilo, ki je zgorelo v barikadi na ormoškem mostu.

Oklepna enota JLA v spremljavi helikopterja pred barikado na ormoškem mostu (Foto: Štefan Hozyan)

Ostanki neprebite barikade na mostu v Ormožu (Foto: Štefan Hozyan)

Vod TO Ormož

Območje razmestitve voda TO Ormož je bilo pri ribiškem domu v Ormožu. Popolnjen je bil s 25 pripadniki in enim vozilom, poveljnik voda je bil poročnik Vinko Štefančič, namestnik pa poročnik Emil Škrinjar.

Vod je od ustanovitve deloval v sestavi čete TO KS Ormož. Pred vojno je bil popolnjen s pripadniki prištabnih enot razpuščenega OŠTO Ormož. Pred vojno je že bil na usposabljanjih, med pripravami na plebiscit pa je bil v vlogi intervencijske enote.

Med vojno je bil vod 88-odstotno popolnjen, od 25 vojaških obveznikov po formaciji se jih je na vpoklic odzvalo 22. Za delovanje so imeli na voljo eno motorno vozilo. Vod je zavzel obrambne položaje na območju Frankovec in Huma, kjer je vzpostavil obrambo komunikacije Središče ob Dravi–Ormož. V območje odgovornosti voda TO Ormož je 27. junija iz smeri Središča prodrla oklepna enota JLA, obvladala barikado in nadaljevala pot v smeri Ormoža, saj branitelji niso bili opremljeni s protioklepnim orožjem. Po stiku z nasprotnikom se je enota ponovno zbrala in se angažirala pri obrambi širšega območja Ormoža. Kasneje je bila poslana na območje Kog–Gomila pri Kogu. Enota v vojni ni utrpela izgub.

Slika, ki je obkrožila svet, branilcem Ormoža in drugim pa dala vedeti, da smo v vojaškem spopadu. (Video arhiv: RTV SLO)

Tankovska enota JLA v središču Ormoža (Foto: Štefan Hozyan)

Vod TO Središče

Vod TO Središče je bil popolnjen s 25 pripadniki in enim vozilom. Bil je brez formacijskega poveljnika, saj ga je maja pred angažiranjem v Pekrah nekdanji komandant OŠTO Ormož odslovil, ker ni hotel sprejeti bojne naloge tik pred odhodom na varovanje širšega območja Pekar. Vod je prevzel vodnik Jožef Črček, poveljnik 1. oddelka. Med vojno je bil poveljnik enote poročnik Jožef Zadavec, za njegovega namestnika pa je bil imenovan poročnik Franc Šek. Odziv pripadnikov voda na vpoklic je bil 100-odstoten.

Vod je bil ustanovljen kot enota v sestavi čete TO KS Miklavž. Pred vojno je bil večkrat na usposabljanju in v vlogi intervencijske enote na območju Občine Ormož in Vzhodnoštajerske pokrajine. Njegovo mobilizacijsko mesto je bilo v gasilskem domu v Središču ob Dravi, za obrambo Slovenije pa se je javilo vseh 25 pripadnikov voda.

Vod TO Središče je med vojno zavzel položaje za obrambo smeri Čakovec–Trnovec–Središče ob Dravi s težiščem na obrambi barikade na mostu. Na mostu na meji z Republiko Hrvaško je vod TO Središče branil barikado, sestavljeno iz treh tovornjakov. Oklepna enota JLA je prebila barikado na mostu čez potok Trnovec predvsem zaradi pomanjkanja protioklepnih sredstev, s katerimi bi vod branil barikado. Po stiku z nasprotnikom na meji se je vod umaknil v notranjost območja odgovornosti, kjer je obrambno deloval na komunikacijah. Vod je opravil vse ostale dodeljene naloge in v času delovanja ni utrpel izgub.

Vod TO Velika Nedelja

Vod TO Velika Nedelja je bil nameščen v gasilskem domu v Veliki Nedelji s 24 pripadniki in enim vozilom, poveljnik je bil poročnik Stanko Zamuda, namestnik pa poročnik Francišek Raušl. Popolnitev je bila 96-odstotna.

Vod TO Velika Nedelja je bil ustanovljen kot enota v sestavi čete TO KS Ormož. V času priprav na osamosvojitve je enota opravila več usposabljanj in bila angažirana pri zavarovanju pomembnih objektov na območju Občine Ormož.

V vojni za Slovenijo je bil vod TO Velika Nedelja skupaj s posebnim vodom TO Ormož angažiran v glavni smeri obrambe Ormoža. Z dvema oddelkoma je zasedel obrambne položaje na območju vinske kleti z nalogo braniti most in varovati širše območje, en oddelek pa je bil rezerva posebnega voda. Pripadniki voda TO Velika Nedelja so skrbeli za pretok prometa na mostu, dokler je bilo možno, po popolni zaporu mostu pa so zavzeli obrambne položaje in se angažirali v boju. Vod TO Velika Nedelja je med vojno opravil vse dodeljene naloge in ni utrpel izgub.

Postaja milice Ormož

Med vojno je v Občini Ormož opravljala pomembne naloge tudi Postaja milice Ormož, ki je takrat skupaj z rezervnimi pripadniki štela 80 miličnikov. Pod poveljstvom inšpektorja Jurija Fermeta, ormoškega komandirja, so bili tudi miličniki, ki so bili doma iz Ormoža, a se niso mogli javiti v svoje enote drugod po Sloveniji. Za pomoč pri delu sta bila ormoškemu komandirju dodeljena tudi dva oddelka posebne enote milice UNZ Maribor (OZRVS Ormož 1992, Ferme v Kočevar, 2011, str. 1).

Naloge milice med osamosvojitveno vojno so bile varovanje ljudi in premoženja, tesno sodelovanje z občani in središče za zbiranje vseh vrst informacij s terena. Milica je bila glavni izvajalec preventivnih ukrepov, kot so obveščanje ljudi, aktiviranje alarmov, organiziranje cestnih obvozov in koordinacija ukrepanja. Dajala je pobude in sodelovala pri postavljanju cestnih in železniških ovir in barikad. Stalno je operativno pokrivala pomembne komunikacije, zlasti v Ormožu, Središču ob Dravi in njuni okolici. Dokumentirala je delovanje JLA na ormoškem območju. Varovala je lastne objekte in tesno sodelovala z vodstvom občine, oddelkom za obrambne zadeve, vodstvom Narodne in Civilne zaščite ter s centrom za obveščanje. Nudila je pomoč pripadnikom Narodne zaščite pri usmerjanju in delitvi orožja. Tesno je sodelovala tudi z radioamaterji, ki so zelo dobro pokrivali Občino Ormož, pa tudi širšo okolico (Ferme v Kočevar, 2011, str. 15–16).

Obsežno je bilo sodelovanje s pripadniki in enotami TO. Pripadniki milice so bili udeleženi v pogajanjih s pripadniki JLA v Središču ob Dravi in na mostu v Ormožu. Ena od nalog pa je bila tudi nudenje pomoči pobeglim vojakom iz JLA in delo z vojnimi ujetniki (prav tam).

Med uspehi milice lahko navedemo, da je v Ormožu v sodelovanju z občani, oboroženimi strukturami in občinsko politiko uspela ustaviti JLA pri pohodu na Republiko Slovenijo, ji zadati poraz in ji dokazati, da ni neustavljiva. Uspeh je bil dosežen brez človeških žrtev, brez večjih telesnih poškodb pripadnikov obrambno-varnostnih struktur

in občanov. Med rezervnimi in aktivnimi miličniki je bilo zaznati izredno veliko stopnjo pripravljenosti in predanosti delu. Pri tem so pripadnikom milice veliko pomagali občani, delovne organizacije, Rdeči križ in podjetja (Ferme v Kočevar, 2011, str. 16–17).

Kronologija dogodkov med osamosvojitveno vojno

Sreda, 26. junija 1991

26. junija 1991 so v bližini občinske stavbe na posebni slovesnosti ob razglasitvi slovenske samostojnosti posadili spominsko lipo. V popoldanskih urah so Ormož in Središče ob Dravi v nizkem letu preletela jugoslovanska vojaška letala.

Na območju Občine Ormož se je začela mobilizacija enot TO, in sicer diverzantskega in posebnega voda ter vodov Ormož, Središče in Velika Nedelja. Poveljniki mobiliziranih enot so poskrbeli, da se je začelo informiranje o nastalih razmerah in nalogah enot, pripadniki pa so bili angažirani tudi pri zavarovanju pomembnih objektov in bili v pripravljenosti (73. ObmŠTO, 1991b).

Četrtek, 27. junija 1991

Že zgodaj zjutraj so pripadniki ormoških enot TO odšli na položaje, kjer so vzpostavili obrambo glavnih smeri možnega prodiranja nasprotnika iz Varaždina proti mostu pred Ormožem in iz smeri Varaždin–Nedelišče–Trnovec–Središče ob Dravi–Ormož. Smeri prihoda JLA so zavarovali tako, da so vod Središče razmestili na meji v Središču ob Dravi, vod Ormož in diverzantski vod na širše ormoško območje za blokiranje komunikacij, posebni vod in vod Velika Nedelja pa sta bila angažirana na težišču delovanja obrambnih sil v Ormožu, tj. pri zavarovanju mosta (OZRVS Ormož, 1992, Štampar).

V zgodnjih jutranjih urah se je posebni vod premaknil z mobilizacijskega zbirališča v širši rajon Ormož, vendar le za kratek čas. Zjutraj ob 4.05 je poveljnik voda, kapetan Ivan Kuharič, dobil od 73. ObmŠTO ukaz za premik na položaje pri železniški postaji Ormož, kjer se je pripravil na varovanje mosta čez Dravo. Posebnemu vodu se je na položajih pridružil vod Velika Nedelja, ki je z dvema oddelkoma zavzel položaje na hribu okrog vinske kleti s ciljem, da obrani most in varuje rajon razmestitve s hrbtni strani, en oddelek pa je bil rezerva posebnega voda, ki je bil razmeščen na prvi liniji pri mostu.

Poveljnik posebnega voda je oblikoval izvidniško skupino za opazovanje v smeri proti Vratnemu in pridobivanje podatkov z območja Hrvaške o premikih ali drugih aktivnostih JLA (OZRVS Ormož, 1992, Kuharič). Veliko podatkov o premikih JLA pa jim je posredovala tudi milica.

8. mejno kontrolno točko (8. MKT) na meji med Slovenijo in Hrvaško na regionalni cesti Ormož–Čakovec v Središču ob Dravi so varovali miličniki z ormoške postaje, vzpostavljena pa je bila ob razglasitvi samostojnosti 25. junija 1991. Miličnikom v Središču ob Dravi sta 27. junija ob 5. uri prispela na pomoč dva oddelka posebne enote milice UNZ Maribor. Mejno kontrolno točko v Središču ob Dravi je tako varovalo 25 miličnikov, ki so imeli dve raketi za protioklepni boj (Ferme, 2010).

Ko je milica dobila od hrvaških kolegov informacijo, da je iz varaždinske vojašnice odpeljala kolona JLA, ki naj bi zasedla 8. MKT v Središču ob Dravi, se je začelo organiziranje blokade na regionalni cesti ob meji z Republiko Hrvaško v Središču ob Dravi (Ferme, 2010). Na meji s Hrvaško je bila postavljena barikada iz treh tovornjakov, tj. dveh kamionov, polnih gramoza, in vlačilca iz Tovarne sladkorja Ormož, naloženega s sladkorjem. Barikado in območje ob republiški meji je zavaroval vod Središče ob Dravi s 25 pripadniki. Bil pa je brez učinkovitih protioklepnih sredstev, ki jih je v TO nasploh primanjkovalo (Kočevar, 2011).

Oklepna enota JLA, ki se je premikala proti Središču ob Dravi, je bila veliko premočna za vod TO v obrambi barikade, zato so se pripadniki voda TO Središče umaknili.

V Ormožu je imel poveljnik posebnega voda, kapetan Kuharič, za zaporo mostu na Dravi v pripravljenosti dva težka gradbena stroja (ULT). Enega je postavil na most in zaprl vozni pas, promet pa je potekal po drugem pasu do 10. ure, ko je prejel ukaz za postavitev popolne barikade, da bi silam JLA preprečila prehod čez most. Kapetan Kuharič je na svojo odgovornost postavil v barikado tudi druga vozila, ki so v tistem trenutku pripeljala na most. Tako so bili v barikadi tovornjak FAP s prikolico, tovornjak z dvigalom, vlačilec poljske registracije, naložen s surovimi kožami, tovornjak TAM, naložen z opeko, dodatno pa je prispel še en ULT iz Tovarne sladkorja Ormož. V barikadi je ostalo tudi vozilo, ki ga je uporabljal posebni vod za izvidniške naloge (OZRVS Ormož, 1992, Kuharič).

Barikado pa so predstavljali tudi tovorni vagoni, postavljeni na železniškem prehodu v Ormožu.

Kolona tankov in drugih vozil JLA je do ormoškega mostu prispela okoli 11. ure. Na mostu je kolona tankov naletela na barikado, ki so jo postavili pripadniki TO s pomočjo delavcev Tovarne sladkorja Ormož. Barikado so fizično varovali pripadniki TO. Prišlo je do več pogajanj med predstavniki JLA, milice in TO, ki so trajala do 12.15. Med slovenskimi pogajalci so bili komandir postaje milice Jurij Ferme, major Aleksander Štampar in kapetan 1. r. Branko Bratkovič iz 73. ObmŠTO in kapetan Ivan Kuharič.

Predstavniki JLA so zahtevali prost prehod preko mostu. Oficir JLA je od komandirja Postaje milice Ormož Fermeta zahteval, naj uredi, da bo enota JLA prečkala most. Ko ni uspel, je začel z grožnjami in psihološkim pritiskom na pripadnike TO in miličnike, ki so pri zapornicah na železniški progi v Ormožu preprečevali dostop nepoklicanim osebam do mostu. Za okrepitev obrambe Ormoža sta bila napotena tudi dva voda TO iz Ljutomera, s katerima je bil pripadnik stalne sestave, major Alojz Novak, iz 73. ObmŠTO. Sledili so preleti in kroženje vojaškega reaktivnega letala tik nad mostom in kroženje vojaškega helikopterja nad položaji TO. Iz letal so metali tiskane letake s pozivom k sodelovanju z JLA in opustitvi oboroženega odpora ter z grožnjo za odločno oboroženo posredovanje. Ko JLA s takšnim početjem ni dosegla umika barikade, so jo začeli odstranjevati s tanki. Na slovenski strani so bili pripravljene uporabiti strelno orožje, ko bi tank JLA prebil tretje vozilo v barikadi ali premagal barikado. Ko je tank na mostu začel prebijati barikado, so pripadniki TO začeli streljati proti njemu s protioklepnim orožjem, vendar ga niso zadeli.

Prišlo je tudi do medsebojnega obstreljevanja s pehotnim orožjem.

Pripadniki JLA so nekaj minut po 13.30 začeli s tanki obstreljevati barikado, položaje ob njej in bližnjo okolico. Pri tem so poškodovali ormoško klet in Grivčevo gostilno. Granate JLA so zadele in močno poškodovale tudi ormoški grajski stolp. Pripadniki TO so ostali na položajih pred barikado vse do začetka obstreljevanja s tankovskimi granatami. V neposredni bližini železniške proge, na magistralni cesti, so bili miličniki, ki so množici radovednežev preprečevali dostop na nevarno območje ob mostu. Po začetku streljanja je sledil umik pripadnikov TO in milice, saj so bili preveč izpostavljeni. Tankovski izstrelki so na mostu zadeli vozila, ki so se vnela, zaradi česar je nastala gosta dimna zavesa, skozi katero so se pripadniki JLA skušali prebiti s tanki in zaobiti s pehoto, vendar je bila ovira nepremagljiva.

Ker koloni JLA ni uspel preboj preko mosta v Ormožu, je JLA poslala ustavljenim silam na pomoč novo kolono oklepnih vozil po cesti Varaždin–Trnovec–Središče ob Dravi–Ormož, da bi iz notranjosti slovenskega ozemlja razbila blokado in enote TO, ki so branile ormoški most, in omogočila prehod zaustavljeni koloni JLA.

Ob 12.20 je vojaška kolona oklepnih vozil dosegla mejo v Središču ob Dravi, ob 12.55 so s tanki razrinili tovorna vozila v barikadi na meji in nadaljevali z vožnjo proti mejni kontrolni točki, kjer je bila na prehodu čez železniško progo druga barikada, ki so jo obvozili čez polje in železniški nasip. Na poti proti Ormožu so tanki premagali barikade pod Humom in na železniškem prehodu v Pušencih, kjer so prevrnili železniški vagon, nato pa s ceste v jarek odrinili še težka traktorja s prikolicama, last Kmetijskega kombinata Jeruzalem. V Ormož so prispeli okoli 15.50.

Zvoki močnih motorjev oklepnikov in dim, ki so ga namenoma spuščali iz tankov, so še dodatno obremenjevali razmere v mestu, vendar so branitelji, pripadniki TO in milice¹⁷³ ostali na položajih. Kolona tankov se je poskusila prebiti do ormoškega mostu, vendar ji to zaradi dobro postavljene barikade v klancu v bližini blagovnice Tima ni uspelo. Pri poskusu odstranitve barikade je prišlo do obstreljevanja, v katerem je bil ranjen pripadnik JLA. Med prihodom kolone v Ormož je bilo na mestnih ulicah veliko ljudi¹⁷⁴. Vojska je s tankovskimi mitraljezi streljala v bližnje stavbe, tako da so na okoliških hišah in trgovinah popokale šipe. Pripadnik 73. ObmŠTO, kapetan 1. r. Bratkovič, je s protioklepnim orožjem streljal na tank in ga zadel, vendar tank ni bil onеспособljen.

Preden je JLA zapustila mesto, je iz objestnosti s tankom streljala na tovorno vozilo v barikadi in ga poškodovala. Ob 19. uri se je začela umikati iz Ormoža kolona tankov JLA, ki se je po neuspelem poskusu deblokade ormoškega mostu odpeljala proti

173 V tistem času so stavbo Postaje milice Ormož pomagali varovati miličniki oddelka posebne enote milice UNZ Maribor, ki so prišli na pomoč s Postaje milice Ptuj (Ferre v Kočever, 2011, str. 6).

174 Ferre pravi, da so ljudje dogajanje spremljali kot nekakšen cirkus in se niso zavedali nevarnosti, ki jim je dejansko pretela. Ko je prišlo do uporabe orožja, katerega posledica je bil hudo ranjen pripadnik JLA Jovica Pešić in dva po naključju laže ranjena civilista, Smiljan Trop s poškodbo dlani in Franc Ketiš s poškodbo levega komolca, so ljudje spoznali nevarnost in delno izpraznili ulice (Ferre v Kočever, 2011, str. 6).

Ljutomeru. Ustavljena je bila za naseljem Žerovinci v Občini Ljutomer.

Okoli 18. ure je do barikade na železniški progi v Središču ob Dravi iz Varaždina prispela nova oklepna kolona z oklepnimi vozili in nekaj tanki. Ko so z oklepniki obkolili miličnike na 8. MKT, so ti po posvetu z odgovornimi v operativnem štabu UNZ Maribor ob 20.30 zapustili mejno kontrolno točko, saj je bilo nudenje odpora brez kritja in ustreznega protioklepnega orožja nesmiselno. JLA je nato zasedla objekt 8. MKT in ga uničila (OZRVS Ormož, 1992 in Ferme, 2010).

Ustavitev oklepne kolone JLA na mostu v Ormožu je bila ena prvih ustavitvev prodirajočih kolon JLA v Republiki Sloveniji, katerih naloge so bile znane. Ob tem je bilo toliko pomembnejše dejstvo, da je bila kolona JLA v Občini Ormož ustavljena prav na novo nastajajoči državni meji Republike Slovenije (Ferme v Kočevar, 2011, str. 5).

Petek, 28. junija 1991

V dopoldanskem času se je kolona JLA, ki je bila ustavljena najprej v Kačurah pri Žerovincih in zatem v Mekotnjaku, s tanki prebijala nazaj proti Ormožu. JLA je med vožnjo proti Ormožu v več naseljih streljala s strojnicami levo in desno in pri tem poškodovala kar nekaj hiš¹⁷⁵. Pred mestom so oklepniki zavili proti Središču ob Dravi, kjer so se ustavili na asfaltni ploščadi 8. MKT, kjer je ploščad v povezavi z železniško postajo delovala kot neke vrste tabor JLA. Vojaki te tankovske kolone so se pridružili vojakom JLA, ki so se že prejšnji večer utaborili na ploščadi.

Sobota, 29. junija 1991

Sobota je minila v znamenju pričakovanj delovanja enote JLA, ki je bila na drugi strani barikade ormoškega mostu in dogajanj v Središču ob Dravi, kjer je prostor mejne kontrolne točke služil kot zbirališče in izhodišče sil JLA iz Varaždina. Jasno pa je bilo, da sta ena in druga stran urejali svoje sile in ocenjevali pretekle dogodke in opravljene aktivnosti.

Nedelja, 30. junija 1991

Okrog 9. ure zjutraj je bil v Ormožu objavljen alarm za zračni napad. Ko sile JLA niso premagale ovire na mostu čez Dravo, so se vojaki JLA okoli 13. ure umaknili z ormoškega mostu in se pridružili skupini vojakov in oklepnikov, ki je bila že od petka razporejena na ploščadi v Središču ob Dravi. Območje mostu sta nekajkrat preletela vojaški lovec in helikopter. Tako je barikada na mostu čez Dravo ves čas osamosvojitvene vojne ostala nepremagljiva ovira za enote JLA.

175 Zaradi nevarnosti, da bo cilj tankovske kolone ponoven vstop v središče mesta in da bo ob prihodu kolone v Ormož prišlo do spopada z milico, je dežurni miličnik Postaje milice Ormož sprožil alarm za nevarnost. Zaradi tega so stanovalci mesto zapustili. Bilo je skoraj povsem prazno, v njem so ostali le miličniki, ki so ob vходу v središče Ormoža, na Ljutomerski cesti in pri cerkvi, postavili zasedo (Ferme, 2010, str. 8).

Ponedeljek, 1. julija 1991

Življenje v Ormožu se je spet normaliziralo. Številni so že poskušali ugotavljati nastalo škodo. Škoda je bila velika predvsem na cestah in ormoškem mostu, poškodovane so bile stanovanjske zgradbe, gospodarska poslopja, industrijski obrat in ormoški grad. Veliko škode je bilo tudi na poljih in železniški progi. V Središču ob Dravi je bila še vedno nameščena močna enota oklepnikov in drugih vozil JLA.

Torek, 2. julija 1991

V dopoldanskem času je prišlo do razgovora med oficirjem JLA, ki je vodil enoto na ploščadi v Središču ob Dravi, in komandirjem Postaje milice Ormož Fermetom (Ferne v Kočevar, 2011, str. 10–11). V pogajanjih je oficir JLA med drugim zahteval¹⁷⁶, naj se TO umakne s položajev, naj umaknejo vse ovire na cesti od Središča ob Dravi do Ormoža in napišejo pisno izjavo, da v Ormožu ne podpirajo politike slovenske vlade. Zagrozil je z obstreljevanjem naselja Središče ob Dravi. Komandir je z dogodkom in zahtevami seznanil vodstvo Občine Ormož. Dogovorjeno je bilo, da bo do pogajanj prišlo. Do dejanskega poskusa je prišlo nato sredi dneva, ko je na dogovorjeno mesto za pogajanje, na železniško postajo Središče ob Dravi, odšel poleg miličnikov še predsednik SO Ormož dr. Jože Bešvir (prav tam, str.11).

Popoldan so se oklepne kolone JLA začele premikati proti severu, pri tem tudi na relaciji Središče ob Dravi–Vitan–Lačaves–Kog–Gomila pri Kogu–Presika. Smer sta branila vod TO Ormož in posebni vod (Dražnik, 2003). Na Gomili pri Kogu je s ceste zapeljal tank, ki ga je JLA pustila kar tam (Ferne v Kočevar, 2011, str. 11).

Okoli 24. ure je skupina miličnikov pod vodstvom komandirja ormoške postaje milice opravila pregled zapuščenega tanka ob cesti na Gomili pri Kogu. Pri tem sta bila iz tanka odstranjena dva kompleta streliva za strojnico. Strojnico so s tanka že pred tem odstranili domačini in jo na sedežu KS Kog predali miličnikom (prav tam).

Sreda, 3. julija 1991

V zgodnjih jutranjih urah je iz Središča ob Dravi preko Vitana in Gomile pri Kogu prodirala še ena oklepna kolona JLA. Potem ko je obstala pred barikado na cesti proti Presiki, je iskala obhodne poti. Pri premiku je na križišču regionalne ceste Miklavž–Ljutomer z lokalno cesto za Gomilo pri Kogu prišlo do spopada (Ferne v Kočevar, 2011, str. 12). Po spopadu se je ob 12.40 kolona JLA začela vračati proti izhodiščni točki. V naselju Gomila pri Kogu pri Bajzku je s ceste zapeljal še en tank¹⁷⁷. Ker ga niso uspeli izveliči, je tudi tega JLA pustila tam s celotno posadko vred. Nanj je s protioklepnim orožjem streljal

176 Ferne (2011) piše, da je oficir JLA Prodanović najprej večkrat zahteval vodo in telefon, potem pa v razgovoru z njim postavljaj zahteve in grozil.

177 Tank je bil opremljen s planirno desko.

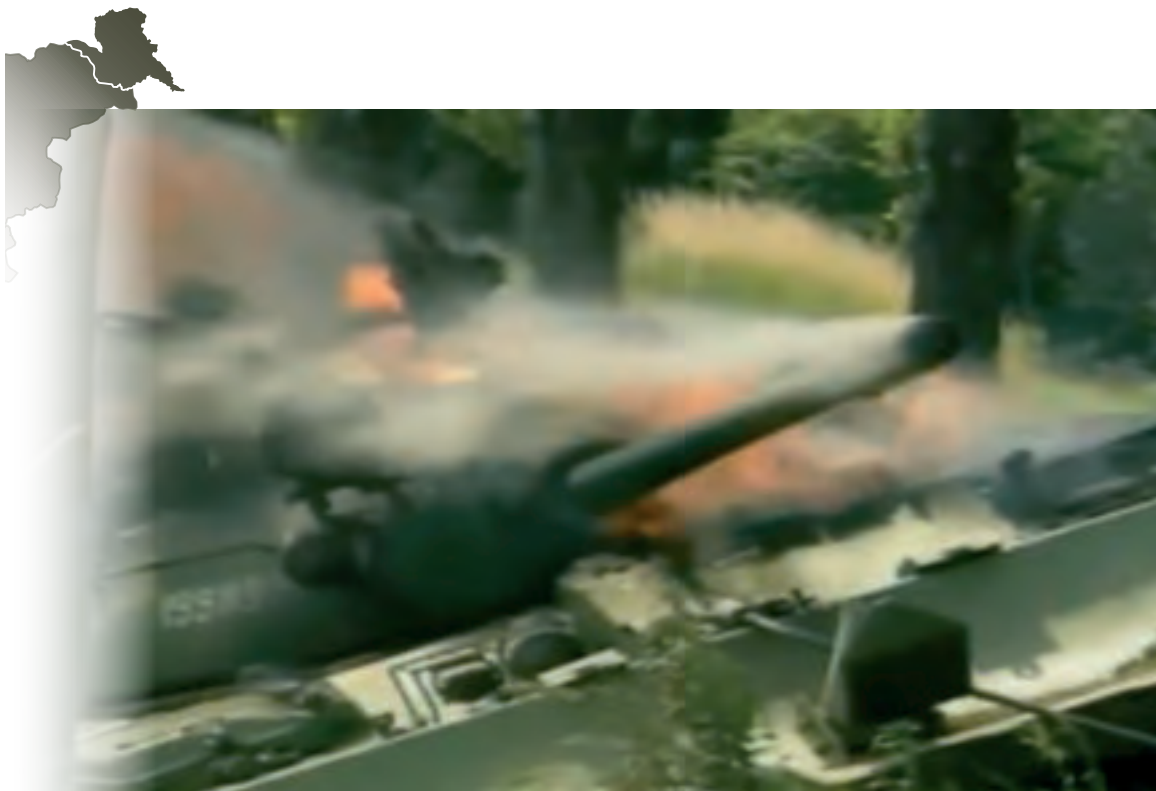
Stanko Peserl in tank se je vnel¹⁷⁸.

Oklepna kolona JLA je med premikom streljala tudi po civilnih objektih od Hermancev preko Gomile pri Kogu do Jastrebcv. Medtem se je odvijala prava drama. Zagorelo je pri Sovičevih v Hermancih, Haložanovih in Šulekovih na Gomili pri Kogu, pogoreli sta domačiji Prapotnikovih in Rubinovih v Jastrebcih, pogorela je Lucijeva klet v Jastrebcih, veliko hiš je bilo prestreljenih.

Ko je tank JLA na Gomili pri Kogu 2. julija zavozil, so ga krajani zažgali. (Foto: Štefan Hozyan)

178 Okoliščine uničenja tega tanka niso povsem pojasnjene, saj je bil poškodovan s protitankovskim orožjem, vendar žrtev v tanku ni bilo. Pripadniki te tankovske posadke so bili 5. julija 1991 odkriti na Kogu (Ferme, 2011, str. 12 in 14–15).

Goreči tank JLA na Bajzeku 3. julija (Video arhiv: RTV SLO)

Ko se je na mejno kontrolno točko v Središče ob Dravi vrnila tankovska kolona JLA, ki je povzročila razdejanje na relaciji Gomila pri Kogu–Kog, je po 18. uri poskusila odpeljati zapuščena oklepana vozila. Na tej relaciji so namreč ostali trije tanki in dva oklepana transporterja. Pri izvedbi naloge so sodelovali miličniki Postaje milice Ormož pod vodstvom komandirja postaje, in sicer po odločitvi operativne skupine UNZ Maribor, da je JLA potrebno omogočiti vrnitev do zapuščenih tankov (Ferne v Kočvar, 2011, str. 11–14). Pred začetkom aktivnosti sta si komandir postaje milice in civilist ogledala zapuščena tanka na Gomili pri Kogu, pri katerih so bili že številni krajani¹⁷⁹, nato pa odšla v Središče ob Dravi, kjer je JLA¹⁸⁰ oblikovala kolono za izvlačenje oklepnih sredstev.

V konvoju, ki se je nato vračal na Kog, je bil tank s planirno desko (plugom) in dva vlačilca za prevoz tankov. Konvoj vozil JLA je pri vračanju s vozilom milice vodila patrolja miličnikov, komandir postaje milice pa je vozil poveljujočega JLA. Vlačilca za prevoz tankov v konvoju sta bila tako velika, da sta se morala na Vitanu ustaviti. Na Gomilo pri Kogu je tako prispel le tank z desko in vozili milice. Oba tanka, ki sta ostala na Gomili pri Kogu, sta takrat že zgorela oziroma bila uničena. Potem so oficirja JLA odpeljali še do Presike, kjer so bila ostala oklepana vozila. Točnega mesta, kjer so vozila ostala, pa komandir

179 Ti so iz tanka potem, ko ga niso uspeli spraviti v pogon, izčrpali nafto in odstranili več granat (Ferne 2011, str.12).

180 V JLA je vodil aktivnost polkovnik Lubomir Draganac (prav tam, str. 13).

Ferme z izgovorom, da jih zaradi noči in goste megle ne najde, ni pokazal. Oficir JLA mu je verjel in tako odvoz nobenega od oklepnih vozil ni uspel (prav tam).

Četrtek, 4. julija 1991

JLA je zjutraj z vso tehniko zapustila ploščad mejne kontrolne točke v Središču ob Dravi in se vrnila v vojašnico v Varaždin¹⁸¹. Na Kogu so ljudje pospravljali požarišča, posledice divjanja enot JLA so bile velike.

Pogorišče pri Praprotnikovih, Jastrebcu 35, 3. julija po divjanju enote JLA med vračanjem z Gomile pri Kogu (Foto: Štefan Hožyan)

181 Že od prejšnjega večera je veljal dogovor, sprejet na državni ravni, da se naj JLA z vso tehniko umakne v vojašnice. Vsem podskupinam je bil izdan ukaz o zaustavitvi ognja, razviden iz Depеше Republiškega koordinacijskega centra št. 1582, z dne 2. 7. 1991 ob 21.20, tj. da naj zagotovijo, da štabi in enote TO in enote organov za notranje zadeve končajo vse napadalne aktivnosti, zavzamejo obrambni položaj in bojne aktivnosti izvajajo izključno v primeru ogrožanja ali ofenzivnih aktivnosti JLA. Ukaz, ki ga je bilo potrebno izvršiti takoj, so podpisali Janez Janša, Janez Slapar in Igor Bavčar (Ferme, 2011, str.12). Uresničevanje ukaza se je začelo šele 3. julija ob 13.00.

Posadko tanka, ki je obtičal na Gomili pri Kogu, je 5. julija na terenu odkrila socialna delavka. (FA: OZVVS Ljutomer)

Petek, 5. julija 1991

Socialna delavka Vera Vozlič je v skrbi za svoje varovance kljub veliki nevarnosti odšla na teren. V hiši ene izmed varovank je zalotila mladeniča v vojaški uniformi, za katerega je posumila, da je pripadnik JLA. Odločno je zahtevala, naj se vda slovenskim oblastem. Vojak je povedal, da pripada posadki oklepnika JLA in da ga ostali čakajo v sadovnjaku za hišo. Ne glede na nevarnost je odšla do skrivališča posadke oklepnika in zahtevala, naj predajo orožje in se vdajo. Medtem so se ji pridružili tudi japonski novinarji. Ujete vojake so pregovorili, da so predali orožje. Po predaji so jih izročili miličnikom, ki so jih odpeljali v Ormož na postajo milice. Tam so jih predali delavcem organov za notranje zadeve v Mariboru (Ferme, 2010). S tem je bila končana prisotnost pripadnikov JLA na območju Občine Ormož.

Da ne bo pozabljeno

V desetdnevni vojni za Slovenijo je bilo na Ormož izstreljenih veliko topovskih izstrelkov. Pri obstreljevanju mesta je bilo zadetih veliko zgradb, ormoški most in stolp ormoškega gradu.

V prvih dneh vojne je bilo na območju Občine Ormož mobiliziranih pet enot TO, v katerih je bilo stalno pod orožjem 129 pripadnikov TO. Po odhodu enot JLA z našega območja je 73. ObmŠTO iz ormoških enot TO oblikoval odred in enote za zavarovanje meje s Hrvaško. Ob pripadnikih rezervne sestave so na območju Občine Ormož ves čas delovali

še Aleksander Štampar kot pripadnik stalne sestave 73. ObmŠTO in trije rezervni častniki na IPM, tj. kapetana 1. r. Vito Pajek in Marjan Burjan, in poročnik Ivo Orešnik.

Pri obrambi Ormoža so enotam TO poveljevali rezervni častniki, in sicer kapetan Ivan Kuharič in poročnika Darko Kosi in Stanko Zamuda. Na položajih v Ormožu sta bila pri ormoških enotah pripadnika stalne sestave 73. ObmŠTO major Aleksander Štampar in kapetan 1. r. Branko Bratkovič.

Na območju med mostom in Timo so bili do začetka spopadov tudi pripadniki ljutomerskih enot TO pod vodstvom pripadnika stalne sestave 73. ObmŠTO majorja Alojza Novaka.

Ob 1. obletnici vojne, leta 1992, je takratna OZRVS pripravila okroglo mizo z analizo delovanja enot TO z območja Občine Ormož. Vabilu na analizo, ki so jo pripravili v ljutomerskem štabu, se poveljniki in poveljujoči enot TO iz Ormoža niso odzvali, saj so bili nezadovoljni z analizo dogajanj, kot je razvidno iz dopisa, naslovljenega na 73. ObmŠTO, z dne 14. septembra 1992 (OZVVS Ormož, 1997, Pismo), ki so ga podpisali Ivan Kuharič, Milan Korotaj, Stanko Zamuda, Francišek Raušl, Jože Črček, Jože Zadravec, Darko Kosi, Emil Škrinjar in Vinko Štefančič. V kasnejših razgovorih in izjavah o vojni so poveljniki enot TO z ormoškega območja izpostavili naslednje prednosti, ki so jih imele njihove enote med vojno, tj. visoko motiviranost pripadnikov, ugodne položaje pri obrambi Ormoža, možnost osvežitve sil, podporo civilne obrambe na območju Občine Ormož in podporo javnosti. Med slabosti, ki so oteževale dejavnost enot TO, pa so poveljniki šteli preoblikovanje TO, pomanjkanje sil za obrambo prostora na območju Središča ob Dravi in Koga, veliko tankovsko prehodnost območja, zgolj lahko pehotno oborožitev enot, pomanjkanje protioklepnih sredstev, veliko območje odgovornosti in iz tega izhajajočo veliko disperzijo sil.

V času spopadov se je zgodilo nekaj kritičnih dogodkov, pri obrambi Ormoža npr. poskusa prebojev barikad na mostu in pri Timi in nasprotnikovi preboji obrambe v Središču ob Dravi, barikad pod Humom in v Pušencih. Med kritične dogodke štejem tudi prebijanje dveh oklepnih kolon Središče–Kog in vračanje kolone Hermanci–Jastrebcí–Kog, kjer je prišlo do uničenja dveh tankov JLA in do požiga devetih civilnih objektov, ki ga je zakrivila oklepna kolona JLA.

Po umiku oklepnih enot JLA z območja ormoške občine so bili Ormožani angažirani pri varovanju meje po načrtu Kamen–4. V skladu z načrtom je bilo na Kogu angažiranih 42 pripadnikov, ki so varovali 6 kilometrov meje, v Središču ob Dravi 42 pripadnikov za 15 kilometrov meje, v Ormožu pa 42 pripadnikov, odgovornih za varovanje 16 kilometrov meje.

Zaključek

Pripadniki enot TO z območja Občine Ormož so pred vojno sodelovali pri nalogah, povezanih z varovanjem pomembnih objektov v Občini Ormož. V obdobju priprav na osamosvojitve so sodelovali v intervencijskih enotah na območju občine, Vzhodnoštajerske

pokrajine in pri obrambi Peker. Med osamosvojitveno vojno so bile enote TO na območju Občine Ormož angažirane pri obrambi dveh glavnih smeri, po katerih je prodirala JLA, in v veliki meri prispevale k zaustavitvi kolon na meji oziroma v globini območja delovanja. V spopadih z nasprotnikom enote TO niso utrpeli izgub.

Zaključim lahko, da so se tudi pripadniki enot TO z ormoškega območja pri izvedbi bojnih nalog angažirali bistveno bolj, kot so jim nalagali državni zakoni ali vojaške norme, zato vsak dogodek med vojno in prispevek udeležencev vojne na naši strani ter ljudi, ki so nam bili naklonjeni, zasluži izjemno spoštovanje.

Viri:

- Dražnik, Ljubomir, 2003. Problemi poveljevanja v junijsko-julijski vojni 1991 v Sloveniji. Dostopno (12. 2. 2015) prek: http://www.ormoz.zvvs.si/a_zgodovina11.htm 25.
- Ferme, Jurij, 2011. Delovanje milice v Občini Ormož v vojni za Slovenijo leta 1991. V: Kočevar Marko, Zbornik referatov ob dvajsetletnici samostojnosti Republike Slovenije, Ormož, junij 2011. Ormož: OZVVS Ormož.
- Ferme, Jurij, 2010. Zgodovina nastanka mejnega prehoda Središče ob Dravi. V: Zgodovinski zapisi, letnik VII. Ormož: Zgodovinsko društvo Ormož.
- Fišer, Miran, 2011. Vojna za Slovenijo in vojaški obvezniki z območja Občine Ormož. V: Kočevar Marko, Zbornik referatov ob dvajsetletnici samostojnosti Republike Slovenije, Ormož, junij 2011. Ormož: OZVVS Ormož.
- Kočevar, Marko, 2011. Ormoško območje v vojni za Slovenijo. V: Zbornik referatov ob dvajsetletnici samostojnosti Republike Slovenije, Ormož, junij 2011. Ormož: OZVVS Ormož.
- OZRVVS Ormož, 1992. Okrogla miza ob 1. obletnici vojne, Jurij Ferme.
- OZRVVS Ormož, 1992. Okrogla miza ob 1. obletnici vojne, Aleksander Štampar.
- OZRVVS Ormož, 1992. Okrogla miza ob 1. obletnici vojne, Ivan Kuharič.
- OZVVS Ormož, 1997. Pismo pripadnikov TO Ormož 73. ObmŠTO z dne 14. septembra 1992.
- 7. PŠTO, 1991. Dnevno poročilo 7. PŠTO Maribor, dokument št. 804-03/170 z dne 23. 06. 1991.
- 73. ObmŠTO, 1991a. Redno dnevno poročilo 73. ObmŠTO Ljutomer, dokument št. 804-03/48 z dne 25. 06. 1991.
- 73. ObmŠTO, 1991b. Redno dnevno poročilo 73. ObmŠTO Ljutomer, dokument št. 804-03/52 z dne 26. 06. 1991. Ormož: OZVVS Ormož.

Vladimir Kuncič

Spopadi na Gibini

Avtor tega prispevka je v osamosvojitveni vojni vodil posebni vod TO ali – kot ga njeni pripadniki še danes imenujejo – vod za protidiverzantsko delovanja (PDV). Enota je bila udeležena v več spopadih in opravila več nalog. Njen poveljnik o teh dogodkih ne govori in ne piše rad. Mogoče zato, ker je – kot je vendarle zapisal – z začetkom agresije bilo konec naših sanj. Spopad v Gibini, v katerem je kot poveljnik voda s protioklepnim metalcem streljal na nasprotnikov oklepnik in bil ranjen, je znan po tem, da je to obmejno vasico promoviral kot odločen slovenski branik.

Preden se je začelo

Oddelek za ljudsko obrambo me je leta 1979 poslal v šolo za rezervne oficirje v Bilečo. Kot podporočnik sem bil leta 1980 postavljen za poveljnika 3. voda pontonirske čete TO Ljutomer. Programe usposabljanja smo večkrat izvajali skupaj s CZ Občine Ljutomer. Na usposabljanjih smo večino časa namenili forsiranju reke Mure in njenih pritokov.

Kot uspešen poveljnik voda sem bil leta 1984 imenovan za poveljnika protidiverzantskega voda. Naloge moje enote so bile bojevanje z diverzantskimi in terorističnimi skupinami in razne druge aktivnosti v sodelovanju z milico. Za boljšo usklajenost vodenja enote TO za delovanje z milico sem bil na usposabljanju v centru za usposabljanje v Jasnici.

Septembra 1990 sem bil poklican na štab TO v Ljutomer zaradi kadrovske popolnitve enote in seznanitve z njenimi nalogami. Novembra 1990 je bila moja enota sklicana na občinskem štabu TO. Po uvodnih besedah komandanta občinskega štaba je bila prisotnim podeljena osebna oborožitev in pripadajoče strelivo. Šele ko nam je bilo povedano, da bomo nesli orožje domov in ga varovali, smo začutili resnost situacije v državi. S prevzemom orožja smo pripadniki voda sprejeli veliko odgovornost, s tem pa se je spremenil tudi način našega življenja.

Decembra 1990 smo bili vpoklicani in vključeni v varovanje občinske stavbe in OŠTO Ljutomer.

Ko je bilo naših sanj konec

V začetku junija 1991 smo bili ponovno vpoklicani in nameščeni v barakah podjetja Gradis, kjer smo bili v stalni pripravljenosti. Takrat smo izvedeli, da naša enota nosi naziv 2. posebni vod TO. Mobilizirali so nas 24. junija 1991 in na zbirališču v podjetju Gradis se nas je od 25 pripadnikov zbralo 22. Na tej lokaciji smo dva dni kasneje spremljali proslavo ob razglasitvi osamosvojitve Slovenije v Ljubljani. Ob gledanju proslave smo upali, da bomo kmalu šli domov. Ko pa smo bili naslednji dan dodatno opremljeni še z minsko-eksplozivnimi in protioklepni sredstvi, je bilo naših sanj konec.

Prva naša naloga je bila zasesti položaje pred Ljutomerom, tj. od kleti podjetja Ljutomerčan do križišča ceste za Razkrižje.

Naslednji položaj voda je bil zavarovanje lesenega mostu preko rokava stare Mure v smeri proti Srednji Bistrici, na katerem je bila postavljena cisterna z gorivom.

Po ponovnem ukazu smo se premestili na rajon Banfi, kjer smo doživeli prvi ognjeni krst. Nekaj časa po tistem, ko smo pri barikadi zasedli položaje, smo zaslišali brnenje helikopterja JLA. Bali smo se, da bo odprl ogenj na nas, zato sem izdal povelje, da se naj nanj strelja z avtomatskim orožjem. Ker je bil v nizkem preletu, smo bili prepričani, da smo ga zadeli. Let je nadaljeval v smeri Murske Sobote. Do odhoda na nove položaje smo na ta spopad že skoraj pozabili.

Na položaju v Banfiju sem 28. junija 1991 preko kurirja dobil povelje, da je potrebno enoto takoj premestiti na Gibino, ker se bliža kolona JLA. Na hitro sem formiral bojno skupino šestih pripadnikov in takoj smo se odpeljali v vas Gibino. Po načrtu oviranja so krajanje že naredili ovire na cesti, podrli so namreč drevesa v klancu pred vasjo. Ko smo se približali klancu, so bili tanki JLA že skoraj pri oviri.

Skupino sem razdelil na dvoje. Desna skupina je bila oborožena z ročnimi bombami, leva z menoj pa z ročnim protioklepni metalcem. Takoj sem nameril v oklepni transporter in ga zadel. Po zadetju je transporter potisnilo v obcestni jarek. Skupina vojakov JLA se nam je začela približevati, zato smo začeli streljati. Desna skupina je sovražno skupino napadla z ročnimi bombami.

Velika večina ovir je vzdržala ali pa nam vsaj omogočila, da smo lahko učinkoviteje delovali na nasprotnikova oklepna vozila. (FÁ: OZVVS Ljutomer)

Na Gibini se je bilo treba postaviti nasprotniku v bran neposredno ob cesti. (FA: OZZVS Ljutomer)

Ko smo porabili strelivo, smo se vsi teritorialci varno umaknili na Šafarsko, od koder sem poveljstvo obvestil o uspešno opravljeni nalogi. Med spopadom sem bil ranjen v desno stran obraza, prvo pomoč pa mi je nudil zdravnik OŠTO Ljutomer.

Po končanem spopadu so v sovražni enoti JLA najprej oskrbeli ranjene in jih s svojimi sanitetnimi vozili odpeljali na Hrvaško v bolnišnico v Čakovec. Kolona se je obrnila in nato nadaljevala pot proti Štrigovi. Pozneje smo izvedeli, da je žal v spopadu ugasnilo tudi nekaj življenj pripadnikov JLA.

Ob dopolnitvi enote s strelivom in minsko-eksplozivnimi sredstvi smo presenečeni prejeli tudi nove uniforme. Bili smo jih veseli, saj smo se šele takrat prav razlikovali od pripadnikov JLA.

V ponovnih spopadih 2. in 3. julija je bilo pri obrambi v Gibini na razpolago več protiklepnih izstrelkov kot na samem začetku osamosvojitvene vojne. (FA: OZVVS Ljutomer)

2. posebni vod TO je pozneje sodeloval v spopadih v Pristavi, v Ljutomeru na Ormoški cesti in v Križevcih. Spopadi v Gibini pa so se ponovili 2. julija in v noči na 3. julij. Tudi tokrat se sovražna kolona ni uspela prebiti mimo ovir in branilcev.

Z leti usposabljanja v TO sta se v vodu krepili pripadnost in prijateljstvo, kar se je tudi v težkih trenutkih vojne izkazalo kot zelo pozitivno. Usposabljanje je prav tako pripomoglo k temu, da smo v enoti gojili pristne prijateljske odnose. Naloge smo izvajali odgovorno in disciplinirano in si bili pripravljene pomagati v vsakem trenutku.

Ponosen sem na pripadnike svojega voda, ki sem jih vodil v obdobju osamosvajanja.

Ljubo Smodiš

Borba v Presiki 2. julija 1991

Avtor tega prispevka je bil poveljnik diverzantskega voda, enega od dveh v TO Ljutomer. V njem opisuje, kako je videl in vodil borbo enote v Presiki, na meji med nekaj dni starima državama. Pri obrambi smeri, po kateri je prodirala enota JLA, so sodelovali teritorialci, miličniki in civilisti prostovoljci, ki so pomagali pri postavljanju ovir. Očitno uspešno, saj je Presika kraj zloveščega spomina za oklepne kolone JLA¹⁸². Ta, s katero so se spopadli, je kljub velikim izgubam uspela nadaljevati svoj pohod, naslednja, ki je prav tako prihajala preko Koga, pa ni mogla več.

Ko sem bil leta 1985 vključen v TO Ljutomer in kot mlad rezervni podporočnik postavljen za poveljnika diverzantskega voda, nisem pomislil, da bom tudi jaz nekoč sodeloval v tako pomembnem procesu, kot je osamosvojitve domovine.

S pripadniki voda smo se usposabljali po programu TO. Leta 1991, tik pred agresijo, je bil moj vod vključen v 73. ObmŠTO TO Ljutomer. Vod je bil od 5. junija 1991 v pripravljenost. Naše zbirališče je bilo na hipodromu v Ljutomeru, nameščeni pa smo bili v barakah podjetja Gradis. Ob vpoklicu enote sem najprej pomislil na vsakoletne vojaške vaje. Ko pa smo bili 7. junija 1991 nujno premeščeni v Maribor, da bi varovali Učni center TO Pekre, sem se zavedel, da gre za nekaj več, in to za obrambo naše domovine.

Po vrnitvi iz Peker smo bili ponovno nameščeni v baraki Gradisa, kjer smo se urili. 24. junija, ko so bile mobilizirane enote TO, nas je bilo v vodu 23 pripadnikov od 30. Ponoči 25. junija smo se preselili v Osnovno šolo Ivana Cankarja v Ljutomeru z nalogo širšega varovanja območnega štaba TO in družbenopolitičnega vodstva.

28. junija smo bili na položajih pri lesenem mostu čez reko Ščavnico na Veščici.

Spomnim se, da je bil naš, tj. 4. diverzantski vod ponoči s 30. junija na 1. julij premeščen v Presiko. Vas Presika je znana po nekdanjem rudniku rjavega premoga, leži pa v dolini med dvema gričema, zasajenima z vinsko trto. Skozi vas vodi cesta, ki povezuje Ljutomer s Kogom in Središčem ob Dravi. Del te ceste poteka tudi po hrvaškem ozemlju.

182 Iz dostopnih dokumentov JLA je razvidno, da sta kolono vodila načelnik štaba 32. mehanizirane brigade JLA, podpolkovnik Čondor, in poveljnik 1. oklepne bataljona 265. mehanizirane brigade JLA, kapetan 1. r. Lazarevič, ki je bil v Presiki skupaj s tremi vojaki ranjen.

Ob prihodu v Presiko so se nam zjutraj priključili prostovoljci in šoferji tovornjakov in delovnih strojev. Po ogledu terena smo izdelali načrt oviranja in postavili dve barikadi in minsko polje. Čez dan sem pripadnike voda razporedil na ustrezne položaje za bojno delovanje. Uredili smo si zaklone in utrdili položaje, tako da smo iz vinogradov imeli čim boljši pregled na cesto pod seboj. Po tej cesti smo pričakovali prihod oklepne enote JLA. Pripadnike voda sem razporedil na branjenje druge barikade, v kateri sta bila tudi težek bager in tovornjak. Določil sem še rezervne položaje in pripadnikom pojasnil možnosti za umik. Noč smo preživeli v popolni bojni pripravljenosti in veliki negotovosti.

2. julija so nas iz 73. ObmŠTO oskrbeli z dodatnim strelivom in hrano. V tem času so se vodu priključili trije pripadniki Postaje milice Ljutomer s protioklepnim orožjem.

Obveščeni smo bili o sestavi in moči bojne skupine JLA, ki je imela pet bojnih tankov, osem oklepnih transporterjev, tank za izvleko, dva tovornjaka, cisterno, vozilo za zvezo in sanitetno vozilo. Okoli 18. ure smo slišali, da se nam približuje oklepna kolona JLA, po Presiki sta odmevala streljanje in močan hrup gosenic. Enota JLA je med približevanjem nebranjena barikadi iz dreves pred vasjo Presika začela neprekinjeno streljati vse naokrog. Za preboj so potrebovali približno 20 minut, pri čemer so poškodovali več stanovanjskih hiš.

Tank, ki se je poskušal izogniti postavljenim minam pri prodiranju proti Presiki (FA: OZVVS Ljutomer)

Bojna skupina JLA je na nas izvajala velik psihološki pritisk. Nenehno so zaganjali motorje tankov in vozil. Tanki so se večkrat obračali, kar je zahtevalo stalno pripravljenost voda.

Do ognjenega krsta našega voda je prišlo, ko se je enota začela približevati branjeni barikadi. Odprli smo ogenj, raketa ročnega minometalca je zadela čelni tank. Nato so vojaki iz tega tanka odprli silovit ogenj in pri tem povsem uničili stanovanjsko hišo številka 40. Na srečo sem že prej ukazal vsem okoliškim prebivalcem, naj zapustijo domove, s čimer smo se izognili nepotrebnim žrtvam med prebivalci.

Silovit ogenj z obeh smeri je trajal dve uri. Ker nam je začelo primanjkovati streliva, smo se bili prisiljeni umakniti na rezervne položaje, kjer smo pregledali stanje v vodu in zaloge streliva. Veseli smo bili, da smo se vrnili iz boja živi in brez poškodb. Pri pregledu streliva sem ugotovil, da ga imamo le še za dva okvirja. Ko so bili vsi možje na varnem, sem določil pripadnika voda, s katerim sva se vrnila na borbeni položaj. Pod seboj sva zaslišala krike in zagledala zmedo med agresorjevimi vojaki. To sva izkoristila in proti njim izstrelila še zadnje naboje. To jih je spodbudilo, da so spet začeli na slepo streljati po okolici. Ostanek noči smo preživeli v strahu in pripravljenosti, čeprav brez streliva.

Barikada v Presiki po boju, ko je prestala ognjeni krst. (FA: OZVVS Ljutomer)

3. julija, okrog 5. ure zjutraj, smo se previdno približali barikadi in ugotovili, da kolona JLA ni mogla prebiti barikad, ampak jih je obšla po stranski služnostni cesti. Premik so nadaljevali skozi Stročjo vas in pri kapeli zavili levo v vas Pristavo. Tam so prenočili, zjutraj pa jih je ponovno napadla enota TO.

Po spopadu sta na bojišču ostala dva oklepna transporterja in tank. Enega od teh je zadel miličnik Venčeslav Lihtenvalner, drugega pa teritorialec Milan Medvar. Po cesti so bili razmetani sanitetni material, ostanki hrane, deli uniform in streliva. V enem od oklepnih transporterjev je ostalo veliko protiletalskega streliva in različnih bojnih pripomočkov. Vse skupaj smo preložili v naše tovarnjake in prepeljali v območni štab TO.

Kljub pomanjkanju streliva na bojišču smo pripadniki voda, miličniki in civilisti prostovoljci dokazali, da sta pogum in srčnost odločilno prispevala k osamosvojitvi Slovenije.

Naš vod se je po borbi v Presiki premaknil v barake Gradisa. Tukaj smo bili nameščeni štiri dni, čistili smo orožje in se pripravljali za nadaljnje naloge. V tem času smo tudi prejeli težko pričakovane uniforme TO.

Eden od onesposobljenih transporterjev pri barikadi v Presiki (FA: OZVVS Ljutomer)

7. julija je bil vod premeščen v Središče ob Dravi v zgradbo stare Droge in prevzel vlogo enote za zavarovanje meje s Hrvaško. V njej so se pri izvajanju nalog menjavali pripadniki. Stanje v novonastali državi je bilo še zmeraj negotovo, zato smo bili v pripravljenosti do konca avgusta, ko je bila enota razdolžena.

Žalostno je dejstvo, da naši otroci razen iz naših pripovedi o vsem tem ne vedo skoraj ničesar, saj je vse preveč tistih, ki se iz tega posmehujejo, ker so naša prizadevanja in spopade spremljali izza varnih zidov svojih domov. Zato se vsaj mi udeleženci potrudimo, da ne bo nikoli pozabljeno.

Zdravko Stolnik

GRUM – Gornja Radgona uporno mesto, značilnosti delovanja Teritorialne obrambe od 27. junija do 11. julija 1991

V prvem delu prispevka predstavljam okvirno dogajanje od splošnih, začetnih okoliščin do dogodkov in bojnih aktivnosti v posameznih fazah radgonskih spopadov. V nadaljevanju so v obrisih prikazana glavna področja delovanja enot TO s prednostmi, pomanjkljivostmi in težavami, ki so nas spremljale in vplivale na naše odločitve in ravnanja. Glavni poudarek je namenjen odločnosti, pripravljenosti, požrtvovalnosti in upornosti vseh udeležencev dogodkov in spopadov v mestu, za kar si Gornja Radgona zasluži naziv GRUM.

Uvodna pojasnila

Za razumevanje posameznih dogodkov v Gornji Radgoni pa tudi na širšem območju je potrebno preleteti dogodke pred vojaško sovražnostjo. Odvzem orožja z vsemi posledicami in organiziranje MSNZ sta znani in raziskani poglavji. Potekali sta v razmerah, ko so še delovali vsi dotedanji organizacijski sistemi TO. Zelo malo pa je bilo govora o ravnanjih, okoliščinah in odločitvah, ki so pomembno vplivale na pripravljenost za spopad in začetne zmožnosti naših sil.

Reorganizacija TO je razgradila sistem SLO in ukinila utečene oblike delovanja TO na ravni občine. Ker je obstajala realna možnost napada na Slovenijo, sta bila čas in način izvedbe reorganizacije skrajno neprimerna. Ne glede na dejanske namene in razloge pa je gotovo naredila več škode kot poskus odvzema orožja.

Večji del pomembnejših dolžnosti v novem 73. ObmŠTO Ljutomer, ki je prevzel poveljstvo tudi na območju nekdanjega občinskega štaba Gornja Radgona, so zasedli kadri iz drugih okolij, ki niso poznali terena, ljudi in razmer. Dotedanji komandant TO Gornja Radgona pa je bil premeščen v Mursko Soboto.

Večina starešin območnega štaba je bila pred spopadi razporejena k enotam (šele v analizah po vojni je ta oblika dela dobila naziv izpostavljeno poveljniško mesto, IPM). Zaradi tega sta nastali vsaj dve neugodni okoliščini. Starešine so bili namreč ne glede na vojaško evidenčno specialnost, dejansko strokovno usposobljenost in osebne kvalitete postavljeni v vlogo operativnih ali poveljujočih častnikov. Zato območni štab ni bil več celovit štabni organ poveljevanja in ni mogel zadovoljivo opravljati svojih temeljnih funkcij.

Posebnost vodenja in poveljevanja v Gornji Radgoni je menjavanje odgovornih starešin, ki jih je določil območni štab ali celo 7. PŠTO VŠP. Tako so vlogo poveljujočih na IPM za območje Gornje Radgone opravljali: kapetan 1. r. Franc Marko od 25. do 29. junija; poročnik Mirko Rauter od 29. junija do 3. julija in major Zdravko Stolnik od 3. do 18. julija. Razen tega pa je še občasno neposredno usmerjal posamezne aktivnosti kapetan 1. r. Alojz Šteiner, načelnik 7 PŠTO, in sicer 30. junija in 3. julija 1991.

Omenjene okoliščine in nekateri dogodki v obdobju vojaških sovražnosti so v Gornji Radgoni pri odgovornih kadrih vseh struktur obrambe zmanjšali zaupanje v nadrejena poveljstva TO.

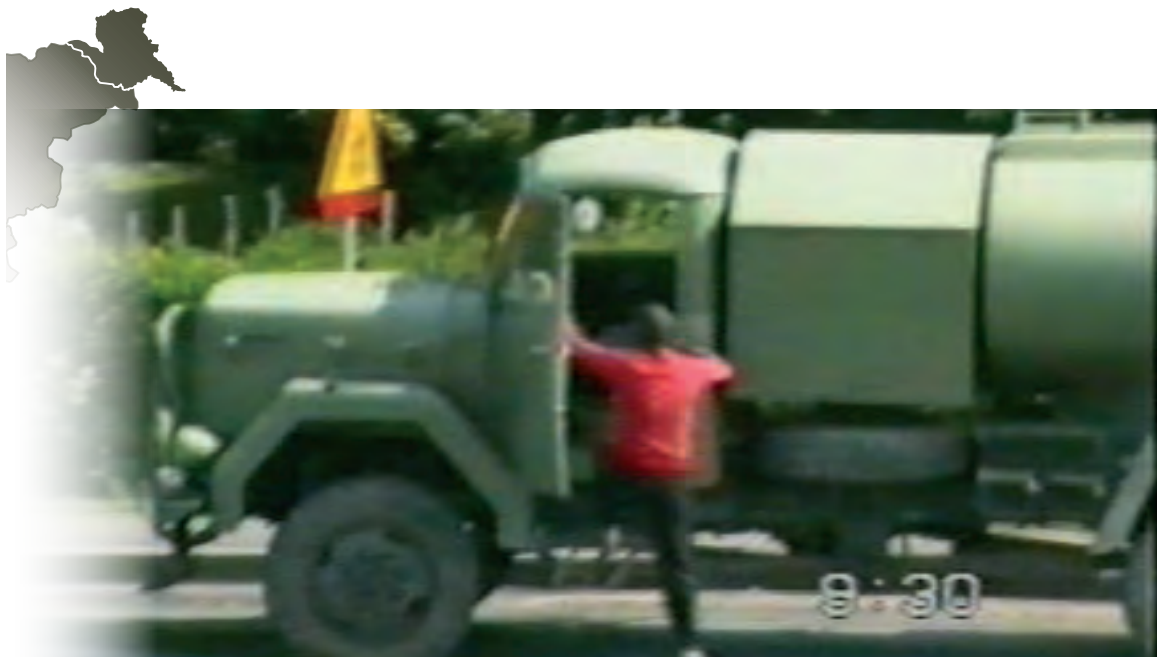
Po mobilizaciji so enote TO na območju nekdanje Občine Gornja Radgona štejele 274 pripadnikov.¹⁸³ Takšno število je omogočala količina osebnega orožja, ki so jo še pred reorganizacijo TO iz lastnega skladišča v radgonski karavli JLA pretihotapili pripadniki MSNZ iz stalne in rezervne sestave TO Gornja Radgona. Mobilizirane so bile vse vojne enote nekdanjega OŠTO Gornja Radgona, in sicer dva odreda, dva diverzantska voda, posebni vod, pontonirski vod in zaščitni vod.

S pridobitvijo dodatnih količin orožja, predvsem iz Murske Sobote, se je kasneje skupno število pripadnikov TO v enotah povečalo na 309 in takšno je z manjšimi odstopanji ostalo do konca. V resnici je bilo v vojnem obdobju, in sicer z dodatnimi popolnitvami zaradi občasnih nihanj v številčnem stanju enot, skupno število vpoklicanih pripadnikov TO precej večje. V teh podatkih nista zajeta ustanavljanje in vpoklic novih enot po 5. juliju.

Potek dogodkov in spopadov

Da gre zares, postane jasno, ko oddelek 3. posebnega voda TO, 27. junija popoldne v Radencih z naskokom zajame armadnega podpolkovnika Jovanovića in dva vojaka (OZVVS GR, 1999, tč. 186). Dopoldne 28. junija pa se Radgoni že bliža streljanje in grmenje tankovskih topov. V Radencih je prodor enote JLA za kakšno uro zaustavljen. Pride do ostrega spopada, v katerem je na naši strani udeležen 7. diverzantski vod TO in oddelek miličnikov. Med streljanjem vojaki JLA zapustijo tovorna in terenska vozila ter poiščejo kritje v obcestnih jarkih. To izkoristita dva civilista in jim odpeljeta avtomobilsko cisterno ter tovornjak s strelivom (OZVVS GR, 1999, tč. 223–225). V spopadu je smrtno ranjen civilist, ki opazuje dogajanje, in ubit podčastnik JLA.

¹⁸³ V številu so zajeti vsi pripadniki TO, ki so se odzvali na mobilizacijske pozive do 26. junija 1991.

Civilist v Radencih izkoristi zmedo med vojaki JLA in jim odpelje avtocisterno za vodo. (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Ko enota JLA, sestavljena iz treh bojnih tankov, tanka za izвлеko, devetih oklepnih transporterjev, enega poveljniškega oklepnega transporterja, šestih tovornjakov, ene kamionske cisterne in dveh terenskih vozil za zvezo ter sanitetnega vozila prodre do Gornje Radgone, pride do hitrega umika enot TO in milice z večine položajev. Enote imajo premalo protioklepnih sredstev in spopad z oklepniki je nesmiseln. Težava je le v slabo načrtovanem in nekoordiniranem umiku. Oddanih je celo nekaj strelav med miličniki in teritorialci, na srečo brez posledic, saj ob nenadnih srečanjih eni in drugi mislijo, da so naleteli na sovražnika.

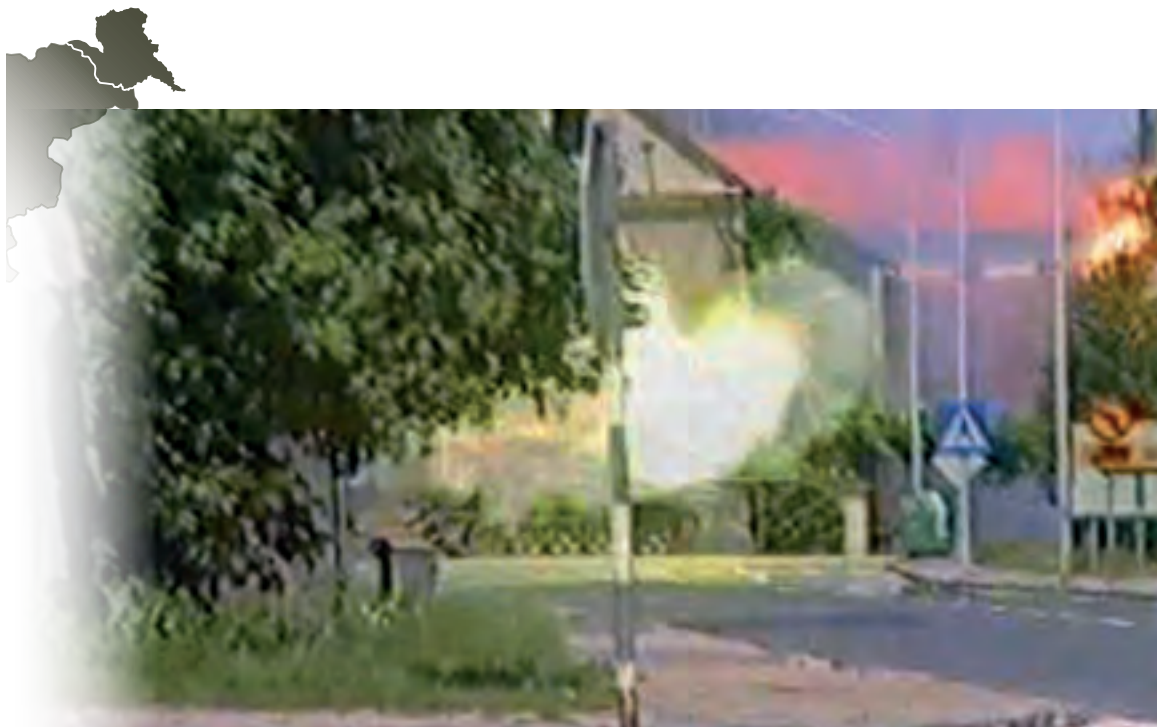
Kolona JLA pred barikado pri vstopu v mesto (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Zato je v tistem trenutku v Gornji Radgoni videti vse izgubljeno. To tako prizadene in razkači večje število prostovoljcev ter nekaj pripadnikov enot TO, da povsem na lastno pobudo in brez formalnih vodij, oblikujejo več manjših skupin. Na različnih lokacijah pričakajo prodirajočo kolono JLA in jo napadejo z orožjem ali piročnimi sredstvi.

Priprava molotovk na eni od točk delovanja prostovoljcev (Foto: Jože Pojbič)

Nasprotniku prizadenejo izgube v moštvu in veliko materialno škodo. Večina bojnih aktivnosti in izgub, ki jih utрпи enota JLA ob prodoru v Gornjo Radgono, je rezultat delovanja prostovoljcev. Izvedejo vsaj sedem posamičnih ali skupinskih akcij, v katerih z improvizirano mino poškodujejo hidravlični sistem tanka za izveliko, izvedejo dva strela na oklepnike z armburstoma (pridobljenima od milice), uničijo ali zaplenijo vse kamione in terenska vozila enote JLA, uničijo infrardeči žaromet za nočno opazovanje na tanku, zaplenijo dokumente za tajno poveljevanje enotam JLA iz vozila za zvezo, zaplenijo več radijskih naprav in zažgejo tank, ki pa se uspe pogasiti (OZVVS GR, 1999, tč. 227–265).

Tankovski strel v stanovanjsko zgradbo neposredno pred mednarodnim mejnim prehodom (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Akcije prostovoljcev in njihove posledice izjemno odmevajo tudi v tujini, saj domači in tuji novinarji neposredno spremljajo velik del dogajanj. Kljub temu enota JLA nekaj po dvanajsti z vsemi oklepnimi vozili prodre na območje mednarodnega mejnega prehoda, ga zasede in se utrdi za obrambo.

Del rezultatov delovanja prostovoljcev (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Dva naslednja dneva glavšina enot TO izkoristi za ureditev svojih vrst. V tem času manjše sile TO in milice zapirajo le severno, zahodno in južno stran mestne karavle, ki ima močno okrepljeno posadko (OZVVS GR, 1999, tč. 292). Vzpostavljeni so prvi stiki občinskega vodstva z enoto JLA na mednarodnem mejnem prehodu in 29. junija opravljena prva pogajanja TO in milice s polkovnikom Popovom.

Pogajanja s polkovnikom Popovom 30. junija 1991 (Foto: Zdravko Stolnik)

Izvedene so tudi nujne kadrovske spremembe na IPM tako, da poveljevanje 29. junija prevzame načelnik štaba 73. ObmŠTO. Zaradi težav z vodenjem in kadrovskih vrzeli, ki so nastale v enotah radgonskega območja z reorganizacijo TO, sta v nedeljo, 30. junija, za krajši čas poslana na pomoč v Gornjo Radgono še načelnik štaba 75. ObmŠTO Murska Sobota, ki je bil prej komandant TO v Občini Gornja Radgona, in načelnik štaba 7. PŠTO iz Maribora (OZVVS GR, 1999, tč. 326 in 353). Poveljujoči na IPM odredi, da se zaradi lažjega nadzora in preprečevanja nekoordiniranih akcij skupine prostovoljcev iz prvega dne spopadov združijo v samostojno borbena skupino (prav tam, tč. 311).

Dopoldne 30. junija in v noči na 1. julij potekajo obsežne priprave na obkolitev enote JLA na mednarodnem mejnem prehodu in karavli. Zato se v nedeljo zgodaj zjutraj v zelo kratkem času sile TO in milice prikrito razmestijo, postavijo pa se tudi ovire v obeh blokadah. Položaje v blokadi enote JLA na mednarodnem mejnem prehodu zavzamejo 9. odred TO, 4. pontonirski vod (grajski breg), posebna skupina (izpostavljeni položaj na grajskem bregu) sestavljena iz prostovoljcev in pripadnikov enot TO, ki se prostovoljno javijo za to nalogo ter enota milice. 10. odred TO zavaruje zaledje in zagotavlja rezervo, 3. posebni vod pa je zadolžen za protidesantni boj na območju mesta. Obkolitev karavle izvedejo posebna enota milice in 6. ter 7. diverzantski vod. Na grajskem bregu in pri karavli

v mestu začneta delovati še razglasni postaji z glasbenim programom in pozivi pripadnikom JLA k predaji (OZVVS GR, 1999, tč. 330–357).

Za naslednje dogodke in spopade v Gornji Radgoni sta značilni pozicijska razporeditev in delovanje vključenih sil z zelo neugodnimi taktičnimi pogoji za obe strani. Z razpoložljivimi silami in sredstvi tako enote TO in milice kot obe enoti JLA (v karavli in na mednarodnem mejnem prehodu) ne bi mogle izvesti resnejšega napada brez večjih izgub. Razen okoliščin, povezanih z razporeditvijo in sestavo enot, je pomembno, da nobena stran ne razpolaga z orožjem za posredno obstreljevanje. Naše streljanje zato v teh pogojih predstavlja le pritisk med posameznimi pogajanjimi o predaji enot JLA (OZVVS GR, 1999, tč. 303, 371, 373).

Med spopadi oficirji JLA poiščejo kritje v tankih. V oklepnih transporterjih pa so nameščeni predvsem vojaki, ki izhajajo iz različnih koncev Jugoslavije. Med njimi so tudi Slovenci. Zato je enotam TO ukazano, da se ogenj osredotoči predvsem na tanke, ki pa so dobro varovani z razporeditvijo in ognjem. V teh pogojih lahka protioklepna sredstva, s katerimi se naše enote postopoma opremljajo, ne zagotavljajo potrebne učinkovitosti. Kljub večkratnim zadetkom vsi tanki ostanejo vozni in bojno sposobni.

V torek, 2. julija, se pojavi nova nevarnost. Slovensko-hrvaško mejo prestopi še ena močna oklepna kolona JLA in začne prodirati proti Gornji Radgoni z očitnim ciljem, pomagati Popovu, da se osvobodi iz našega primeža. Zato TO z namenom, da nasprotniku prepreči preboj iz obkolutve in združitve s prihajajočo kolono, ob 15.30 začne delovati z vseh položajev, ki omogočajo obstreljevanje enote JLA na mednarodnem mejnem prehodu. Prva odpre ogenj izpostavljena skupina prostovoljcev na pobočju grajskega brega. Takoj so izpostavljeni hudemu obstreljevanju in prisiljeni k umiku. Pri tem pod točo krogel požrtvovalno izvlečejo na varno še hudo ranjenega tovariša. V medsebojno obstreljevanje močno posežejo tudi tankovski topovi, ki razen zvonika radgonske cerkve porušijo in zažgejo tudi večje število zgradb v okolici. Posebej sistematično je rušenje zgradb južno od mednarodnega mejnega prehoda z namenom, da se pripravi odprt prostor za neposredno obstreljevanje mesta.

Goreče stanovanjske hiše na grajskem bregu 2. julija (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Eden od pogledov na številna razdejanja v mestu (Foto: Marjan Garbajs, revija Obramba)

Ob 16.30 posebna enota milice ob podpori enot TO napade še karavlo v mestu. Zagrizeno obstreljevanje z osebnim orožjem in tromblonskimi minami ne da rezultatov, dokler eden od teritorialcev z ročnim raketometom ne prebije zidu v stolpu glavnega objekta karavle. Na oknih obeh zgradb se takoj pojavijo bele »zastave«. Priladniki posebne enote milice izvedejo vpad in karavla je zavzeta (Sever GR, 1999). Medsebojno obstreljevanje okrog mednarodnega mejnega prehoda pa se nadaljuje vse do večera in občasno še naslednji dan dopoldne.

Med spopadom jurišna letala JLA raketirajo obrobje mesta. (FA: OZVVS Gornja Radgona)

3. julija dopoldne sta napovedana zračni napad in helikopterski desant JLA na Gornjo Radgono. Omenjena nova oklepna kolona pa že prodre mimo Ljutomera. S prerazporeditvijo dela enot so postavljeni obrambni položaji na vstopih v Gornjo Radgono in okrepljeni z ovirami.

Oklepna kolona JLA iz smeri Ljutomera nenadoma ustavi svoj pohod pred Hrastjem Moto. Od nje se loči le člani oklepni transporter in nadaljuje vožnjo proti Radencem. V bližini mostu, pred odcepom za hotel Radin, ga v zasedi pričakajo protidiverzantski vod iz Lenarta, protioklepna skupina (POS) 7. PŠTO, nekaj prostovoljcev in miličniki. Oklepni transporter je zaustavljen z vsaj dvema zadetkoma iz lahkega protioklepnega orožja, posadka pa se preda. V akciji je ranjenih več pripadnikov JLA.

Ob 13.00 začne veljati premirje. Na najvišji ravni je sklenjeno, da se enota polkovnika Popova umakne iz Gornje Radgone z vsem orožjem in opremo. Ob 19. uri kolona oklepnikov zapusti mesto in ob 19.26 na mednarodnem mejnem prehodu znova zaplapol slovenska zastava (Sever GR, 1999).

*Zadnja pogajanja s komandantom JLA, ki je okupiral mednarodni mejni prehod in razrušil mesto.
(Foto: Nataša Juhnov)*

V naslednjih dneh potekajo pospešene priprave na morebiten ponoven napad JLA. Določeno je novo IPM za območje Občine Gornja Radgona, sestavljeno iz stareših radgonskega območja. Takoj je izdelan povsem nov načrt oviranja in 7. julija se že pričneta razvoz minsko-eksplozivnih sredstev na tajne lokacije in postavljanje ovir. Ko je težišče aktivnosti preneseno na slovensko–hrvaško mejo, se večina aktivnosti TO v mestu konča.

Značilnosti delovanja TO

Varnost

V večini enot TO je potrebno izpostaviti visoko stopnjo samozaščitnega delovanja. Zato so bile že pred začetkom oboroženih sovražnosti, še bolj pa med njimi, odkrite mnoge splošne, a tudi posebne aktivnosti nasprotne obveščevalne službe in njeno sodelovanje z manjšim delom naših sodržavljanov srbske narodnosti. Med aktivnostmi nasprotnika izstopajo primeri iskanja zajetih in prebeglih odgovornejših častnikov JLA. Šlo je predvsem za zajeta podpolkovnika Jovanovića in polkovnika Đurovića, ki ga je zajela milica, pa tudi za iskanje stotnika JLA, sicer domačina iz okolice Gornje Radgone, ki je bil referent za zveze v poveljstvu 5. vojaškega območja. Slednji je s pomočjo radgonske milice 30. junija z družino pobegnil iz Zagreba in prestopil v TO (OZVVS GR, 1999, tč. 317 in 337). Večino teh pojavov je TO le evidentirala in jih nato posredovala v obdelavo organom za notranje zadeve.

Enote so v bojnem stiku z nasprotnikom uspešno izvajale ukrepe fizičnega varovanja. Nekoliko slabše je bilo v enotah, ki dalj časa niso bile izpostavljene večjim nevarnostim. Pri tem izstopa sicer osamljen primer enega od odredov TO, ki je imel nalogo varovati zaledje glavnine sil med obkolutitvijo enote JLA na mednarodnem mejnem prehodu. Ob pregledu enot v noči na 3. julij je bilo ugotovljeno tako pomanjkljivo stanje obrambnih in samozaščitnih ukrepov, da so bile v njegovem poveljstvu takoj izvedene kadrovske spremembe.

Obveščevalno področje

Reorganizacija TO je pomenila tudi ukinitvev terenske izvidniško-obveščevalne organizacije, zaradi česar je obveščevalna dejavnost na našem območju ostala brez pomembnega dela svojih virov. Zato je enota polkovnika Popova skoraj dva dni »potovala« skozi naše kraje, a smo šele 29. junija zvečer od prebežnikov iz JLA dobili prve podrobnejše podatke o njeni moči in kadrovski sestavi. Kasneje je bilo ugotovljeno, da je bila zajetemu podpolkovniku v Radencih zaplenjena beležka, v kateri so bili podatki o silah, ki so prodirale na naše območje. Očitno v nadrejenem poveljstvu oziroma v pristojni službi, ki ji je bil podpolkovnik predan z vso zaplenjeno dokumentacijo, teh podatkov nihče ni obdelal in uporabil.

Ob slabih zvezah in občasno popolnem izostanku informacij, ki naj bi jih posredovala nadrejena poveljstva, se je bilo treba zanesti na vire milice, zbirati podatke v

bojnem stiku in spremljati sredstva javnega obveščanja, ki so objavljala izjemno količino koristnih informacij. Na srečo je občinski upravni organ za obrambne zadeve na svojo pobudo organiziral nekaj mobilnih skupin z osebnimi avtomobili, ki so po 1. juliju vsaj delno nadomestile izpad dotoka podatkov o stanju na terenu.

Inženirstvo

Začetna oviranja so bila izvedena bolj naključno kot načrtno. Nedvomno pa so bile lokacije večjega dela postavljenih ovir na območju takratne Občine Gornja Radgona slabo izbrane. Ugodni naravni pogoji in okoliščine niso bili izkoriščeni predvsem na relaciji Hrastje Mota–Radenci. Posebej bode v oči, da del ovir sploh ni bil branjen, hkrati pa je bila po odločitvi o začetni razporeditvi sil več kot polovica vseh enot območnega štaba v rezervi. Ti naravni pogoji in okoliščine bi namreč omogočali vsaj motenje odstranjevanja ovir tudi brez pomembnejše protioklepne oborožitve.

Uporaba mobilnih ovir, sestavljenih iz vozil in težke mehanizacije, je dala različne rezultate. Že po prvih spopadih pa je bilo očitno, da se le z otovorjenim oziroma dovolj težkim vozilom ali delovnim strojem doseže najustreznejši učinek. O tem, kako je bilo poskrbljeno za prebivalstvo v rajonih oviranja, ni podatkov.

Pri oviranju v blokadi in obkolitvi enot JLA je TO že imela nekaj izkušenj. Otovorjena vozila so bila z namenom, da se prepreči odhrivanje, postavljena v več vrstah s prekrivanjem in naslanjanjem na naravne (drevesa) in umetne opore (zidovi, robovi pločnikov, jarki), po potrebi pa tudi povezana z jeklenimi vrvmi. Vse ovire so bile dopolnjene s protioklepnimi minami in paletami votle opeke (OZVVS GR, 1999, tč. 330, 333, 340, 343, 345). Že pred postavitvijo blokade je bilo okoliško prebivalstvo izseljeno iz nevarnih delov mesta (IS SO GR, 1992).

Za oviranje pri organizaciji obrambe mesta 3. julija je značilno, da je bila obramba organizirana na hitro. Na vseh pristopih, ki so omogočali uporabo težje bojne tehnike, so bili obrambni položaji okrepljeni s protioklepnimi ovirami. Ob dotlej že uveljavljenih in preizkušenih načinov uporabe priročnih sredstev so bili prvič uporabljeni tudi »španski jezdeci«, medsebojno povezani in privezani k oporam (drevesa, mostni deli itd.) z jeklenimi vrvmi. Vse ovire so bile dopolnjene s protioklepnimi minami. Predvidena je bila izselitev prebivalstva z vseh ogroženih območij (IS SO GR, 1992).

Pri pripravi oviranja za preprečitev ponovnega prodora JLA so bila po 4. juliju uporabljena znanja pripadnikov TO občine od njenega nastanka pa do najnovejših izkušenj. Severna smer, po dotedanjih obrambnih načrtih »zahodne variante«, je omogočala uporabo vsaj 90 odstotkov znanih objektov in terenskih značilnosti za obrambo pred napadom z juga. Potrebno je bilo dobro pokriti teren v velikosti kakšnih 200 km². Večina priprav, vključno z razvozom minsko-eksplozivnih in protioklepnih sredstev v tajna skladišča pri občanah, je bila opravljena že do 11. julija. Dosledna izvedba načrta bi zagotovila ustavitev napada ali učinkovito zmanjšanje njegove hitrosti v vseh smereh, prehodnih za bojno tehniko. Pripravljenih in opremljenih je bilo 21 lokacij oviranja. Vsi položaji enot in skupin, določenih za zaščito ovir, so omogočali varen umik moštva. Uporaba vozil ali tehnike kot

elementa ovire ni bila več načrtovana, saj je bilo na razpolago že dovolj formacijske opreme in drugih priročnih sredstev. Predviden je bil umik prebivalstva z ogroženih območij (Stolnik, 1991).

Za fizično zaščito so borci ves čas spopadov v Gornji Radgoni uporabljali le obstoječe lokalne objekte in pogoje, ki jih je bilo mogoče prilagoditi za zaščito in bojno delovanje.

Zveze

Vsa formacijska sredstva enot TO so zatajila ali pa njihovo napajanje ni dovolj dolgo vzdržalo. Na pomoč sta jim priskočila občinski center zvez z motorolami iz rezerve in Kmetijski kombinat Gornja Radgona, obrat gozdarstvo, ki je dal TO v uporabo več službenih vozil z UKV-postajami. Kljub temu je ena enota TO v začetni fazi obkolutve enote JLA na mednarodnem mejnem prehodu še morala uporabljati zvezo enote milice na sosednjem položaju. Ko je bilo mogoče, so zveze delovale tudi preko javnega telefonskega omrežja. Za zaščito naših zvez se ukrepi tajnega poveljevanja enotam (TPE) niso uporabljali. Tudi lokalni radioamaterji so prispevali svoj delež z odkrivanjem nasprotnikovih frekvenc in prisluškovanjem njihovim zvezam (IS SO GR, 1992).

Zaledna zagotovitev

Pri intendantski zagotovitvi so razmere skoraj v celoti omogočale mirnodobne načine oskrbe s prehrano. V posameznih obdobjih sta bila zaradi zapor na komunikacijah in naglih sprememb lokacij, kjer so bile nameščene enote, otežena razvoz in dostava obrokov. Večina teh in drugih težav je bila hitro in zadovoljivo rešena, zahvaljujoč iznajdljivosti in prilagodljivosti moštva, predvsem pa poveljnikov zalednih skupin. Le 3 do 5 odstotkov pripadnikov je ob vpoklicu prineslo s seboj obvezen obrok suhe hrane.

Večina opreme in sredstev sanitetne zagotovitve v enotah TO je bila dotrajana ali nepopolna in ni izpolnjevala osnovnih formacijskih zahtev. Zato so se med spopadi enotam prostovoljno pridružili člani Civilne zaščite in Rdečega križa s potrebnim znanjem, opremo in priborom. Razen tega je bila za vse enote ves čas na razpolago javna zdravstvena služba, ki se je izjemno požrtvovalno vključevala v celotno dogajanje (IS SO GR, 1992).

V tehnično zagotovitev je sodila predvsem oskrba s sredstvi oborožitve in vojaške opreme. Po znanih začetnih težavah s popolnitvijo enot je bila z zavzetjem večjih skladišč JLA v Sloveniji zagotovljena zadostna količina ročnih protioklepnih in minsko-eksplozivnih sredstev, osebne orožja in opreme. Kljub večkratnim zahtevam pa nismo dobili streliva za minomete 82 mm in 60 mm, ki so bili po zavzetju radgonske karavle znova v sestavi enot TO v Gornji Radgoni. Primeri slabega odnosa pripadnikov do orožja in vojaške opreme niso znani.

Oskrba in varovanje prebežnikov in vojnih ujetnikov sta predstavljali posebno obliko zaledne zagotovitve. 73. ObmŠTO je že pred začetkom prodiranja enot JLA na naše ozemlje formiral center za vojne ujetnike, ki je bil do zaključka spopadov v vasi Gornji Ivanjci. Za njegovo neposredno varovanje je bil določen zaščitni vod, za širši nadzor območja

s patroljnimi skupinami pa je skrbela NZ, v katero so bili vključeni člani LD Negova. Center je med delovanjem sprejel in varoval 11 prebežnikov in 42 vojnih ujetnikov.

Moralno stanje in odgovornost

V prvih dneh angažiranja enot je bilo ponekod še zaslediti nekakšno razdvojenost, ki bi jo lahko razložili z nejevero nad tem, kar se dogaja. Precejšen del pripadnikov TO, predvsem starejših, je namreč takratno JLA še doživljal kot svojo armado, ki ji je dal svečano zaobljubo. Z razvojem dogodkov je ta moralna ovira, če je to sploh bila, povsem izginila. Kratko obdobje, v katerem so potekali dogodki in nepojmljiva sprememba življenjskih okoliščin, pa delu pripadnikov ni omogočilo, da bi se čustveno, miselno in fizično prilagodili novim razmeram. To gotovo predstavlja vsaj del razlogov za nekaj primerov neprištevnega ravnanja posameznikov.

Z ureditvijo razmer na področju vodenja in poveljevanja na IPM za Gornjo Radgono in s pospešenim opremljanjem s protiklepnimi in minsko-eksplozivnimi sredstvi so se razmere izboljšale tudi v tistih enotah, kjer je bilo nekaj težav v prvem obdobju spopadov.

O tem, koliko vpoklicanih se na vpoklic ni odzvalo, ni preverjenih podatkov, ker območni štab TO (kasneje SV) evidenc enot in službenih zapiskov poveljnikov enot ni ohranil, po vojni pa tudi ni bilo opravljeno usklajevanje podatkov z upravnim organom za obrambne zadeve v Gornji Radgoni. Znanih je nekaj primerov, ko so vpoklicani poziv sicer zavrnil, a so si sčasoma premislili in bili po prihodu v enoto med najprizadevnejšimi. Po zahtevah za dodatno dopolnjevanje z moštvom, predvsem v enem od odredov, je možno sklepati, da vsaj začasnih samovoljnih odhodov iz enot ni bilo malo. Do teh je očitno prihajalo po hujših psihičnih obremenitvah, ko so bile enote izpostavljene večjim nevarnostim in naporom. Podatkov o pravih dezerterstvih ni.

Vodenje in poveljevanje

Za Gornjo Radgono je v letu 1991 značilen izostanek organiziranega štabnega dela. V drugem delu bojnih aktivnosti je sicer prišlo na pomoč nekaj sposobnih častnikov, vendar trajnejše združevanje več nalog v eni osebi v tako zahtevnih okoliščinah in menjavanje kadrov ni dajalo potrebnih rezultatov. Delno je razmere reševal pokrajinski štab tako, da je vzpostavil neposredno linijo poveljevanja, koordiniranja in obveščanja s poveljujočimi v Gornji Radgoni. Ker ta povezava ni bila stalna, je občasno prihajalo do nejasnosti pri določanju prioritet.

Postopoma se je zaradi nuje, ki je izhajala iz teh razmer, oblikovala manjša skupina predstavnikov vseh struktur, vključenih v aktivnosti obrambe in zaščite, in začela delovati kot nekakšno usklajevalno telo (OZVVS GR, 1999, tč. 348). V začetku je bilo nekaj odpora s strani IPM, saj se je TO želela otresti vpliva civilno-političnih organov, vendar pa so razmere narekovale takšno povezovanje. Nekaj starešin z območja Občine Gornja Radgona, deloma tudi izven formacijskega sestava TO, ki je sodelovalo pri delu omenjene skupine, je IPM nudilo precejšnjo pomoč. Prav njihova zasluga je ohranitev

sistema poveljevanja in pripravljenosti vseh enot za spopad v noči na 3. julij, ko so zaradi posebnih okoliščin vsi najodgovornejši kadri IPM, pa tudi milice in civilnih struktur, začasno zapustili mesto.

V enotah TO je večina poveljujočega kadra dosegala visoko raven izvrševanja poveljniških dolžnosti. Bilo pa je tudi nekaj primerov, ko poveljniki niso bili kos zahtevnim okoliščinam. V preteklosti so se zaradi pomanjkanja usposobljenih kadrov uporabljali ohlapnejši kriteriji glede vojaško evidenčne specialnosti in organizacijske sposobnosti pri postavitvah na formacijske dolžnosti. Zato so se pri nekaterih poveljnikih razmere v enoti lahko poslabšale že v primeru, če hrana ni bila dostavljena ob napovedani uri. Že omenjene večje pomanjkljivosti v enem izmed odredov pa so bile posledica neustrezne sestave poveljstva glede na značajske lastnosti njegovih članov.

Sklep

Sile TO Slovenije je v pripravah na obrambne aktivnosti in na začetku aktivnosti spremljalo nekaj izrazito neugodnih okoliščin. Po poskusu odvzema orožja in reorganizaciji TO so tudi na našem območju nastale kadrovske, organizacijske in druge težave, ki so gotovo vplivale na bojno sposobnost enot. Začetna uporaba sil, izbira lokacij oviranja z izostankom zaščite pomembnega dela ovir, ne povsem posrečena prva kadrovska sestava IPM za Gornjo Radgono in druge pomanjkljivosti obrambe so bile posledica takšnega stanja.

Popov je del teh slabosti gotovo poznal in jih v nekaterih primerih tudi s pridom izkoristil. Vendar pa pri prodiranju preko Slovenije in na koncu skozi Gornjo Radgono, ni izvajal nekaterih osnovnih taktičnih postopkov, ki veljajo za uporabo oklepnic enot v napadu. JLA je to kasneje pojasnjevala s tem, da je imel le točno določeno in omejeno nalogo: »Z enoto prodreti na mednarodni mejni prehod in ga zasesti«. Ali je k takšnemu ravnanju prispevalo njegovo jugoslovanstvo in v kolikšni meri, ve le polkovnik Popov sam. Vseeno pa je čudno, da ga sprotne izkušnje in izkušnje ostalih enot JLA, ki so se zapletle v spopade na ozemlju Slovenije, niso primorale v drugačne odločitve. Zelo verjetno je šlo tudi za podcenjevanje naših sil, saj je JLA pri obveščevalni pripravi bojišča očitno spregledala ali zanemarila naslednja zelo pomembna dejstva:

1. V desetletjih izgradnje sistema SLO je Slovenija razvila edinstven sistem obrambe tudi za takratne jugoslovanske razmere. To nam je omogočilo, da smo postopoma in legalno prišli do svoje vojske, Teritorialne obrambe.
2. Večji del Slovencev je leta 1991 svojo domovino Slovenijo že doživljal kot samostojno državo. Agresija JLA pa je bila tako nesprijemljivo ravnanje, da tudi opredelitev manjšega dela, dotedanji skupni domovini naklonjenih sonarodnjakov, ni bila več vprašanje.
3. Vsi smo desetletja živeli s sistemom SLO, ki je načrtno gojil svobodomiselnost tradicijo, temelječo na izročilu NOB. S tem se je izoblikovala kolektivna zavest, da je potrebno domovino braniti pred vsakim napadalcem, ne glede na to, kdo je in od kod prihaja.

Vse našteto je oblikovalo temelje, ki so vnaprej obsodili agresijo JLA na neuspeh, saj smo imeli cilj, bili smo enotni in imeli smo svojo vojsko, ki je skupaj z enotami milice predstavljala upoštevanja vredno vojaško silo. To je bil v tistem trenutku tudi najpomembnejši argument v sicer učinkovitih aktivnostih slovenske politike.

Spopadi v Gornji Radgoni v klasičnem pomenu ne pomenijo vojaške zmage, ker so se po odločitvi slovenskega vodstva končali za zeleno mizo. Bili pa so izjemen prikaz moči, volje in enotnosti, ki so celo tako ortodoksnemu Jugoslovanu, kot je bil Popov, dokazali, da je nek čas nepreklicno minil. Tudi zato je bil njegov kasnejši odhod iz Varaždina takšen, kot je pač bil.

Potem ko se je kolona JLA umaknila iz Gornje Radgone, so enote TO odklonile prevoz do zbirališč. Ob odhodu so se borci želeli pokazati mestu, za katerega so v zadnjih dneh tvegali življenje. Utrujeni, neobriti, v ponošenih starih uniformah, a ponosni, so korakali po glavni ulici, ki je s svojim imenom Partizanska cesta poudarila simboliko tega trenutka. Spremljal jih je navdušen pozdrav Radgončanov, ki ga ne bodo nikoli pozabili.

Viri:

- OZVVS Gornja Radgona, 2015. Spomini '91, fotogalerija¹⁸⁴. Dostopno (15. 4. 2015) na: <http://www.gornjaradgona.zvvs.si/spomini-91/>.
- IS SO Gornja Radgona, 1992. Informacija IS SO Gornja Radgona, dokument št. 801/23, z dne 20.03.1992.
- OZVVS GR, 1999. Kronološki pregled dogodkov v Gornji Radgoni.
- Sever GR, 1999. Kratki kronološki pregled Radgona 91 – Sever.
- Stolnik, Zdravko, 1991. Osebni zapisi o področjih delovanja TO v času spopadov.

184 Fotografije so iz zbirke, ki jo OZVVS Gornja Radgona postopoma pridobiva iz različnih virov vse od leta 1991. Za večino posnetkov podatkov o avtorjih ni ali pa so nezanesljivi.

Alojz Novak, Alojz Filipič

Izkušnje iz zaledne zagotovitve Teritorialne obrambe v pripravah in osamosvojitveni vojni

Namen prispevka je kronološka predstavitev poteka in priprav zaledne zagotovitve TO pred začetkom osamosvojitvene vojne v letu 1991 ter izkušenj iz njenega delovanja v času osamosvojitvene vojne v 73. ObmŠTO Ljutomer. Gre za opis po spominu neposrednih udeležencev in izvajalcev, upoštevanje dostopnih dokumentov in poznavanje zaledne zagotovitve v TO. Pri tem seveda ne smemo pozabiti na množično sodelovanje civilnih struktur v občinah in njihovo vlogo pri zaledni zagotovitvi enot TO. Dodajmo še, da uporablja nazive, ki smo jih uporabljali takrat, kar je treba upoštevati pri eventualni primerjavi s sodobno vojaško logistiko in njenimi funkcijskimi področji.

O začetkih v letu 1990

Začetek opisovanja zaledne zagotovitve sega v 16. maj 1990, ko sem bil (Alojz Novak, op. u.) kot poveljnik OŠTO Ljutomer poklican na nujni sestanek k poveljniku PŠTO Pomurja, podpolkovniku Miloševiču. Na njem je bil prisoten še poveljnik OŠTO Lendava, major Ljubo Dražnik. Po nekaj stavkih o slabem varovanju skladišč z orožjem in strelivom na območju občin, mi je bil vročen ukaz pokrajinskega štaba o preselitvi orožja in streliva v skladišče pokrajinskega štaba za TO, ki se je nahajalo v vojašnici v Murski Soboti.

Oba z Dražnikom sva bila ob prejemu ukaza presenečena nad vsebino. Ker sem bil v podrejenem položaju in prvi na vrsti za preselitev, sem razen orožja in streliva za protidiverzantski vod in osebne oborožitve za stalno sestavo občinskega štaba dal ostalo prepeljati v skladišče pokrajinskega štaba. S preselitvijo orožja in streliva iz občine sta bila seznanjena takratni predsednik IS Občine Ljutomer Franc Štrakl in načelnik oddelka za ljudsko obrambo Anton Kosi, saj je bil predsednik občinske skupščine Miro Steržaj v bolnišnici.

REPUBLIKA SLOVENIJA
POKRAJINSKI ŠTAB ZA TO
P O H O R J A

Št. _____
Dne 15.05.1990

REPUBLIKA SLOVENIJA
POKRAJINSKI ŠTAB ZA TO
P O H O R J A
Dne 15.05.1990
Dne 16.05.1990
Preseleitev orožja
in streliva

REPUBLIKA SLOVENIJA
POKRAJINSKI ŠTAB ZA TO POKRAJINSKO OBRAMO
P O H O R J A
SL 04-1980
Dne 16.05.90

OSTO Lendava in Ljutomer

Na osnovi ukaza komandanta TO R Slovenije št. SZ 525/1-90
z dne 15.05.1990

U K A Z U J E M :

1. Da se najkasneje do 15.05.1990 do 24.00 ure preseli vse orožje in strelivo iz vseh skladišč OSTO Lendava in Ljutomer v skladišče PŠTO Trimo Murska Sobota v VP 6142 Murska Sobota.
2. Preselitve orožja in streliva opraviti s lastnimi prevoznimi sredstvi in delovno silo.
3. Orožje in strelivo predati na hrambo v skladišče PŠTO na osnovi reverse s točno opredeljenimi vrstami in količinami orožja in streliva.
4. Pri prevozu upoštevati vse predpise in ukrepe varovanja in transporta upoštevajoč stopnjo tajnosti ukaza.

HK/MP

KOMANDANT
podpolkovnik
Vladimir Milošević

Ukaz o preselitvi orožja in streliva v skladišče PŠTO v vojašnico v Murski Soboti (Vir: Alojz Novak)

Junija in julija 1990 smo za usposabljanje enot na območju Ljutomera iz skladišča pokrajinskega štaba TO izvzeli različne količine orožja in streliva. Pri tem pa ni bilo nikogar, ki bi nam svetoval, naj orožje zadržimo v Ljutomeru.

10. septembra 1990 sem bil z ostalimi poveljniki občinskih štabov TO poklican na PŠTO v Mursko Soboto. Na sestanku smo bili seznanjeni s projektom MSNZ. Na vprašanje, ali želimo sodelovati, smo vsi odgovorili potrdilno. Še isti dan sem s projektom seznanil svoja sodelavca na občinskem štabu. Ker so naloge zajemale mobilizacijo in prevoze orožja, sem o tem obvestil načelnika oddelka za ljudsko obrambo Antona Kosija in komandirja postaje milice Franca Slokana.

15. septembra sem sodelavca Mirka Rauterja in Zdenka Seršena poslal v vojašnico v Mursko Soboto. Tam sta se sestala z delavcema OŠTO Lendava, Brankom Bratkovičem in Živkom Staničem. V skladišču pokrajinskega štaba TO so na kamion naložili orožje in strelivo in ga uspešno odpeljali iz vojašnice v štab v Ljutomer.

18. septembra smo se s kamionom odpravili v vojašnico po orožje Alojz Novak, Mirko Rauter, Zdenko Seršen in Jelko Tibaut. V skladišču smo naložili kamion z orožjem in strelivom. V trenutku, ko smo se želeli odpeljati iz skladišča, je nekdo potrkal po kovinskih vratih. Odprl sem vrata in vojak me je vprašal, ali lahko govori z Novakom. Odgovoril sem, da sem to jaz. Vojak je nadaljeval, da komandant vojašnice Danilo Horn želi, da se takoj javim pri njem v pisarni. Sedel sem v lado nivo in se odpeljal na poveljstvo. Takoj po vstopu v pisarno mi je komandant dejal, da moramo naloženo orožje in strelivo razložiti. Po polurnem pogajanju je ugotovil, da me ni prepričal. Odločil se je, da gre z mano do skladišča. V skladišču je ponovno pred vsemi zahteval, naj razložimo naloženo. Ker ga nismo takoj ubogali, je sam stopil h kamionu in pričel vleči zaboj z njega. Nejevoljni smo razložili orožje in strelivo in se odpravili iz vojašnice. Ob prihodu je bil na prijavnici le prijavitel, ob odhodu pa sta tam bila dva vojaka v popolni bojni opremi in z avtomatskim puškama, pripravljenima na strel.

V OŠTO Ljutomer smo začeli pripravljati nove mobilizacijske načrte in zbirati orožje. Razpoložljivo orožje in strelivo smo skladiščili v tajnih skladiščih. Aktivnosti, povezane z delovanjem v obdobju MSNZ, so podrobneje opisane tudi v knjigi Uporniki z razlogom Albina Mikuliča.

Veliko je bilo takih objektov, kot je hiša Franca Trstenjaka v Moravcih, v kateri smo hranili orožje in strelivo za teritorialce vse do začetka vojne. (FA: OZVVŠ Ljutomer)

Tudi po 4. oktobru 1990, ko je MSNZ prešel pod TO, smo v OŠTO Ljutomer nadaljevali z zbiranjem orožja in streliva. Orožje in strelivo, ki smo ga dobili od oddelka za ljudsko obrambo, ZRVS in PŠTO, smo razporejali po tajnih skladiščih. To smo izvajali vse do začetka vojne.

Delovanje zaledne zagotovitve v 73. ObmŠTO Ljutomer

1. junija 1991 se je začela zame še danes nerazumljiva reorganizacija TO. V Ljutomeru je nastal 73. ObmŠTO, ki je zajemal takratne občine Gornja Radgona, Ljutomer in Ormož. V novi formaciji sem bil imenovan za pomočnika poveljnika za zaledje. V stalni sestavi zaledja sta bila še referent za zaledne zadeve, starejši vodnik Zdenko Seršen, in skladiščnik, zastavnik Franc Zemljič. Nikoli najbrž ne bo razčiščeno, v čigavem interesu so bili tik pred agresijo občinski štabi združeni v območne.

Tehnična zagotovitev pred vojno

Od ustanovitve TO leta 1968 so se enote oboroževale z orožjem, strelivom, minsko-eksplozivnimi sredstvi in vojaško opremo iz viškov JLA. Oboroženi smo bili predvsem s puškami 7,9 mm, z avtomati 7,62 mm in 9 mm ter puškomitraljezi 7,9 mm. V občinskem svetu za SLO in kasneje za SLO in DS so se dobro zavedali, da za dobro borbeno pripravljenost TO niso dovolj samo dobro usposobljeni in motivirani vojaki, ampak sodobna oprema in oborožitev. S tem namenom se je že leta 1975, ob ustanovitvi občinskih štabov TO, pričelo posodabljanje oborožitve in opreme.

Nabavo opreme, oborožitve in streliva smo načrtovali preko RŠTO v skladu z odobritvijo Generalštaba JLA. Tako se je dogajalo, da v posameznih letih ni bilo možno nabaviti vseh načrtovanih sredstev. Finančna sredstva za nakup opreme, oborožitve in streliva ter za gradnjo skladišča so se zagotavljala iz občinskega proračuna in z ugodnimi posojili, ki jih je občina najemala pri Vojnem servisu Narodne banke Jugoslavije. Iz teh sredstev smo v občini zgradili tudi delovne prostore za štab in skladišče za orožje, strelivo in ostala materialna sredstva. Enote in štab TO so bili tako konec osemdesetih let v glavnem opremljeni s sodobno oborožitvijo. Orožje in opremo je bilo potrebno primerno vzdrževati. Za vzdrževanje orožja smo imeli ekipo rezervnih pripadnikov, ki je skupaj s skladiščnikom to nalogo zelo dobro opravljala. Orožje se je čistilo enkrat letno in vsaj dvakrat po usposabljanju. Ekipo rezervnih pripadnikov je sodelovala tudi pri prevozu orožja na tehnične preglede, ki so se izvajali v vojašnici na Ptuj. Orožje in strelivo je bilo ves čas v skladišču v Ljutomeru, minsko-eksplozivna in protioklepna sredstva pa v skladišču Berek, ki je spadalo pod vojašnico v Murski Soboti.

Orožje, strelivo in minsko-eksplozivna sredstva, ki so bila tako v času delovanja MSNZ kot kasneje pridobljena in razseljena v tajna skladišča, so ostala tam do začetka mobilizacije enot TO pred osamosvojitveno vojno. Tajna skladišča na območju 73. ObmŠTO so bila na naslednjih domačijah in v drugih objektih, in sicer:

1. Janeza Raduhe v Cezanjecih,
2. Mateja Bora Makoterja na Cvenu,
3. Mirana Novaka v Desnjaku,
4. Franca Trstenjaka v Moravcih,
5. Milana Zavratnika v Radomerju,
6. Emiljana Rudolfa v Radoslavcih,
7. Borisa Zadravca na Razkrižju,
8. Alojza Cedule v Svetinjah,
9. Franja Karlovčeca v Veščici,
10. Alojza Potočnika v Zg. Krapju,
11. Milana Beleca v Železnih dverih,
12. v stari Drogi v Dravskem Središču,
13. na Litmerku v objektu kombinata Jeruzalem Ormož,
14. Alojza Kežmana v Črešnjecih 8,
15. Ernesta Merklina v Ljutomerski 27, Gornja Radgona,
16. Franca Kosarja v Ljutomerski 31, Gornja Radgona,
17. v gasilskem domu v Grabonošu, odgovorna Budja in Rožman,
18. Franca Čuka v Hrastju Mota 72,
19. Franca Bračiča na Janževem vrhu 1,
20. Janka Rožmana na Janževem vrhu 70,
21. Maksa Breznika v Kobilščaku 2,
22. Rudija Zemljica v Kobilščaku 7,
23. Rudolfa Kurbosa v Lastomercih 12,
24. Valterja Horvata na Murskem vrhu 42,
25. Marije Gamzar v Podgradju 5,
26. Andreja Tišiča na Policah 88,
27. Franca Škrobarja na Policah 104,
28. Cvetka Šemrla na Ptujski cesti 6,
29. Draga Totha v Očeslavcih 22,
30. Franca Klemenčiča v Okoslavcih 10,
31. Milana Kosija v Rihtarovcih 8,
32. Stanka Černeta v Slaptincih 18,
33. Janka Vogrina v Sp. Ivanjcih 5,
34. Milana Križana v Sp. Ščavnici 20,
35. Antona Kocbeka na Stari gori 1,
36. v lovskem domu v Sv. Juriju ob Ščavnici, odgovoren Kurt.

Naj dodamo, da pri skladiščenju in varovanju teh sredstev ni bilo težav. Razen tega pa so med osamosvojitveno vojno enote TO na območju Občine Ljutomer orožje, strelivo in minsko-eksplozivna sredstva skladiščile na domačijah Adolfa in Marije Cmager na Razkrižju, Emila Stojka v Veščici, Antona Horvata na Razkrižju in Kornelije Babič v Veržeju.

Prometna zagotovitev pred vojno

Ker smo v 73. ObmŠTO imeli samo eno terensko vozilo, smo enote popolnjevali s transportnimi sredstvi iz popisa, tovornjaki, kombiniranimi in terenskimi vozili. Tovorna vozila so bila v lasti Prevoznštva Ljutomer in zasebnikov. Po določitih veljavne zakonodaje

so morali lastniki vozila ob pozivu ali mobilizaciji dostaviti vojaški enoti. Zaradi boljše mobilizacijske pripravljenosti smo tam, kjer je bilo mogoče, vzpostavili princip razporeditve vozil. S tem smo zagotovili boljše delovanje vozil in maksimalno skrb za vozila. Vselej pa to ni bilo mogoče, zato so nastali včasih pri posameznih lastnikih problemi, še posebej, če je bilo vozilo novo, kar pa ni dobro vplivalo na bojno pripravljenost enot.

Sanitetna zagotovitev pred vojno

V štab in odred je bil razporejen zdravnik, v ostale enote pa bolničar. Pri usposabljanju in mobilizaciji so enotam nudili pomoč zdravstveni domovi v Gornji Radgoni, Ljutomeru in Ormožu. Vsak vojak je ob prevzemu opreme prejel tudi zavoj prve pomoči. Enote so ob mobilizaciji dobile torbice prve pomoči, sanitetni material v torbica in pa se je redno obnavljal.

Intendantska zagotovitev pred vojno

Vsak pripadnik enote TO je na reverz prejel kompletno opremo in osebna sredstva ABK-zaščite. Opremo je moral hraniti v primernem prostoru in jo vzdrževati. Ob mobilizaciji si je vsak moral prinesiti suhi obrok hrane in pribor za osebno higieno. Med usposabljanjem smo hrano v enotah, ki so imele v svoji sestavi kuharje, kuhali v enotah, ostalim pa smo jo vozili iz gostinskih lokalov.

Zaledna zagotovitev v osamosvojitveni vojni na območju 73. ObmŠTO

V osamosvojitveni vojni se je v vsaki akciji vedno znova preverjala zaledna zagotovitev v praksi, pa tudi iznajdljivost pripadnikov in ostalih, ki so pri njenem uresničevanju sodelovali. Takrat je delovala po zasnovah SLO in principih, ki smo jih v TO obvladali, kar pa je z današnjega gledišča povsem neprimerljivo in po vsej verjetnosti tudi težko uresničljivo. 73. ObmŠTO je bil zaradi velike intenzivnosti bojnega delovanja in zelo razvlečenega območja delovanja z vidika zaledne zagotovitve na posebni preizkušnji. Poveljujoči in operativni častniki, pa tudi udeleženci osamosvojitvene vojne velikokrat izpostavljajo, da smo bili znotraj obrambnih sil in TO uspešni. Bi torej smeli trditi nasprotno za zaledno zagotovitev?

Tehnična zagotovitev med osamosvojitveno vojno

PŠTO Maribor je skladno z načrtom uporabe 21. junija 1991 organiziral zaledno poveljniško mesto v objektih Agrokombinata Lenart. Delovalo je pod tajnim nazivom Agro. Celotno zaledno zagotovitev je vodil pomočnik za zaledje, major Ladislav Lipič. Operativne zaledne zadeve je opravljal Mihalj Bukovec. Iz zaledne baze v Lenartu so se s strelivom, oborožitvijo, protioklepnimi in minsko-eksplozivnimi sredstvi oskrbovale vse enote TO VŠP.

24. in 25. junija, ko se je izvajala mobilizacija večine enot TO, so bile te oskrbljene z orožjem, strelivom in ostalimi materialno-tehničnimi sredstvi. Številčno stanje orožja, streliva in minsko-eksplozivnih sredstev v 73. ObmŠTO prvi dan vojne, 26. junija 1991, kaže naslednja preglednica.

Tabela 6: Razpoložljivost orožja, streliva in minsko-eksplozivnih sredstev v 73. ObmŠTO 26. junija 1991¹⁸⁵

Naziv sredstva	Mer. enota	Ormož	Ljutomer	Gornja Radgona	Vsega
Avtomatska puška 7,62 mm	kos	90	118	101	309
Polavtomatska puška 7,62 mm	kos		30	35	65
Ostrostrelna puška, razni tipi	kos	1	6	11	18
Puška 7,9 mm M48	kos	12	50	70	132
Ročne strojnice 7,62 mm	kos	6	12	27	45
Pištole 7,62 mm	kos	11	19	39	69
Avtomatske pištole	kos	12	4	6	22
Ročni metalec M-57	kos		5	12	17
Mine za ročni metalec	kos		28	20	48
Armbrust	kos	10	6	6	22
Ročna bomba	kos	140	105	105	350

2. julija smo na zahtevo pokrajinskega pomočnika za zaledje, majorja Ladislava Lipiča, in po odobritvi poveljnika 73. ObmŠTO, majorja Ljuba Dražnika, začeli prevzemati strelivo in minsko-eksplozivna sredstva v skladišču Ložnica pri Slovenski Bistrici. Kamione za prevoz nam je zagotovil direktor delovne organizacije Prevozništvo Zvonko Knaflič. Za organizacijo prevoza in varovanja sta bila odgovorna stotnik Jožef Kosi iz Ključarovec in poročnik Miran Mulec iz Ljutomera. Prevoz je bil zaradi postavljenih ovir na nekaterih cestah močno oviran. Lokacije za skladiščenje pri občanih, ki smo jim lahko zaupali, mi je pomagal iskati starejši vodnik 1. r. Alojz Filipič. Vsi, ki sva jih obiskala, so bili pripravljeni na sodelovanje. Pokazali so nama prostore in skupaj smo se odločili, kateri je najprimernejši. Skladiščenje in varovanje pa je s skupino vojakov TO opravil višji vodnik Zdenko Seršen.

Vsa sredstva, ki smo jih prejeli od pokrajinskega štaba TO, po zavzetju karavla pa tudi od 75. ObmŠTO Murska Sobota, smo skladiščili v kletnih prostorih pod poveljstvom v Ljutomeru. Tu smo sredstva razdelili po enotah in jih ob prihodu predali ekipam enot.

185 Povzeto po zapisu v delovni beležnici Alojza Novaka leta 1991.

Po začetnih težavah s popolnitvijo enot je bila z zavzetjem karavil in večjih skladišč JLA zagotovljena zadostna količina ročnih protiolepnih in minsko-eksplozivnih sredstev. Tanke, oklopne transporterje in tovorna vozila, ki smo jih zasegli JLA, smo namestili v delavnico Servisa Tehnostroj. Večino teh vozil smo pozneje uporabili za potrebe enot TO.

Izvlačenje zapuščenega tanka JLA v Presiki. Iznajdljivost ljudi je bila velikokrat brez primere, tudi takrat, ko so s traktorjem izvlekli tank. (FA: OŽVVS Ljutomer)

Zajet poškodovan poveljniški oklepni transporter na poti iz Radenec na zbirališče »vojnega plena«. (Bavčar in Celec, Radgona 1991, dokumentarni film, 2012) Dostopno (15. 5. 2015) na <http://www.dokumentarci.si/portfolio-item/radgona-1991-osamosvojitvena-vojna-v-pomurju-2/#!prettyPhoto>).

Po prejemu protioklepnih sredstev od pokrajinskega štaba TO sem miličniku Venčeslavu Lihtenvalnerju na dvorišču sedeža 73. ObmŠTO Ljutomer dal 12 kosov protioklepnih sredstev tipa zolja. Zolje sta skupaj s pripadniki TO v spopadih v Presiki uspešno uporabila prevzemnik in rezervni miličnik Milan Kocbek.

Na Cvenu smo 30. junija formirali enoto prostovoljcev, sestavljeno iz rezervnih vojaških obveznikov, in jo opremili takrat že z viški streliva in orožja.

Ves čas vojne smo se za popravilo orožja, obutve in obleke posluževali storitev delavnic, ki so jih za nas opravljale že v pripravah pred vojno. Za popravilo orožja so skrbeli v delavnici zasebnika Konrada Kosija.

Prometna zagotovitev v času osamosvojitvene vojne

V območnem štabu smo imeli kombi, dve terenski vozili in eno tovorno vozilo. Zato smo morali za delo štaba v vojnem času uporabljati tudi lastna osebna vozila. Za prevoz materialno-tehničnih sredstev smo v zaledni enoti štaba in ostalih enotah uporabljali vozila, razporejena v enote. V vseh občinah je bilo na črpalkah zagotovljeno dežurstvo in tako omogočeno točenje goriva ob vsakem času. V pripravljenosti pa so bile tudi delavnice za popravilo vozil.

Vojaška avtocisterna, zasežena v spopadu, je kmalu postala uporabno sredstvo teritorialcev. Označevanje je bilo povsem privočno, moralo pa je biti predvsem prepoznavno. (FA: OZVVS Ljutomer)

Sanitetna zagotovitev v času osamosvojitvene vojne

V zdravstvenih domovih v Gornji Radgoni, Ljutomeru in Ormožu je bila organizirana stalna dežurna služba, ki je bila pripravljena nuditi prvo pomoč poškodovanim in ranjenim. V stalni pripravljenosti so bila tudi vozila prve pomoči. V štabu in odredih so bili razporejeni zdravniki, v ostalih enotah pa bolničarji. Vsi pripadniki TO so imeli zavoje prve pomoči. Zdravniki so imeli kovčke prve pomoči, bolničarji pa torbice. Nekaj večjih kompletov prve pomoči pa smo shranili po tajnih skladiščih v bližini možnih spopadov z JLA. V Gornji Radgoni so med spopadi enotam pomagali člani CZ in RK, ki so imeli potrebno znanje iz prve pomoči, opremo in pribor.

Intendantska zagotovitev v času osamosvojitvene vojne

Rezervna intendantska sredstva smo hranili v garaži ob štabu. Tam smo pripadnikom zamenjevali opremo in opremljali na novo razporejene. Na območju vseh občin smo organizirali tople obroke prehrane, in sicer v Ormožu v trgovski organizaciji Tima, v Ljutomeru v Hotelu Jeruzalem, v Gornji Radgoni pa v hotelu Grozd. Vse kuhinje so obratovale neprekinjeno 24 ur. Tako so enote lahko hrano prevzemale same ob vsakem času.

Že na začetku vojne smo preko trgovskega podjetja Vesna vse pripadnike oskrbeli s suhim dnevnim obrokom in spodnjim perilom. Tistim pripadnikom, ki si niso prinesli pribora za osebno higieno, smo priskrbeli tudi to. Nove obleke in oznake TO so častniki, podčastniki in vojaki sprejeli z velikim navdušenjem.

20. julija smo začeli razdolževati enote TO. Z ekipo vojakov smo se odpeljali na zborna mesto enote, kjer smo prevzemali orožje, strelivo, minsko-eksplozivna in ostala sredstva. Razdolževanje je bilo zelo naporno, saj je bilo potrebno pregledati vsak kos orožja, ga namestiti v zaboj in sproti zapisovati številke. Še napornejše je bilo sortiranje in štetje streliva. Po prevzemu smo sredstva odpeljali v skladišče na Babinsko cesto v Ljutomeru. V skladišču smo orožje očistili, pregledali brezhibnost in ga zložili po enotah. Orožje in strelivo smo zložili po obstoječih formacijah.

1. avgusta smo pripravili skladišče za minsko-eksplozivna sredstva v konjušnici na Moti in ga takoj zavarovali s stražo. 2. avgusta pa smo pričeli minsko-eksplozivna sredstva preseljevati iz tajnih skladišč. Preselitev je opravila ekipa vojakov, ki jo je vodil Zdenko Seršen. Vsi prevozi so bili opravljeni z zavarovanjem tako, da je pred tovornimi vozili in za njimi peljalo terensko vozilo z oboroženimi vojaki. Naloga je bila opravljena brez posebnosti in v nekaj dneh so bila vsa sredstva ustrezno skladiščena.

Finančna zagotovitev v času osamosvojitvene vojne

Z reorganizacijo TO 1. junija 1991 smo pričeli z novim finančnim poslovanjem. Na PŠTO smo posredovali potrebe in od tam dobili naročilnice. Ko smo prejeli račun od dobavitelja, smo k njemu priložili izpolnjen prenosni nalog, račun podpisali, ga vpisali v knjigo računov in ga poslali na PŠTO v izplačilo. Takšno finančno poslovanje je bilo za območni štab enostavno in uspešno, saj glede na številčnost stalne sestave niti ni bilo druge možnosti.

Helikopter, ki se je poškodoval na deponiji sladkorne pese v Hrastju Moti, smo kmalu odpeljali po cesti in ga skrili na letališču v Rakičanu, kjer je ostal, dokler ga niso vrnili JLA. (DF: Bavčar in Celec, 2012)

Oklepna vozila ponovno na ulicah Ormoža. Tokrat z oznakami TO na poti do oklepne čete Teritorialne obrambe Slovenije. (FA: OZVVS Ormož)

O izkušnjah

Negativne izkušnje

Pri navajanju izkušenj začnimo najprej z negativnimi in tistimi, ki so najbolj izstopale. Ne glede na dobro delo pripadnikov rezervne sestave TO, razporejenih na zaledne dolžnosti v štabu, bi v dalj časa trajajoči vojni bila potrebna številčnejša stalna sestava, saj en častnik in dva podčastnika številnih nalog ne bi mogla več dolgo uspešno opravljati. Med vojno sem bil prevečkrat razporejen na operativne naloge, kar je zelo oteževalo izvajanje nalog v zaledni oskrbi. Te so bile prevečkrat opravljene na hitrico. Tudi v manjših enotah bi morali imeti dobro usposobljenega odgovornega za zaledje.

Pri usposabljanju enot smo dajali premalo poudarka na samooskrbi enot. Nekaterim poveljnikom ni bilo jasno, zakaj morajo sami prevzemati hrano in ostala materialna sredstva.

Slaba sredstva zvez so zelo oteževala hiter prenos informacij tudi s področja zaledne zagotovitve. Informacije so se izmenjavale preko telefonov, ki so bili dostikrat preobremenjeni, velikokrat pa so tudi zamujale.

Orožje bi moralo biti istega kalibra, saj bi bilo zagotavljanje streliva lažje, še posebej pri delitvi streliva posameznim enotam v skladišču.

Preveč podrejenih enot je tudi zaledju povzročilo nekatere težave.

Pozitivne izkušnje

Kljub številnim postavljenim oviram smo zaradi dobrega poznavanja poti uspešno opravili vse potrebne prevoze. Razporeditev voznik vozilo po vojnem razporedu se je izkazala za uspešno, saj so bila ta vozila veliko manj okvarjena.

Sodelovanje s civilnimi strukturami v miru se je tudi med vojno izkazalo za zelo dobro. To se je videlo po tem, da so bile enote dobro sprejete na vseh domačijah, kamor so prišle. Na razpolago so imele prenočišča, sanitarije in telefon. Domačini so jim z velikim zadovoljstvom postregli z napitki.

Zaradi osebnega poznavanja nam je lokalno prebivalstvo omogočilo shranjevanje streliva in minsko-eksplozivnih sredstev v tajnih skladiščih.

Kuhanje v javnih ustanovah je bila dobra odločitev, saj nekatere enote niso imele primernih kuhinj niti posode. Tako jim je bila zagotovljena topla prehrana 24 ur na dan.

Zelo koristne so bile delavnice za popravilo orožja, vozil, obleke in obutve, ki so jih predhodno načrtovale občine.

24 ur odprti zdravstveni domovi so nudili takojšno pomoč poškodovanim in ranjenim pripadnikom.

Dobro sodelovanje z upravnim organom za obrambne zadeve je omogočalo sprotno popolnjevanje enot s kadri.

Občinske enote za zveze so pomembno prispevale k boljši povezavi med štabom in enotami.

Namesto zaključka

Zaledno zagotovitev lahko vedno ocenjujemo po načelu, da je kozarec, napoljen do polovice, lahko pol prazen ali pol poln. Avtorja tega prispevka sva kot neposredna udeleženca takratnega dogajanja izhajala iz stališča, da smo uspeli v težkih razmerah opraviti aktivnosti s področja zaledne zagotovitve do te mere, da smo zagotovili uspešno izvedbo zahtevnih bojnih nalog. Ni bilo lahko borcem, ki so se izpostavljali močnejšemu nasprotniku, še manj pa zalednikom, ki smo se zavedali, kaj pomeni pravočasna in dobra oskrba z oborožitvijo, opremo ali prehrano. Zapisano naj potrdim z dejstvom, da so imeli nekateri teritorialci solzne oči, ko so od soboških kolegov na blokiranem mostu v Veržeju prevzemali protioklepne rakete in jih nosili na prleško stran, kot radi rečemo. Domnevam, da tudi zaradi tega, ker so se zavedali, kako so se morali izpostavljati v času, ko je bilo učinkovitih protioklepnih sredstev premalo, nasprotnikovih oklepnih kolon in bojnih vozil pa veliko. Udeleženci bojev pa so se zavedali tudi tega, da bi soborci in civilno zdravstveno osebje naredili vse, da bi jim pomagali in rešili življenje, če bi bili ranjeni.

Marija Kuzma

Spomini na delovanje Zdravstvenega doma Gornja Radgona v osamosvojitveni vojni

Med slovensko osamosvojitveno vojno je avtorica bila direktorica zdravstvenega doma, ki stoji v središču Gornje Radgone. Na sredini med vojaškima stranema, ki sta se spopadli v mestu, pa je bilo tudi njegovo mesto. Niti takrat v praksi, niti sedaj pri pisanju spominov ni delala razlik med stranema in poškodovanimi ter ranjenimi, ki so jih vozili po zdravstveno pomoč ali so potrebovali oskrbo.

Preteklo je že kar precej časa od takrat, vendar so spomini na junijske in julijske dogodke 1991 še vedno živi.

Bil je lep sončen dan. Pisalo se je leto 1991, bil je 27. junij. Nekateri so že odšli na zaslužen letni oddih, drugi smo ga že težko pričakovali. Kot vsako jutro smo tudi takrat bili že pred sedmo uro na delovnih mestih v zdravstvenem domu v Gornji Radgoni. Pa vendar se je to jutro razlikovalo od ostalih. Bili smo pod vtisi prejšnjega večera, ko je bila na Trgu republike v Ljubljani slovesno razglašena samostojna Republika Slovenija.

Veselja in sreče ob tem, za nas tako pomembnem dogodku, ni bilo mogoče skriti. Takrat še nismo vedeli, kaj nam lahko prinesejo ta in vsi naslednji dnevi. Odšli smo na svoja delovna mesta, kjer so nas že čakali pacienti, in normalno opravljali vsak svoje delo.

Ne spomnim se več natanko, kdo nas je naslednji dan, 28. junija 1991, prvi obvestil, da enota jugoslovanske vojske že prodira proti Gornji Radgoni. Takrat še nismo vedeli, da je enoti JLA poveljeval polkovnik Popov in da želijo zasesti mednarodni mejni prehod in vzpostaviti kontrolo na njem. Še preden se je enota JLA uspela prebiti do mesta, je v zdravstveni dom prišel mlajši možki v civilu s prošnjo, naj mu pokažemo, kako se uporablja orožje, ki ga je prinesel s seboj. Žal mu nismo mogli pomagati. Napatili smo ga na postajo milice.

Potem ko je oklepna kolona JLA premagala vse ovire v Hrastju Moti in se približala Radencem, je kmalu do nas prispela vest, da je v Radencih pod streli padla prva civilna žrtev. Ne zavedajoč se nevarnosti, smo nekaj ur zatem zunaj pred zdravstvenim domom v Gornji Radgoni opazovali konvoj vozil JLA, ki se je premikal v središče mesta.

28. junija v negotovem pričakovanju pred zdravstvenim domom (Foto: Jože Pojbič)

Nemudoma smo se organizirali, namesto rednega dela smo organizirali dežurstva. Dežurnim zdravstvenim delavcem smo dodelili tudi pripadnike CZ, predvsem kot pomoč reševalcem. Svoja avtomobila sta nam dala na razpolago tudi gospoda Vodenik in Jakopec.

Potem je naenkrat iz konvoja vozil JLA proti zdravstvenemu domu zapeljalo vozilo z oznako RK pod pretvezo, da potrebuje pomoč. V vozilu so bili mladi fantje iz vojašnice v Varaždinu, ki so takoj odvrgli orožje in se predali. Povedali so, da so jim nadrejeni pred odhodom zatrdili, da gredo braniti naše meje. Njihov avtomobil so naši reševalci najprej odpeljali za zdravstveni dom, še isti večer pa ga je prevzela TO in ga v gozdu prebarvala. Tudi vojake je potem, ko so se nekoliko okrepčali, prevzela TO.

Še istega dne smo sprejeli prve ranjene vojake. Ambulanto smo uredili kar v čakalnici, kjer so jih oskrbeli zdravstveni delavci. Nekaj ranjenih so po nujni pomoči morali reševalci odpeljati v bolnišnico v Mursko Soboto, kjer so ostali na zdravljenju. Reševalci niso imeli lahkega dela, saj so morali iskati stranske ceste, velikokrat daljše, regionalna cesta je bila namreč neprevozna. Razen daljše poti pa jih je čakala še ena ovira. Most na Muri je bil namreč miniran, zato so pred njim ranjenca naložili na nosila in ga peš prenesli na drugo stran, kjer je že čakalo reševalno vozilo iz Zdravstvenega doma Murska Sobota, ki je potem poškodovanca odpeljalo v bolnišnico. Vojaki so bili zbegani, saj niso točno vedeli, kje so. Nekaj med njimi je prosilo telefon, da so obvestili starše o svojem položaju.

Vojaki JLA, ki so iskali pomoč in zavetje v zdravstvenem domu 28. junija. (DF: Bavčar in Celec, 2012)

*Oskrbovanje vojaka JLA, Marka iz Srbije, poškodovanega med spopadom na karavli 2. julija
(Foto: Boris Jaušovec, Večer)*

Vsak naslednji dan je bil nepredvidljiv. Poslušali smo radijska poročila in bili prepričani, da bo kmalu konec negotovosti. Povedati moram, da take enotnosti v našem zdravstvenem domu ni bilo nikoli prej, pa verjetno tudi pozneje ne. Zdravstveni delavci so se kar sami javljali, kdo bo dežural. Zdaj že pokojni zdravnik, dr. Miran Ostan, se je prostovoljno javil v slovensko delegacijo, ki se je šla pogajat s polkovnikom Popovom. Pozneje nam je povedal, da je Popov zahteval, naj umaknejo barikade, s katerimi je bila enota JLA zablokirana na mednarodnem mejnem prehodu, in zagrozil, da bodo vojaki na vsako streljanje TO odgovorili z vsem ognjem.

Zdravnik, dr. Miran Ostan, na pogajanjih s polkovnikom Popovom 30. junija (Foto: Zdravko Stolnik)

Med vojno smo prejeli tudi klic za prevoz porodnice v bolnišnico. Reševalec in babica Cvetka sta porodnico varno pripeljala v porodnišnico na Ptuju. Zgodilo se je tudi, da se je mlajši fant iz Negove s kolesom pripeljal v lekarno po zdravila za babico. Fant je bil zelo preplašen. Prepričevali smo ga, naj ostane pri nas, da ga bodo naši šoferji odpeljali domov.

Pripadniki ekipe prve medicinske pomoči CZ v predahu med akcijami (Foto: Jože Pojbič)

Veliko prebivalcev iz okolice mednarodnega mejnega prehoda je bilo še pravočasno evakuiranih na varno, in sicer v vrtec na Tratah. Člani ekip CZ iz zdravstvenega doma in drugih ekip so poskrbeli zanje. Žal pa nekateri starejši niso hoteli zapustiti svojih domov in šele na prigovarjanje svojcev so jih reševalci lahko odpeljali z nevarnega območja. Vsak trenutek smo bili pripravljeni nuditi pomoč vsem, ki bi jo potrebovali.

Presenetil nas je tudi prelet letal in raketiranje pri podjetju Avtoradgona. Na srečo se razen materialne škode ni zgodilo nič hujšega. Za trenutek nas je postalo strah, ko je vojaški helikopter preletel zdravstveni dom. Bili smo prepričani, da išče zaseženo vozilo. Ko smo videli, da je pristal pri osnovni šoli, smo si oddahnili.

Najsrečnejši trenutek pa je bil gotovo ta, ko je jugoslovanska vojska odhajala iz Gornje Radgone. Po desetih dneh stalne prisotnosti v zdravstvenem domu in pripravljenosti za pomoč se je življenje počasi vračalo v stare tirnice. Tudi zdravstveni delavci smo morali nadoknaditi zamujeno.

Tretji del

Prekmurje

Kot David in Goljat: Stanič, starejši vodnik 1. r. TO Slovenije, proti Resanoviču, podpolkovniku JLA, med pogajanji na petišovskem mostu čez Muro (FA: OZVVS Lendava)

Edvard Mihalič

***Organizacija in delovanje 75. območnega
štaba Teritorialne obrambe Murska Sobota v
osamosvojitveni vojni***

Uvod

Samostojnost slovenske države je skupščina Republike Slovenije uzakonila 25. junija 1991 s Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Suverena slovenska država je bila slavnostno razglašena 26. junija 1991. Razglasitev slovenske samostojnosti je bila povod za vojaško agresijo SFRJ na Slovenijo, ki jo je izvedla JLA. Agresija se je formalno začela 26. junija ob 3.30, ko je Zvezni izvršni svet sprejel odlok o blokadi državne meje v Sloveniji, praktično pa 27. junija 1991 ob 1.15, ko je lahka protiletalska oklepna baterija JLA pri Metliki prestopila državno mejo (Janša, 1992, str. 161)¹⁸⁶. Predsedstvo Republike Slovenije je istega dne obravnavalo nastali položaj in ocenilo, da gre za vojaški napad na Slovenijo. V funkciji vrhovnega poveljnika je ukazalo TO in milici, da začneta odgovarjati na streljanje JLA.

V sestavku bom opisal, kako so spopadi potekali v Prekmurju¹⁸⁷. V njih so sodelovale tudi enote milice, vendar sem sestavek namenoma zožil na vojaški del, ker bi sicer moral pregledati še dokumente, ki jih o vojni za Slovenijo hrani ministrstvo za notranje zadeve. Pri opisu spopadov pa sem na osnovi razpoložljivih virov TO vedno navedel, da so sodelovali tudi miličniki, v večini primerov pa sem navedel tudi njihovo številčno stanje.

Aktivnosti MSNZ in TO RS v Prekmurju v obdobju priprav na osamosvojitvev

TO je kot najširša oblika organiziranega splošnega ljudskega odpora nastala iz potrebe po zagotovitvi višje stopnje varnosti države, saj je sovjetski vdor na Češkoslovaško avgusta 1968 pokazal, da armada sama državi ne more zagotoviti varnosti. S tem je bil

186 Že 26. junija je bil del enot iz 10. (reškega) korpusa JLA in 14. (ljubljskega) korpusa JLA poslan proti meji z Republiko Italijo.

187 Za opis bom uporabil tudi svojo diplomsko nalogo *Vojna za Slovenijo leta 1991 v Prekmurju*. (Mihalič, 2002, str. 9–45).

ukinjen monopol JLA kot edine oborožene sile, kar armadi ni ustrezalo, zato si je vse od leta 1969 prizadevala, da bi si podredila TO. Ta je bila dejansko odvisna od JLA tako pri izobraževanju kadrov in zaledni oskrbi kot od njenih skladišč, orožja ipd.

S postavljanjem častnikov JLA na pomembne dolžnosti v TO, z novim zakonom o SLO in DS ter nekaterimi dekreti predsedstva SFRJ je JLA uspelo, da si je TO podredila v večini republik, predvsem v Srbiji in Črni gori. Spomladi 1990 je skušalo vodstvo JLA uresničiti svoj strateški cilj tudi v Sloveniji in na Hrvaškem. S tem je hotelo prehiteti nacionalistične, nekomunistične in protikomunistične stranke, ki bi po pričakovanju zmagale na volitvah, in republiko prikrajšati za njihovo lastno oboroženo silo (Bebler, 1992, str. 53).

Odvzem orožja TO je JLA prvič izvedla na Kosovu v začetku osemdesetih let. Za Slovenijo, Hrvaško in Bosno in Hercegovino je bil pripravljen podoben načrt (Janša, 1992, str. 48). Nekateri štabi TO in večina častnikov in podčastnikov stalne sestave TO RS niso hoteli izpolniti ukaza RŠTO o predaji orožja v skladišča JLA. Ilegalno je bila organizirana MSNZ z nalogo zadržati in izvzeti čim več orožja iz skladišč JLA, ga disperzirati po Sloveniji, shraniti v tajnih skladiščih in formirati enote in štabe Narodne zaščite, da bi zaščitili nastajajočo državo Slovenijo.

Leta 1990 sta v Prekmurju delovala dva občinska štaba TO, in sicer OŠTO Murska Sobota in OŠTO Lendava. Skupaj z občinskima štaboma v Ljutomeru in Gornji Radgoni sta bila pod poveljstvom PŠTO Pomurja.

15. maja 1990 se je s sestanka v RŠTO vrnil major Koloman Rituper, pomočnik poveljnika za zaledje v PŠTO Pomurja. S sestanka je prinesel ukaz št. 625/1-90, ki ga je podpisal general Dragutin Ožbolt, načelnik štaba RŠTO Republike Slovenije. V ukazu je bilo opredeljeno, da morajo vsi podrejeni štabi nemudoma predati v varstvo JLA orožje, strelivo in minsko-eksplozivna sredstva, ki jih hranijo zunaj vojašnic JLA. Na osnovi omenjenega ukaza in po navodilih, ki jih je major Koloman Rituper dobil v RŠTO, je poveljnik PŠTO Pomurja, podpolkovnik Vladimir Milošević, občinskima štaboma TO Ljutomer in Lendava izdal ukaz za preselitev orožja.

OŠTO Murska Sobota je hranil orožje, strelivo in minsko-eksplozivna sredstva v skladišču, ki je bilo del kompleksa vojašnice v Murski Soboti, zato mu oborožitve in vojaške opreme ni bilo treba premeščati. Spremenil se je le režim vstopa in izstopa iz skladišča, saj je poveljstvo 65. obmejnega bataljona JLA v Murski Soboti ukazalo poseben režim kontrole ob vstopu in izstopu. Ukaz je omogočal vstop in delo v skladišču in uporabo orožja za usposabljanje po predhodni odobritvi, vsak drug iznos orožja in streliva iz skladišča pa je bil prepovedan.

OŠTO Lendava je 17. maja 1990, ko bi moral na osnovi ukaza PŠTO Pomurja predati orožje in strelivo v skladišče v vojašnico JLA v Murski Soboti, bil pred načrtovanim 7-dnevnim usposabljanjem odreda TO, zato jim je poveljnik PŠTO Pomurja dovolil, da predajo orožje po opravljenem usposabljanju. Ostalo orožje, ki ni bilo potrebno pri usposabljanju, tj. približno tretjino orožja OŠTO Lendava, so predali v skladišče PŠTO v vojašnici JLA v Murski Soboti.

Po pozivu Janeza Janše, ki je v tistih dneh prevzel dolžnost republiškega sekretarja za obrambo, da naj TO ne preda orožja JLA, se je poveljnik OŠTO Lendava, major Ljubo Dražnik, odločil, da orožje po usposabljanju zadrži v skladišču TO v tovarni obutve Planika v Turnišču, kjer je bilo že pred usposabljanjem. To je storil po predhodnem dogovoru s predstavniki Občine Lendava in po odobritvi PŠTO Pomurja. Skladišče v Turnišču pa je moral na zahtevo RŠTO dodatno fizično zavarovati z vpoklicanimi pripadniki TO.

Poskus razorožitve TO torej v Prekmurju ni popolnoma uspel, ker je v skladišču TO v Turnišču ostala celotna oborožitev za odred TO. Če poskušam odgovoriti na vprašanje, zakaj je JLA dovolila, da je to orožje ostalo zunaj vojašnice, se mi zdita najverjetnejša dva odgovora. Prvi je, da JLA maja 1990 še ni bila pripravljena na odkrit konflikt s političnim vodstvom Slovenije, zato je začasno navidezno popustila zahtevam po nekaj skladiščih na lokalni ravni. Drugi pa je, da je vodstvo JLA ocenilo, da v primeru potreb ne bo nobenih težav, če bi JLA z uporabo sile odstranila varovanje TO in prevzela orožje v Turnišču.

V naslednjih mesecih v Prekmurju ni bilo omembe vrednih dogodkov. TO Občine Lendava je izvajala 24-urno fizično varovanje svojega orožja v Turnišču, PŠTO Pomurja se je pripravljala na ukinitvev, oba občinska štaba pa na predvideno združitvev v območni štab TO. Pereč problem večine zaposlenih je bil, kje bo njihovo prihodnje delovno mesto.

V tem času so se na višjih ravneh dogajale pomembne zadeve za prihodnost Slovenije, le da v štabih o tem niso imeli nobene informacije. Prvo informacijo o tem, kako naprej, je 6. septembra 1990 dobil pomočnik poveljnika za politično delo TO Pomurja, kapetan Ivan Smodiš, na sestanku v Tepanju od Mihe Butara in Antona Krkoviča. Seznanila sta ga s projektom MSNZ in mu naročila, naj formira MSNZ tudi v Pomurju.¹⁸⁸

Čas od 4. oktobra 1990 do 1. junija 1991 je bil v TO RS namenjen pripravam na vojno. V obeh občinskih štabih v Prekmurju so priprave potekale vse do začetka vojne, se pravi do 27. junija 1991, vendar se tu omejujem na čas do 1. junija 1991, ko je bila končana reorganizacija TO in v Prekmurju ni bilo več dveh občinskih štabov TO, ampak le en območni štab za celotno Prekmurje.

Marsikje so reorganizacijo občinskih štabov 1. junija 1991 sprejeli negativno, kar je ponekod negativno vplivalo na izvedbo bojnega delovanja, saj je bilo treba v treh tednih spremeniti vse načrte, na novo vzpostaviti kadrovsko strukturo in izvesti vse druge priprave na vojno.

V Prekmurju reorganizacija občinskih štabov ni negativno vplivala na bojno pripravljenost, ker se ni nič spremenilo, v enotah TO so namreč ostali isti ljudje in ista organizacija vojnih enot. Kljub temu je kapetan Daniel Hozjan, poveljnik 1. čete 65. obmejnega bataljona JLA, v intervjuju (Mihalič, 2001b) izjavil: "Žal mi je le, da je Janez

188 Pišem o formiranju MSNZ v Pomurju, ker je projekt nastajal na območju, ki ga je leta 1990 pokrival PŠTO Pomurja, tj. na območju štirih nekdanjih občin, in sicer Murske Sobote, Lendave, Ljutomera in Gornje Radgone.

Janša razformiral takratni OŠTO v Lendavi (neposredno pred vojno), saj bi potek vsega skupaj bil dosti lažji in enostavnejši.”¹⁸⁹

Prvi pomemben ukrep po začetku delovanja novega RŠTO Slovenije je bil, da so pripadniki protidiverzantskih vodov TO novembra 1990 prejeli v zadolžitev orožje in strelivo in ga hranili na domovih. Oba občinska štaba sta to nalogo odgovorno opravila, na razgovor in zadolžitev sta poklicala pripadnike obeh protidiverzantskih vodov. Dali so jim še ustrezne torbe iz povoščenega platna za hranjenje pušk. Ukrep je bil predviden kot rezervna varianta, če bi JLA onemogočila razpošiljanje vpoklicev po uradni poti in blokirala tajna skladišča.

Od začetka decembra 1990 pa vse do začetka vojne je državno vodstvo od RŠTO Slovenije zahtevalo, da mora TO imeti vsak dan pod orožjem v pripravljenosti določeno število pripadnikov. Omenjeno zahtevo je RŠTO rešil z ukazom o usposabljanju enot TO. V enotedenskih časovnih razmikih so se v vseh pokrajinah¹⁹⁰ usposabljale enote TO, ki so morale razen tega opravljati še naloge enot v pripravljenosti, zato je vsaka dobila tudi pripadajoče strelivo. 9. decembra 1990 so bili mobilizirani vodi za posebne namene, ki so razen načrtovanega usposabljanja izvajali tudi ukrepe pripravljenosti. Ti vodi so z delom sil zavarovali sedeže štabov TO in upravnih organov za ljudsko obrambo.

Od 16. do 22. decembra 1990 je bila vpoklicana na usposabljanje 122. protidiverzantska četa TO Murska Sobota. Usposabljanje se je izvajalo izven Občine Murska Sobota, v Vidmu ob Ščavnici. 21. decembra 1990 je bilo usposabljanje z uvedbo pripravljenosti prekinjeno. Pripadnikom je bilo razdeljeno strelivo, enota je z enim vodom zavarovala upravni organ za ljudsko obrambo Občine Murska Sobota, ostali del enote pa se je premaknil na drugo lokacijo in bil v stanju pripravljenosti za intervencijo po ukazu PŠTO Vzhodnoštajerske pokrajine.

S takim načinom usposabljanja in zagotavljanja t. i. dežurnih enot je TO nadaljevala tudi v letu 1991 vse do začetka vojne. V kritičnih terminih, tj. na začetku usposabljanja prve generacije nabornikov TO v 710. učnem centru TO v Pekrah in med zavarovanjem namenske proizvodnje v tovarni TAM, je PŠTO Vzhodnoštajerske pokrajine ukazal mobilizirati še več enot, ki so v okviru pripravljenosti zavarovale pomembne objekte.

Da bi občinski štabi zadostili tem zahtevam, so posamezne enote vpoklicali

189 Daniel Hozjan, kapetan JLA se je pred vojno dogovarjal z OŠTO Lendava, kako ravnati v primeru oboroženega spopada. Ker je 75. ObmŠTO poslal na mejni prehod Dolga vas enote TO z njemu neznanimi pripadniki stalne sestave, ga je to na začetku zmedlo, zato se ni takoj predal.

190 V prvi fazi reorganizacije TO so bili že oktobra 1990 dejansko ukinjeni nekateri pokrajinski štabi TO, med njimi tudi PŠTO Pomurje. Po novi vojaški organiziranosti je bila Slovenija razdeljena na sedem pokrajin. OŠTO Murska Sobota in OŠTO Lendava sta spadala v Vzhodnoštajersko pokrajino s poveljstvom v Mariboru.

večkrat ob različnih terminih.¹⁹¹ To je sicer povzročilo delno nezadovoljstvo med pripadniki TO, ker so bili prevečkrat angažirani na vojaških vajah in so imeli zaradi tega težave v službi, nekateri pa tudi doma, vendar pa je pozitivno vplivalo na usposobljenost TO za opravljanje namenskih nalog.

Hkrati z usposabljanjem vojnih enot in zagotavljanjem pripravljenosti je v štabih potekalo vojno načrtovanje, ki je obsegalo izdelavo mobilizacijskih načrtov, načrtov za uporabo enot TO v vojni, načrtov za zavarovanje meje in načrtov za zavarovanje objektov, oblikovanje sprejemnih centrov in načrtov za oviranje in blokade.

Organiziranost TO v Prekmurju v letu 1991

1. junija 1991 je začela veljati v Sloveniji nova organizacijska struktura TO tudi na najnižji organizacijski ravni. Več kot polovica občinskih štabov je bila ukinjena, ostali pa so se preimenovali v območne štabe TO in prevzeli poveljevanje tudi vojnim enotam ukinjenih štabov.

Do 1. junija 1991 sta delovala v Prekmurju dva občinska štaba, in sicer OŠTO Murska Sobota za območje takratne Občine Murska Sobota in OŠTO Lendava za območje takratne Občine Lendava. Slednji je bil ukinjen, OŠTO Murska Sobota, ki je bil preimenovan v 75. ObmŠTO, pa je prevzel poveljevanje vojnim enotam obeh občinskih štabov.

Z odločbo številka 10218 me je republiški sekretar za obrambo Janez Janša imenoval za poveljnika TO tega območja. Takrat sem imel čin majorja in bil vršilec dolžnosti načelnika štaba v PŠTO Vzhodnoštajerske pokrajine.

V 75. ObmŠTO so bili razporejeni še:

- kapetan Alan Geder za pomočnika poveljnika za operativno-učne zadeve,
- kapetan Alojz Kisilak za referenta za operativne zadeve in načrtovanje,
- poročnik Bojan Horvat za referenta za usposabljanje,
- major Janez Bohar za pomočnika poveljnika za obveščevalne zadeve,
- kapetan Rudi Košmrlj za pomočnika poveljnika za organizacijsko-mobilizacijske zadeve,
- major Ludvik Jonaš za referenta za rodove,
- major Koloman Rituper za pomočnika poveljnika za zaledje,
- kapetan Ivan Smodiš za referenta za operativno-zaledne zadeve,
- starejši vodnik 1. Živko Stanič za skladiščnika,
- vodnik 1. r. Andrej Rugole za skladiščnika,
- vodnik 1. r. Štefan Žekš za skladiščnika,
- vodnik Metka Sinic za pisarniškega referenta in

191 Več o tem Alojz Šteiner, Priprave na vojno v štabih za TO v Vzhodnoštajerski pokrajini (Generalštab SV, 2001).

- vodnik Ružica Magdič za pisarniškega referenta.

Vsi omenjeni so bili pred tem zaposleni v štabih TO in so na enakih ali podobnih delovnih mestih delali že več let. Ker so opravili do leta 1991 veliko usposabljanj vojnih enot, so se z njihovimi pripadniki osebno poznali in bili z njimi v tovariških ali celo prijateljskih odnosih. Ivan Smodiš, Koloman Rituper in jaz, ki smo bili do decembra 1990 zaposleni v PŠTO Pomurja, smo prav tako zelo dobro poznali poveljstva vojnih enot obeh občinskih štabov TO. Ta dejstva so omogočila zelo dobro funkcioniranje novega štaba in v primerjavi z nekaterimi območji v Sloveniji nova organizacijska shema v Prekmurju ni povzročila nobenih nepotrebnih zapletov, nezaupanja ali celo nesodelovanja rezervne sestave s pripadniki stalne sestave. Spominjam se, da me je veliko poveljnikov vojnih enot med 10-dnevno vojno klicalo z bojnih položajev samo zato, da bi se v pogovoru prepričalo, da je vse v redu in da je to, kar počno, edino pravilno in potrebno v tistem trenutku.

Formacija stalne sestave 75. ObmŠTO je bila predpisana z odločbo republiškega sekretarja za obrambo, formacije vojnih enot območnih štabov pa so bile prepuščene štabom samim. Do 17. maja 1990 so veljale predpisane formacije in mobilizacijski razvoj TO RS, tega dne pa se je dejanska organizacijska struktura sesula zaradi znanega ukaza o premostitvi orožja TO v skladišča JLA.

Število vojnih enot in njihova številčnost od tega dne nista bili več odvisni od formalnega ukaza RŠTO Slovenije, pač pa od tega, kako so v posameznem občinskem štabu izpolnili ukaz o predaji orožja.

75. ObmŠTO je ob oblikovanju razpolagal z 880 kosi orožja. To število mu je bilo vodilo za oblikovanje enot TO. Zaradi ohranitve kontinuitete poveljevanja so obdržali poveljstva vojnih enot TO kot razvojna jedra, v enote pa so razporedili le toliko vojakov, kolikor je omogočalo število kosov orožja.

26. junija 1991 je 75. ObmŠTO mobiliziral 965 pripadnikov TO, razporejenih v sedem odredov, diverzantski odred, dve posebni četi, posebni vod, tri diverzantske vode, dva pontonirska voda, zaščitno enoto, poveljstvo učne čete in rezervno enoto.

Polovico od razpoložljivih kosov pehotnega orožja so predstavljale stare puške M-48 7,9 mm. Razen teh je bilo še nekaj brzostrelk PPŠ-41 7,62 mm (pištolska municija) in 40 starih nemških brzostrelk 9 mm »schmeiser«, ki jih je 75. ObmŠTO Murska Sobota dobil pred začetkom spopadov od Uprave za notranje zadeve Murska Sobota. Ostalo orožje je bilo sodobnejše, in sicer polavtomatske puške 7,62 mm jugoslovanske proizvodnje, avtomatske puške M-70 7,62 mm prav tako jugoslovanske proizvodnje, 10 pušk SAR 80 5,56 mm, nekaj ostrostrelnih pušk M-76 in nekaj puškomitraljezov M-72 7,62 mm jugoslovanske proizvodnje.¹⁹²

Od orožja za podporo je TO v Prekmurju imela le nekaj minometov M-69 82 mm, za protioklepni boj pa orožje za enkratno uporabo, tj. zolje in armbruste, in stare

192 V arhivu 375. PP SV ni natančnih podatkov o številu posameznih vrst orožja. Skupno število je povzeto po Načrtu angažiranja enot 75. ObmŠTO v arhivu 375. PP SV.

jugoslovanske ročne minometalce M-57 z ustrežno količino izstrelkov. Razen tega so imeli še nekaj pištol 7,62 mm, nekaj avtomatskih pištol škorpion M-61, protitankovske mine in večjo količino eksploziva z ustreznimi detonatorji.

Čeprav bi lahko na osnovi omenjenih podatkov sklepali, da je bila TO leta 1991 neustrezno oborožena, se je v oboroženih spopadih izkazalo, da je bilo omenjeno orožje povsem ustrezno za takratne potrebe in nasprotnika.

Ko je ob koncu leta 1979 bil formiran PŠTO Pomurja, je začel poveljevati štirim občinskim štabom, in sicer v Murski Soboti, Lendavi, Gornji Radgoni in Ljutomeru. Ambiciozno in načrtno smo se lotili izdelave novih mobilizacijskih načrtov, usposabljanja vojnih enot in opremljanja. V tistem času je dajal politični in oblastni vrh Republike Slovenije velik poudarek razvoju TO. Brez teh desetih let intenzivnega usposabljanja in opremljanja TO RS leta 1991 ne bi mogla opraviti svojih nalog tako, kot jih je.

Usposabljanje posameznikov, poveljstev in enot TO je bilo v omenjenem desetletnem obdobju razdeljeno na dva petletna ciklusa. V prvem ciklusu je enota enkrat v petih letih izvedla mobilizacijski sklic, osnovno 7-dnevno usposabljanje, 2- do 3-dnevno dopolnilno usposabljanje in 2- do 3-dnevno preverjanje bojne pripravljenosti z mobilizacijsko-taktično vajo in izvedbo streljanja z orožjem iz osebne oborožitve.

Vsako leto pa je TO izven programa usposabljanja vojnih enot na posebnih sklicih usposabljala specialiste, na tečajih in štabnih vajah pa poveljnike in člane poveljstev. Celotni starešinski kader v vojni enoti je bil pred vsakim usposabljanjem vojne enote na večdnevni pripravi.

Na osnovi ocen bojne pripravljenosti vojnih enot lahko zaključim, da so bile vojne enote občinskih štabov TO občin Murska Sobota in Lendava zelo dobro usposobljene in torej pripravljene za oborožen boj.

Če ocenjujemo, da je bila usposobljenost posameznikov, poveljstev in vojnih enot potreben pogoj, moramo dodati, da je bil najpomembnejši pogoj za uspeh TO v letu 1991 pripravljenost pripadnikov TO, da opravijo naloge, ki sta jih od TO RS zahtevala oblast in politično vodstvo.

Tudi pripravljenost za izvrševanje nalog je bila med pripadniki TO na visoki ravni. Dejavnosti političnih akterjev osamosvojitve in civilne družbe so omogočile visoko mero enotnosti prebivalcev Slovenije v prizadevanjih za osamosvojitve. Pripravljenost prebivalcev, da pripomorejo k odporu proti JLA, in prijavljanje prostovoljcev v TO sta dodatno spodbudno vplivala na pripravljenost pripadnikov TO, da opravijo svoje naloge.¹⁹³

Temeljite priprave na vojno so se v 75. ObmŠTO Murska Sobota začele 22. maja

193 Več o tem glej Lubi, 1992.

z mojim prihodom iz 7. PŠTO Maribor.¹⁹⁴ Postavljen sem bil za poveljnika¹⁹⁵ z nalogo, da organiziram štab in nadaljujem z vojaškimi pripravami.

Vse prej omenjene načrte je bilo treba v kratkem času znova izdelati za celotno območje, ki ga je pokrival 75. ObmŠTO Murska Sobota, se pravi za območji občin Murska Sobota in Lendava, tj. za celotno Prekmurje. Naloga nam ni povzročala težav, ker so imeli častniki že izkušnje pri izdelavi takšnih načrtov za prejšnje občinske štabe, nov območni štab pa je bil tudi kadrovsko okrepljen.¹⁹⁶

Vsi načrti so bili izdelani do 5. junija 1991¹⁹⁷, 18. junija 1991 jih je pregledal kapetan 1. r. Alojz Šteiner, načelnik za operativno-učne zadeve v 7. PŠTO. Vse pomanjkljivosti, ugotovljene ob pregledu, so bile odpravljene do 21. junija, ko je bila opravljena tudi seznanitev vseh zaposlenih v 75. ObmŠTO Murska Sobota z nalogami pri izvedbi posameznih načrtov.

Ker RŠTO Slovenije z reorganizacijo občinskih štabov ni predpisal nove vojne organiziranosti, je ta ostala v pristojnosti novih območnih štabov. 75. ObmŠTO Murska Sobota je ocenil, da ni potrebe po reorganizaciji vojnih enot obeh občinskih štabov, ki so bile pod njegovim poveljstvom. Dal jim je le nova imena (glej tabelo 1) in nove številčne oznake, zadržal pa starešine in vojake, ki sta jih razporedila oba občinska štaba.

Pri izdelavi novih mobilizacijskih načrtov TO v Prekmurju ni bilo težav, pač pa je bilo treba narediti le posamezne popravke zaradi novih nazivov in drugačne linije poveljevanja.

Pripomniti velja, da enote TO po ognjeni moči se zdaleč niso ustrezale poimenovanju. Odredi, ki bi po veljavni formaciji morali imeti po 180 pripadnikov, so šteli od 32 do 96 pripadnikov. Takrat se je ocenjevalo, da so to razvojna jedra, ki se bodo povečala do formacijskega števila, ko jim bo RŠTO Slovenije dodelil orožje. Zaradi potreb po angažiranju enot pri varovanju in zagotavljanju pripravljenosti pa so z večkratnimi sklici dejansko usposobili za posamezno enoto nekajkrat več vojakov od pripadajoče oborožitve.

Organiziranost JLA v Prekmurju v letu 1991

Leta 1991 so bile enote JLA v Sloveniji podrejene poveljstvu 5. vojaškega območja v Zagrebu. Od šestih korpusov tega območja sta bili dve poveljstvi nastanjeni v Sloveniji,

194 Osebna beležnica (Mihalič, 1991a). Beležnica je sestavljena kot opomnik za delo s starešinami štaba. Hrani se pri avtorju.

195 Odločbo o imenovanju za poveljnika sem prejel 13. junija 1991, do takrat pa sem poveljeval na osnovi ukaza poveljnika PŠTO VŠP.

196 V občinskih štabih TO so bili zaposleni štirje častniki in dva podčastnika, v 75. ObmŠTO Murska Sobota pa devet častnikov in pet podčastnikov.

197 Poročilo o funkcioniranju 75. ObmŠTO Murska Sobota, 5. junij 1991, poslano 7. PŠTO Maribor. Dokument se nahaja v arhivu 375. PP SV.

poveljstvo 14. korpusa JLA v Ljubljani, poveljstvo 31. korpusa JLA pa v Mariboru. V enotah JLA v Sloveniji je bilo od 15.000 do 20.000 vojakov, podčastnikov in častnikov, v neposredne akcije med vojno leta 1991 v Sloveniji pa je bilo vključenih le 3.000 do 4.000 pripadnikov JLA.

Razen enot 31. korpusa JLA so na vzhodnem Štajerskem med vojno delovali še deli 32. mehanizirane brigade iz Varaždina, dopolnjeni z deli 265. mehanizirane brigade iz Koprivnice.

Zračno podporo kopenskim enotam je zagotavljal 5. korpus vojaškega letalstva in protizračne obrambe JLA iz letalskih oporišč Cerklje ob Krki, Pulj, Zadar in Bihać ter transportno-helikopterski polk z letališča Pleso.

JLA je imela leta 1991 v Prekmurju le 65. obmejni bataljon s poveljstvom v Murski Soboti in 13 karavlam na meji z Madžarsko in Avstrijo. Poveljstvo s poveljniškim oddelkom, protidiverzantskim vodom, vodom zveze in zalednim vodom je bilo nastanjeno v vojašnici v Murski Soboti. Ta del bataljona je štel od 120 do 140 ljudi, kar je bilo odvisno od popolnitve.

Na posamezni karavli je bilo na služenju vojaškega roka od 20 do 25 vojakov. 1. obmejna četa, ki je imela v svoji sestavi moštva iz osmih karavl, je štela približno 200 vojakov¹⁹⁸, 2. obmejna četa je štela 150 vojakov iz šestih karavl, 3. pa 100 vojakov. 3. obmejna četa je bila učna četa, nameščena v vojašnici na Ptuj, kjer se je izvajalo usposabljanje.

Po mirnodobni formaciji je 65. obmejni bataljon pred 26. junijem 1991 štel od 570 do 590 pripadnikov, 100 od teh je bilo na usposabljanju na Ptuj. Po končanem usposabljanju so vojaki iz učne čete zamenjali vojake, ki so v 65. obmejnem bataljonu končali služenje kadrovskega roka.

Po vojni formaciji se je 65. obmejni bataljon povečal z rezervisti, in sicer tako, da se je število pripadnikov na vsaki karavli povečalo za 100 odstotkov z vojaškimi obvezniki iz neposredne bližine karavle, 1. četa pa je formirala z rezervno sestavo še dva protioklepna odreda. Orožje za ta dva odreda je bilo skladiščeno v kontejnerjih v karavlah na Hodošu in v Prosenjakovcih.

V formacijskem smislu je obmejna karavla predstavljala pehotni vod, ki je štel od 20 do 25 pripadnikov JLA. V vsaki karavli je bil po en profesionalni pripadnik JLA, in sicer podčastnik, trije ali štirje desetarji (trije poveljniki oddelkov in en namestnik poveljnika karavle) in 16 do 20 vojakov¹⁹⁹. Če na karavli ni bilo posebnega namestnika poveljnika, je njegovo dolžnost opravljal poveljnik 1. oddelka.

Ključno vlogo v karavli je imel namestnik poveljnika, saj je bil v karavli 24

198 Natančnih podatkov ni, omenjeni so povzeti iz intervjuja s kapetanom 1. r. Danielom Hornom, poveljnikom 65. obmejnega bataljona JLA v letu 1991 (Mihalič, 1991b).

199 Podatki so povzeti po intervjujih z vodnikom 1. r. Osmanom Kamenico, poveljnikom karavle v Kuzmi (Mihalič 2001c), in vodnikom 1. r. Brankom Vujaklijo, poveljnikom karavle v Trdkovi (Mihalič, 2001a). V karavli v Kuzmi je bilo 24 pripadnikov JLA, v karavli v Trdkovi pa 21. Zapis hrani avtor.

ur, poveljnik karavle pa največ 8 ur, večkrat pa zaradi različnih drugih obveznosti veliko manj.

V vsaki karavli je bilo po 40 avtomatskih pušk M-70 7,62 mm, trije puškomitraljezi M-72 7,62 mm, tri ostrostrelne puške M-76 7,9 mm, štiri ročni raketometi M-79 (osa), 12 pištol 7,62 mm in 48 ročnih bomb M-75. Iz zgornjih podatkov je razvidno, da je vsaka karavla imela orožje za celotno vojno sestavo, uporabljala pa je seveda samo orožje za sestav, ki je bil v danem trenutku v karavli.

Sklepam, da je poveljstvo 31. korpusa JLA v Mariboru ocenilo, da 65. obmejni bataljon v Murski Soboti brez ene čete ne bo mogel opraviti načrtovanih nalog, zato so mu v okrepitev poslali skupino razvodnikov iz Celja, četo za podporo iz pehotnega bataljona v Mariboru in izvidniško četo iz 32. mehanizirane brigade v Varaždinu. Pred 26. junijem 1991 je bilo premeščenih v karavlo v Kuzmi 28 razvodnikov, ki so tam nadaljevali usposabljanje za desetnike, v resnici pa so bili po izjavi poveljnika karavle, vodnika 1. r. Osmana Kamenice, namenjeni za okrepitev sil, ki naj bi zavzele mednarodni mejni prehod v Kuzmi (Mihalič, 1991c).

Četa za podporo s 111 vojaki, sedmimi častniki, 11 motornimi vozili, 27 kosi protiklepnega orožja (12 RRM zolja in 15 RRM osa) in enoto MM 120 mm je prispela iz Maribora v 65. obmejni bataljon v Mursko Soboto 26. junija 1991 zvečer.

Da bi 65. obmejni bataljon uspešno zavzel vse štiri mednarodne mejne prehode²⁰⁰, je 32. korpus JLA 28. junija iz Varaždina poslal proti Prekmurju še izvidniško četo 32. mehanizirane brigada. Ta enota je imela v svoji sestavi tri tanke, tri kolesne oklepnike, eno vozilo za zvezo, štiri vozila za prevoz pehote, eno tovorno motorno vozilo in sanitetno vozilo.²⁰¹

Razen pripadnikov JLA je bilo v Prekmurje poslanih še 15 miličnikov Zveznega sekretariata za notranje zadeve in štiri cariniki Zvezne carinske uprave iz Beograda.²⁰² V aktu Neposredno zagotavljanje izvajanja zveznih predpisov o prehodu čez državno mejo na ozemlju Republike Slovenije je zvezna vlada naročila zvezni policiji in vojski, naj prevzameta nadzor na mejah v Sloveniji in pri tem, če je potrebno, uporabita tudi silo (Janša, 1992, str. 157).

Če je sklep Zveznega izvršnega sveta zadoščal za pravno kritje načrtovanih akcij JLA v Sloveniji, pa ta v vojaškem smislu ni bila pripravljena izvesti zavzetja vseh mednarodnih mejnih prehodov. Načrtovalci akcije so se zgledovali po podobnih akcijah na Kosovu, pri tem pa niso upoštevali spremenjenih okoliščin, drugačnega odnosa velike

200 To so mednarodni mejni prehodi v Dolgi vasi, na Hodošu, v Kuzmi in v Gederovcih.

201 Natančnih podatkov o sestavi oklepne enote ni, ker ni vstopila v Prekmurje. Omenjeni podatki so nastali na osnovi video posnetka o poskusu prestopa mosta na reki Muri v Petišovcih. Kaseto hrani Živko Stanič, ki je bil zaposlen v 375. PP SV.

202 Podatki so vzeti iz poročila Uprave za notranje zadeve Murska Sobota št. 22/5 z dne 10. julija 1991, sestavljenega ob prevzemu zbirnih centrov za vojne ujetnike v Bogojini in Puconcih od 75. ObmŠTO Murska Sobota. Poročilo se nahaja v arhivu 375. PP SV (Mihalič, 2002).

večine prebivalstva Slovenije do akcij JLA in dejstva, da je Slovenija v tem času že imela svoje oborožene sile, tj. Teritorialno obrambo.

Kapetan 1. r. Daniel Horn, leta 1991 poveljnik 65. obmejnega bataljona JLA, je izjavil (Mihalič, 1991b):

“Ker je prišlo do uporabe strelnega orožja in odpora policije in TO, na kar pa v enotah JLA nismo računali, so se naše enote pričele umikati proti karavlam ali pa so se vdale (Dolga vas). Seveda je na to vplivalo še več faktorjev, predvsem moralni vidik vojakov, ki niso bili pripravljene za tako delovanje, in starešinski kader, ki je bil preveč vpet v prostor (družine, prijatelji itd.). To nam potrjuje tudi dejstvo, da je 90 odstotkov starešinskega kadra po vojni ostalo v Prekmurju, kjer živijo in delajo, nekateri tudi v SV. Poleg tega je na to še močno vplivalo slabo vreme (celo noč je lilo kot iz škafa²⁰³), ljudje so bili mokri, premočeni, pa tudi lačni. Navsezadnje pa nihče med nami ni videl končnega cilja, čemu zavzeti prehode, kaj s tem dobimo itd.”

Da so v poveljstvu 31. korpusa JLA dvomili v pripravljenost nekaterih starešin 65. obmejnega bataljona v Murski Soboti, se da ugotoviti iz dejstva, da so 26. junija 1991 s četo za podporo poslali v poveljstvo bataljona tudi tri častnike iz poveljstva korpusa, in sicer polkovnika Popadića, podpolkovnika Kalinića in majorja Drezgića, vendar s tem niso dosegli načrtovanega cilja.

Kapetan 1. r. Daniel Horn je povedal tudi (prav tam):

“V kasarni je bilo stanje nenormalno. Prisotnost treh visokih oficirjev je prej slabo kot dobro vplivala na vse starešine in tudi na mene. Jaz sem kot poveljnik izgubil moč poveljevanja in odločanja, bil sem figurica, ki ni mogla brez njih (predvsem Popadića) odločiti o ničemer, niti opraviti telefonskega razgovora, ne da bi bil prisoten eden od njih. Popadić je bil izredno živčen, izčrpan, na robu živčnega zloma in resno odločen za napad na Mursko Soboto z minometi 120 mm, če bi TO začela napad na kasarno.”

O nepripravljenosti na bojno delovanje zelo zgovorno priča tudi podatek, da so enote 65. obmejnega bataljona zapustile položaje na mednarodnih mejnih prehodih takoj, ko je TO uporabila strelno orožje, da so se predale posadke vseh 13 karavil s poveljniki vred in da je veliko vojakov v vojašnici Murska Sobota dezertiralo in pobegnilo k TO.

Vojaški spopadi v Prekmurju med desetdnevno vojno

Ker 75. ObmŠTO Murska Sobota 27. junija do 14.40 ni dobil ukaza o napadu na JLA, bi lahko enote TO do tedaj le odgovarjale na ogenj JLA, kar pa se ni zgodilo.

203 Daniel Horn govori o noči s 27. na 28. junij 1991.

Do prvega streljanja v Prekmurju je prišlo šele po 22. uri, ko so enote TO na položajih pri mednarodnem mejnem prehodu v Gederovcih odprle ogenj na enote JLA²⁰⁴ (Švajncer, 1991, str. 181).

JLA v vojaškem smislu ni bila pripravljena na zavzetje vseh mednarodnih mejnih prehodov. Pri tem ne mislim, da JLA ni bila dovolj močna, da naloge ne bi mogla opraviti, pač pa na dejstvo, da se ni dobro pripravila na to in da je na osnovi napačne ocene situacije in pripravljenosti slovenskega naroda in TO RS načrtovala uporabo sil, ki niso mogle realizirati naloge.

Na osnovi odločitve Zveznega izvršnega sveta, da naj enote JLA in Zveznega sekretariata za notranje zadeve prevzamejo nadzor nad celotno državno mejo v Sloveniji in odpravijo mejne prehode, ki jih je Republika Slovenija postavila na meji s Hrvaško, se je JLA odločila, da je treba večino mejnih prehodov v Sloveniji zapreti, odprti pa naj ostanejo le najpomembnejši. Na teh naj prevzamejo kontrolo zvezni organi sekretariata za notranje zadeve in carine.²⁰⁵ Te zvezne organe je potrebno z vojaškimi letali prepeljati do letališča v Cerkljah, od tam pa s helikopterji do prehodov.²⁰⁶

JLA je v posebnem dokumentu predpisala bojni raspored sil JLA za zavzemanje prehodov.²⁰⁷ Zanimiva je zahteva, da morajo imeti sile za krožno blokado v svoji sestavi oklepna bojna vozila na važnejših prehodih in netrzajne topove ali podobno oborožitev za neposredno podporo na ostalih prehodih.²⁰⁸ Dano je bilo tudi navodilo, da naj se orožje uporabi, če se milica in TO ne odstranita s prehoda po pozivu enote JLA ali če bo enota JLA napadena.

Med raziskovanjem nisem nikjer našel načrtov za zavzemanje mednarodnih mejnih prehodov, načrt, ki ga v sestavku predstavljam, pa je nastal na osnovi izjav neposrednih udeležencev iz JLA in na osnovi dokumenta 31. korpusa JLA o metodi in postopku ob zapiranju mejnega prehoda.²⁰⁹

204 V vojnem dnevniku 65. obmejnega bataljona JLA (65. grb JLA, 1991) je zapisano, da je TO odprla ogenj na JLA v Gederovcih ob 22.21.

205 Ker so enote TO 75. ObmŠTO Murska Sobota v karavli Hodoš, ki je v bližini mednarodnega mejnega prehoda z Madžarsko, zajele 15 miličnikov Zveznega sekretariata za notranje zadeve in štiri carinike Zvezne carinske uprave iz Beograda, sklepam, da bi moral ostati mednarodni mejni prehod Hodoš odprt za promet.

206 V vojnem dnevniku 65. obmejnega bataljona JLA (65. grb JLA, 1991) je zabeleženo, da je 27. junija 1991 ob 18.40 helikopter prepeljal na Hodoš zvezno milico.

207 Dokument z naslovom "Način preuzimanja i obezbedjenja granica prema Italiji, Austriji, delu Madjarske i ukidanja uspostavljenih graničnih prelaza prema Hrvatskoj" je TO našla v karavli v Petanjcih. Kopija dokumenta se nahaja pri avtorju.

208 Da so se enote JLA držale tega navodila, je razvidno iz namere, da pride v Prekmurje oklepna izvidniška četa 32. mehanizirane brigade iz Varaždina, in iz uporabe netrzajnih topov na mednarodnem mejnem prehodu Hodoš.

209 Dokument z naslovom »Metod i postupak u zatvaranju graničnog prelaza (karaula br. 23)« je našla TO ob zavzetju karavle v Fikšincih. Dokument je fotokopija dokumenta poveljstva 5. vojaškega območja z originalnim pečatom poveljstva 31. korpusa JLA. Kopija omenjenega dokumenta se nahaja pri avtorju.

Ker dokument ni bil izdelan v 31. korpusu JLA, menim, da so večino potrebnih načrtov za delovanje izdelali na višjih poveljstvih, kjer so lahko zagotovili potrebno stopnjo varnosti dokumentov in onemogočili, da bi kateri dokument prišel v javnost.

Iz dokumenta je razvidno, da je hierarhično nižji od že omenjenega dokumenta, v katerem je JLA predpisala bojni razpored sil za zavzemanje prehodov, in da le predpisuje postopke na nižjem nivoju poveljevanja. Po dokumentu bi moral poveljnik obmejnega bataljona po prejemu signala "meja" od poveljstva korpusa prenesti nalogo poveljnikom obmejnih čet oziroma poveljnikom karavl, ki bi sodelovali pri zavzemanju mejnega prehoda. V nadaljevanju je podrobno opisan postopek pri nenasilnem ali nasilnem zasedanju mejnega prehoda.

Po izjavi kapetana 1. r. Daniela Horna, tedanjega poveljnika 65. obmejnega bataljona JLA (Mihalič, 1991b), je povelje za delovanje 65. obmejnega bataljona prinesel v Mursko Soboto polkovnik Popadić iz 31. korpusa JLA in mu ga predal 27. junija ob 8.00, ko je bil sprožen signal "meja". Po preučitvi povelja 31. korpusa JLA je poveljnik 65. obmejnega bataljona po posvetovanju s častniki 31. korpusa JLA sprejel odločitev za bojno delovanje. Odločitve v pisni obliki ni, njeno vsebino sem rekonstruiral na osnovi zapisov v vojnem dnevniku (65. grb JLA, 1991).

Poveljnik 65. obmejnega bataljona JLA se je odločil, da naj mednarodni mejni prehod Gederovci zavzame kapetan Kučan z vodom karavle Petanjci, vodom karavle Korovci, s protidiverzantskim vodom 65. obmejnega bataljona in z oddelkom MM 120 mm iz čete za podporo, ki jo je kot okrepitev obmejnemu bataljonu poslal 31. korpus JLA iz Maribora.

Enotam JLA za zavzete mednarodnega mejnega prehoda Kuzma naj bi poveljeval poveljnik 1. obmejne čete, poročnik Škulj. V sestavi sil naj bi bilo moštvo treh karavl in vod razvodnikov iz Celja.

Zavzete mednarodnega mejnega prehoda na Hodošu naj bi vodil kapetan Kljajević z vodi iz treh sosednjih karavl in pehotnim vodom čete za podporo iz Maribora.

Mednarodni mejni prehod v Dolgi vasi naj bi zasedla karavla iz Lendavskih Goric s pomočjo karavl iz Pinc in Žitkovec in pehotni vod čete za podporo z dodanim oddelkom mitraljezov. Enotam naj bi poveljeval kapetan Hozjan. Za okrepitev teh sil je bila verjetno naknadno predvidena še oklepna izvidniška enota iz 32. mehanizirane brigade v Varaždinu. Ta naj bi na zahtevo poveljstva 65. obmejnega bataljona z oklepniki intervenirala tudi na drugih mednarodnih prehodih. Ti podatki se ujemajo z razporeditvijo enot 65. obmejnega bataljona 27. junija 1991 oziroma s poskusi, da bi ta načrt realizirali. 65. obmejni bataljon je izvedel določene premike enot že 26. junija 1991.

Obveščevalci na terenu in poveljstvo 5. odreda TO so mi 26. junija 1991 sporočili, da je skupina vojakov JLA zasedla položaje nasproti mednarodnega mejnega prehoda v Kuzmi. Branko Vujaklija je 25. junija 1991 moral na ukaz kapetana Stojanovića oditi s skupino osmih vojakov v karavlo Kuzma kot okrepitev, Osman Kamenica pa je moral na povelje kapetana Stojanovića 26. junija 1991 s skupino 23 vojakov JLA zasesti položaje nad mednarodnim mejnim prehodom v Kuzmi (Mihalič, 2001a in 2001c). Na

osnovi omenjenega sklepa, da je poveljnik 65. obmejnega bataljona JLA v Murski Soboti, kapetan 1. r. Daniel Horn, poznal načrt JLA za zavzetje mejnih prehodov in je zato že pred 27. junijem 1991 samoiniciativno ali na osnovi ukaza 31. korpusa JLA izvedel določene priprave in potrebne premike svojih enot.

75. ObmŠTO Murska Sobota pred vojno ni izdelal načrta za delovanje enot TO Prekmurja v primeru, da bi JLA nasilno zasedla mejne prehode. Načrt je nastajal sproti, po delih, na osnovi ukazov 7. PŠTO Maribor, koordinacijske skupine republiških organov in predvsem na osnovi situacije na terenu. Tudi načrti oziroma moje odločitve kot poveljnika 75. ObmŠTO Murska Sobota niso bili rezultat štabnega dela, pač pa osebne odločitve. Do tega je prišlo zaradi potrebe po hitrem odločanju in odločitve, da pripadnike štaba razporedim v enote na posameznih območjih delovanja kot častnike za zvezo, preko katerih sem hitro dobival pregled nad situacijo, da sem lažje poveljeval.

Osnovo delovanja TO v Prekmurju med vojno so predstavljali načrti Kamen in načrti oviranja in blokad. Načrti Kamen so vsebovali predvsem načrt zavarovanja državne meje in postopke enot TO pri tem. Z načrti so bile določene tudi enote, ki naj bi naloge izvedle.

21. junija 1991 je 75. ObmŠTO Murska Sobota sklical vse starešine enot TO, ki so bili zadolženi za izvedbo načrtov Kamen. Po seznanitvi z načrti je bil opravljen poveljniški ogled terena. Kljub temu da načrt Kamen ni bil realiziran, so poveljniki izkušnje s priprav in ogleda uporabili v vojaških spopadih.

Mobilizacija enot TO v Prekmurju se je začela 24. junija in zaključila 27. junija 1991, ko je bilo na razpolago 920 pripadnikov TO²¹⁰, razporejenih v 19 enot, razmeščenih v 22 krajih v Prekmurju.

Takoj po formiranju enot TO in razdelitvi oborožitve so se enote začele premikati na območja v neposredni bližini objektov, predvidenih v načrtih Kamen za zavarovanje, oviranje in blokade. Do večera so se enote premaknile v bližino državne meje, do vojašnice v Murski Soboti in do prehodov čez reko Muro. Pregled razmestitev je razviden iz tabele 7.

210 En odred TO, ki mu je poveljeval Janez Koren, je bil izven območja delovanja območnega štaba, in sicer na zavarovanju 710. učnega centra v Pekrah pri Mariboru. Rezervna četa pa še ni bila v celoti popolnjena z orožjem.

Tabela 7: Razmestitev enot 75. ObmŠTO po mobilizaciji

Naziv enote	Mobilizacijsko zbirališče	Lokacija razmestitve		
		26.6.1991	27.6.1991 dopoldne	27.6.1991 popoldne
Poveljstvo 75. ObmŠTO		Dijaški dom Murska Sobota	Dijaški dom Murska Sobota	Dijaški dom Murska Sobota
1. odred TO	Vadarci	Cankova in Gederovci	Gederovci	Gederovci, MMP
2. odred TO	Kovačevci	Dijaški dom Murska Sobota	Dijaški dom Murska Sobota	2 voda na Hodošu, MMP 1 vod v Murski Soboti
3. odred TO	Grad	Mačkovci	Hodoš	Hodoš, MMP
4. odred TO	Ižakovci	Ižakovci	Dokležovje	Dokležovje, most na Muri
5. odred TO	Gerlinci	Rogašovci	Sotina	Kuzma, MMP
6. odred TO	Brezovica	Dobrovnik Genterovci Petišovci Sr. Bistrica Lendava	4 vodi na Srednji Bistrici 1 vod v Petišovcih	4 vodi na Srednji Bistrici, most na Muri 1 vod v Petišovcih
7. odred TO	Turnišče	Trnje	Trnje	2 voda v Dolgi vasi 1 vod na Sr. Bistrici 1 vod v Trnju
1. diverzantski odred TO	Mlajtinci	Noršinci in Petanjci	Petanjci 2 voda v Gederovcih	1 vod v Petanjcih, most na Muri 2 voda v Gederovcih, MMP
1. posebna četa TO	Rakičan	Rakičan	Murska Sobota, vojašnica JLA	Murska Sobota, vojašnica JLA
2. posebna četa TO	Vidonci	Vidonci	Vidonci	1 vod v Vidoncih 1 vod na Hodošu 1 vod v Gederovcih
1. posebni vod TO	Lendava	Čentiba	Čentiba	Dolga vas

1. diverzantski vod TO	Murska Sobota	Murska Sobota	Murska Sobota	Murska Sobota, pred vojašnico JLA
2. diverzantski vod TO	Dolina	Mostje	Mostje	Dolga vas, MMP
3. diverzantski vod TO	Trimlini	Dolgovaške Gorice	Dolga vas	Dolga vas, MMP
1. pontonirski vod TO	Krog	Krog	Krog	Murska Sobota
2. pontonirski vod TO	Hotiza	Hotiza	Hotiza	Lendava
Poveljstvo učne čete	Kušanovci	Kušanovci	Kušanovci	Kušanovci
Zaščitna četa območnega štaba	Murska Sobota	Murska Sobota	Dijaški dom Murska Sobota	Murska Sobota
Rezervna četa	Murska Sobota	Murska Sobota	Dijaški dom Murska Sobota	Murska Sobota

Vir: Povzeto po bojnih poročilih 75. ObmŠTO Murska Sobota, arhiv 375. PP SV.

75. ObmŠTO Murska Sobota je 26. junija 1991 ob 12.05 prejel ukaz 7. PŠTO Maribor, da mora poslati enote TO na širše območje mednarodnih mejnih prehodov, ki jih blokirajo enote JLA. Da bi lahko izvršil ukaz, je moral 75. ObmŠTO Murska Sobota preklicati nadaljnje razporejanje enot TO po načrtu Kamen in pripraviti načrt premikov enot TO proti mejnim prehodom, ki so jih blokirale enote JLA. Premiki so se začeli 26. junija zvečer in bili opravljeni 27. junija zjutraj.

27. junija 1991 ob 8.50 je 75. ObmŠTO Murska Sobota prejel ukaz 7. PŠTO Maribor, s katerim je ta na osnovi sklepa predsedstva RS ukazal popolno bojno pripravljenost TO, posebej pa je zahteval blokado načrtovanih objektov in ukazal uporabo orožja, če bi JLA z uporabo sile preprečevala izvajanje blokad, zavarovanje objektov ali zavzetje mejnih prehodov.

Ta ukaz je za enote TO pomenil začetek vojne, na katero se je TO pripravljala vse od formiranja MSNZ naprej. V Prekmurje je ukaz prišel prepozno, ker je JLA v zgodnjih jutranjih urah 27. junija 1991 poslala na vse štiri mednarodne mejne prehode predvidene enote, ki so prehode polkrožno obkolile. Ti so bili sicer še vedno v rokah milice in carine RS, vendar pa jih TO ni zavarovala.

Po prejemu ukazu sem ukazal zasedbo mednarodnih mejnih prehodov, blokado predvidenih objektov in zavarovanje objektov in ustanov po načrtu zavarovanja. Podrobni pregled angažiranih enot je razviden iz tabele 8. Da bi 75. ObmŠTO Murska Sobota lahko izvršil ukaz o popolni bojni pripravljenosti, sem vse razpoložljive sile TO razporedil v naslednje skupine: sile za zasedbo mednarodnih mejnih prehodov, sile za blokado objektov, sile za izvajanje zavarovanja in rezervne sile. Lokacije razmestitve in sestava sil bojnega razporeda so prav tako razvidne iz tabele 8.

Tabela 8: Bojni razpored enot 75. ObmŠTO Murska Sobota 27. junija 1991

a) Sile za zasedbo mednarodnih mejnih prehodov

Lokacija razmestitve	Enote TO
Mednarodni mejni prehod Gederovci	1. odred 2 voda 1. diverzantskega odreda 1 vod 2. posebne čete
Mednarodni mejni prehod Kuzma	5. odred 1 vod 2. posebne čete
Mednarodni mejni prehod Hodoš	3. odred 2 voda 2. odreda 1 vod 2. posebne čete
Mednarodni mejni prehod Dolga vas	2 voda 7. odreda 1. posebni vod 2. diverzantski vod 3. diverzantski vod

b) Sile za blokado objektov

Lokacija razmestitve	Enote TO
Vojašnica Murska Sobota	1. posebna četa 1. diverzantski vod
Most na reki Muri v Murskem Središču	1 vod 6. odreda
Most na reki Muri v Srednji Bistrici	4 vodi 6. odreda 1 vod 7. odreda
Most na reki Muri v Dokležovju	4. odred
Most na reki Muri v Petanjcih	1 vod 1. diverzantskega odreda

c) Sile za izvajanje zavarovanja

Lokacija razmestitve	Enote TO	Opomba
Dijaški dom Murska Sobota	Zaščitna četa območnega štaba 1 vod 2. odreda	Zavarovani objekti: - sedež 75. ObmŠTO - Sekretariat za ljudsko obrambo Občine Murska Sobota - sedež PTT - sedež Petrola v Murski Soboti - sedež radia Murska Sobota

Lendava	1 vod zaščitne čete območnega štaba	Zavarovani objekti: - izpostavljeno poveljniško mesto 75. ObmŠTO v Lendavi - Sekretariat za ljudsko obrambo Občine Lendava
---------	-------------------------------------	--

d) Rezerva

Lokacija razmestitve	Enote TO
Dijaški dom Murska Sobota	1 vod 2. odreda 1. pontonirski vod rezervna četa
Vidonci	1 vod 2. posebne čete
Trnje	1 vod 7. odreda
Lendava	2. pontonirski vod
Kušanovci	Poveljstvo učne čete

Vir: Povzeto po bojnih poročilih 75. ObmŠTO Murska Sobota, arhiv 375. PP SV.

Zaradi lažjega poveljevanja, koordinacije in prenosa povratnih informacij sem na bojne položaje enot razporedil še pripadnike stalne sestave iz štaba. Na položaje enot TO ob mednarodnem mejnem prehodu v Gederovcih sem poslal kapetana Alana Gедера, pozneje pa še rezervista prostovoljca, majorja Jožeta Pojbiča, na Hodoš majorja Ludvika Jonaša, v Dolgo vas kapetana Alojza Kisilaka, v blokado vojašnice Murska Sobota majorja Janeza Boharja, na most v Murskem Središču starejšega vodnika 1. r. Živka Staniča, na most v Srednji Bistrici kapetana Ivana Smodiša in na most v Dokležovju poročnika Bojana Horvata, pozneje pa še rezervista prostovoljca, kapetana Jožeta Šafariča. Ostalim enotam sem poveljeval preko poveljnikov enot TO. Razen tega sem v Lendavi organiziral izpostavljeno poveljniško mesto štaba, ki ga je vodil kapetan Alojz Kisilak, vanj pa sta bila vključena še kapetan Ivan Smodiš in starejši vodnik 1. r. Živko Stanič.

Omenjeni bojni razpored je bil izveden 27. junija 1991 popoldne, ko so bili opravljeni potrebni premiki nekaterih enot in ko so vse enote zavzele položaje za napad na sile JLA na mednarodnih mejnih prehodih in položaje za izvršitev blokad in zavarovanj.

Enote za izvršitev blokade so na položaje za blokado razvrstile težke delovne stroje, tovarnjake in cisterne, ki sta jih zagotovila sekretariata za ljudsko obrambo občin

Murska Sobota in Lendava.²¹¹ Hkrati so enote TO prevzele minsko-eksplozivna sredstva, s katerimi so minirale ovire.

Oviranje so izvedle tudi vse enote TO na položajih ob mednarodnih mejnih prehodih, da bi preprečile prihod intervencijskih sil iz vojašnice v Murski Soboti ali iz karavla JLA. Pri tem so jim pomagali okoliški prebivalci, ki so sodelovali z enotami TO tudi v rajonih razmestitve, ko so jim pomagali pri zagotavljanju primernih bivalnih razmer in jim nosili celo hrano in priboljške. Vse to je na pripadnike TO zelo pozitivno vplivalo.

Veliko prebivalcev je želelo sodelovati tudi z orožjem v roki, vendar je TO morala vse prostovoljce zavrniti, ker ni imela viška orožja.

Oviranje na komunikacijah, ki so vodile do mednarodnih mejnih prehodov, je bilo le delno uspešno. Ovire so bile sicer postavljene na cestah, vendar JLA ni premikala vozil, ker so bila vsa blokirana v vojašnici v Murski Soboti. Do mednarodnega mejnega prehoda v Gederovcih se je enota JLA premaknila peš, za transport minometov do Gederovec in intervencijskih sil na Hodoš pa je uporabila vertikalni manever s helikopterji. Ker enote TO 27. junija 1991 do 19.40²¹² niso smele odpirati ognja na JLA, je ta omenjene okrepitev oziroma dodatno razporejanje sil lahko opravila, ne da bi ji TO preprečila.

27. junija 1991 dopoldne so bili vsi mednarodni mejni prehodi v rokah slovenske carine, enote JLA pa so jih polkrožno obkolile in tako delno ovirale mednarodni mejni promet. V nobenem primeru JLA ni začela napada in ni izvajala vseh postopkov iz navodila o načinu zavzetja prehodov in zavarovanja meje.

V dopoldanskih urah 27. junija je Mursko Soboto preletelo letalo JLA in spustilo nad mesto letake s pozivi prebivalstvu Slovenije, naj se ne vmešava v akcije JLA, ki mora opraviti svoje naloge zaradi odločitve Zveznega izvršnega sveta. Čeprav je bil zaključek letaka grozilen, ni nobenih podatkov o tem, da bi nastala panika ali prebivalstvo ne bi sodelovalo s TO.

V popoldanskih urah 27. junija 1991 so bojni razpored zavzele tudi enote TO, kar je pomenilo obkolitev enot JLA, ki so pred tem polkrožno obkolile objekte na mednarodnih mejnih prehodih, ki so bili v rokah slovenske milice in carine. Enote JLA so se tako znašle med oboroženo milico in TO, kar je tej pri načrtovanju in organizaciji ognja povzročalo TO precej težav, ker je morala ogenj načrtovati tako, da med pripadniki milice ne bi bilo žrtev.

Poveljstvo 65. obmejnega bataljona v Murski Soboti je ocenilo, da so razporejene sile JLA na mednarodnih mejnih prehodih v Dolgi vasi, Gederovcih in na Hodošu premalo

211 Zahtevek za zagotovitev težkih vozil Sekretariatu za ljudsko obrambo Občine Lendava je 75. ObmŠTO Murska Sobota poslal po telefaksu 27. junija 1991 ob 3.25, Sekretariatu za ljudsko obrambo Občine Murska Sobota pa ob 3.30. Obe kopiji dokumentov se nahajata v arhivu 375. PP Murska Sobota.

212 Strogo zaupni ukaz, da naj TO izvede ognjeni naskok na enote JLA, ki blokirajo mejne prehode, je 75. ObmŠTO Murska Sobota prejel 27. junija 1991 ob 19.40 od RŠTO RS. Ukaz se hrani v arhivu 375. PP SV in je naslovljen na poveljnika PŠTO, ki ga je po prejemu po telefaksu razposlal vsem območnim štabom TO.

številčne, da bi lahko zavzele prehode, zato je nameravalo poslati tja okrepitve. Zjutraj, 27. junija 1991, ob 8.00 je poročniku Livadiću še uspelo, da se je mimo skladišča Berek preko železniške proge²¹³ prebil s pehotnim vodom in oddelkom mitraljezov iz čete za podporo proti Dolgi vasi. Vsi ostali poskusi preboja blokad z vozili so bili neuspešni.

Ker vozila JLA zaradi blokade TO niso mogla iz vojašnice, je poveljnik 65. obmejnega bataljona JLA ob 13.00 na zahtevo načelnika 31. korpusa JLA, polkovnika Stojanovskega, ki je priletel v vojašnico v Mursko Soboto s helikopterjem, poslal protidiverzantski (granični vod) in strelski vod brez minometov iz čete za podporo proti Gederovcem peš.

Ob 14.45 je poveljnik 65. obmejnega bataljona JLA zaprosil poveljstvo 31. korpusa JLA še za transport okrepitev s helikopterjem na Hodoš in ga tudi dobil. Ob 16.25 je bil helikopterski desant opravljen, ob 17.20 pa so helikopterji prepeljali v Gederovce še minomete. Ob 18.40 so helikopterji na Hodoš prepeljali še zvezne miličnike in carinike.

75. ObmŠTO Murska Sobota na omenjene okrepitve 27. junija 1991 ni reagiral, ker je bilo iz obveščevalnih podatkov razvidno, da okrepitve enot JLA niso bistveno spremenile razmerja med nasprotniki, še posebej v Gederovcih, kjer se prispele enote JLA niso uspele povezati s silami JLA v obkolutvi.

Zaključek

Za uspešno vojaško akcijo so potrebne dobre priprave, ki obsegajo organizacijo in formacijo oboroženih sil, popolnjenost s starešinskim kadrom in vojaki, opremljenost z oborožitvijo in osebno opremo, vojaško usposobljenost posameznikov, poveljstev in enot, moralno-psihološko pripravljenost posameznikov za opravljanje nalog v vojni, vojno načrtovanje in neposredne priprave za izvajanje določenih vojaških nalog.

Pri preverjanju priprav JLA v Prekmurju sem ugotovil, da je JLA v Prekmurju imela le 65. obmejni bataljon JLA. 31. korpus JLA je ocenil, da omenjeni bataljon ne zadošča za izvršitev načrtovanih nalog, zato je v Prekmurje poslal okrepitve, predvidel pa je tudi okrepitve iz 32. mehanizirane brigade v Varaždinu. Slednje v Prekmurje niso mogle prodrati, ker jih je zaustavila blokada TO na mostu v Petišovcih, poskus forsiranja reke Mure pa jim ni uspel zaradi razmočenega terena in narasle Mure.

Ostale enote JLA, tj. po oceni od 609 do 629 vojakov, bi še vedno lahko opravile zahtevane naloge, če bi delovale po drugačnem načrtu in izvedle neposredne priprave za izvedbo nalog. Vojne načrte so izdelala višja poveljstva JLA, ki niso realno ocenila razmer v Sloveniji, zanemarila so skoraj popolno podporo prebivalcev Slovenije političnemu vodstvu in pripravljenost TO, da opravi vojaške naloge. V vojnih načrtih se je predvidevalo le "korakanje" na mejne prehode in odstranitev milice in TO, resda tudi z uporabo sile,

213 TO je na to takoj odreagirala, okrepila vse blokade in dala na železniško progo postaviti vlakovno kompozicijo.

vendar v njih ni bilo nobene variante ukrepanja, ki bi predvidevala začetni neuspeh in dala smernice, kako ravnati v takih primerih.

Od sedmih pogojev, ki sem jih navedel za dobro pripravo, je JLA v Prekmurju izpolnila le enega, bila je namreč dobro opremljena z osebno oborožitvijo in opremo, vendar je v konkretnem primeru naredila napako, saj so enote JLA odšle izvajati naloge brez pitne vode, rezervne hrane, toplih oblačil in šotorskih kril.

Popolnjenost s starešinskim kadrom in vojaki je bila sicer 100-odstotna, vendar za izvedbo vojaškega spopada s TO neustrezna. Med starešinskim kadrom ne bi smelo biti Slovencev in starešin, povezanih z okoljem, ostalo moštvo pa ne bi smelo biti večnacionalno, saj se Slovenci, Hrvati, Albanci, Makedonci in Muslimani niso hoteli boriti proti slovenski TO in so se takoj, ko se jim je ponudila priložnost, predali TO ali dezertirali iz JLA. TO je namreč zajela 464 pripadnikov zveznih sil od tega 445 pripadnikov JLA ali tri četrtine vseh pripadnikov JLA v Prekmurju, ne da bi pri tem upoštevala dezertarje, ki se niso predali TO in so odšli domov na lastno pest.

Iz razpoložljivih virov nisem mogel ugotoviti stopnje vojaške usposobljenosti JLA, na osnovi analiz vojaških spopadov pa lahko trdim, da JLA v Prekmurju na takšno vrsto spopadov ni bila pripravljena.

Podobna ocena velja za moralno-psihološko pripravljenost pripadnikov JLA za opravljanje vojaških nalog, usmerjenih proti TO. Razen redkih izjem se nihče ni hotel boriti proti slovenski TO.

Pri ocenjevanju priprav TO v Prekmurju sem ugotovil, da ni bil zadovoljivo izpolnjen le en pogoj, in sicer opremljenost z osebno oborožitvijo, saj so bili teritorialci pred začetkom spopadov povečini oboroženi s starimi puškami M-48. V spopadih se je izkazalo, da je tudi to orožje zadoščalo, saj je šlo v večini primerov za demonstracijo sile, ne pa za dejansko merjenje ognjene moči z nasprotnikom. Že drugi dan vojne pa se je z vojnim plenom spremenilo tudi to in TO je v posameznih spopadih z JLA imela enakovredno orožje.

Pred začetkom spopadov je imela TO v Prekmurju 19 enot, kar je preveč za uspešno poveljevanje, vendar je z združevanjem in prepodrejanjem enot to organizacijsko-formacijsko pomanjkljivost uspešno odpravila. Medsebojno poznavanje pripadnikov in ohranitev znane strukture sta se v spopadih izkazala za veliko prednost.

Zelo dobro lahko ocenim tudi usposobljenost posameznikov, poveljstev in enot TO, ki se je povečevala vse od formiranja TO leta 1968 naprej. Intenzivno usposabljanje se je izvajalo v 10-letnem ciklusu od leta 1980 do leta 1990, posebno, namensko usposabljanje pa od 4. oktobra 1990 do začetka vojne, in sicer z večkratnimi sklici enot, ki so izvajale usposabljanje, naloge varovanja in pripravljenosti.

Pozitivno lahko ocenim tudi izvedeno vojno načrtovanje TO, saj je bil na osnovi izdelanih načrtov za delovanje zelo hitro realiziran bojni razpored enot TO 75. ObmŠTO Murska Sobota. Načrti so se sicer spreminjali, vendar so predstavljali osnovo za uporabo enot TO.

21. junija 1991 so poveljniki vojnih enot opravili tudi ogled terena po načrtih

Kamen, kar je poveljnikom olajšalo poznejšo neposredno pripravo enot za izvajanje vojaških nalog.

Prednost TO pred JLA pa je prišla najbolj do izraza pri moralno-politični pripravljenosti posameznikov za opravljanje nalog v vojni. Enotnost prebivalstva in navdušenje nad osamosvojitvijo sta se pri pripadnikih TO izrazila z željo po aktivnem sodelovanju pri zavarovanju samostojnosti.

27. junija 1991 je imela TO v Prekmurju pod orožjem 840 pripadnikov²¹⁴, JLA pa od 609 do 629, kar številčno sicer pomeni prednost TO, vendar je bila njena ognjena moč manjša od ognjene moči JLA. Sile TO so bile razdeljene v 19 enot. Če bi JLA formirala bataljon kot bojno enoto in začela z napadi na enote TO, bi lahko bil razplet dogodkov v Prekmurju tudi drugačen. 65. obmejni bataljon tega ni storil, ker JLA na kaj takega ni bila pripravljena, Zvezni izvršni svet je za to ni pooblastil, napačna pa je bila tudi ocena TO, ki so jo opravili obveščevalci JLA.

65. obmejni bataljon JLA je svoje zadnje manevre izvedel 27. junija, pozneje je bilo celotno Prekmurje v rokah TO, ki je svoje enote lahko nemoteno premeščala in pri tem računala na pomoč gospodarskih organizacij in prebivalstva.

65. obmejni bataljon JLA je za bojne akcije uporabil le 40 odstotkov svojih sil, tj. 249 vojakov, ki jih je poslal na štiri mednarodne mejne prehode, 160 vojakov je zadržal v vojašnici v Murski Soboti, 200 do 220 vojakov pa v 13 karavlah.

S premeščanjem in prepodrejanjem enot je TO dosegla na posameznih krajih spopadov več kot dvakratno premoč in dosegla predajo enot JLA že s samo demonstracijo sile.

Častniki in podčastniki 65. obmejnega bataljona JLA so razen redkih izjem verjeli v samostojnost Slovenije in si z akcijami proti slovenski TO niso hoteli umazati rok. Razen tega so bili s prijateljskimi, sorodstvenimi in drugimi vezmi tesno povezani z okoljem, ki bi jih obsojalo in izločilo iz sredine, če bi dosledno izpolnjevali ukaze Zveznega izvršnega sveta oziroma vodstva JLA. Ko so to na bojnih položajih dojeli, so se z izgovori na brezizhodnost položaja po vrsti predajali TO.

Viri:

- 65. grb JLA, 1991. Ratni dnevnik Komande 65. graničnog bataljona JLA: od 5. 4.1991 do 5. 9.1991. Fotokopijo hrani avtor.
- 75. ObmŠTO, 1991. Bojna poročila 75.ObmŠTO Murska Sobota, arhiv 375. PP SV.
- Bebler, Anton, 1992. Jugoslovanska ljudska armada in razpad Jugoslavije. V: Razpotja nacionalne varnosti. Ljubljana: FDV.

214 V to število niso všteti tisti, ki so bili izven območja Prekmurja, in tiste mobilizirane enote, za katere še ni bilo na razpolago orožja.

- Generalštab SV, 2001. Priprave na vojno 1991. Ljubljana: Vojaška zgodovina št. 1/01 (3).
- Janša, Janez, 1992. Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lubi, Darko, 1992. Slovenski vojak. V: Razpotja nacionalne varnosti. Ljubljana: Viharnik.
- Mihalič, Edvard, 1991a. Delovna beležnica - osebni arhiv.
- Mihalič, Edvard, 1991b. Intervju z Danielom Hornom, zabeležen v delovno beležnico.
- Mihalič, Edvard, 2001a, Branko Vujaklija, izjava 5. 9. 2001.
- Mihalič, Edvard, 2001b, Daniel Hozjan, izjava 10. 9. 2001.
- Mihalič, Edvard, 2001c, Osman Kamenica, izjava 17. 7. 2001.
- Mihalič, Edvard, 2002. Vojna za Slovenijo leta 1991 v Prekmurju. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- Švajncar, Janez J., 1991. Vojna in vojaška zgodovina Slovencev. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.

Robert Lenarčič, Bojan Rožman, Žirko Stanič

Dogajanje na območju Občine Lendava v osamosvojitveni vojni

Prispevek je kronološki opis najpomembnejših dogodkov neposredno pred osamosvojitveno vojno, med njo in po njej na območju takratne Občine Lendava. Oblikovan je po spominih in zapisih avtorjev, ki smo sodelovali v vojni. Pri tem se nagibamo k izreku starodavnega kitajskega misleca Sun Cuja: »Ni največja spretnost dobiti sto zmag v stotih bitkah. Največja spretnost je premagati sovražnika brez boja«.

Izhodišča

Do junija 1991 je na območju Občine Lendava deloval OŠTO Lendava s petimi pripadniki stalne sestave. Na podlagi novega zakona o obrambi je bila neposredno pred osamosvojitveno vojno izvedena reorganizacija TO Slovenije. OŠTO Lendava je bil ukinjen, pripadniki stalne sestave pa prerazporejeni v novo formirana območna štaba Ljutomer in Murska Sobota.

Enote TO ukinjenega OŠTO Lendava so bile z novo organiziranostjo podrejene 75. ObmŠTO Murska Sobota. Enote so v načrtih delovanja Kamen že imele določene naloge v primeru agresije JLA. Zaradi lažjega poveljevanja in vodenja enot se je pokazala potreba po formiranju izpostavljenega poveljstva za območje Občine Lendava. Ta naloga je bila dodeljena pripadniku stalne sestave 75. ObmŠTO Murska Sobota, kapetanu Alojzu Kisilaku, njegov namestnik pa je postal kapetan Ivan Smodiš. Poveljevanje sta prevzela 27. junija 1991.

Enote TO, ki so po končani mobilizaciji, tj. od 24. junija 1991 naprej, delovale na območju Občine Lendava, so bile:

- izpostavljeno poveljstvo z enoto za varovanje, skupaj 19 pripadnikov;
- 6. odred (T-7021) s poveljnikom kapetanom Borutom Ošljajem, skupaj 72 pripadnikov;
- 7. odred (T-7022) s poveljnikom kapetanom Bojanom Rožmanom, skupaj 69 pripadnikov;
- posebni vod (T-7023) s poveljnikom poročnikom Brunom Pintaričem, skupaj 25 pripadnikov;
- 2. diverzantski vod (T-7024) s poveljnikom kapetanom Robertom Lenarčičem, skupaj 23 pripadnikov;
- 3. diverzantski vod (T-7025) s poveljnikom kapetanom Emilom Ramovičem, skupaj 23

pripadnikov, in
- pontonirski vod (T-7026) s poveljnikom poročnikom Srečkom Muhvičem, skupaj 25 pripadnikov.

Mobilizirana pa je bila tudi občinska enota za zveze in kriptozračito (LO-7723) s poveljnikom vodnikom 1. r. Mirkom Sankovičem, skupaj 29 pripadnikov. 30. junija 1991 je bila mobilizirana še interventna četa s poveljnikom poročnikom Dragom Karakatičem, skupno 65 pripadnikov. Tako je bilo na lendavskem območju brez občinske enote za zveze mobiliziranih 321 oboroženih pripadnikov.

Osnovne naloge enot TO so bile obramba mejnega prehoda Dolga vas in obramba prehodov preko reke Mura.

Dogajanje med 24. in 26. junijem 1991

Vse enote TO razen interventne čete, ki je bila mobilizirana 30. junija, so bile mobilizirane in zbrane na mobilizacijskih zbirališčih med 24. in 26. junijem. Njihove naloge so bile mobilizacija in priprava na bojno delovanje. V tem času so se enote glede na razvoj dogodkov premeščale bliže območjem delovanja po načrtu Kamen. Dan razglasitve neodvisnosti, 26. junija 1991, so pričakale na mestih razmestitve. Na mednarodnem mejnem prehodu Dolga vas so pripadniki milice 26. junija zamenjali napise in zastavo SFRJ z napisi in zastavo Republike Slovenije.

Blokada mednarodnega mejnega prehoda Dolga vas 27. in 28. junija 1991

V jutranjih urah 27. junija je začela JLA združevati svoje enote na Karavli Štefana Kovača v Lendavskih Goricah. Prihajale so iz vojašnice v Murski Soboti in karavle v Žitkovcih ter se združile z enoto na Karavli Štefana Kovača. Ob 10. uri so se premaknile po mejnem pasu na območje mednarodnega mejnega prehoda Dolga vas in ga do 12.30 obkobile in blokirale. Enote postaje mejne milice so ukazali predajo mednarodnega mejnega prehoda in orožja ter umik z mejnega objekta na prehodu. Pripadniki milice niso pristali na pogoje in mejnega prehoda niso predali, zato je ostal v blokadi enot JLA.

Enote TO so v dopoldanskih urah 27. junija prejele ukaz za premik v rajone blokirane mednarodnega mejnega prehoda Dolga vas. Po tem ukazu so se prerazporedile z nalogo, da obkole in blokirajo enote JLA. V obkolitvi enot JLA so sodelovali 7. odred, del 6. odreda, posebni vod in 2. ter 3. diverzantski vod. Pri tem se jim je pridružila tudi rezervna sestava milice.

Zavarovanje mednarodnega mejnega prehoda v Dolgi vasi z vozili in obrambnimi silami Republike Slovenije (FA: OZVVS Lendava)

JLA obkoljuje dolgovaški mednarodni mejni prehod 27. junija. (FA: OZVVS Lendava)

V popoldanskem času je bilo opravljenih več pogajanj med TO in JLA o pogojih predaje enot JLA. Prva pogajanja so potekala v prostorih špedicije Quick na mejnem prehodu. Udeležili so se jih Albert Giorgiutti in Jože Kocon iz TO, Zlatko Kuk in Ladislav Bagladi iz milice, Borislav Budin iz sekretariata za ljudsko obrambo in Daniel Hozjan iz JLA. Pogoje so pogajalci TO iz ure v uro zaostrovali, in sicer od vrnitve enot na Karavlo Štefana Kovača na začetku do brezpogojne predaje na koncu. V tem času je TO neprekinjeno dopolnjevala svoje sile s prerazporeditvijo enot iz drugih rajonov razmestitve. Pogajanja 27. junija niso dala zelenih rezultatov, zato so enote TO vztrajale v blokadi vso noč do naslednjega jutra. V noči od 27. na 28. junij je območje zajela nevihta z močnimi nalivi. Takšne razmere so negativno vplivali na moralo vojakov JLA, ki so prebedeli noč v izrazito neprijetnih vremenskih pogojih, medtem ko so pripadniki TO in milice preživeli noč v objektih v bližini meje.

V jutranjih urah 28. junija so se pogajanja nadaljevala in se do 8. ure zaključila z dogovorom o predaji enot JLA ob 8.15. Ker so oficirji JLA s predajo zavlačevali, obstajala pa je tudi možnost bega posameznih vojakov v smeri Karavle Štefana Kovača, so miličniki na mednarodnem mejnem prehodu Dolga vas izstrelili nekaj opozorilnih strelcev. Do 10.30 so se enote JLA predale z orožjem vred.

Pripadniki JLA so bili po zajetju odpeljani v zbirni center v Puconcih. Z delom zajetega orožja je bila dopolnjena oborožitev enot TO na območju Občine Lendava, ostalo orožje pa je bilo prepeljano v skladišča 75. ObmŠTO. Po predaji pripadnikov JLA, 28. junija, so se enote TO oborožile z zajetim avtomatskim orožjem, ostrostrelnimi puškami in mitraljezi. Nato so počivale v rajonu Dolga vas in čakale na nove naloge.

Del pogajalcev v Dolgi vasi. Od leve: Budin (UO OZ), Kocon (TO) in Hozjan (JLA). (FA: OZVVS Lendava)

Ostale aktivnosti in bojno delovanje

V dopoldanskem času 28. junija je predstavnik milice iz Murskega Središča na Hrvaškem obvestil poveljujočega, ki je z enoto varoval blokado na mostu čez Muro, starejšega vodnika 1. r. Živka Staniča, da se iz smeri Čakovca približuje kolona oklepnih vozil JLA. Ta je povedal predstavniku milice, da ima nalogo preprečiti prehod kolone na ozemlje Republike Slovenije. Opozoril ga je tudi na posledice morebitne eksplozije cistern, postavljenih v blokadi, za prebivalce Murskega Središča in njihovo imetje. Predlagal mu je, naj evakuirajo prebivalce iz okolici mostu čez Muro. Ko so bili prebivalci Murskega Središča seznanjeni z nevarnostjo, so se odločili, da preprečijo koloni dostop do mostu. Po daljšem prerakanju so se dogovorili s poveljnikom enote JLA, da gre na most in se dogovori s poveljujočim enote TO o prehodu. Ker pogajanje ni bilo uspešno, sta se oba poveljujoča odločila, da se posvetujeta z nadrejenimi in se ponovno sestaneta ob 17. uri. Do ponovnega srečanja ni prišlo, ker se je enota JLA obrnila in nadaljevala pot po cesti na desnem bregu Mure proti območju 73. ObmŠTO Ljutomer.

Po prejetih informacijah o helikopterskih desantih na mejne prehode v Prekmurju, premiku oklepne kolone proti mostu na Muri v Petišovcih in zaradi realne možnosti desanta na mednarodni mejni prehod Dolga vas, so se poveljniki enot TO sestali na koordinacijskem sestanku zaradi ukrepov in razporeditve enot v primeru desanta JLA in preboja blokade na mostu.

Okoli 14. ure so 1. in 2. vod 6. odreda, 7. odred in posebni vod dobili ukaz za premik v rajon Petišovci. Naloga enot je bila obramba železniškega mostu na Muri in okrepitev zavarovanja blokade cestnega prehoda čez Muro. Po odhodu bojne skupine JLA iz Murskega Središča so dobile enote TO nove ukaze za premike. 6. odred se je premaknil v rajona ob Muri, in sicer v Kot in na Hotizo, kjer je že bil razporejen pontonirski vod. 7. odred je dobil ukaz za premik k mostu čez Muro v Srednji Bistrici s ciljem, da obrani most. Pred mostom na Muri je bila v smeri ceste Bistrica–Razkrižje, na mostu čez rokav Mure, postavljena blokada s cisterno. Blokado mosta sta že varovala dva voda 6. odreda. 2. in 3. diverzantski vod sta ostala v rajonu Dolga vas z nalogo, da nadzirata komunikaciji Lendava–Dolga vas in Dobrovnik–Dolga vas.

Barikada na mostu v Petišovcih in prepričljivost v pogajanjih z JLA sta 28. junija preprečili ponoven poskus zavzetja mednarodnega mejnega prehoda v Dolgi vasi. (FA: OZVVS Lendava)

Zavzete karavle na lendavskem območju

Po predaji enot JLA na mednarodnem mejnem prehodu Dolga vas je v Karavli Štefana Kovača v Lendavskih Goricah in karavlah v Žitkovcih in Kobilju ostalo manjše število vojakov JLA, medtem ko je karavla v Pincah bila še v polni zasedbi. Nalogo zavzeti karavlo so prevzele enote milice ter 2. in 3. diverzantski vod TO. Obmejni karavli v Žitkovcih in na Kobilju oziroma vojake je zajela milica. Karavlo v Pincah, katere vojaki niso sodelovali pri blokadi mednarodnega mejnega prehoda Dolga vas, so zavzeli 28. junija ob 18. uri. Pogajanje s poveljnikom karavle je vodil predstavnik milice Zlatko Kuk. Pri obkolitvi in zavzetju karavle sta sodelovala 2. in 3. diverzantski vod TO in pripadnika milice. Karavla Štefana Kovača v Lendavskih Goricah je bila zavzeta zadnja, in sicer 29. junija, saj je obstajala resna grožnja, da bi prišlo do oboroženega spopada, ki ga je zahtevalo nekaj vojakov, ki jih je nahujskal bivši komandir karavle. Zajete vojake iz vseh karavle so po predaji odpeljali v zbirni center v Čentibo.

29. junija po 19. uri na območju takratne Občine Lendava ni bilo več sovražnih enot. V Slovenijo preko reke Mure do konca vojne ni vstopil več noben pripadnik JLA.

Delovanje in naloge enot TO po 29. juniju 1991

Po zavzetju vseh karavil in predaji ostalih enot JLA na lendavskem območju so enote TO dobile nove naloge. Varovale so objekte, predvsem zavzete karavle JLA, iz katerih so nastajale slovenske obmejne stražnice, in območje reke Mure od Murske šume do Gornje Bistrice, na miniranje pa so pripravljale tudi mostove. Formirane so bile nove stražnice ob Muri v vaseh Pince Marof, Petišovci in Kot. Po dodatni oskrbi z minsko-eksplozivnimi sredstvi je interventna četa pod strokovnim vodenjem štaba pripravila za rušenje most čez Muro v Petišovcih.

Formiranje zbirnega centra v Čentibi

Na območju odgovornosti izpostavljenega poveljstva je bil za območje Občine Lendava ustanovljen zbirni center za ujetnike v vaškem domu Čentiba. Nosilec dejavnosti in ustanovitelj centra je bil Sekretariat za ljudsko obrambo Lendava pod vodstvom sekretarja sekretariata Franca Žižeka. V zbirnem centru so bili pripadniki JLA, zajeti na karavlah. Vojaki, zajeti na mednarodnem mejnem prehodu Dolga vas, pa so bili predani v zbirni center v Puconcih v murskosoboški občini. Ves čas bivanja v zbirnem centru Čentiba je vojakom bila nudena predpisana zdravstvena in druga oskrba. Omogočeni so jim bil telefonski stiki s svojci. Svojcem so bili zajeti naborniki JLA iz centra v Čentibi predani v Murskem Središču, tako da so se lahko živi in nepoškodovani vrnili na svoje domove.

Enote TO, mobilizirane od 24. do 26. junija 1991, so bile demobilizirane med 11. in 12. julijem 1991 in zamenjane z novimi enotami.

Zaključek

Ocenjujemo, da so bile enote in posamezniki na vojno dobro pripravljene, zato so bile bojne naloge uspešno opravljene. Na končni uspeh je pozitivno vplivalo dobro sodelovanje in sobojevanje enot TO in milice. Pomembno je bilo tudi delovanje ostalih obrambnih struktur in enot civilne zaščite. Načrtovanje in izvajanje oviranja pod vodstvom Sekretariata za ljudsko obrambo Lendava je enotam TO omogočilo, da so uspešno izvedle obrambo območja in vojaške naloge. Na dobro moralo pripadnikov TO in milice je ugodno vplivala tudi podpora civilnega prebivalstva na območju, kjer so enote delovale.

Vsem poveljnikom enot je najpomembnejše dejstvo, da smo zmago dosegli brez žrtev na obeh straneh.

Stanislav Gorčan

Dogajanje na štirih mednarodnih mejnih prehodih v Prekmurju

Uvod

V svojem prispevku opisujem dogodke, ki so se dogajali pred osamosvojitveno vojno za Slovenijo, predvsem pa med njo na mednarodnih mejnih prehodih v Prekmurju. Opisal sem jih na podlagi spominov in pričevanj nekaterih udeležencev ter na podlagi podatkov, objavljenih v diplomski nalogi nekdanjega poveljnika 75. ObmŠTO Murska Sobota Edvarda Mihaliča.

Mejni prehodi s sosednjimi državami so za vsako državo zelo pomembni. So nekakšna žila, po kateri se pretakajo materialna sredstva in prebivalstvo, se širita gospodarstvo in tehnologija, kar je za razvoj države zelo pomembno. V Prekmurju sta bila takrat mednarodna mejna prehoda z Avstrijo v Gederovcih in Kuzmi, maloobmejni prehodi pa še na Cankovi, v Fikšincih in Trdkovi. Mednarodna mejna prehoda z Madžarsko sta bila na Hodošu in v Dolgi vasi²¹⁵, maloobmejnih prehodov pa ni bilo.

Pomembnosti mejnih prehodov se je zavedala tudi vlada in vodstvo naše novonastale države Slovenije. Že v spomladanskih mesecih so se iskale rešitve, kaj narediti, če mejne prehode zavzame ali blokira JLA oziroma takratni zvezni organi in nam tako preprečijo stik z ostalim svetom. Zato smo bili poveljniki odredov vpoklicani maja 1991 na enodnevno usposabljanje. Ob prejemu poziva nam ni bilo jasno, zakaj pravzaprav gre, saj smo se enodnevne vaje morali udeležiti v civilni obleki. Omenjenega dne smo se zbrali pred štabom TO v Murski Soboti, se usedli v civilno terensko vozilo in se odpeljali v smeri Gederovec. Vodja poti je bil takratni inšpektor milice Ciril Magdič. Seznanil nas je z možnim scenarijem, če bi mejne prehode zavzeli organi SFRJ in JLA. Naša naloga je bila poiskati eventualne nove mejne prehode, ki bi jih odprli v primeru omenjenega scenarija. Peljali smo se v smeri Cankove in naprej v vas Ocinje. V Ocinju smo si ogledali cesto, ki pelje proti Avstriji in kjer bi lahko odprli mejni prehod. Poveljniki pa smo iskali najboljše položaje za njegovo varovanje. Isti postopek smo izvedli v Trdkovi ob meji z Avstrijo in v Martinju ob meji z Madžarsko. Ogledali smo si še druge možne lokacije, npr. Čepince,

215 Dogajanje na mednarodnem mejnem prehodu v Dolgi vasi je opisano v prispevku pod naslovom Dogajanje na območju Občine Lendava v osamosvojitveni vojni.

prevozili pa smo tudi vse ceste v bližini meje, in sicer vse do Prosenjakovec. Nato smo se vrnili v Mursko Soboto. Verjetno so se podobnega ogleda udeležili tudi drugi poveljniki odredov na lendavskem območju. Drugih priprav nismo imeli vse do 21. junija 1991, ko je 75. ObmŠTO Murska Sobota sklical vse starešine enot TO, ki so bili zadolženi za izvedbo načrta Kamen. Po seznanitvi z načrti je bil opravljen poveljniški ogled terena, predvsem mobilizacijskih mest.

Mobilizacija

Mobilizacija enot TO v Prekmurju se je začela 24. junija in bila zaključena 27. junija 1991. Mobiliziranih je bilo 965 pripadnikov TO. Za zasedbo oziroma varovanje mejnih prehodov so bile razporejene naslednje enote:

- 1. odred TO, dva voda diverzantskega odreda in en vod 2. posebne čete v Gederovcih,
- 5. odred TO in en vod 2. posebne čete v Kuzmi,
- 3. odred TO, dva voda 2. odreda TO in en vod 2. posebne čete na Hodošu in
- 1. posebni vod TO, 2. in 3. diverzantski vod TO in dva voda 7. odreda TO v Dolgi vasi.

Na mobilizacijskih zbirališčih smo doživeli prva presenečenja. Pri nekaterih osebah, ki bi nam morale odpreti gasilske domove, smo naleteli na začudenje in šele po prepričevanju dosegli, da so nam dali ključe. V enote so bili vpoklicani tudi nekateri pripadniki iz drugih enot TO, ki jih nismo poznali in smo se z njimi takrat prvič srečali. Tudi pri razdeljevanju orožja je bilo precej začudenja, ko smo prejeli puške, ki so namesto jermenov imele »špago«, tj. vrvico za vezanje slame, oziroma prejeli orožje, za katerega ni bilo ustreznega streliva. V nekaterih enotah niso delovale radijske postaje za zvezo z nadrejeno enoto ali pa so delovale samo, ko so bile priključene na električno omrežje. Kljub začetnim težavam smo uspeli vzpostaviti zadovoljivo stanje, da so enote bile pripravljene za izvedbo določenih nalog. Na mobilizacijskih zbirališčih smo vzpostavili stražarsko službo in druge varovalne ukrepe, saj so nas ves čas opazovali vojaki JLA, ki so se vozili okrog. Hrano za pripadnike je vsaka enota zase organizirala v bližnjih gostinskih lokalih ali na kak drug način.

Dogajanje na posameznih mednarodnih mejnih prehodih

Vsi mednarodni mejni prehodi v Prekmurju so bili v rokah slovenske milice in carine. Komunikacije za dostop do mejnih prehodov so bile blokirane z različnimi ovirami, in sicer od tovornih vozil do kontejnerjev, tako da dostop posebnih enot JLA do objektov na mejnih prehodih ni bil možen. Glede na razmere so enote JLA morale uporabiti vertikalni manever za okrepitev enot v karavlah.

Helikopterski desant JLA z okrepitvami za zavzetje mednarodnega mejnega prehoda v Gederovcih 27. junija (Foto: Jože Pojbič)

Gederovci

Po načrtu Kamen je bil za zavarovanje mejnega prehoda določen 1. odred TO z 48 pripadniki. Enota se je 26. junija zjutraj iz Cankove premaknila v Gederovce in zavzela obrambne položaje na križišču Murska Sobota–Gederovci in Cankova–Petanjci. 27. junija sta se enoti pridružila dva voda 1. diverzantskega odreda, pozneje pa še 3. vod 2. posebne čete. Tako so enote TO šteje v Gederovcih skupaj 102 pripadnika.

Nasprotna stran je za zavzetje mejnega prehoda določila dva voda JLA iz karavla Petanjci in Korovci. Pozneje sta dva helikopterja prepeljala v Petanjce še oddelek minometov 120 mm in 15 vojakov, iz vojašnice v Murski Soboti pa se je odpravila okrepitev z 51 pripadniki JLA. Zvečer je nasprotna stran imela na položajih 106 pripadnikov JLA. Kljub večkratnemu pozivu k predaji, se pripadniki JLA niso odzvali. Po izdaji ukaza za odprtje ognja je nekaj po 22. uri prišlo do silovitega obstreljevanja položajev JLA. Zaradi tega so se pripadniki JLA umaknili v karavlo v Petanjcih, dva voda pa sta ostala na položajih. Naslednjega dne, 28. junija, zjutraj so se nadaljevala pogajanja o predaji. Dva voda vojakov JLA sta se nato ob 7.30 predala enotam TO. Ostali obkoljeni pripadniki JLA v karavli so se predali ob 19.00 uri. Mednarodni mejni prehod Gederovci je od 28. junija naprej nemoteno deloval.

Pomenljiv posnetek smerokaza in braniteljev pred JLA v Gederovcih (Foto: Jože Pojbič)

Dolga vas

Mednarodni mejni prehod v Dolgi vasi je JLA poskušala zavzeti dvakrat, najprej 27. junija z enotami 65. obmejnega bataljona, ki so se predale 28. junija dopoldne, zatem pa še z oklepno izvidniško enoto iz Varaždina 28. junija popoldne. Takrat sta JLA zaustavila barikada na petišovskem mostu in živi ščit prebivalcev v hrvaškem Murskem Središču. Prvič je JLA prehod poskušala zavzeti z 62 pripadniki, drugič pa preko petišovskega mostu ni uspelo priti 69 pripadnikom s 13 vozili, od teh je bilo šest oklepnih.

Kuzma

Za zavarovanje mejnega prehoda je bil zadolžen 5. odred TO s 33 pripadniki. Enota se je iz mobilizacijskega zbirališča v Gerlinci 26. junija premaknila v Rogašovce, 27. junija pa v gozd pri Sotini, in sicer nad križišče pred mejnim prehodom, kjer je varovala ovire. Tega dne se je enoti pridružil vod 2. posebne čete. Tako je bilo na položajih 49 pripadnikov TO. Mejni prehod Kuzma je bil ves čas odprt.

Enote JLA so imele 99 vojakov, tri podčastnike in tri častnike. Po dva voda sta bila v karavli Sotina in Trdkova, ostali pa v karavli Kuzma. Del enote iz Kuzme, in sicer 23 vojakov, je zavzel položaje v bližini starega mejnega prehoda, od koder so pošiljali opazovalce na nov mejni prehod. Enota TO se je 28. junija premaknila do položajev omenjene enote in jo pozvala k predaji. Ker se niso hoteli predati in so se začeli pomikati proti karavli Kuzma, je bil izstreljen opozorilni strel nad glave vojakov. Prišlo je do predaje. Naslednji dan, 29.

junija, je enota TO obkolila vojake v karavli Sotina. Ti so se predali brez boja.

Zatem so enote TO dobile nalogo, da zavzamejo karavlo Kuzma, v kateri so ostali predvsem desetniki iz Celja in kapetan Stojanović, saj so ostali vojaki na skrivaj zapustili karavlo. Ker se kljub pozivu niso predali, je bil 2. julija izvršen napad na karavlo. V boju je padel kapetan Stojanović, predalo pa se je 17 desetnikov JLA.

Levo spominsko obeležje na Tromejniku v Občini Kuzma iz leta 1924, ko so bile prvič dokončno določene prekmurske meje v takratni državi. (FA: Občina Kuzma)

Desno spominsko obeležje v Kuzmi, posvečeno slovenskim braniteljem meje leta 1991 (FA: Občina Kuzma)

Hodoš

Za zavzetje mednarodnega mejnega prehoda Hodoš je bil določen 3. odred TO z 28 pripadniki. Odred je 27. junija okrepil vod posebne čete in dva voda 2. odreda TO. Na položajih je bilo 68 pripadnikov TO. Enote JLA so imele za obkolitev na razpolago najprej 30 vojakov iz karavil Hodoš, Čepinci in Prosenjakovci. Pozneje je bilo s helikopterjem pripeljanih še 36 vojakov, 15 miličnikov Zveznega sekretariata za notranje zadeve in štirje zvezni cariniki.

Poveljujoči enotam TO je po megafonu pozval nasprotno stran, naj se preda, sicer bo ob 20.30 odprl ogenj. Ker do predaje ni prišlo, se je začelo obstreljevanje položajev JLA. Enote JLA so odgovorile na ogenj. Po enotah TO so streljali celo z netržajnim topom. Zjutraj, 28. junija, ob 5. uri je bilo ugotovljeno, da so se enote JLA umaknile v karavlo Hodoš. Istega dne so enote TO obkolile karavlo na Hodošu in pozivale pripadnike JLA k predaji. Enote TO so se 29. junija okrepile s pionirskim vodom, 1. julija pa še z vodom vojaške policije in vodom za podporo z dvema netržajnima topovoma in enim minometom ter s skupino miličnikov. Tako je bilo na položajih 1. julija 128 pripadnikov TO in skupina miličnikov. Naslednjega dne, ko so obkoljene enote JLA izvedele, da je padel kapetan Stojanović in bila zavzeta karavla Kuzma, se je okrog 18. ure predalo 66 vojakov, po en častnik in podčastnik JLA, 15 miličnikov Zveznega sekretariata za notranje zadeve in štirje cariniki Zvezne carinske uprave. S tem so se končale vojne aktivnosti na mejnih prehodih v Prekmurju.

Ob koncu

Na koncu bi rad poudaril nekatera dejstva v zvezi z osamosvojitveno vojno in dogodki na mejnih prehodih v Prekmurju. Mejni prehodi v Prekmurju so bili ves čas vojne v rokah slovenskih miličnikov in carinikov. Enote JLA so se približale mejnim prehodom, vendar nobenega niso zavzele. Pripadniki stalne sestave 75. ObmŠTO Murska Sobota in vsi pripadniki TO smo vse naloge odlično izpeljali. Čeprav smo bili rezervni vojaki, zaposleni v raznih podjetjih in ustanovah, smo vse ukaze nadrejenih izpolnili v celoti. Vsi smo se v tistih časih zavedali, kaj je naša dolžnost in za kaj se zavzemamo in borimo. Poudaril bi rad še dejstvo, da je bila v osamosvojitveni vojni večina poveljnikov odredov in članov stalne sestave območnih štabov bivših članov ZKS. Navedeno dokazuje, da takrat ni bila pomembna politična pripadnost posameznikov, ampak skupni cilj, za katerega smo se borili.

Poleg poveljevanja je imelo medijsko in psihološko delovanje pomembno vlogo v aktivnostih pri obrambi mednarodnih mejnih prehodov in zavzemanju karav. Poveljnik 73. ObmŠTO Mihalič medijem pojasnjuje videnje stanja v 65. obmejnem bataljonu JLA in njegovo pripravljenost za bojevanje. (Video arhiv: RTV SLO)

Ludvik Jonaš

Zavzetje karavle na Hodošu

Uvod

V času vojne za Slovenijo, leta 1991, me je poveljnik 75. ObmŠTO Murska Sobota zadolžil, naj koordiniram bojne aktivnosti pri deblokadi mednarodnega mejnega prehoda Hodoš. Po uspešno opravljeni deblokadi sem koordiniral še bojne aktivnosti pri zavzetju karavle na Hodošu. Ker je bila ta ena od 13 karavl v Pomurju, bom na kratko opisal tudi bojne aktivnosti pri zasedbi drugih karavl. Pri pisanju sestavka sem uporabil tudi delo Edvarda Mihaliča z naslovom *Vojna za Slovenijo leta 1991 v Prekmurju* (Mihalič, 2002, str. 57–62).

Zavzetje karavl JLA

TO je imela v Prekmurju 27. junija pod orožjem 965 pripadnikov, kar sicer pomeni določeno številčno prednost, vendar so bile sile TO razporejene v 19 manjših enot in slabo oborožene.

JLA je od Zveznega izvršnega sveta dobila nalogo, naj zasede mednarodne mejne prehode. 65. obmejni bataljon JLA je določil za zasedbo štirih mednarodnih prehodov v Prekmurju 249 vojakov, tj. približno polovico razpoložljivih sil. Te sile bi morale zasesti mednarodne mejne prehode, vendar so jih le obkolile, potem pa akcij niso nadaljevale. Z obkolutvijo prehodov in dovažanjem okrepitev se je ofenzivnost JLA končala. V naslednjih dneh je bila pobuda neprestano na strani TO, JLA se je le branila (Mihalič, 2002).

Po napotitvi okrepitev na mednarodne mejne prehode je v soboški vojašnici ostalo 160 vojakov²¹⁶, na vseh 13 karavlah pa je bilo od 200 do 220 pripadnikov JLA, med njimi pretežno vojaki. JLA z njimi ni formirala bojnih skupin za intervencije na posameznih prehodih, pač pa jih je pustila na karavlah z nalogo, da zavarujejo državno mejo. Napotitev okrepitev na prehode je bila zadnji manever JLA. Ta je bil zaradi blokad opravljen s helikopterji, v enem primeru pa peš. Vsak nadaljnji manever JLA je bil zaradi blokad TO onemogočen (prav tam).

JLA je bil skoraj v celoti onemogočen tudi dodaten vpoklic rezervistov.

216 V vojnem dnevniku 65. obmejnega bataljona je zapisano, da je bilo 28. junija v vojašnici 160 vojakov, trije častniki in štirje podčastniki.

V madžarskem časopisu VasVármegye je bila 27. junija 1991 objavljena slika rezervista v JLA, Atila Könye s Hodoša, s pomenljivim naslovom Mir pred viharjem in pripisom Popoldne ob pol treh po telefonu dobil ukaz, naj bo pripravljen na vpoklic. Omenjenega poziva ni dobil, odzval pa se je na vpoklic TO in bil v enoti na Gradu. (FA: Ludvik Jonaš)

Zavzemanje karavle TO ni predstavljalo posebnega problema. Začelo se je z dovažanjem potrebnih sil, ki so obkolile objekt, poveljnik enote TO pa je poveljnika karavle pozval k predaji. Pri tem so sodelovali domačini, znanci poveljnika karavle in miličniki, v nekaterih primerih celo ožji družinski člani komandirja karavle JLA. Odpiranje ognja je bilo potrebno le v Petanjcih in Kuzmi, povsod drugod pa je zadoščala že demonstracija sile. Do zapletov je prišlo v Kuzmi, kjer je poveljeval kapetan Stojanović, ki ni sprevidel brezizhodnosti položaja in je vztrajal do konca kljub temu, da mu je od 36 vojakov 19 pobegnilo, ostalih 17 pa se ni hotelo boriti. Do težav je prišlo tudi na Hodošu zaradi prisotnosti 15 zveznih miličnikov, ki se na začetku niso hoteli predati, ker so najbrž upali, da jim bo kdo poslal pomoč. Ko pomoči ni bilo, TO pa je na položaje pripeljala tudi minomet 82 mm in dva netrzejna topova, so se predali brez težav (Mihalič, 2002, str. 57–62).

28. junija 1991 so bile v Prekmurju zavzete štiri karavle JLA, in sicer v Trdkovi, Fikšincih, Petanjcih in na Pincah, v njih pa je bilo zajetih 109 pripadnikov JLA in zaplenjena večja količina orožja in opreme. Istega dne je TO na mejnih prehodih zajela še

136 pripadnikov JLA, tako da je bilo 28. junija zajetih skupaj 245 oseb.

29. junija se je v Prekmurju nadaljevalo zavzemanje karav, zavzetih je bilo sedem, in sicer v Sotini, Korovcih, Lendavskih Goricah, Žitkovcih, na Kobilju, v Čepincih in Prosenjakovci, v njih pa so zajeli 104 pripadnike JLA.

Zadnji dve karavli, Kuzma in Hodoš, sta se predali 2. julija 1991. Na teh dveh se je TO predalo 83 pripadnikov JLA, 15 zveznih miličnikov in štirje zvezni cariniki (prav tam). Skupno število zajetih pripadnikov JLA in drugih zveznih struktur na prekmurskih mejah je 451 oseb.

Napad TO na enote JLA pri mednarodnem mejnem prehodu Hodoš in zavzetje karavle Hodoš

Mednarodni mejni prehod Hodoš leži na ravnem ob cesti Murska Sobota–Hodoš in je 2 kilometra oddaljen od karavle Hodoš, ki je bila severno od prehoda. V bližini ni nobenih naravnih ali umetnih objektov, primernih za obrambo ali napad.

Karavla Kosta Nagya na Hodošu, po domače na Lapišu, je bila zgrajena sredi kmetijskih zemljišč in obdana z visoko živo mejo. Od mejnega prehoda do karavle vodi poljska oziroma gozdna cesta tik ob državni meji. Karavla se je napajala z elektriko in vodo iz vaškega omrežja. Zaradi večkratnega pomanjkanja vode je bil v kletnih prostorih rezervoar za vodo. Sredi leta 1990 je bila karavla v celoti obnovljena. V njej je bilo lahko nastanjenih 25 vojakov. V karavli je bilo skladiščeno tudi vse orožje, strelivo in minsko-eksplozivna sredstva za dva protioklepna odreda, ki naj bi branila dve smeri, in sicer od Hodoša proti Murski Soboti in od Prosenjakovec proti Moravskim Toplicam. Okoliško prebivalstvo je razmere na karavli dobro poznalo²¹⁷.

Zastavnik JLA Zoltan Verbai je mednarodni mejni prehod Hodoš obkolil v noči s 26. na 27. junij 1991 s skupino 30 vojakov iz karav na Hodošu, v Čepincih in Prosenjakovcih.

Po načrtu Meja bi JLA morala te sile okrepiti s 36 vojniki pehotnega voda iz čete za podporo. Ukaz o tem je 27. junija ob 10.30 poveljnik 65. obmejne bataljona izdal kapetanu Kljajeviću, ki bi moral oditi z vojniki na Hodoš in koordinirati delovanje JLA. Zaradi blokade pred vojašnico vozila niso mogla na pot, vojniki in kapetan so ostali v vojašnici, naloga pa je bila prenesena Verbaiju preko sredstev zvez.

Obvestilo o obkolitvi mednarodnega mejnega prehoda je TO dobila od

217 Odnos z vaščani je bil korekten. Moštvo karavle JLA je sodelovalo pri gradnji vaškega vodovoda, transformatorske postaje, telefonskih linij, športnih aktivnosti itd. Njihova stalna prisotnost je bila v pomoč krajanom pri iskanju zdravniške in veterinarske pomoči. Večina rezervne sestave karavle je bila domačinov, ki so jih večkrat vpoklicali na razne vaje, tako da so vaščani osebno poznali posadko karavle. To lahko pripišemo tudi temu, da so bili trije predhodni in tedanji komandir karavle poročeni z domačinkami in so si na Hodošu ustvarili družine. Komandir karavle, zastavnik JLA Zoltan Verbai, je bil madžarske narodnosti in je dobro govoril madžarsko.

milice. Poveljnik 75. ObmŠTO je na širše območje prehoda takoj poslal 3. odred TO s poveljnikom kapetanom Skandalijem. Ta je 27. junija ob 7.00 blokiral vse dohode do mejnega prehoda, za organizacijo napada pa ni imel dovolj vojakov, saj je odred takrat štel le 28 pripadnikov.

V okrepitev mu je 75. ObmŠTO poslal vod 2. posebne čete iz Vidonec s poveljnikom, poročnikom Jurešem, in 19 vojakov, dva voda 2. odreda TO z 20 vojakov s poveljnikom, kapetanom Reckom, in mene kot častnika za zvezo. Pripadniki TO so bili razporejeni v blokadah pri mostu čez Dolenski potok, v križišču ceste pri trgovini, pri odcepu ceste v smeri Domaföldu–Mali Krplivnik, ob cesti Murska Sobota–Hodoš, enote za intervencijo pa so bile na kmetijah. Poveljstvo enot TO in priročno vojaško skladišče je bilo nameščeno v gostilni Anice Jonaš in pozneje v osnovni šoli na Hodošu. Enotam TO je poveljeval kapetan Dragan Skandali.

27. junija ob 14.45 je poveljnik 65. obmejnega bataljona zaprosil poveljnika 31. korpusa JLA za helikopterski transport, da bi okrepil sile JLA na prehodu. Poveljnik mu je poslal dva helikopterja, ki sta ob 16.25 pripeljala na Hodoš 36 vojakov pod poveljstvom poročnika Markovića²¹⁸. Omenjena skupina se je združila s skupino zastavnika Verbajja. TO takrat še ni imela ukaza o bojnem delovanju, zato je omenjeno dogajanje le opazovala in razporejene vojake JLA obkolila.

Ob 18.40 je pri karavli Hodoš pristal še drugi helikopter JLA, ki je pripeljal 15 miličnikov Zveznega sekretariata za notranje zadeve in štiri carinike Zvezne carinske uprave iz Beograda²¹⁹.

Iz vojnega dnevnika 65. obmejnega odseka ni razvidno, kdo je poveljeval enotam JLA na Hodošu, ukazi pa so bili vedno preneseni Verbajju, zato ocenjujem, da je bil za poveljevanje odgovoren zastavnik Verbaj, čeprav je nastala situacija, da je podčastnik poveljeval častniku. Tudi inšpektorja zvezne milice Fazlić in Komazec sta delovala po svojem načrtu in se nista podredila enotnemu poveljevanju.

Ko je zastavnik Verbaj ugotovil, da jih je TO obkolila, je o tem obvestil poveljstvo in poveljnik 65. obmejnega bataljona mu je ob 19.00 ukazal, naj se pripravi na krožno obrambo in v primeru boja vztraja do konca ne glede na izgube (prav tam).

Skladno z ukazom o ofenzivnem delovanju TO (ukaz RŠTO z dne 27. junija 1991 ob 19.40) je poveljnik enot TO na Hodošu, kapetan Dragan Skandali, po megafonu obvestil nasprotno stran, da bo ob 20.30 odprl ogenj, če se enote JLA ne predajo oziroma ne umaknejo z območja prehoda. Ker odgovora ni dobil, je ob 20.30 ukazal streljati na

218 Prostor za pristanek helikopterjev je bil blizu mednarodnega mejnega prehoda, označen z belim znamenjem. Zastavnik JLA je vojake v belih oblačilih pripeljal tja s svojim osebnim avtomobilom. Desantni helikopter Mi-8 je pripeljal vojake enote za podporo, ki so pred tem prišli v vojašnico v Murski Soboti in so bili primarno izurjeni za minometne posadke, kot orožje pa so dobili netrzajne topove. To smo kasneje izvedeli iz razgovorov z zajetimi vojakov.

219 Te sta vodila inšpektorja Fazlić in Komazec. Od zajetega Fazlića smo izvedeli, da je bil inšpektor milice na letališču Batajnica, prepričan pa je bil, da se nahaja v Hodošanu na Hrvaškem.

položaje JLA. Pri tem so sodelovali tudi miličniki in njihove okrepitve z mednarodnega mejnega prehoda Hodoš. JLA je na ogenj odgovorila celo s streljanjem iz netrzejnega topa, kar je med teritorialce vneslo nekaj zmede. Ker pa so vojaki JLA slabo merili ali pa streljali le zaradi opozorila, se je TO odzvala še z močnejšim ognjem po položajih JLA.

Zastavnik JLA Verbai ukaza poveljnika, da mora vztrajati na položaju, ni izvršil in se je med hudim obstreljevanjem njihovih položajev z vojaki umaknil z območja prehoda, ki je bil ob 21.30 dejansko deblokiran.²²⁰ TO ponoči ni mogla ugotoviti, kam sta se umaknili enoti JLA, zato so enote TO ostale na položajih do 5. ure 28. junija 1991. Nato smo teritorialci preiskali teren, kjer je bila prejšnji dan desantna enota JLA. Našli smo nekaj osebne vojaške opreme in osebni avtomobil zastavnika Verbaija. Pripadniki TO so našli tudi opremo in oborožitev JLA ter radijsko postajo UKT. Z njo so kasneje lahko prisluškovali pogovorom JLA.

Po ugotovitvi, da so se vojaki JLA umaknili v karavlo Hodoš, je poveljnik enot TO, kapetan Skandali, ukazal premik v smeri karavle Hodoš. Mednarodni mejni prehod Hodoš je bil ves čas odprt, od 28. junija zjutraj pa je preko njega ponovno potekal ves promet.

Enote TO so do 8. ure 28. junija blokirale oba dohoda h karavli Hodoš. Ker je imela TO premalo sil za obkolitev in napad karavle in ker ni bilo znakov, da bo JLA ofenzivno delovala, je 75. ObmŠTO poslal oba voda 2. odreda TO s kapetanom Reckom v Trdkovo, ker je prejel informacijo, da so se vojaki JLA pripravljani predati. Predalo se jih je šest. Ker je od 21 vojakov iz karavle Trdkova odšlo v karavlo Kuzma osem, bi jih moralo ostati v Trdkovi 13. Verjetno jih je sedem dezertiralo, vendar o tem ni nobenega pisnega dokumenta. Na Hodoš se je kapetan Recek s pripadniki TO vrnil šele 30. junija, ker je moral 29. junija po ukazu poveljnika 75. ObmŠTO še v Prosenjakovce, kjer se mu je po obkolitvi predalo 18 vojakov in vodnik Jovišević.

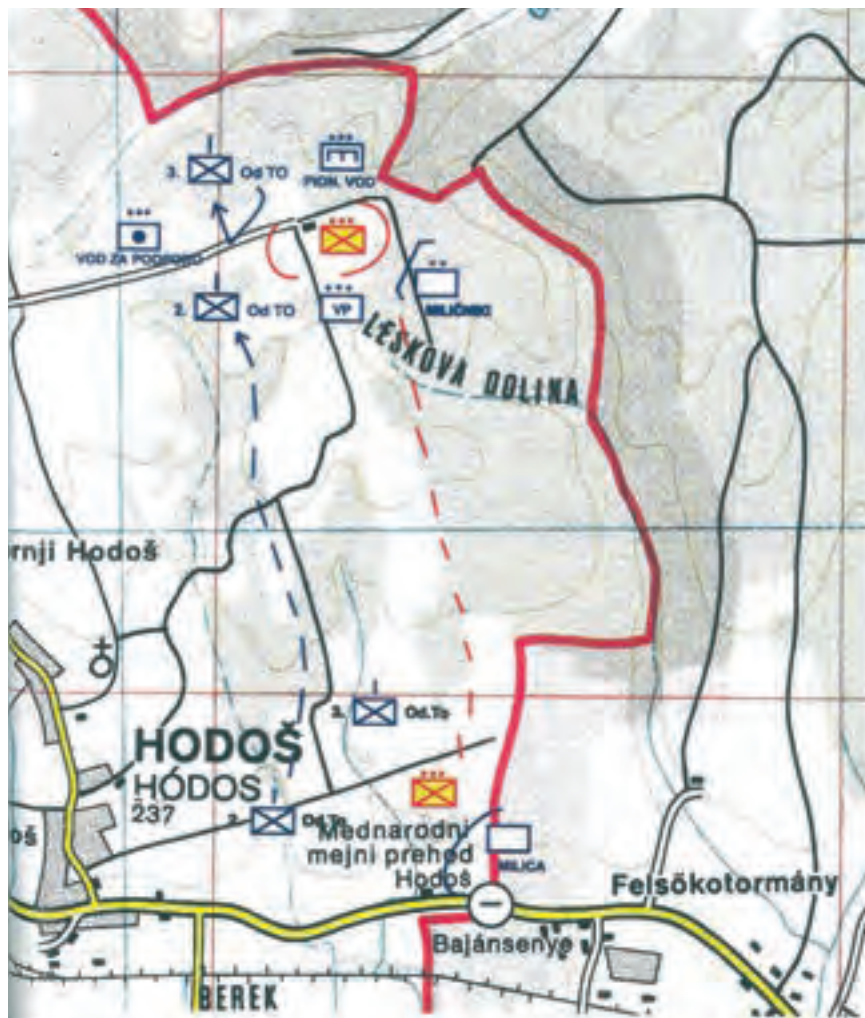
Od 28. junija naprej sva s kapetanom Skandalijem poskušala s pogajanjem doseči predajo pripadnikov JLA in zvezne milice. Čeprav sva v pogovore vključila domačine in znanca zastavnika Verbaija, nisva dosegla dogovora²²¹.

Ko smo teritorialci ugotovili, da ne bo nič s pogajanjem, smo začeli dovažati na

220 V vojnem dnevniku 65. obmejnega bataljona JLA je zapisano, da je bila po hudem obstreljevanju zveza z enotami JLA na prehodu ob 21.30 prekinjena. Zastavnik Verbai se je poveljniku javil šele ob 3. uri naslednjega dne, ko ga je obvestil, da se je z vsemi vojaki umaknil v karavlo, ker na položajih ob prehodu ni imel nobenih možnosti za uspešno delovanje.

221 H karavli je bil v civilni obleki poslan tudi pripadnik TO, domačin s Hodoša. Poveljujočim v karavli smo predlagali razgovor. Ob dogovorjenem času so prišli na razgovore zastavnik Verbai, poročnik Marković in inšpektor Komazec. Predstavniki TO smo obema predstavili položaj in predlagali predajo. Zastavniku Verbaiju smo pripeljali zasežen osebni avto in mu ga predali tako, da je bil obrnjen v smeri proti vasi, misleč da bo izkoristil priliko in zapustil karavlo. Zastavnik se je najprej res odpeljal proti vasi, potem pa se je obrnil in vrnil v karavlo.

položaje nove enote. Karavli so 28. junija odklopili telefon, elektriko in vodo²²², cesta pa je bila zaprta s podrtimi drevesi tako, da je bilo onemogočeno vsako gibanje proti karavli. 29. junija je prispel na Hodoš pionirski vod z 21 pripadniki TO, 1. julija vod rezervne čete 75. ObmŠTO, vod za podporo z dvema netrzajnjima topovoma in enim minometom 82 mm in skupina miličnikov posebne enote milice pod poveljstvom inšpektorja Škerlaka. Sodelovali pa so tudi štirje prostovoljci iz vasi Hodoš. Razpored je razviden iz slike.

Shema zavarovanja mednarodnega mejnega prehoda in zavzetje karavle na Hodošu (Vir: Mihalič, 2003, slika 7)

222 V vojnem dnevniku je bilo 30. junija ob 20.15 vneseno obvestilo, da ima karavla Hodoš probleme z vodo, elektriko in hrano. Za večerjo in zajtrk jim hrana še zadošča, za naprej pa je nimajo. Pozneje je poveljnik 65. obmejnega bataljona JLA prosil poveljnika 75. ObmŠTO, naj da karavli Hodoš hrano, ta pa je odgovoril, da dobijo hrano, kolikor hočejo, a se morajo najprej predati (Mihalič 2002, str. 61).

1. julija je imela TO na položajih okrog karavle JLA na Hodošu 128 pripadnikov TO in skupino miličnikov, JLA pa v karavli in na položajih okrog nje 66 vojakov JLA in 15 zveznih miličnikov. Razmerje je bilo približno 1 : 2 v korist TO, dejansko pa še ugodnejše, ker JLA ni mogla uporabiti vseh 66 vojakov za boj. Tudi oborožitev TO je bila 1. julija že enakovredna oborožitvi JLA, ker so pripadnike TO oborožili z orožjem zajetih vojakov, razen tega pa so enote TO imele na položajih okrog karavle Hodoš še minomet 82 mm in dva netrjazna topova z izurjenim moštvom (prav tam).

Tudi med blokado je prišlo do poskusov, da bi posadko karavle pripravili do vdaje. Na večkratnih razgovorih smo sodelovali poveljnik enote TO, kapetan Skandali, jaz kot predstavnik območnega štaba TO in poveljnik enote PEM UNZ Murska Sobota Škerlak. S strani sil v karavli pa so sodelovali zastavnik JLA Verbai, poročnik Marković in inšpektorja zvezne milice Fazlič in Komazec²²³. 2. julija je poveljnik 75. ObmŠTO poslal na Hodoš svojega načelnika štaba, kapetana Alana Gedera, z nalogo, da izvede napad in zasede karavlo, če se enota JLA do postavljenega roka²²⁴ ne bo predala.

Po ukazu, da naj enota za podporo, ki ji je poveljeval Evgen Poldauf, napolni orožje in se pripravi za obstreljevanje, so obkoljeni v karavli spoznali brezizhodnost položaja in se pozno popoldan, okrog 18. ure, predali.²²⁵ TO je zajela 66 vojakov, podčastnika in častnika JLA, 15 miličnikov Zveznega sekretariata za notranje zadeve in štiri carinike Zvezne carinske uprave. Zajete smo z avtobusom prepeljali v zbirni center za vojne ujetnike.

Občina Hodoš je postavila lepo obeležje z napisom: »Spomin na dogodke 1990–1991/Az események tiszteletére 1990–1991.« Na tem obeležju je veliko simbolike. Vsakdo je za uresničitev dolgoletnih prizadevanj našega naroda prispeval toliko, kot so mu sposobnosti in priložnosti dovoljevale.

223 Predstavniki slovenske strani smo v razgovorih dobili občutek, da je na nasprotni strani najpomembnejši in najodločnejši inšpektor milice Komazec, doma iz Knina. Ta je odločno nasprotoval predaji. Slovenska stran je tudi prestregla radijski ukaz iz 65. obmejnega bataljona posadki karavle, naj na pogajalce odpre ogenj. Potem so milici prepovedali nadaljnje sodelovanje v pogovorih. Do novih razgovorov je prišlo šele po zagotovitvi poveljnika karavle zastavnika Verbaija, da na pogajalce ne bodo streljali. Pri tem jim je poveljnik TO, kapetan Skandali, postavil tudi ultimatum o brezpogojni predaji.

224 Tega je na pogajanjih postavil kapetan Skandali.

225 Mihalič navaja (2002, str. 61):

»Ocenjujem, da se je predaja izvršila 2. julija ob 18.00, ker to uro omenjata dva vira, v rokopisu kapetana Skandalija je namreč zapisano, da je ob 16.00 prišel na Hodoš Alan Geder, ob 18.10 pa se je karavla Hodoš predala. Stotnik Marjan Recek pa je v svojem rokopisu zapisal, da je ostal na položajih do 18.00. V vojnem dnevniku 65. obmejnega bataljona JLA ni zapisa o predaji, vnesen je le zapis, da je ob 14.30 postalo slabo štabnemu vodniku Galcu, ki je psihično odpovedal zaradi Stojanoviča in Verbaija. Ob 14.00 je radio Murska Sobota objavil, da je TO izvršila vpad v stražnico Kuzma, kjer je našla mrtvega Stojanoviča. Po zavzetju stražnice Kuzma je poveljnik 75. območnega štaba TO obvestil poveljstvo 65. obmejnega bataljona JLA, da bo sledil napad na stražnico Hodoš, zato naj ukažejo Verbaiju, da se preda. Ocenjujem, da se zapis o živčnem zlomu Galca nanaša na ta dva dogodka.«

Spominsko obeležje na Hodošu (FA: Ludvik Jonaš)

Sklep

TO je v Prekmurju svoje naloge v vojni za Slovenijo leta 1991 opravila zelo uspešno. V bojnih akcijah je zajela veliko vojnih ujetnikov in zaplenila vso osebno oborožitev zajetih pripadnikov JLA. To nam je uspelo, ker smo z uspešnim manevrom in prestrukturiranjem svojih sil dosegli premoč nad silami JLA v Prekmurju. Za uspešnost pa se lahko zahvalimo tudi sodelovanju z milico, podpori prebivalstva in dejstvu, da starešinski kader JLA ni bil motiviran za vojno s slovensko TO.

S tem se je končala obdobje karavlj JLA v Sloveniji in se začelo obdobje stražnic slovenske TO. V Pomurju smo namreč morali prevzeti, vzpostaviti in zagotoviti delovanje vseh trinajstih objektov, tem pa dodati še enega na meji z Republiko Hrvaško v Petišovcih. Za TO te aktivnosti niso trajale dolgo, saj smo objekte, naloge in aktivnosti kmalu predali slovenski milici in se tako približali praksi pri varovanju meje v zahodnem delu Evrope.

Viri:

- 65. grb JLA, 1991. Ratni dnevnik Komande 65. graničnega bataljona JLA: od 5. 4.1991 do 5. 9.1991. Fotokopijo hrani Edvard Mihalič.
- Mihalič, Edvard, 2002. Vojna za Slovenijo leta 1991 v Prekmurju. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

OBISK NA OBMEJNIH STRAŽNICAH

Stražnice v rokah teritorialcev

Med sgrajeno Jugoslovanska armada na vzhodni meji in sosedni Republiki Slovenija je slovenska vojska — teritorialna obramba že s prvih dnih bojnega delovanja zajela Jugoslovansko armado in nastala vse obsežna stražnica na meji Prekmurja s sosedajo Avstrijo in Madžarsko. Teh stražnic je 14: Petišinci (v Hrvaški), Pivno, Lendavske gorice, Žitkovec, Kuzma, Soršica, Fikšinci, Kozovci in Petanjci. Pivno, ki so bili vojni objekti odpravljeni v stražnici v vojski odpravljeni, je teritorialna obramba oblikovala svoje mesto in jih razporedila po stražnicah, kjer so prevzela varovanje objektov in državnih meji. Na postojavnice stražnic so postali pridružen domovini, ki držijo pomenja meje in ki so bili že prej razporejeni kot rezervisti Jugoslovanske armade. Ohi so imeli isto-

ako nekateri stražnici so avstrijsko-madžarski meji vami so lahko prepričani, da slovenska vojska, ki je na novo prevzela zahtevno nalogo, svoje delo lahko opravi. Teritorialni strokovnjaki so se pogajali in okoliščine, skrbijo za red in disciplino ter disciplino, ki je potrebna v vsakem vojaškem kolektivu. Po dogovoru naj bi teritorialna obramba (na nekaj) bila razporejena stražnic, saj bo varovanje meje prevzela policija. Uradniki so tudi stražnice in ostali vojaški objekti so se bo odločali kasneje. Jugoslovanska vojska pa je začela razpisati tudi vojski vojakov. Za prvo leto je kolona dvajsetih vojaških inženjerskih in avstrijske vojske odpravljeni v Madžarsko so se in sprejeli, ki je po vojni le ostala v Pivnu. V vojski vojakov je tako ostalo samo še nekaj vojakov in fantov Jugoslovanske armade. Feri Matuš

Stražnica v Petišincih

Stražnica na Žitkovec

Stražnica v Pivnu

Stražnica v Kuzmi

Stražnica Lendavske gorice

Stražnica v Fikšincih

Stražnica v Prosenjakovec

Stražnica na Petanjcih

VEŠTNIK, 1. AVGUSTA 1991

Žirko Stanič

Blokada prehodov preko reke Mure

Prispevek predstavlja kronološki opis najpomembnejših dogodkov pri blokadi reke Mure med osamosvojitveno vojno na območju takratne Občine Lendava, in sicer na osnovi spominov, video posnetka in zapisov udeležencev vojne za Slovenijo.

Opis razmer

V skladu z načrti za oviranje in blokade je TO v Prekmurju 27. junija blokirala promet preko vseh mostov na reki Muri in s tem zaprla ves cestni in železniški promet proti ostali Sloveniji in Hrvaški. Da bi preprečila še prehod manjših enot JLA preko Mure z brodovi, jih je dala potegniti na levi breg reke.

Mostova v Petanjcih in Dokležovju sta enoti TO na ukaz 75. ObmŠTO minirali in pripravili za rušenje. Zaradi pomanjkanja eksploziva mostov na Srednji Bistrici in v Petišovcih TO ni minirala, pač pa je nanju postavila cisterne z gorivom in protiolepne mine. V skladu s pripravljenimi načrti sta bili postavljeni glavni blokadi prehoda preko Mure na mostu med Murskim Središčem in Petišovci ter na mostu v Srednji Bistrici na cesti Razkrižje–Srednja Bistrica.

Most na Srednji Bistrici so teritorialci 27. junija zgodaj zjutraj zaprli z dvema cisternama, polnima goriva. Blokado sta varovala 2. in 4. vod 6. odreda. Do prihoda kapetana Ivana Smodiša jima je poveljeval poročnik Franc Koren. Pri mostu so si pripadniki TO uredili obrambne položaje, nastanjeni pa so bili v domu brodarkega društva. Zapora na tem mostu je bila usklajena z načrti 73.ObmŠTO Ljutomer. 28. junija popoldan je blokado mostu okrepil še 7. odred, ki mu je poveljeval kapetan Bojan Rožman. Enota je blokado dodatno okrepila s podrtimi drevesi, pozneje pa še s protiolepnim orožjem, ki je bilo zaseženo po prevzemu karavla ob meji z Madžarsko. Istega dne se je tudi v Kotu nastanil preostanek 6. odreda, ki mu je poveljeval kapetan Borut Ošlaj, njegova naloga pa je bila obraniti levi breg Mure.

Most v Petišovcih in živi ščit v Murskem Središču

V četrtek, 27. junija, dopoldne je bila postavljena blokada tudi na mostu v Petišovcih. Prehod čez most smo zaprli s petimi cisternami, dve sta bili polni goriva. Blokado sta varovala 1. in 3. vod 6. odreda. Postavljanje blokade in protiolepni min smo vodili poročnik Jožef Adanič, Boris Budin, član UO OZ v Lendavi, in jaz. Enota TO, ki je varovala prehod, je zasedla položaje na obeh straneh ceste pred mostom.

Prihod bojne skupine JLA v Mursko Središče (FA: OZVVS Lendava)

V Murskem Središču so prebivalci postavili živi ščit. (FA: OZVVS Lendava)

V petek, 28. junija, dopoldne so me pripadnik hrvaške milice iz Murskega Središča obvestili, da iz smeri Čakovca proti Murskemu Središču napreduje kolona oklepnih vozil JLA. Pisnih virov o sestavi te enote nimamo, z videoposnetka pa je mogoče ugotoviti, da je enota imela v svoji sestavi tri tanke, tri kolesne oklepnike, štiri vozila za prevoz pehote, vozilo za zvezo, tovorno motorno vozilo in sanitetno vozilo.

Milico sem seznanil z ukazom poveljnika 75. ObmŠTO Murska Sobota, da moram preprečiti poskus prehoda enot JLA preko mostu. Povedal sem jim, da bomo, če bo potrebno, razstrelili obe polni cisterni. Eksplozija in požar, ki bi pri tem nastala, bi lahko ogrozila življenja prebivalcev Murskega Središča, zato sem milici predlagal, naj evakuira vse prebivalce v bližini mostu.

Ko je milica pozvala prebivalce, naj izpraznijo hiše, so se razburjeni Murskosrediščani začeli zbirati in kmalu sprejeli odločitev, da enoto JLA ustavijo v središču mesta. Ker se jih je zbralo več sto in postavilo živi ščit, jih poveljujoči oklepne enote JLA ni upal razgnati, pač pa se je z njimi začel dogovarjati, da bi ga spustili naprej. Po dvournem dogovarjanju so sprejeli sklep, da poveljujoči enote JLA odide na most in poskuša prepričati poveljujočega enoti TO, naj umakne ovire in jim omogoči nemoten prehod preko mostu.

Ob 15.30 je podpolkovnik JLA Resanović s spremstvom prišel na most. Od mene in slovenskih predstavnikov je zahteval, naj nemudoma umaknemo ovire in jim omogočimo nemoten prehod v Slovenijo. Odgovoril sem mu, da imam ukaz, da JLA ne smem spustiti preko mostu in da nimam nobenih drugih pooblastil. Dogovorili smo se, da se ob 17. uri ponovno srečamo, do takrat pa se bova poveljujoča posvetovala z nadrejenimi.

Poklical sem poveljnika 75. ObmŠTO, Edvarda Mihaliča, ga seznanil s situacijo in grožnjo podpolkovnika JLA, da lahko razstreli vse, kar mu je na poti, če se TO ne umakne. Vprašal sem ga, kako naj ravnam. Poveljnik mi je odgovoril, da ukaza ni spremenil in da naj svojo nalogo na mostu opravim tako, kot mi je bilo ukazano.

Vsebina posvetovanja podpolkovnika JLA z nadrejenimi nam ni znana, na osnovi razvoja situacije pa lahko sklepam, da so mu ukazali, naj se obrne in poskuša priti v Slovenijo na drugem mestu. Malo pred 17. uro so se tanki in ostala vozila obrnili in na veliko veselje prebivalcev Murskega Središča zapustili mesto. Danes vemo, da je enota JLA nadaljevala pot po desnem bregu Mure proti Razkrižju, kjer je še isti dan prišlo do spopada na Gibini in potem še v Banfiju. Nato pa so se, ko je bilo razglašeno premirje, aktivnosti ustavile in bojna skupina JLA se je 29. junija vrnila v Središče ob Dravi.

Pogajanja na mostu (FA: OZVVS Lendava)

Hrvaška milica je slovensko TO obvestila, da je 29. junija JLA poskušala priti v Prekmurje tudi pri vasi Križovec s postavitvijo pontonskega mostu, vendar ji zaradi razmočenega terena in visoke, deroče Mure ni uspelo.

Ocenjujem, da je bila blokada mostov in zavrnitev kolone JLA v Petišovcih čez Muro uspešna, ker je onemogočila enoti JLA prehod čez reko in zavzetje mednarodnega mejnega prehoda Dolga vas. Enotam 75. ObmŠTO pa je omogočila zavarovanje mejnega prehoda in zavzetje vseh mejnih karavil v takratni Občini Lendava.

Franjo Rebernak

Blokada vojašnice Murska Sobota

Uvod

V času priprav na osamosvojitve je 75. ObmŠTO Murska Sobota izvajal številne priprave in usposabljanja za izvajanje namenskih nalog s ključnim kadrom in enotami. Mednje je spadala tudi 1. posebna četa TO, ki je bila preoblikovana jeseni 1990 iz protidiverzantske čete. Njeni pripadniki smo od novembra 1990 imeli osebno orožje in strelivo na domu. Prvo zelo odgovorno nalogo je enota imela že v času plebiscita, ko je izvajala naloge intervencijske enote za Vzhodnoštajersko pokrajino. V prispevku opisujem blokado vojašnice v Murski Soboti in delovanje omenjene enote TO pri tem in drugih aktivnostih v osamosvojitveni vojni

24. junija 1991 je bila 1. posebna četa TO 75. ObmŠTO mobilizirana, v večernih urah se nas je na mobilizacijskem mestu v gasilskem domu v Rakičanu zbralo 71 pripadnikov od 80. Začeli smo obnavljati vojaške veščine in uriti taktične postopke, ki smo jih izvajali še naslednja dva dni. Enota je bila sorazmerno dobro oborožena in opremljena. Pripadniki so bili oboroženi predvsem z avtomatskimi puškami in puškomitraljezi Zastava, avtomatskimi pištolami škorpijon in ročnimi bombami. V enoti je bilo čutiti visoko moralo. 26. junija 1991 smo po televiziji spremljali slovesnost ob razglasitvi samostojnosti Republike Slovenije. Polni prijetnih občutkov, vendar s kančkom strahu, smo nekateri še nekaj časa razpravljali, nato pa utrujeni legli k počitku. Spanec ni bil trden in tudi ne dolg, saj me je dežurni enote okoli 4.30 prebudil in mi sporočil, da me pri telefonu čaka poveljnik 75. ObmŠTO, ki mi je dal nalogo, naj se z enoto premaknem in izvedem blokado vojašnice v Murski Soboti. Takoj smo se začeli pripravljati na premik in se šele takrat zavedeli, da gre zares.

1. posebna četa TO v blokadi vojašnice

Vojašnico Murska Sobota je leta 1991 sestavljalo šest stavb, ki so krožno zapirale osrednji prostor z zelenico in športnim igriščem. Zemljišče ima obliko kvadrata s stranico, dolgo 300 metrov, na zahodu ga zapira Kopalniška ulica, po kateri se proti jugu pride v mesto, proti severu pa preko potoka Ledava in železniške proge v bližnje naselje Markišavci. Ta ulica predstavlja tudi edini pristop do vojašnice. Na severu sega zemljišče vojašnice do Ledave, na vzhodu in jugu pa je z ograjo ločeno od ostalih zemljišč, med katerimi je največje v lasti Vrtnarije Murska Sobota. Stavbe v vrtnariji se neposredno naslanjajo na ograjo vojašnice na jugovzhodnem vogalu. V neposredni bližini vojašnice je tudi kopalnišče

(Mihalič, 2002, str. 66).

Tako vrtnarija kot soboško kopališče sta bili med osamosvojitveno vojno zaprti, da ne bi bilo žrtev med civilnim prebivalstvom. Toda prebivalci stanovanjskih hiš na Kopališki ulici, oddaljenih od ograje vojašnice od 150 do 400 metrov, niso bili evakuirani, kar smo morali pri svojih odločitvah upoštevati poveljujoči enotam TO.

K vojašnici je spadalo tudi skladišče minsko-eksplozivnih sredstev Berek, ki so ga sestavljali trije bunkerji severno od vojašnice, oddaljeni okrog 1000 metrov. Bili so zastraženi. Nismo jih napadli, ker smo mislili, da so minirani in bi jih JLA v primeru napada razstrelila. Vedeli smo, da je v njih več sto ton eksploziva.

Moj nadrejeni poveljnik piše (prav tam, str. 67), da je ukaz o blokadi vojašnice 75. ObmŠTO Murska Sobota prejel v zgodnjih jutranjih urah 27. junija 1991 in ga takoj izvršil, ker je bila za to nalogo po načrtu oviranja in blokad pripravljena enota TO, pripravljena pa so bila tudi težka tovorna vozila za postavitve blokade. Ta vozila so vozniki postavili na Kopališki ulici tako, da so onemogočili izhod iz vojašnice. 65. obmejni bataljon JLA na postavljanje blokade ni reagiral.

Vozila v blokadi pred vojašnico (Foto: Jože Pojbič)

Ob 8. uri pa je JLA uspelo, da je z dvema vojaškima voziloma obšla blokado²²⁶. Potem so zadolženi za oviranje na železniško progo postavili še kompozicijo tovornih vagonov in s tem zaprli izhode JLA iz vojašnice. Vendar pa nas je 65. obmejni bataljon še enkrat presenetil, in sicer okrog 13. ure. Kolona vojakov JLA se je peš napotila mimo blokade in mimo mojih pripadnikov TO. Nismo je zaustavljali, ker nismo imeli ukaza za to in za odpiranje ognja na JLA.

Ker teritorialci nismo smeli streljati, nismo mogli preprečiti niti manevrov, ki jih je JLA opravila s helikopterji. Ob 13.00 je v vojašnico priletel, pozneje pa odletel helikopter gazela, ob 16.25 in ob 17.20 pa sta dva polna transportna helikopterja iz vojašnice odpeljala pripadnike JLA²²⁷.

Ukaz o odpiranju ognja na vse helikopterje JLA so v 75. ObmŠTO Murska Sobota prejeli šele zvečer, ko so helikopterji že odleteli iz vojašnice. Nepravčasnost ukazov o odpiranju ognja in ukazi o prepovedi odpiranja zaradi začasnih premirij so po mojem mnenju negativno vplivali na realizacijo nalog TO. Moj nadrejeni je ocenjeval, da enote TO tako velikokrat niso mogle izkoristiti taktične prednosti zaradi uspešnih premikov, enote JLA pa so se po trenutni zmedli lahko v času premirja znova organizirale in pripravile za nadaljevanje obrambe (prav tam, str. 69).

Teritorialci in miličniki med blokado vojašnice (Video arhiv: RTV SLO)

226 Mihalič (2002, str. 67) piše, da se je poročnik Livadić preko železniške proge odpeljal proti Lendavi.

227 Mihalič navaja, da na mednarodni mejni prehod v Gederovce in na Hodoš (prav tam).

Zavarovanje blokade in obkolitev vojašnice sta izvajala 1. posebna četa TO, ki sem ji poveljeval jaz, in 1. posebni vod TO pod poveljstvom poročnika Štefana Škerlaka. Moja četa je štela 71 teritorialcev, vod pa 21, skupno torej 92 pripadnikov TO, kar po mojem mnenju ni bilo dovolj za izvedbo napada. Ker je 27. junija bila ukazana le izvedba blokade, sta jo obe enoti TO tudi izvajali.

Pri blokadi so sodelovali tudi miličniki s policijske postaje v Murski Soboti. Sodelovalo je do pet miličnikov, ki so usmerjali postavljanje barikade, tj. vagonov na železniške tire v Markišavcih, v veliko pomoč pa so nam bili s svojimi radijskimi postajami, saj smo preko njih sorazmerno hitro dobivali podatke o manevrih nasprotnika, predvsem o letalskih napadih.

Kot častnika za povezavo je poveljnik 75. ObmŠTO Murska Sobota določil majorja Janeza Boharja, ki je bil neposredno odgovoren za blokado vojašnice, in vodnika 1. r. Štefana Flisarja, ki je bil odgovoren za blokado skladišča Berek in zapiranje ceste proti naselju Markišavci (prav tam, str. 68).

*Janez Bohar, zadnji komandant OŠTO Murska Sobota, pri barikadi pred vojašnico
(Video arhiv: RTV SLO)*

V vojašnici so se pripravili za krožno obrambo. Vojaki so si uredili bojne zaklonilnike za ležeči položaj na zahodu, ob ograji v bližini tovornjakov, ki so bili postavljeni v blokadi Kopalniške ulice. Nasproti tem položajem smo zavzeli položaje tudi teritorialci, ki smo za to uporabili objekte v neposredni bližini vojašnice, nasip ob železniški progi in gozd ob skladišču Berek. Na igrišču v vojašnici so bili postavljeni trije minometi 120 mm. Postavljeni so bili v različnih smereh in šele naslednji dan so nam iz štaba sporočili, da so pripravljene tudi za streljanje na skladišče Berek, stanovanjske bloke na Lendavski ulici in na sedež območnega štaba.

Dobili smo tudi ukaz o odpiranju ognja na JLA v blokadi. Tako smo prvič streljali na položaje JLA ob 19.30, pozneje pa še dvakrat. Šlo je bolj za streljanje brez rezultatov, saj so bili vojaki JLA na položajih v zaklonih, ostali pa v stavbah in jih izstrelki niso mogli zadeti. Pripadniki JLA so na naš ogenj odgovarjali s pehotnim orožjem, vendar prav tako neuspešno, ker smo zasedli dobre položaje.

Obstreljevanje položajev JLA in pozivanje k predaji pa je vplivalo na to, da smo okrog 22. ure zajeli dva vojaka, ki sta pobegnila iz vojašnice. Eden od njiju, bil je Slovenec in desetar po činu, mi je povedal, da je poveljnik protioklepne oddelka za orožje osa in zolja. Prosil me je, ali je možno, da se oglasi domačim. V moji prisotnosti je poklical po telefonu, oglasil se je oče, kateremu je na kratko razložil situacijo, in sicer da je uspel pobegniti, da je pri teritorialcih in da se počuti varno in dobro. Povedal mi je, da nam je na razpolago in zatrdil, da odlično obvlada orožje za protioklepni boj. Razložil sem mu, da trenutno ne potrebujemo pomoči in da ga moramo predati miličnikom. Ti so ga odpeljali na zaslišanje, nato pa, kolikor sem uspel izvedeti, v zbirni center v Bogojino, od koder je bil poslan domov. V naslednjih dneh je bilo pobegov še več.

Drugi dan blokade, 28. junija 1991, sva se z majorjem Janezom Boharjem prvič pogovarjala s polkovnikom JLA Popadićem. Ta nama je rekel, da ne pridejo v poštev nikakršni razgovori o predaji in poudaril, da bo JLA uporabila minomete, če TO ne bo prenehala z obstreljevanjem in provokacijami s pozivi k predaji.

Moj nadrejeni poveljnik piše, da je poveljnik 65. obmejnega bataljona prosil poveljnika 31. korpusa JLA, naj mu pošlje pomoč. Navaja (Mihalič, 2002, str. 69):

»Sklepam, da so bili pogovori s TO opravljeni le zaradi pridobivanja časa. Iz obstoječih dokumentov ni razvidno, kakšna pomoč je bila obljubljena vojašnici, toda ob 12.00 so priletela štiri letala JLA tipa orel. Rakete so zadevale kamione v blokadi. Pri tem je bilo več kamionov uničenih oziroma poškodovanih, poškodovan pa je bil tudi most na potoku Ledava pri vojašnici.«

Poveljnik Mihalič še navaja (2002, str. 70):

»Iz vojnega dnevnika 65. obmejnega bataljona JLA je razvidno, da jih napad ni zadovoljil, zato je poveljnik ob 12.54 prosil za ponoven napad. Zahteval je, naj letala nevtralizirajo položaj puškomitraljezov na stavbah v bližini cerkve in na stavbi Službe družbenega knjigovodstva, hkrati pa je kapetanu Kljajeviću naročil, naj pripravi prehode v obrambi in ograji, da bi omogočil prehod desantnim silam.«

Desanta ni bilo, sledila pa sta dva napada letal JLA, tokrat so napadala tri. Prvič so napadla

ob 17.20 parkirana vozila v barikadi. Ker so bili vojaki JLA preblizu vozilom, sta bila v tem napadu ranjena dva izmed njih.

Ponovni napad letal je sledil ob 18.05. Takrat so rakete padle na polje ob vojašnici, letala so streljala tudi z mitraljezi in poškodovala več zasebnih hiš v bližini vojašnice, močno pa so poškodovala tudi železniško kompozicijo v blokadi na tirih.

Letalsko mitraljiranje enot v vojašnici in ob njej 28. junija (Video arhiv: RTV SLO)

V teh napadih ni bil ranjen noben pripadnik moje čete in sosednjega voda TO, opazne pa so bile psihološke posledice zaradi delovanja letal. Spomnim se, da smo v dogovoru z JLA prevzeli oba vojaka, ki sta bila ranjena ob letalskem napadu in ju z reševalnim vozilom prepeljali v bolnico v Rakičan. Danes vemo, da je vojak JLA, Borislav Pivac, bil tako hudo ranjen, da je v bolnici kmalu umrl.

Po ukazu poveljnika 75. ObmŠTO sta bili obe posebni enoti TO 29. junija zjutraj poslani k počitku. Ob 8.00 je naše položaje okrog vojašnice zasedla 1. zaščitna četa TO, ki ji je poveljeval poročnik Leon Kovačič²²⁸.

Vod poročnika Škerlaka je šel za en dan počivat v dijaški dom v Murski Soboti,

²²⁸ Mihalič navaja, da je enota štela 105 pripadnikov mlajših generacij, ki so bili do 26. junija 1991 razporejeni v rezervne enote JLA (2002, str. 70).

nato pa je prevzel varovanje poveljstva 75. ObmŠTO. Naša četa pa je odšla na 24-urni počitek na mobilizacijsko mesto v Rakičan, nato pa smo se premaknili v Petanjce in začeli s pripravo in postavljanjem ovir na mostu in rokavih reke Mure²²⁹, pričeli smo tudi pripravljati načrt za oviranje ob morebitnem prodoru oklepne enote ob umiku iz Gornje Radgone.

Nadaljevanje blokade vojašnice

Blokada vojašnice se je nadaljevala. Moj nadrejeni poveljnik pravi (Mihalič, 2002, str. 70–72), da so odklop elektrike, vode in telefona, preprečitev oskrbe, obstreljevanje, neuspešen napad letal in stalno pozivanje k predaji negativno vplivali tudi na moralo pripadnikov JLA v vojašnici. Vedno več vojakov je izkoristilo priliko in prebegnilo k TO. Vztrajanje pripadnikov JLA v obkolutvi je bila dosežena s prisilo in prisotnostjo častnikov 31. korpusa JLA, pri čemer je prednjačil polkovnik Popadić, ki je na pozive k predaji odgovarjal, da bo ukazal streljati z minometi, če bo TO začela napadati vojašnico.

Po zadnjem letalskem napadu je poveljnik 65. obmejnega bataljona JLA zaprosil za pomoč 31. korpus JLA, vendar so mu odgovorili, naj se bori s svojimi silami. To dejstvo in vest o vojakovi smrti sta moralo obkoljenih še poslabšala.

28. junija ob 19.05 je praporščak JLA Franc Fluher zahteval, naj ga odpeljejo v bolnišnico zaradi težav z zdravjem. TO je naročila reševalno vozilo in Fluher je bil prepeljan v Rakičan, v vojašnico pa se ni več vrnil.

Ker so se pobegi iz vojašnice nadaljevali tudi 29. junija, je poveljnik 31. korpusa, general Delić, izdal ukaz, da morajo dezertarje in vojake, ki se predajajo, ustreliti. Streljati je treba tudi na vse pripadnike TO, ki se približujejo vojašnici, čeprav sami ne streljajo (Mihalič, 2002, str. 70).

Jože Pojbič, nekdanji komandant 43. brigade TO, je v osamosvojitveni vojni ponovno oblekel vojaško uniformo in sodeloval pri aktivnostih TO pri vojašnici. (Foto: Jože Pojbič ml.)

229 Dostop do mostu na Muri z druge strani je bil že oviran.

Podobne razmere so bile tudi 30. junija in 1. julija. Vojaki JLA so kljub grožnjam, da bodo ustreljeni, še naprej dezertirali iz vojašnice. TO je ostala na položajih in z megafonom pozivala JLA k predaji, živčnost v vojašnici pa je bila čedalje večja. Vojakom so razdelili ročne bombe, ročne raketomete zolja, polkovnik Popadić pa je vodniku Jankoviću ukazal, naj pred položaje vojakov postavi minsko polje iz protipehotnih razpršilnih min. Janković je ukaz 2. julija ob 18.08 izvršil.

Moj nadrejeni poveljnik še piše (prav tam, str. 71), da je 7. PŠTO Maribor pritiskal na poveljnika 75. ObmŠTO Murska Sobota, naj vojašnico napade. Zato je blokado okrepil z dvema oddelkoma minometov 82 mm, pripadnikom TO v blokadi pa ukazal razdeliti tromblonske mine, mine za ročne minomete in ročne raketomete zolja. Major Jože Pojbič pa je izdelal načrt napada na vojašnico.

TO je bila pripravljena za napad na vojašnico. Da bi preprečili žrtve med civilnim prebivalstvom, so razglasili nevarnost zračnega napada. Ukaz za napad je poveljnik 75. ObmŠTO Murska Sobota dobil po telefonu od poveljnika 7. PŠTO Maribor, podpolkovnika Vladimirja Miloševića. Ker poveljnik Mihalič ni hotel prevzeti odgovornosti za civilne žrtve, je zahteval potrditev ukaza v pisni obliki preko telefaksa. Ker ga ni dobil, je pripravljenost za napad preklical.

5. julija ob 14.00 je 75. ObmŠTO Murska Sobota blokado pred vojašnico odstranil. 7. julija zvečer je uspel zapustiti vojašnico tudi poveljnik 65. obmejnega bataljona JLA, kapetan 1. r. Daniel Horn. Kasneje se je predal TO in podpisal prestopno izjavo (prav tam, str. 72).

Naj navedem še preostanek bojne poti 1. posebne čete TO v osamosvojitveni vojni. Po 24-urnem počitku smo si fizično in psihično opomogli, o čemer sem poročal tudi poveljniku, nakar je izdal ukaz za izvedbo nove naloge. Ker so bili v enoti pripadniki, ki so obvladali razne veščine, tj. od del s težkimi gradbenimi stroji do vožnje kamionov, smo dobili nalogo, naj se premaknemo v Petanjce, kjer so nas čakali pripadniki inženirske enote pod poveljstvom starejšega vodnika 1. r. Iva Bošnjakoviča. Pomagali smo nameščati protitankovske ovire na mostu in rokavih Mure. Po postavitvi ovir smo začeli pripravljati in zasedati obrambne položaje ob barikadah, saj je bila naša naloga oviranje oziroma preprečitev prodora oklepne enote ob njenem umiku iz Gornje Radgone. Prodora oklepne enote v naši smeri obrambe ni bilo.

Protitankovske mine pred barikado na petanjskem mostu (Foto: Jože Pojbič)

Barikada na mostu v Petanjcih (Foto: Jože Pojbič)

Kot zanimivost te akcije naj navedem, da se je med varovanjem barikade pojavila na mostu oseba, ki smo jo pozvali, naj ne nadaljuje poti, ker je most miniran. On pa nam je glasno sporočil, naj ne streljamo, ker je pobegnil iz JLA, povedal je, da živi v Prekmurju in želi domov. Sam sem se nekoliko začudil, kako mu je uspelo priti do sem, nato pa sem se mu približal in ga odvedel preko mostu, kjer sem ga predal miličnikom, ki so ga odpeljali najprej na zaslišanje, nato pa domov²³⁰. Ker umikajoča oklepna kolona iz Gornje Radgone ni zavila proti Prekmurju, smo se mi premaknili na naše mobilizacijsko mesto, kjer smo še nekaj dni čakali na nadaljnje naloge, vendar k sreči bojnih nalog za nas ni bilo več.

Zaključek

Vojašnica JLA v Murski Soboti je bila edini objekt JLA, ki ga TO v Prekmurju ni zavzela. Tudi sam se strinjam z ocenami²³¹, da je blokada vojašnice pripomogla k uspehu TO, milice in civilnih struktur. S tem je bilo onemogočeno normalno delo poveljstvu 65. obmejnega bataljona in preprečeni poskusi pošiljanja okrepitev enotam JLA na mednarodnih mejnih prehodih ali na obkoljene karavle.

V vojašnico, ki smo jo junija in na začetku julija blokirali in bili pripravljene napasti, sem se vrnil oktobra 1991, kmalu po odhodu JLA iz Murske Sobotice. Pozneje, ko sem se zaposlil v slovenski TO oziroma vojski in hodil po vojašnici, sem si vedno znova zastavljal vprašanja, kako bi bilo, če bi morali vpasti vanjo in se boriti za posamezne stavbe, kako bi bile razrušene, ali bi sam in moji pripadniki preživeli. Pa tudi, kje bi se branili, če bi bili mi v vojašnici. Še dobro, da sem o tem razmišljal v mirnem času, saj med vojno za to ni bilo časa. Dobro pa je, da so o tem takrat razmišljali nekateri drugi in tako prispevali k temu, da do dokončnega konflikta ni prišlo. Zaradi tega pa naš pogum ni bil nič manjši.

Vir:

- Mihalič, Edvard, 2002. Vojna za Slovenijo leta 1991 v Prekmurju. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

230 To je bil Franc Sabotin, ki je bil kot gradbeni mojster in civilna oseba zaposlen v JLA.

231 Mihalič, 2002, str. 71–72.

*Daniel Grabar*²³²

Splošna bolnišnica Murska Sobota med osamosvojitveno vojno

Uvod

Med osamosvojitveno vojno v Sloveniji je murskosoboška bolnišnica oskrbela 79 ranjencev. 29 poškodovanih oseb je bilo hospitaliziranih, ostali so bili zdravljeni ambulantno. Navedeno število oskrbljenih ranjencev in poškodovancev služi kot prikaz celotnega dela zaposlenih v bolnišnici med vojnim dogajanjem in dobi pravi pomen ob zavedanju, da je bilo v tem času potrebno obravnavati tudi vso drugo zdravstveno problematiko v regiji, saj so bile možnosti za prevoze znatno otežene. V sila zahtevnih razmerah je bilo potrebno poskrbeti za vsakega bolnika, razen tega pa še zagotoviti vse potrebno za delovanje bolnišnice, in sicer od organizacijskih ukrepov do zagotavljanja zdravil, materiala, prehrane in vsega ostalega, kar je nepogrešljivo za delovanje zdravstvene ustanove. Velika zavzetost vodstva, odgovornih in zares vsakega zaposlenega je zagotavljala nemoteno delo in najvišjo možno oskrbo vsakega pacienta, ki jo je potreboval.

Izvajalci medicinske dejavnosti najraje delamo v urejenem okolju in ne maramo hitrih sprememb. Prvi tedni poletja 1991 so v naše delo vnesli še več nemira, kot so ga bili sicer ob izbruhu vojne za osamosvojitve deležni ostali Slovenci. V naše sanje o drugačni, lepši prihodnosti je z vso silovitostjo vdrla zahteva, da moramo kar čez noč preiti na povsem nove, za nas v praksi še nikoli videne zahteve dela. Časa za odločanje, pripravo in premišljevanje ni bilo. Prvi ranjenci so nas s hudimi strelnimi poškodbami postavili pred neizprosna dejstva. Deli teoretične snovi v poglavjih o medicini v vojnih razmerah, ki smo jih med študijem le na hitro preleteli, so postali najbolj iskano področje za pridobivanje novih znanj. Z neizbežnim smo se sprijeli z veliko mero zagnanosti, vneme in požrtvovalnosti.

Vodstvo bolnišnice je takratno doživljanje povzelo v uvodu strokovnega poročila za leto 1991: »V zgodovini Slovencev bo leto 1991 gotovo zapisano kot leto velikih sprememb. Dosegli smo to, o čemer so naši predniki sanjali stoletja. Stopili smo v pluralistično družbo. Z vojno smo dosegli samostojnost in mednarodno priznanje.« (Trček, 1992). Veličastne misli

232 Poln strokovni naziv avtorja je prim. asist. Daniel Grabar, dr. med., spec. anest. z reanim.

povzemajo takratna hotenja in pripravljenost vsakega posameznika v kolektivu bolnišnice, da se z največjo angažiranostjo preda ustvarjanju zelenega.

Sreda, 26. junija 1991

Temne slutnje zaradi preteče nevarnosti so s prvo kruto podobo v naše sanjarjenje o uresničevanju svetlejše strokovne prihodnosti vdrle že pred samim izbruhom spopadov. Pod vtisom hitrega razvijanja komaj slutenih dogodkov smo v sredo, 26. junija 1991, začeli z rednim delom. V toplem poletnem jutru smo se zbirali z mislimi na torkov sklep o odpovedi opravljanja nenujnih posegov in o prizadevanjih za povečanje zalog zdravil, materiala in hrane. Kljub zlim slutnjam smo nekje v sebi upali, da nas bo najhujše obšlo, da ne bomo priča trpljenju in mukam poškodovanih v nesmiselnem izbruhu nasilja. Toda ob 10.30 so parajoči zvoki siren reševalnega vozila dokončno potrdili, da gre zares. Odgovorni smo takrat že prejeli sporočilo, da z urjenja teritorialcev peljejo ranjenega vojaka.

Splošna bolnica Murska Sobota pred četrto stoletje (Arhiv: SB MS)

Komaj je utihnilo škripanje zavor reševalnega avtomobila, smo že odpirali vrata vozila. V očeh preprostega mladeniča z nenavadno ukrivljeno nogo v okrvavljenih obvezah je bilo čutiti pričakovanje pomoči, prikrito slutnjo strahu in izraz bolečine. V ambulanti smo zagledali rano na desnem stegnu, hudo poškodovano medenico in zlomljeno drugo nogo. Za večino od nas je bila to prva strelna rana v življenju, ki ni bila posledica medsebojnih obračunavanj ali nesreče. Bila je rana, ki je nam je odkrivala nesmiseln svet nasilnega zatiranja idealov, obenem pa neobhodno pot žrtvovanja za doseganje svetlih ciljev, samostojnosti in svobode. Kmalu se je začela prva operacija ranjenca v naši vojni, čeprav se še ta niti začela ni. Na žalost smo že med operacijo dobili informacijo, da je v Divači ob 14.30 padel prvi strel. Sprožil ga je oficir JLA. Takrat ni bilo več nobenega dvoma, ujeti smo bili v vrtincu nasilja, postavljeni pred zahtevo, da lajšamo trpljenje in rešujemo življenja za vsako ceno, ne glede na svoja pričakovanja in potrebe po odrekanju. Tudi vsi v bolnišnici, od prvega do zadnjega, smo sprejeli to ceno.

V naslednjih dneh so se življenjske poti bolnišničnih pacientov in osebja prepletle na neverjeten način, postali smo del nerazločljive celote pri izmenjavanju požrtovalnosti, dajanja, odrekanja in človečnosti. Mlad fant je v enem od predahov pripovedoval svojo zgodbo. Na svojstven način je opisoval čiščenje orožja, ko je nenadoma zaslišal silen pok. Vsi so skočili pokonci in stekli k vratom, on pa se ni mogel niti premakniti. Nobenih bolečin ni bilo, le nemoč, telo ni več ubogalo. Popolnoma sam v prej polnem prostoru je pogledal proti tlam, kamor so v vse večjo živo rdečo lužico vse hitreje kapljale debele vlečljive kaplje krvi. Šele v naslednjih, kot večnost dolgih trenutkih, je ugotovil, da je kri njegova, da je ustreljen in da se je med čiščenjem sprožila puška, v kateri je ostal naboj. Nerazumljivo. Cena neizkušnosti, strahu, negotovosti v skrbi za preživetje, za svoje domače? Pripoved je bila še zmeraj rahlo zmedena, prežeta z vprašanji o izidu zdravljenja, teži posledic, povezana s skrbjo za prihodnost v neverjetno vprašanje, kdaj se bo lahko pridružil svojim tovarišem. Kako težke so bile besede, da bo ostal z vojno zaznamovan za zmeraj. Tako kot toliko rojakov, kot v svoji notranjosti vsak od nas, ki smo vojno doživeli!

Četrtek, 27. junija 1991

Dan v bolnišnici se je začel z ocenjevanjem zalog, preštevanjem razpoložljivih postelj, v pogovorih, na kaj moramo biti pripravljeni. Spremljali smo vesti o premikih pripadnikov JLA, se dogovarjali z odgovornimi v regiji in Ljubljani, kako najbolje poskrbeti za vse zdravstvene potrebe v različnih scenarijih in v negotovosti upali, da vsega dogovorjenega nikoli ne bo potrebno realizirati. Toda kaj, ko je kruta realnost z novim zavijanjem siren reševalnega vozila malo pred tretjo uro z vso silovitostjo ponovno udarila med nas.

Pripeljali so 27-letnega teritorialca s prestreljenim stopalom. Po vojnomedicinski doktrini je bil problem preprost, mlademu človeku pa se je v trenutku svet obrnil na glavo. Vprašanja, ki so ga mučila, so bila veliko bolj povezana z nerazumnostjo dogajanja, kako se je sploh lahko zgodilo, bo še kdaj lahko hodil, zakaj je to potrebno. Prepustili smo ga dežurni ekipi in se zaenkrat po končanem delovnem dnevu odpravili domov. Zapisali smo

si vse telefonske številke in se dogovorili, da se bomo ob novicah o izbruhu spopadov vrnili na svoja delovna mesta.

Prelete helikopterjev nad našim mestom smo v poletnem četrtekovem popoldnevu doživljali vsi, razen tistih na delovnih mestih, z veliko tesnobo ob pogledu na oboroženega vojaka, ki je z avtomatskim orožjem, uperjenim v mesto, sedel pri odprtih vratih helikopterja. Bili smo v glavnem na svojih domovih in v stalni pripravljenosti, da se odzovemo na klic. Naslednjih nekaj dni smo na dom morali pozabiti, bili smo na razpolago našim branilcem in poškodovanim v agresiji.

Malo pred 20. uro so se pojavile vesti o obstreljevanju v okolici mejnega prehoda Hodoš. Med večernim neurjem smo se posamezniki vračali na delovna mesta. Brez posebnega klica ali zahteve, da se moramo vrniti na delo, so se ekipe sestavljale, dopolnjevale in čakale. Bali smo se, da bodo pripeljali znance in drage osebe, na katere streljajo mladeniči, s katerimi so ti še pred dnevi med njihovim služenjem vojaškega roka v naših krajih delili lepote pokrajine.

Okrog 21. ure so nam sporočili, da peljejo ranjenca in kmalu so iz reševalnega vozila pripeljali 19-letnega vojaka, Slovenca, s prestreljenim desnim stegnom. Med nameščanjem v sprejemni ambulanti se je celo do bolnišnice slišalo nekaj strelav z območja ob murskosoboški vojašnici. Mlad vojak je med bolečinami poskušal opisati dogajanje pri vojašnici in med pripovedovanjem kar naprej zastavljal vprašanja, kako ga je lahko ustrelil njegov tovariš, makedonski vojak, ki je med manipuliranjem z orožjem sprožil strel. Lahko bi me ubil, lahko me sploh ne bi bilo več, so bile pretresljive ugotovitve mladega ranjenca,

Vojak Roman Brvar je izven življenjske nevarnosti.

Mladega vojaka Romana iz Trojan, ki ga prikazuje tudi fotografija, smo povprašali, kako je prišlo do nesreče.

Dejal nam je: »Zgodilo se je v četrtek okoli osme zvečer, v soboški vojašnici. Kot vse kaže, me je po nesreči obstrelil makedonski vojak, ki je skupaj z mano služil vojaški rok. Bolečine so hude, želim si le, da bi se vse to že enkrat končalo.»

*Zapis v Vestniku o ranjenem vojaku
(Vestnik, posebna izdaja, 28. 6. 1991)*

ki so svoj višek dosegle v zadnjem stavku, preden je v uvodu v anestezijo že na pol uspavan, pred začetkom zahtevne operacije še enkrat postavil vsem ključajoče vprašanje: »Zakaj?« Zakaj se to dogaja, zakaj pri nas, zakaj je doletelo mene, zakaj se ta naš lepi svet kar naenkrat suče v vrtincu pokanja pušk, kopičenja orožja in streljanju človeka na človeka.

Poročila z mejnih prehodov niso bila nič kaj pomirjujoča. Obstreljevanja, premikanje enot in neuspešna pogajanja so najavljala negotovo noč. Zaposleni smo si na različnih

koncih bolnišnice urejali zasilna počivališča, nič kaj udobna v stalni slutnji, da jih kaj veliko niti ne bo možno koristiti.

Petek, 28. junija 1991

Temne slutnje so hitro dobile konkretno podobo z obvestilom kmalu po polnoči, da iz soboške vojašnice prihaja ranjen vojak. Na srečo tokrat spet prestreljeno stopalo, za katero ni bila potrebna zahtevna kirurška oskrba. Za zdravstvene delavce je bila bolj vaja pred hudo resnimi dogodki nastajajočega dne, ko se bodo razmahnili spopadi.

V svetlikanje novega dne je sončni vzhod pospremil sprejem 20-letnega branilca domovine, ki se je poškodoval med opravljanjem vojaške dolžnosti pri padcu z ograje. Dogodka se ni spominjal, hujših poškodb ni bilo, prisotne sledi pa so nakazovale, da je tudi obramba mostu zahtevna naloga, tvegana in nevarna. Poškodovanca smo zadržali na opazovanju, po ustrezni terapiji je že isti dan zahteval odpust. Po njegovih besedah se je bilo čim prej treba vrniti k opravljanju dolžnosti.

Bolnišnica je dobila povsem drugačno podobo. Čakalnice, kjer se je ob takih dneh običajno gnetlo pacientov, so bile povsem prazne. Ambulante so bile spremenjene v prave majhne centre za zdravstveno oskrbo z vsemi možnimi pripomočki in materiali za oskrbo raznovrstnih poškodb. Zaposleni smo z nestrpnostjo spremljali poročila o dogajanjih na mejnih prehodih in prodiranju kolon JLA po Pomurju, v glavnem po Prlekiji. Ranjence so dovažali, manjše poškodbe so bile nemudoma oskrbljene, intenzivno smo odpuščali vse tiste, pri katerih je bilo nadaljnje zdravljenje možno tudi v domačem okolju.

Dopoldan se je stopnjeval v vse večjo negotovost zaradi poročil o različnih spopadih in obstreljevanjih. Nekaj minut po deveti uri so nas obvestili, da je prišlo do hudega obstreljevanja v Radencih. Po prvih informacijah naj bi bilo več mrtvih, predvsem med pripadniki JLA, poškodovani pa so bili tudi civilisti. Vozila so reševalna vozila, sodelavci so pripovedovali o težavah pri dostopu do ranjenih, izmučeni so opisovali postopke pri nujenju prve oskrbe in svojo izpostavljenost pri delu.

Med več ranjenimi so pripeljali tudi hudo poškodovanega civilista. Peljal naj bi se po svoji vsakodnevni poti po Radencih in ko je obstal, sedeč na motornem kolesu, so ga zadele krogle vojakov JLA, ki so streljali na cilje ob cesti. Hudo poškodovanemu smo zagotovili takojšnjo oskrbo, čeprav je bilo že ob sprejemu očitno, da gre za hude poškodbe. S prestreljenim trebuhom in hudo prizadetega smo položili na operacijsko mizo. Postopek, ki ga zahteva medicinska doktrina, je bil dovolj za podaljšanje življenja, raztrgano črevesje in poškodovane glavne dovodne žile za prehranjevanje trebušne votline pa izredno slaba popotnica za preživetje. Po intenzivnem zdravljenju je 3. julija 1991 ob 1.30 v bolnišnici umrl (Habulin, 2011, str. 64).

Skozi okna operacijskih prostorov smo izvajalci oskrbe najhuje poškodovanih oseb opazovali prelete vojaških letal nad našim mestom. Kako zlovešče so bile sive ptice, ko smo jih opazovali nad svojimi glavami. Še posebej, ko so izpod njihovih kril švigali ognjeni zublji projektilov, usmerjenih na naše domove, na naše najdražje, ki so se v nezaščitenih domovih skrivali po kletah in trepetali za svoja življenja. V bolnišnici smo se počutili vsaj nekoliko

varnejše z občutkom, da velik rdeč križ na strehi bolnišnice zagotavlja nenapadanje. Ko smo pozneje izvedeli, da pripadniki JLA zlorablajo oznake Rdečega križa in bili v nadaljevanju spopadov na območjih nekdanje Jugoslavije priča napadom na zdravstvene ustanove, smo šele spoznali, kako smo se takrat naivno motili.

V našo zavest o uničevanju domov je prodrla vest, da so prispeli novi ranjenci, med njimi tudi hudo prestrašeni vojaki, ki okrvavljeni niti niso vedeli, ali so poškodovani, neprespani, izmučeni ali zbegani. Po pregledu smo jih pomirili in jim zagotovili namestitev v bolnišnici. Medicinske ekipe so jih prevzemale in jim nudile vso potrebno razpoložljivo oskrbo. Vodstva oddelkov in bolnišnice so se dogovarjala o nadaljnjih postopkih, bili so v stalni zvezi s poveljujočimi v regiji in s pristojnimi v Ljubljani. Čas se je zavrtil drugače, v bolnišnici ga nismo več merili z urami, ampak z oskrbovanci. V operacijskih dvoranah smo hiteli, da bi čim hitreje in čim bolj kakovostno oskrbeti najhuje poškodovane in zagotovili prostor za morebitne nove poškodovance.

Popoldanski napad letal je poškodoval tovorno vozilo in hiše v mestu. Vest je še bolj boleče zarezala v našo izčrpanost v najhujšem dnevu osamosvojitvene vojne v bolnišnici. Sporočili so nam, da so letala JLA obstreljevala soboško vojašnico in da bi lahko bilo poškodovano večje število vojakov. Kmalu za sporočilom so se spet oglasile sirene reševalnih vozil. V podaljševanje senc, ki so nastajale na poletni večer, ki bi se lahko prijetno razprostrl nad našo pokrajino, so enega za drugim pripeljali dva hudo poškodovana vojaka. 19-letna fanta, ki ju je poškodovala raketa iz letala, oba z grdimi poškodbami spodnjega dela trebuha, sta bila hudo prizadeta in bilo ju je treba nujno operirati.

DIAGNOZA anamneza, ugotovitev in potek bolezni	TERAPIJA
27 Cont. abdom. n. r. 85 Cont. et excori. et. f. 85 rim.	11003 01003
72 Vulnus sclopetorum 86 abdominis	spujct
1174 Vul. sclopet. rep. 86 tumoris prot. l. m. et stercor.	1053

Del zapisa v sprejemni knjigi kirurških ambulanc (Arhiv: SB MS)

Poškodbi obeh vojakov, ki naj bi ju na straži v vojašnici zadeli delci rakete, izstreljene iz letala JLA, sta bili podobni. Oba fanta je hudo skrbelo, kaj bo z njima. Eden je spraševal, ali jima bomo res pomagali in bosta potem lahko šla domov. Nekaj mesecev mlajši vojak je hudo trpel. Po prvi umiritvi bolečin je začel spraševati o teži poškodbe. Stavki, da ne čuti spodnje polovice telesa, da na tak način ni možno preživeti, da mu ni jasno, zakaj mora tako mlad umreti, so delovali zmedeno. Da je imel tako rad to mesto, kjer so ga ubili njegovi, da ni hotel nikomur nič slabega, le domov bi rad šel. Zakaj so poslali letala nad njih, zakaj to nesmiselno početje? Povedali smo mu, kako ga bomo operirali in da je stanje zaskrbljujoče. Preden je zaspal, me je vprašal, če me lahko prime za roko, ko ga bom uspal in me prosil, da ga naj držim za roko med narkozo, ko bo umiral. Poskušal sem ga potolažiti, pomiriti, pa mi je povsem jasno povedal, da točno ve, da bo umrl, da nikoli več ne bo videl svojega kraja in svojih dragih, da si samo želi, naj ga ne pustim samega, ko bo smrt prišla ponj. Prosil me je, naj pustim vse drugo, naj nič več ne delam, ko bo tako daleč, naj ga samo mirno držim za roko.

Po nekaj urah prizadevanj več izkušenih kirurgov in pravem boju za ohranitev mladega življenja smo morali priznati lastno nemoč. Raztrgana medenica s hudo prizadetimi trebušnimi organi je bila za njegov mlad organizem preveč. Že globoko v noč, ko so tišino prekinjali odmevi oddaljenega streljanja, smo vsi v operacijski dvorani onemeli. Po agoniji, z življenjem težko združljivi poškodbi telesa, je na svoj način obstalo tudi srce. Nam domači piski monitorja za nadzor življenjskih funkcij so utihnili, niti besede več nismo mogli izreči. Težko je bilo dojeti, da se njegova roka, ki sem jo stiskal, počasi ohlaja. Obljubo sem držal, moja roka, ki je še malo prej z vso ihto in prizadevanjem stiskala vrečke krvi, da bi je čim več hitro steklo v telo poškodovanca, je preprosto obmirovala v njegovi dlani. Le še to je bilo mogoče storiti. Smrt nam je vzela prvega ranjenca.

Tišina med pospravljanjem operacijskih prostorov še nikoli ni bila tako mučna. Vse nas je pretresla nepotrebna smrt, dotaknila se nas je bolj od spoznanja, da je sodobna medicina ob takih hudih poškodbah nemočna. Bolela nas je, zavedali smo se negotovosti v naslednjih dneh in teže neverjetnega vprašanja, kdo bo naslednji. Bo morda kdo od nas, kdo od naših najdražjih, kaj nam je namenila usoda v nesmiselnem ropotanju orožja?

Drugi vojak je preživel, sreča je bila na njegovi strani. Ali ni hudo, da govorimo o sreči že, če preživiš? Da ne potrebujemo nič več, le golo življenje, smo razmišljali, ko smo že proti jutru zaključevali za vse črn, strašen dan. Po stolih, zasilnih ležiščih, arhivih, hodnikih in pisarnah smo si poiskali prostor za nekaj uric nemirnega nabiranja moči za nastajajoči dan.

Sobota, 29. junija 1991

Novo poletno jutro ni prineslo olajšanja. Poslušali smo novice s posameznih bojišč, s strahom opazovali nebo in skrbeli za hospitalizirane paciente. Nadaljevali smo z intenzivnim odpuščanjem vseh, ki niso več potrebovali bolnišničnega zdravljenja. Še prejšnji dan jih je bilo v bolnišnici 433 in več kot sto smo jih v tem sobotnem dnevnu napotili domov.

Ob sicer pestrem dogajanju na političnem, vojaškem in civilnem področju

v regiji sta nas v soboto dopoldan obiskala predsednik soboške občinske skupščine in podpredsednica izvršnega sveta. Takrat se je v bolnišnici zdravilo 15 poškodovancev, večina vojakov JLA, dva teritorialca in dva civilista. Ugodno sta ocenila pripravljenost in opremljenost bolnišnice, predvsem pa pripravljenost zdravstvenih delavcev na varovanje življenj ne glede na razmere.

Uspeli smo urediti ambulante in poskrbeti za operacijske prostore. V prostorih intenzivnega zdravljenja smo nameščali dodatne postelje in med odpisanimi aparati iskali še vsaj za silo delujoče. Za vsak primer, če bi se agresija stopnjevala, da bi jih lahko v skrajni sili uporabili za reševanje življenj. Obravnavali smo kar nekaj poškodb različnih pripadnikov, udeleženih v spopadih, v glavnem pa ta dan ni bilo sprejetih ranjencev s hujšimi strelnimi poškodbami.

Zaposleni smo kar ostajali na delovnih mestih. K nekaterim so se preselile družine, v glavnem z majhnimi otroki. Ob alarmih smo se skupaj stiskali na hodnikih kletnih prostorov zaposleni, nekaj svojcev in pacienti. Bili smo kot ogromna družina. Paciente na intenzivnem zdravljenju smo med alarmi namestili v sredino prostora, vsaj stran od oken, saj ni bilo nobenih zaklonišč, bili pa so odvisni od aparaturne opreme, na katere so bili priklopljeni.

Zdravstveni delavci pa smo se soočali še z več izzivi. V bolnišnico je bilo sprejetih tudi nekaj vojakov in starešin JLA, ki so v glavnem sprevideli nesmiselnost početja in se želeli na najbolj preprost način umakniti iz spopadov. Večina jih je želela le priti do svojih domačih. Nekatere smo nameščali po bolniških sobah v bolniških pižamah, nato pa jim podarjali svoja civilna oblačila za pot domov. Nihče ni spraševal o ceni, storili smo vse, kar smo lahko, da smo olajšali trpljenje in pomagali pomoči potrebnim.

Nedelja, 30. junija 1991

Nedeljski dopoldan kljub novicam o zavzetju večine mejnih prehodov in predajah vojakov JLA ni prinašal olajšanja. Skrbeli smo za paciente, odpuščali ozdravljene, tako da smo preko dneva ostali s 316 pacienti.

V pričakovanje ugodnejših vesti so ob 9. uri v nedeljsko jutro zatulile sirene, bil je zračni alarm. Ponovili smo postopek. Vse, ki smo jih lahko, smo premeščali v kletne prostore, intenzivno zdravljene pa premikali čim dlje od oken. Kljub temu so naši pogledi nemočno uhajali proti modrini in oblačkom na poletnem nebu v strahu, kaj nam bo prineslo, od kod in s kakšnim tovorom se bodo spustile neprijazne sive ptice in nam med nemočnim opazovanjem razblinile še zadnje sanje o možnostih, da bi se dogovorili o mirnem prehodu v svet sanj in idealov. Na srečo jih do 10.18, ko je bil zračni alarm preklican, nad naše mesto ni bilo (Muzej Slovenske vojske, 2006, str. 10).

V tem času pa se je razvila zanimiva debata, kdo bo na intenzivnem zdravljenju ostal ob pacientih, ki jih ni bilo možno nikamor premestiti. Takratna predstojnica je odločno povedala, da je najstarejša, da je nje najmanj škoda in da bo ostala z bolniki. Prav prisilila nas je, da smo šli z ostalimi v kletne prostore. Pa nismo dolgo vzdržali, že po nekaj minutah smo se drug za drugim vračali k bolnikom in ji pojasnjevali, da tudi spodaj nismo

nič bolj varni. Razumela je in skupaj smo kljub zračnemu alarmu nadaljevali delo.

Komaj se je nedelja prevesila v zgodnji popoldan, smo že okrog 13. ure prejeli sporočilo, da je v eni od enot TO ob reki Muri nastala hujša eksplozija in da je zagotovo veliko ranjenih, morda tudi mrtvih. V nekaj minutah so bile spet vse razpoložljive zdravstvene ekipe na mestu za dovoz ranjencev in poškodovancev. Čez čas so pripeljali dva huje ranjena miličnika, pripadnika TO in civilista. Izvedeli smo, da naj bi ob prevzemu protioklepnega orožja in prikazu delovanja prišlo do eksplozije izstrelka. Opisovali so obupno prizadevanje,

da bi zapustili prostor, v katerem je bila večja količina orožja, ko je bil aktiviran protitankovski izstrelak. Toda vsem ni uspelo. Najbolj prizadete, da so pripeljali, verjetno pa bo še kdo iskal zdravstveno pomoč.

Poročilo o eksploziji rakete na Petajncih (Vestnik, posebna izdaja, 1. 7. 1991)

Zdaj že uigrane ekipe so takoj prevzele svoje delo, sledila je hitra diagnostika, sprotno zapisovanje ugotovljenega in takojšnja oskrba. Tisto, kar je bilo možno, smo oskrbeli že v ambulanti, vse večje poškodbe po opravljeni diagnostiki, največkrat po rentgenskem slikanju in ultrazvočni preiskavi, pa v operacijskih prostorih.

Vsaj devet operacijskih dvoran smo za silo opremili, v najslabšem primeru smo se pogovarjali o možnem koriščenju enajstih operacijskih prostorov. Večji problem nam je predstavljalo pomanjkanje kadra, kljub temu da smo dejansko vsi dosegljivi ostajali ves čas v bolnišnici. Velik problem je predstavljal tudi v glavnem okvarjen CT-aparat. Zaradi zaprtih mej serviser iz tujine ni mogel priti odpraviti okvare in ostali smo brez računalniške tomografije.

**POMURSKI ZDRAVSTVENI CENTER
TOZO SPLOŠNA BOLNIŠNICA MURSKA SOBOTA
KIRURŠKI ODELEK**

Obj. št.: _____
Mn. št.: _____

POŠKODBENI KARTON

Ime: _____ Stanje: _____
Prejeto: _____ Zgodovina: _____
Prijeto: _____ Svoje zdr. stanje: _____

Podatki o osebi: Datum: 06.1991
Doc v izpisu: Prejeto: _____
Travmatizacija: _____
Prvi pomoči: _____
Prijeto: _____
Travmatizacija: _____

Opis poškodbe: _____

Diagnoza: _____

Anamneza: _____

Priloge: _____

Opis poškodbe: _____

Priloge: _____

Poškodbeni karton enega od ranjencev v osamosvojitveni vojni (Arhiv: SB MS)

Nadaljnji julijski dnevi

Poletni dnevi s precej pogostimi deževnimi obdobji so se nadaljevali ob spodbudnih vesteh s političnih prizorišč in umirjanju spopadov na mejnih prehodih, zato pa smo bili v toliko večji negotovosti med dogajanjem v Gornji Radgoni, Kuzmi in na Hodošu, še posebej napeto pa je v naslednjih dneh postajalo v Murski Soboti.

Ponedeljkovo zagotovilo JLA, da umika vojake v vojašnice, je vodstvo bolnišnice sprejelo z olajšanjem in izdalo sklep o preklicu prepovedi koriščenja načrtovanih odsotnosti. Vseeno nas je večina zdravstvenih delavcev ostajala, pripravljena pomagati še naprej.

Če je zavetje mejnega prehoda Kuzma v torek, 2. julija, bila dobra novica, so napetost spet stopnjevali napadi dveh letal v Prekicji in dogajanje v Gornji Radgoni. Tankovsko obstreljevanje ni ponehalo in bali smo se hujšega izbruha nasilja.

Pričela je prihajati pomoč iz tujine. Pravzaprav je bilo v teh dneh sila težko

zagotavljati oskrbo. Poti preko Mure so bile prekinjene, tako da smo material iz centrov dobivali s prelaganjem, nato pa s prenašanjem preko mostov in celo z aktiviranjem brodov na Muri. V ponedeljek je na Hodoš prispela pošiljka pomoči iz sombotelske bolnišnice, in sicer 15 steklenic krvi in 10 steklenic krvnih derivatov. V naslednjih dneh je v Gederovce prispela tudi pošiljka iz ingolstadtske bolnišnice. Dobili smo rentgenske filme, injekcije, obvezilni material in krvne derivate, dobivali pa smo tudi pomoč iz sosednje Avstrije.

POMOČ IZ SOMBOTELA

Sekretar Rdečega križa, odgovoren za Železno Inpacijo na Madžarski, je v ponedeljek na hodoški mejni prehod pripeljal pošiljko pomoči sombotelske bolnišnice. Bila je petnajst steklenic krvi (Rh-negativne) ter deset steklenic krvnih derivatov. Pomočeno pomoč sta prevzela občinski Rdeči križ ter soboška bolnišnica. Medta se nekaj stvari o razmerah na mejnem prehodu Hodoš. V splošnem tih urah je bilo ob meji povsem mirno. Ispolje so opravljali dela na polju, delavci mejo pa je prestopil le en potnik. Za nekaj turovnikov, napolejnih s tovarom, je čakalo ob robu ceste, da bi jih po potrebi premakali na cesto za barikado.

Sprejemanje pomoči iz tujine (Vestnik, posebna izdaja, 3. 7. 1991)

INGOLSTADT ZA BOLNIŠNICO

Mesto Ingolstadt in njegova klinika sta za soboško bolnišnico pripravila pošiljko pomoči, ki so jo v tistem času v bolnišnici najbolj potrebovali. Iz Nemčije so v četrtek na mejni prehod v Gederovce pripeljali rentgenske filme, insulin, injekcije, obvezilni material, krvne derivate, zdravila in drugo. Pomoč prijateljskega mesta in klinike, s katero soboška bolnišnica zelo dobro sodeluje, sta prevzela pomočnik direktorja soboške bolnišnice ter podpredsednica izvršnega sveta.

mh

Tudi iz Ingolstadta je bolnišnica dobila pomoč. (Vestnik, 11. 7. 1991)

Prihajali so ranjenci in poškodovanci z obeh strani spopadov. Z umirjanjem razmer je tudi njihova oskrba dobivala drugačen poudarek, saj smo ob razglasitvi premirja spet prešli na standardno prakso zdravljenja, ki se razlikuje od zdravljenja po vojnomedicinski doktrini.

Razmere so se sicer umirjale, vendar pa so v naše delo še posebej zarezali alarmi v Murski Soboti ob grožnjah minometnih napadov iz vojašnice v mestu. V enem od popoldnevov so sirene razglasile alarm, ko smo zapuščali bolnišnico po opravljenem dopoldanskem delu. Kljub temu smo nadaljevali pot proti domu, saj druge izbire ni bilo. Po svoje zanimiva in groteskna je bila vožnja s kolesom iz bolnišnice proti mestu. Izza ograje pri pokopališču je naenkrat skočila postava v vojaški uniformi in uperila avtomatsko puško v bližajoče. V trenutni zmedi se ni bilo enostavno znajti, na srečo pa smo hitro razjasnili, da smo zdravniki iz bolnišnice, vojak pa da je teritorialec in nas prosi, naj si poiščemo zaklonišče, ker se v vojašnici nekaj kuha. Mesto je bilo kot izumrlo, v poletnem soncu ni bilo glasu od nikoder. Zloveščo tišino je naenkrat prerezal rezek zvok. Kolesarji smo kar popadali v bližnjo živo mejo v prepričanju, da se je nad nas spustil rafal iz letala. Leže v vejah in opraskani smo ugotovili, da je nekdo le spustil roletno na oknu in med smehom nadaljevali pot.

Ranjence in poškodovance smo v naslednjih dneh oskrbeli z enako zavzetostjo. Z zaključevanjem vojaških operacij se je tudi med nas vračala vedrina. Še bolj jo je krepila zavest, da smo bili del osamosvajanja, da smo na svoj način z visoko profesionalnostjo in požrtvovalnostjo dali pečat človečnosti.

Bolnišnica po vojni

Nadaljnje delo bolnišnice je vojna zaznamovala po svoje, predvsem s težavami, ki so nastale pri zagotavljanju sredstev za delovanje bolnišnice. Kljub objektivno zelo resnim težavam pa sta zagnanost in osamosvojitveni zanos dajala zdravstvenim delavcem dovolj moči za opravljanja nadaljnega dela s prilagajanjem, iskanjem praktičnih rešitev in zavzetostjo. Iz letnih poročil nekaterih dejavnosti za leto 1991 povzemamo zaključke.

V. d. direktorja bolnišnice je v letnem poročilu za leto 1991 med drugim zapisal (Trček, 1992):

»Poročilo za leto 1991 ne bi bilo popolno, če ne bi omenil vojne, ki je dobro oplazila tudi našo regijo. V času spopadov smo oskrbeli 79 ranjencev, od tega dosti civilistov. Osebe operativnih oddelkov je organiziralo delo tako, da je bilo stalno na razpolago dovolj ekip. Prihajali so prostovoljno ob alarmih ali radijskih poročilih o spopadih in ostajali v bolnišnici kolikor je bilo potrebno, ne da bi dobili za dodatno delo kako plačilo.

Pomoč smo dobili od sosedov iz Madžarske in Avstrije, ki so nam bili pripravljene takoj pomagati s krvjo in materialom. Vse poškodbe smo oskrbeli takoj z delom več ekip paralelno. Kljub maksimalni strokovni pomoči so bile poškodbe prebude za enega vojaka in enega civilista. Opozarjamo pa na žalostno dejstvo, da naša bolnišnica nima

nobenega prostora, ki bi ga lahko uporabili, kot zaklonišče in bi v primeru napadov kakršne spremljamo drugod v bivši Jugoslaviji, prišlo do večjega števila mrtvih in ranjenih in bi morali delo v bolnišnici prekiniti.«

Operativni oddelki, predvsem kirurški z intenzivnim zdravljenjem in anestezijskimi storitvami, so med vojno prevzeli glavno delo. Predstojnik kirurškega oddelka je v poročilu zapisal (Kous, 1992):

»Posebej bi rad izpostavil v tem poročilu delo med časom vojne in tik po njej. V času vojne smo oskrbeli 79 vojnih poškodb in to pripadnikov TO, pripadnikov armade in pa civilistov, ki so bili v tem času poškodovani. Pa ne gre samo za poškodbe, ampak za to, da smo se s tovrstnimi poškodbami vsi zdravstveni delavci srečali prvič, to je bilo za vse nas nekaj novega, kajti to smo poznali samo iz knjig. Moram poudariti, da so tu sodelovali vsi profili zdravstvenih delavcev in prispevali veliko prostovoljnih ur, tako da v nobenem trenutku ni bil oddelek ne adekvatno zaseden in smo lahko tako v vsakem trenutku oskrbeli vse poškodovance. Odpustili smo namreč vse bolnike, ki niso nujno potrebovali bolniške oskrbe. Kljub vsemu temu pa sta nam dva pacienta umrla in sicer en civilist in en pripadnik JA.«

V pomanjkanju časa za pripravo poročila je nastal skromen zapis predstojnice oddelka za anestezijo in reanimacijo, ki daje le slutiti vso globino prizadevanj, odrekanj in žrtev celotnega osebja, da je bilo opravljeno vse delo (Šmajgert, 1992):

»V času vojne v Sloveniji od 26. 6. 1991 do konca sem organizirala delo tako, da so praktično vsi naši delavci bili prisotni na delu 24 ur. V tem času so bili izjemno pridni in zavedni. Mnenja sem, da bi pravzaprav vsi delavci na Kirurškem oddelku in Oddelku za anestezijo zaslužili posebno priznanje za požrtvovalnost v času vojne.«

Klinično delo je neobhodno povezano z dobro diagnostiko, zato je bila tudi pri oskrbi ranjencev in poškodovancev nepogrešljiva dejavnost osebja rentgenološkega oddelka (Kocjančič, 1992):

»Zmanjšanje preiskav v letu 1991 je posledica vojne na Slovenskem, saj smo več mesecev praktično delali v vojnih oziroma povojnih razmerah. V kasnejših mesecih leta nismo mogli normalno vršiti preiskave, ker nismo imeli ne filmov, ne kontrastov, ne kemikalij. Izostale so tudi preiskave CT, ki je v okvari. Zaradi vojne v Jugoslaviji delavci –serviserji ameriške firme General Electric, ki bi morali montirati neke dele imajo kot Američani oziroma ameriški delavci prepovedano stopiti na ozemlje bivše Jugoslavije. ... V času vojne smo rentgenološko obdelali 27 pacientov. V glavnem, so bile to strelne poškodbe in pa poškodbe zaradi eksplozivnih teles. Vse poškodbe so bile direktno vezane na vojno. Nekaj teh pacientov smo obdelali tudi z ultrazvokom.«

Vojne razmere so na svoj način zaznamovale delovanje vseh enot bolnišnice. Specialisti posameznih področij so se redno vključevali v konziliarne obravnave kirurških pacientov in tudi delo oddelkov prilagajali možnim zahtevam vojskovanja. Na manjših oddelkih smo zagotavljali potreben prostor v primeru povečanega pritoka ranjencev, vanje

nameščali manj poškodovane in tudi nekatere pripadnike JLA, ki niso hoteli več sodelovati v vojni, a so bili pripeljani v bolnišnico. Predvsem specialisti očesnega in ušesnega oddelka so bili pri oskrbi ranjencev z eksplozivnimi sredstvi stalno na delu. Predstojnica očesnega oddelka je delček posebnih razmer v poročilu opisala takole (Trček Alenka, 1992):

»Leto 1991 sta zaznamovala dva posebna dogodka, ki sta se odražala tudi pri delu na oddelku, vojna na Slovenskem in štrajk zdravstvenih delavcev Slovenije. V tem času smo morali prekiniti redno delo na oddelku in praktično izprazniti bolniške sobe.«

Vsa dejavnost je zahtevala dobro utečen sistem oskrbe z zdravili in medicinskim materialom. Skupaj z odgovornimi na republiški ravni je osebje, predvsem v bolnišnični lekarni, že pred izbruhom spopadov zagotovilo dokajšnje zaloge in si predvsem v oteženih razmerah podobno kot ostali zdravstveni delavci s požrtvovalnostjo, nesebičnostjo in odrekanjem prizadevalo zagotoviti vse potrebno. Na enak način je potrebno izpostaviti tudi vse izvajalce storitev v laboratorijski dejavnosti, sterilizaciji, čistilno-transportni službi, ekipe vzdrževalcev in pripravljavcev hrane. Predstojnica bolnišnične lekarne je zapisala (Bernat, 1992):

»V minulem letu smo žal doživeli tudi vojno, ki je bistveno spremenila obsega našega dela. Dosti neevidentiranega dela smo opravili pri humanitarnih pošiljkah, ki jih je nemogoče finančno ovrednotiti in tudi ne zajeti po točkovnih vrednostih. Tega dela je za približno 20 % celotnega obsega dela v lekarni od meseca junija dalje.«

Prav za vsakim posameznikom v bolnišnici je iz vojnega časa ostala enkratna podoba prizadevnosti in razdajanja. Pogosto je bila pripravljenost za pomoč višja od lastnih interesov in postavljena nad lastne potrebe. Zato je delo tudi v najtežjih trenutkih na vseh področjih potekalo zanesljivo, oskrba je bila na takrat najvišji možni ravni, sporočilo bolnišnice vsem sodelujočim v spopadih pa je bilo, da smo tukaj zaradi njih, da jim želimo samo dobro in boje brez kakršnih koli ran ali poškodb. Če pa bi že do njih prišlo, se naj zavedajo, da je za njimi učinkovit sistem zagotavljanja pomoči, ohranjanja zdravja in življenj.

Zaključek

Statistični podatki prikazujejo takratno delo s preprostimi številkami: med osamosvojitveno vojno v Sloveniji je murskosoboška bolnišnica oskrbela 79 ranjencev. 29 poškodovanih oseb je bilo hospitaliziranih, med njimi 12 teritorialcev in miličnikov, 12 vojakov JLA in pet civilistov. Trije zdravljeni so bili premeščeni na nadaljnje zdravljenje v druge ustanove, dve poškodovani osebi sta umrli, ostale poškodovane osebe pa so bile po nudeni medicinski pomoči zdravljene ambulantno. Med umrlimi sta bila vojak JLA iz Bosne in Hercegovine in civilist z Janževega vrha. Stroški zdravljenja ranjencev in ostalih prizadetih so znašali skorajda 500.000 dinarjev (okrog 38.000 DEM), skupni stroški, ki jih je bolnišnica imela zaradi izrednih razmer, pa so znašali 811.440 dinarjev (62.500 DEM po takratnem uradnem tečaju).

Pregled zdravstvene dokumentacije in drugih dokumentov bolnišnice o dogodkih med osamosvojitveno vojno je po skoraj 24 letih nepogrešljivo povezan z osebnimi doživetji in izkušnjami sodelujočih pri oskrbi pacientov. Pri nastajanju zapisa je bilo razen po razpoložljivih dokumentih neobhodno potrebno poseči po osebnih izpovedih. Imenovanje posameznikov, ki so zaslužili priznanje za profesionalno in strokovno delo, bi vsekakor bilo umestno, toda ker pravzaprav nikoli ni nastal seznam vseh sodelujočih, bi verjetno bilo krivično do vsakega, ki bi bil izpuščen. Dobitnik priznanja za izjemne zasluge pri obrambi svobode in uveljavljanju suverenosti Republike Slovenije v letu 1992, predstojnik kirurgije Štefan Kous, dr. med., spec. krg., je po besedah takratnega direktorja povzdignil imena vseh nas na zaslužen piedestal tvorcev samostojne Slovenije, vsakega s svojim koščkom prispevka k osamosvojitveni vojni.

Splošna bolnišnica Murska Sobota se je tudi v najtežjih trenutkih zmeraj izkazala kot prijazna bolnišnica sredi pomurske ravnine, zahvaljujoč predvsem predanim, vestnim in širokostrčnim ljudem, ki so v njej zaposleni in znajo ter zmorejo svojo lastno človečnost nadgrajevati s strokovnim znanjem in uporabo pridobljenih veščin.

Viri

- Bernat, Nada, 1992. Letno strokovno poročilo Bolnišnične lekarne Murska Sobota za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Habulin, Tomislav, 2011. Aktivnosti pomurske milice v vojni za Slovenijo. Diplomsko delo. Maribor: Fakulteta za varnostne vede.
- Kocjančič, Jože, 1992. Rentgenološki oddelek, Letno poročilo za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Kous, Štefan, 1992. Poročilo o delu kirurškega oddelka v letu 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Muzej Slovenske vojske, 2006. Vojna za Slovenijo 1991, Ljubljana: Revija Slovenska vojska.
- Šmajgert, Jelena, 1992. Letno poročilo Oddelka za anestezijo in reanimacijo za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Trček, Alenka, 1992. Poročilo očesnega oddelka za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Trček, Anton, 1992. Splošna bolnišnica Murska Sobota, Strokovno poročilo za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Vestnik, posebne in redne izdaje od 28. 6. 1991 do 11. 7. 1991.

Četrty del

*... da, koder sonce hodi,
prepir iz sveta bo pregnan ...*

Naključje ali ne: napis in jugoslovanski vojaški oklepni transporter na gornjeradgonskem mednarodnem mejnem prehodu nazorno kažeta, kako obupni so bili poskusi preprečitve poti v samostojnost. (FA: OZVVS Gornja Radgona)

Predstavitev avtorjev

Irma Benko iz Murske Sobote, od leta 2010 upokojena novinarka, je bila med osamosvojitveno vojno pa vse do upokojitve glavna urednica in direktorica Podjetja za informiranje Murska Sobota, izdajateljica Vestnika in Radia Murski val, leta 1991 pa tudi časopisa madžarske narodnostne skupnosti Népújság in Pomurskega madžarskega radia MMR. Uredila je vse izdaje Vestnika med osamosvojitveno vojno in sodelovala v vojnem programu Radia Murski val. Zasnovo in uredila je več medijskih in založniških projektov ter sodelovala pri izvedbi evropskih projektov. Bila je predsednica Gospodarsko-interesnega združenja nekomercialnih radijskih postaj Slovenije in Združenja RTV-programov posebnega pomena pri GZS.

Marjan Dora se je z novinarstvom začel ukvarjati v letih 1971–1973, ko je delal kot vodja soboškega kluba mladih in objavljaj prispevke v Vestniku in Večeru. Tako ni bilo naključje, da se je po prihodu iz JLA zaposlil v soboškem dopisništvu Večera. Potem je delal v dopisništvu Radia Slovenija, kjer je prvič okusil fronto med kosovskimi dogodki. Med sodelavce na Radiu Murski val, s katerimi se je leta 1991 spoprijel z agresijo na Slovenijo, se je vrnil leta 1994, kjer je uspešno urednikoval vse do junija 2013, ko ga je ustavila bolezen. Prejel je nagradi Tomšičevega sklada za novinarske dosežke, leta 1988 za poročanje iz Pomurja, 1989 pa kot član ekipe Radia Slovenija za seznanjanje z dogodki na Kosovu.

Ljubomir Dražnik je polkovnik in specialist obramboslovja iz Črenšovca. V stalno sestavo TO je bil vključen leta 1979 v OŠTO Lendava kot komandant. Bil je organizator in pripadnik MSNZ v Občini Lendava. Kot rezervni major je bil od 1. junija 1991 poveljnik 73. ObmŠTO Ljutomer. Leta 1998 je prevzel poveljevanje 82. brigadi v Celju, leta 2001 pa dolžnost načelnika obveščevalno-varnostnih zadev na 3. operativnem poveljstvu v Celju. Leta 2002 je postal načelnik za mednarodno in vojaško-civilno sodelovanje v Poveljstvu sil na Vrhniki. Od 2004 do 2008 je bil obrambni ataše v Budimpešti. Upokojil se je januarja 2009. Sedaj je predsednik OZVVS Lendava in predsednik pomurske sekcije upokojencev MORS-a.

Alojz Filipič je praporščak s Stare ceste v Občini Ljutomer. V TO je bil vključen leta 1969 in je po stažu eden najstarejših teritorialcev v ljutomerski občini. Najprej je opravljal naloge varnostnika v partizanski četi. Leta 1975 je bil kot varnostnik vključen v pehotno četo v bataljonu TO, od leta 1985 naprej pa v jurišni odred. Tudi med osamosvojitveno vojno je kot starejši vodnik 1. r. v 73. ObmŠTO Ljutomer opravljal naloge varnostnika. V rezervno sestavo TO je bil razporejen do leta 1993. Po vojni je bil zaposlen v podjetju Tehnostroj v Ljutomeru. Leta 2009 se je upokojil. Bil je podpredsednik OZVVS Ljutomer, že drugi mandat pa je predsednik tega združenja.

Miran Fišer je polkovnik iz Sodincev v Občini Ormož. V TO Občine Ormož je bil vključen leta 1982, v stalni sestavi pa se je zaposlil leta 1986. Leta 1990 je bil organizator in pripadnik MSNZ v ormoški občini. Med pripravami na vojno je kot rezervni kapetan 1. r. v TO Občine Ormož skrbel za operativo in usposabljanje enot TO. Med osamosvojitveno vojno je bil poveljnik 77. ObmŠTO Ptuj. Po vojni je v TO in SV opravljal dolžnosti poveljnika 710. UC, 1. bataljona 72. brigade, namestnika poveljnika 72. brigade, nato pa v 3. operativnem poveljstvu v Celju in v Poveljstvu sil na Vrhniki skrbel za civilno-vojaško sodelovanje. V letih 2006 in 2011 je bil na mednarodnih operacijah in misiji v BiH in na Kosovu. Sedaj je zaposlen v CVŠ.

Andrej Gerencner je univ. dipl. ekonomist iz Murske Sobotne. Od leta 1986 do 1994 je bil predsednik občinske skupščine v Murski Soboti, od 1994 do 1996 pa prvi župan Mestne občine Murska Sobota. Med osamosvojitveno vojno je opravljal naloge predsednika Sveta za obrambo Občine Murska Sobota in predsednika Pokrajinskega odbora za Pomurje. Leta 1996 je bil prvič izvoljen za poslanca in bil tudi podpredsednik Državnega zbora, leta 2000 je bil ponovno izvoljen in je vodil Odbor za infrastrukturo in okolje. Julija 2002 je bil imenovan za izrednega in pooblaščenega veleposlanika na Madžarskem, v Ukrajini, Bolgariji in Moldaviji s sedežem v Budimpešti. Po izteku mandata leta 2006 se je upokojil.

Stanislav Gorčan je stotnik iz Fokovec v Občini Moravske Toplice. V TO je bil vključen leta 1979. Med osamosvojitveno vojno je kot rezervni kapetan poveljeval 5. odredu TO in vodil enote na območju mejnega prehoda Kuzma. Po zavzetju karavle Kuzma je bil poklican na območni štab TO, kjer je dobil nalogo, da naj zavzame vojašnico v Murski Soboti. Opravil je ogled in pripravil enote za zavzetje, ker pa ni prejel pisnega povelja, do akcije ni prišlo. Kot poveljnik odreda je bil vključen v SV vse do leta 1995, ko se je njegova vojaška aktivnost končala. Sedaj je predsednik OZSČ Murska Sobota, zaposlen pa je na Izpostavi URSZR, v regijskem centru za obveščanje v Murski Soboti.

Prim. asist. **Daniel Grabar**, dr. med., specialist anesteziologije in reanimatologije, je od leta 2000 strokovni direktor Splošne bolnišnice Murska Sobota. Dvajsetletno pedagoško delo z zdravstvenimi tehnikami nadaljuje na Medicinski fakulteti Maribor. Je član RSK za anesteziologijo in intenzivno medicino. V zadnjem mandatu je bil predsednik Sekcije za kakovost v zdravstvu pri Slovenskem združenju za kakovost in odličnost. Je član Akreditacijskega sveta na Ministrstvu za zdravje in vodilni presojevalec sistema ISO 9001 in DIAS pri DNV. Med osamosvojitveno vojno je bil zaposlen kot mlad zdravnik na oddelku za anestezijo in reanimacijo in aktivno vključen v oskrbo najbolj prizadetih poškodovancev.

Milan Horvat je upokojeni policist. Leta 1974 se je zaposlil na postaji milice v Murski Soboti, kjer je kasneje opravljal delo pomočnika komandirja. 1981. leta je bil premeščen na UNZ Murska Sobota. Leta 1991 je postal načelnik inšpektorata milice. Med vojno je bil vodja operativnega štaba na UNZ in edini član republiške koordinacijske podskupine v Mariboru iz Pomurja. 1999. leta je bil premeščen na MNZ v Ljubljano, kjer je opravljal naloge pomočnika direktorja uniformirane policije, pomočnika generalnega direktorja policije, direktorja uprave uniformirane policije in namestnika generalnega direktorja. Odlikovan je bil s častnim znakom svobode. Je vojni veteran. Osem let je bil predsednik ZPVD Sever.

Ludvik Jonaš je major s Hodoša. Po stažu je najstarejši pripadnik stalne sestave TO v Pomurju, saj je bil v njej zaposlen od ustanovitve leta 1968. V TO je opravljal vrsto vojaških nalog, največ časa pa bil pomočnik za zaledje. Bil je pripadnik MSNZ v Občini Murska Sobota. Kot rezervni major je v 75. ObmŠTO Murska Sobota med osamosvojitveno vojno opravljal naloge pomočnika komandanta za zaledje. Po vojni je v TO in SV opravljal naloge častnika za logistiko, častnika za rodove in častnika za zveze. Upokojen je bil leta 1999. Od leta 1999 do 2006 je bil predsednik OZVVS v Murski Soboti. Sedaj je častni predsednik OZVVS Murska Sobota in častni občan Občine Hodoš.

Vladimir Kunčič stanuje v Stročji vasi v Občini Ljutomer. V TO se je vključil leta 1980, ko se je vrnil iz šole za rezervne oficirje v Bileči. Najprej je bil poveljnik 3. voda pontonirske čete. Leta 1984 je napredoval v čin rezervnega poročnika in postal poveljnik protidiverzantskega voda OŠTO Ljutomer. Med osamosvojitveno vojno 1991 je poveljeval posebnemu vodu v spopadih na Gibini, kjer je bil ranjen. Je nosilec bojnega znaka Gibina in medalje za ranjence. Leta 1995 je bil kot rezervni kapetan izpisan iz evidence TO. Kot avtomehanic je bil zaposlen v Tehnostroju in Segrapu v Ljutomeru in Norki v Lenartu. Sedaj je iskalec zaposlitve.

Drago Kur je višji upravni delavec iz Občine Gornja Radgona. V obrambno strukturo Republike Slovenije se je vključil leta 1976 na OLO Gornja Radgona, kjer je opravljal različna dela in naloge. Predstojnik upravnega organa je postal leta 1986. Med osamosvojitveno vojno je v Gornji Radgoni koordiniral delo upravnih obrambnih struktur. Je prejemnik reda generala Maistra z meči III. stopnje. Leta 1995 je postal vodja izpostave za obrambo v Gornji Radgoni. Od leta 1997 je služboval v Upravi za obrambo, od leta 2002 do upokojitve pa v Izpostavi URSZR, v regijskem centru za obveščanje v Murski Soboti. Upokojil se je leta 2012. Sedaj je član OZZVS Gornja Radgona, gasilskega in vinogradniškega društva.

Marija Kuzma je dr. dent. med. iz Gornje Radgone. V svoji karieri je bila 29 let direktorica Zdravstvenega doma Gornja Radgona, tudi leta 1991. Bila je članica OŠCZ in je aktivno sodelovala pri organiziranju dela ekip CZ med osamosvojitveno vojno. Za svoje delo je prejela več priznanj CZ, med drugim tudi spominsko plaketo CZ za sodelovanje v osamosvojitveni vojni za Slovenijo. Bila je tudi članica občinskega sveta in članica odbora za družbene dejavnosti v občini. Je članica Območnega združenja RK Gornja Radgona, kjer še danes vodi tečaje PP za voznike motornih vozil, delovne organizacije in bolničarje. Članica OZVVS Gornja Radgona je od leta 2006. Konec leta 2007 se je upokojila.

Ladislav Lipič je generalmajor SV. V TO se je zaposlil aprila 1977, in sicer v OŠTO Murska Sobota, nato je do leta 1990 delal v PŠTO Pomurja, zatem pa v PŠTO Vzhodnoštajerske pokrajine. Je eden od organizatorjev MSNZ v Pomurju in aktiven udeleženec vojne za Slovenijo. Leta 1994 je bil imenovan za poveljnika TO VŠP, leta 1997 za načelnika logistike v RŠTO. Od decembra 2000 je bil najprej namestnik načelnika GŠSV, nato državni sekretar na MORS-u, marca 2001 pa je bil imenovan za načelnika GŠSV. Leta 2006 je postal veleposlanik na Madžarskem in v Bolgariji. Od 2008 do 2012 je bil svetovalec za obrambne in vojaške zadeve pri predsedniku Republike Slovenije. Danes je predsednik ZVVS.

Robert Lenarčič je stotnik iz Lendave. Po poklicu je častnik s končano vojaško akademijo, v SV, v kateri je zaposlen od leta 1993, je opravljal več dolžnosti, od poveljnika voda do različnih štabnih dolžnostih v poveljstvih bataljona in brigade. JLA je zapustil leta 1988 na lastno zahtevo in bil takrat vključen v rezervno sestavo TO. Med osamosvojitveno vojno za Slovenijo leta 1991 je bil kot rezervni kapetan poveljnik 2. diverzantskega voda 75. ObmŠTO Murska Sobota, za kar je prejel spominski znak Obranili domovino in bronasto medaljo generala Maistra z meči. Sedaj je zaposlen v poveljstvu 72. brigade SV kot častnik za logistične zadeve. Je predsednik OZSČ Lendava.

Edvard Mihalič je podpolkovnik iz Rogašovec. Po izobrazbi je univ. dipl. politolog. V TO, kjer je opravljal različne dolžnosti, in sicer od poveljnika voda do operativca v bataljonu, je bil razporejen že leta 1968. Leta 1980 se je zaposlil v PŠTO Pomurja. Je eden od organizatorjev MSNZ v Pomurju. V začetku leta 1991 je bil istočasno načelnik štaba in namestnik komandanta 7. PŠTO Maribor. 1. junija 1991 je bil imenovan za poveljnika 75. ObmŠTO v Murski Soboti in med osamosvojitveno vojno poveljeval enotam TO v Prekmurju. Poveljniške funkcije v TO in SV je opravljal do leta 2002, ko se je upokojil. Po upokojitvi, in sicer po letu 2006, je bil trikrat izvoljen za župana Občine Rogašovci. Sedaj je župan.

Vladimir Milošević je brigadir iz Murske Sobote. Po gimnaziji v Mariboru in Murski Soboti je zaključil vojaško akademijo KOV. Leta 1961 se je zaposlil v Skopju, kjer je opravljal razne dolžnosti. Izobraževanje je nadaljeval na visoki politični šoli JLA v Beogradu. Leta 1968 je zapustil JLA in postal načelnik UO LO v Murski Soboti. Sodeloval je pri organizaciji TO Slovenije. Leta 1980 je bil imenovan za komandanta TO Pomurja, septembra 1990 pa za načelnika NZ za Pomurje, po reorganizaciji TO pa kot rezervni podpolkovnik za komandanta TO Vzhodnoštajerske. Leta 1992 je bil imenovan za namestnika načelnika RŠTO, leta 1994 pa povišan v brigadirja. Upokojil se je leta 1995. Sedaj je predsednik OZVVS Murska Sobota.

Alojz Novak je podpolkovnik iz Veržeja. V TO je bil vključen leta 1970, v stalni sestavi OŠTO Ljutomer pa se je zaposlil leta 1975. V OŠTO Ljutomer je opravljal naloge pomočnika za operativne zadeve, od konca 1975 do 30. maja 1991 pa bil komandant. Bil je organizator in pripadnik MSNZ v Občini Ljutomer. Med osamosvojitveno vojno je bil kot rezervni major pomočnik za zaledje v 73. ObmŠTO. Od 22. junija 1998 je bil poveljnik 373. OVTP Ljutomer. Po letu 2001 je bil pomočnik za operativno-logistične zadeve, od 22. februarja 2004 pa poveljnik-upravnik Vojašnice Murska Sobota. Upokojen je bil julija 2006. Sedaj je predsednik čebelarskega društva in član častnega razsodišča pri Čebelarski zvezi Slovenije.

Franjo Rebernak je poročnik iz Bakovec v Občini Murska Sobota. Leta 1984 je končal šolo za rezervne oficirje v Bileči in se nato vključil v TO. Leta 1991 je kot rezervni poročnik poveljeval 1. posebni čete pri 75. ObmŠTO Murska Sobota. Enota je od 27. do 29. junija 1991 blokirala vojašnico JLA v Murski Soboti, potem pa sodelovala pri branjenju blokade na mostu v Petanjcih. Po osamosvojitveni vojni se je zaposlil v vodu stalne sestave TO. V TO in SV je opravljal naloge častnika za logistiko, častnika za pridobivanje kadra in bil poveljnik enote za varovanje vojašnice v Murski Soboti. Sedaj slušbuje v 670. logističnem polku v Slovenski Bistrici. Je član predsedstva OZSČ Murska Sobota.

Bojan Rožman, po poklicu strojni inženir, je bil stotnik iz Lendave. Leta 1991 je bil zaposlen v tovarni logistične opreme v Lendavi kot vodja inženiringa. V TO je bil vključen leta 1979. V OŠTO Lendava je opravljal naloge pomočnika poveljnika štaba za operativno-učne zadeve. V osamosvojitveni vojni za Slovenijo leta 1991 je bil kot rezervni kapetan poveljnik 7. odreda 75. ObmŠTO Murska Sobota. Po končani vojni je deloval v TO in SV vse do ukinitve rezervne sestave. Bil je aktiven član predsedstva OZSČ Lendava in sekretar OZVVS Lendava. Prejel je bronasto medaljo generala Maistra z meči. Za delovanje v OZVVS in OZSČ Lendava je prejel srebrno plaketo ZVVS in zlato plaketo ZSČ. Umrl je aprila 2015.

Ivan Smodiš je major iz Cankove. V TO je bil vključen leta 1981, v stalni sestavi PŠTO Pomurja pa se je zaposlil leta 1986. Bil je prvi organizator in pripadnik MSNZ v Pomurju. Kot rezervni kapetan je v PŠTO Pomurja opravljal naloge pomočnika za politično delo in informiranje. Med osamosvojitveno vojno je kot član 75. ObmŠTO Murska Sobota sodeloval na izpostavljenem poveljstvu v Lendavi. Po vojni je v TO in SV opravljal naloge častnika za logistiko, naloge častnika za pridobivanje kadra, bil poveljnik enote vojašnice in Vojašnice v Murski Soboti. Upokojil se je avgusta 2014. Sedaj je sekretar OZSČ Murska Sobota in predsednik PGD Cankova in Občinske gasilske zveze Cankova.

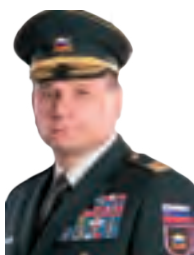
Ljubo Smodiš je poročnik iz Spodnjega Kamenščaka v Občini Ljutomer. Leta 1985 je šolo za rezervne oficirje končal v Ljubljani, stažiranje pa v Karlovcu na Hrvaškem. V TO Ljutomer je bil vključen leta 1985. Največ časa je opravljal naloge poveljnika diverzantskega voda in v času do vojne napredoval v čin rezervnega poročnika. 4. diverzantskemu vođu TO Ljutomer je poveljeval tudi med osamosvojitveno vojno. 2. julija 1991 je z enoto preprečeval prodor JLA v Presiki in vodil boje v tem naselju. Je nosilec bojnega znaka Presika in medalje za hrabrost. V TO je bil razporejen do leta 1995. Član OZVVS Ljutomer je od ustanovitve leta 1998 naprej. Zaposlen je kot serviser osebnih vozil.

Živko Stanič je štabni vodnik iz Lendave. V TO je bil vključen 1976. leta, v stalni sestavi OŠTO Lendava pa se je zaposlil leta 1979. Kot rezervni starejši vodnik 1. r. je v OŠTO Lendava opravljal naloge skladiščnika. Bil je pripadnik MSNZ v Občini Lendava. Med osamosvojitveno vojno je v 75. ObmŠTO Murska Sobota deloval na izpostavljenem poveljstvu v Lendavi. Po vojni je v TO in SV opravljal naloge skladiščnika, referenta za zveze in poveljnika enote za varovanje vojašnice v Murski Soboti. Za svoje delo je prejel več priznanj in odlikovanj. Upokojil se je decembra 2010. Sedaj je podpredsednik OZVVS Lendava in predsednik NK Graničar iz Pince Marofa

Zdravko Stolnik je major iz Gornje Radgone. Leta 1971 je končal šolo za rezervne oficirje v Bileći. V TO je bil zaposlen od 1976 do 1984, zadnjih šest let je bil komandant TO Občine Gornja Radgona. 28. junija 1991 se je kot neorganiziran prostovoljec vključil v obrambne aktivnosti proti oklepni koloni JLA. 29. junija je bil zadolžen za poveljevanje samostojni skupini prostovoljcev in nato imenovan na dolžnost častnika za povezavo. Do 4. julija je opravljal še naloge izvidovanja, organiziranja oviranja in posredovanja v sprotnih dogovorih s polkovnikom Popovom. Od 4. do 17. julija 1991, ko je bil odpuščen iz TO, je vodil izpostavljeno poveljniško mesto v Gornji Radgoni. Sedaj je upokojenec SV.

Dr. **Alojz Šteiner** je generalmajor iz Murske Sobote. V TO je bil vključen 1978. leta kot rezervni podporočnik, v stalni sestavi TO pa se je zaposlil leta 1979 v OŠTO Gornja Radgona. V vojaški službi v TO in SV je opravljal različne štabne in poveljniške dolžnosti. Je eden od organizatorjev MSNZ v Pomurju. V osamosvojitveni vojni je bil kot rezervni kapetan 1. r. načelnik štaba in istočasno namestnik komandanta 7. PŠTO Maribor. Je nosilec bojnega znaka Gornja Radgona in spominskega bojnega znaka Radenci 1991. Od maja 2009 do februarja 2012 je bil načelnik GŠSV. Vojaško kariero je januarja 2014 končal kot obrambni predstavnik Slovenije pri OVSE na Dunaju. Upokojil se je aprila 2014. Sedaj je predsednik ZSČ.

Tudi tako je izgledala osamosvojitvena vojna. Murski vrh, 3. julija 1991 (Foto: Tone Stojko)

Slikorni dodatek

Spominsko obeležje »Uporniki z razlogom« na Tomšičevi ulici 15 v Murski Soboti (Foto: Valter Baldaš)

Spominsko obeležje »Orožja nismo oddali« v Lendavi (Foto: Branko Bratkovič)

Spominsko obeležje »MSNZ milice« na Ulici Arhitekta Novaka 5 v Murski Soboti (DF: Bavčar in Čelec, 2012)

Spominsko obeležje »Braniteljem slovenske samostojnosti« v Murski Soboti (Foto: Valter Baldaš)

Spominsko obeležje v obliki solze z napisom »Nikoli več« v Gornji Radgoni (Foto: Dani Mauko)

Plošča Policijskega veteranskega društva Sever na spominskem obeležju na Hodošu (Foto: Ludvik Jonaš)

Spominsko obeležje »Braniteljem meje 1991« na Gomili pri Kogu (Foto: Miran Fišer)

28. junija in 2. julija 1991 betonskega tetraedra na Gibini še ni bilo. Tisti, ki je bil postavljen ob 10-letnici osamosvojitvene vojne, pa ima pomenljiv napis »Braniteljem slovenske samostojnosti, Teritorialni obrambi, policiji in občanom«. (FA: OZNVVS Ljutomer)

Plaketa s častnim nazivom slovenska družina za tiste, ki so branili orožje za obrambne sile v času priprav in osamosvojitvene vojne. (Vir: ZVVS)

Slikorni dodatek

Tudi oni so se izpostavljali

Svetovni popotnik Janez Svetina, ki je padel pod streli JLA 28. junija 1991 leži na Partizanski cesti v Gornji Radgoni. (Foto: Jože Pojbič)

Medijsko podobo o napadu JLA na Slovenijo so oblikovali številni poklicni in amaterski snemalci in reporterji ter novinarji, ki so se velikokrat znašli v bojnem metežu. Tako je bilo tudi v Ormožu 27. junija 1991. (Foto: Štefan Hozyan)

Branilci mednarodnega mejnega prehoda in televizijski snemalci na položajih v Gederovcih 27. junija 1991 (Foto: Jože Pojbič)

Eden od gornjeradgonskih fotografov med prodiranjem JLA na mednarodni mejni prehod 28. junija (Foto: Jože Pojbič)

Počitek snemalcev in fotografov pred naslednjo akcijo v Gornji Radgoni (Foto: Jože Pojbič)

Velikokrat so medijski poročevalci preverjali prav vse. (Foto: Jože Pojbič)

Zasedbo, bojevanje in odhod enote JLA iz Gornje Radgone je spremljalo veliko pomurskih novinarjev in fotoreporterjev. (Foto: Nataša Juhnov)

Nekateri ljubiteljski fotografi so po osamosvojitveni vojni puško lahko ponovno zamenjali za fotoaparati. (Foto: Anica Mauko in Zvone Benko)

Zaščitni telovniki so bili redkost za najbolj izpostavljene branilce, kaj šele za novinarje. Ni ga imela niti novinarka Associated Pressa (na sliki v sredini). (Foto: Nataša Juhnov)

Psihološko delovanje: postavljanje razglasne postaje na grajskem bregu v Gornji Radgoni 30. junija 1991 (Foto: Jože Pojbič)

Novinar in Gornjeradgončan, ki je tudi spremljal uničenje in vojno v svojem mestu. (DF: Bavčar in Celec, 2012)

Tako kot novinarji in fotoreporterji so bile na številnih položajih prisotne tudi novinarke in reporterke. (Foto: Jože Pojbič)

Ker je vojna potekala v bližini meje, so jo nekateri lahko neposredno spremljali kar iz Avstrije. Novinarji na položajih avstrijskih vojakov v Bad Radkesburgu. (DF: Bavčar in Celec, 2012)

Tako kot v Sloveniji, kjer je divjala vojna in so številni civilisti ne glede na nevarnost želeli videti, kaj se dogaja, so vojaško dogajanje spremljali tudi avstrijski državljani in opazovali aktivnosti njihove vojske, ki je bila v pripravljenosti, če bi se spopadi razširili na njihovo območje. (Foto: Jože Pojbič)

Na številnih mestih so ljudje povsem spontano izražali odnos do dejanj JLA. (Foto: Jože Pojbič)

Napis, namenjen JLA, je bil od enote, ki je v Pomurju najdalj časa okupirala mednarodni mejni prehod, oddaljen le nekaj metrov, tako da so ga njeni pripadniki lahko usak dan videli. (Foto: Jože Pojbič)

JAPAN'S NOMURA SCANDAL
How Tokyo Insiders Operate

Newsweek

THE INTERNATIONAL NEWSMAGAZINE

July 8, 1991

SLOVENIA AND CROATIA

BREAKING AWAY

**Yugoslavia's Crisis Sparks
Fears of More Nationalist
Violence in Europe**

Australia	36.00	Germany	4.80 DM	United Kingdom	1.50 £	Norway	17.00 Nkr	Sweden	14.00 Sfr
Belgium	9.00 BF	France	1.40 F	Italy	6.00 Lit	Poland	21.00 Zloty	Switzerland	4.00 Sfr
Canada	12.00 Cdn	Japan	800 Yen	Spain	1.00 Ptas	Portugal	900 Esc	United States	7.00 \$
Denmark	18.00 Kr	Netherlands	2.10 Gld	Sweden	1.00 Krona	Russia	100 Rub	West Germany	4.80 DM
Finland	12.00 Mk	Spain	1.00 Ptas	Switzerland	4.00 Sfr	South Africa	100 Rand	Other Countries	2.00 \$
France	1.40 F								

Naslovnica in napovednik v reviji Newsweek 8. julija 1991, ki govori o oddaljevanju od Jugoslavije in umiku nasilja iz Slovenije proti novim območjem. Na posnetku je tankovska četa JLA v Pavlovcih pri Ormožu iz začetka agresije na Slovenijo. (FA: OZVVS Ormož)

Pregled fotografij po avtorjih in dokumentov, shem ter slik po imetnikih

Baldaš Valter 337, 338

Bavčar Brigita in Celec Štefan 140, 143,
144, 248, 338, 347, 348

Benko Zvonko 345

Bratkovič Branko 337

Dražnik Ljubo 35, 59, 119, 124

Eöry Silva 106, 107

Fišer Miran 340

Garbajs Marjan 124, 225

Hozyan Štefan 123, 194, 196, 204, 205, 342

Jaušovec Boris 127, 248

Jonaš Ludvik 39, 40, 47, 289, 295, 339

Juhnov Nataša 120, 145, 226, 345, 346

Matko Filip 35, 49

Mauko Anica 345

Mauko Dani 8, 12, 17, 339

Mihalič Edvard 293

Milošević Vladimir 89, 91

Novak Alojz 234

Newsweek 350

Občina Kuzma 286

OZVVS Gornja Radgona 19, 102, 120,
126, 128, 220, 222, 224, 225,
327

OZVVS Lendava 122, 251, 277, 278, 280,
298, 300

OZVVS Ljutomer 121, 122, 206, 210,
211, 212, 214, 215, 216, 235,
240, 241, 243, 340

OZVVS Ormož 191, 243

Pojbič Jože 101, 125, 133, 134, 136, 138,
139, 142, 221, 247, 250,
284, 285, 302, 307, 309,
342, 343, 344, 346, 347,
348, 349

RTV SLO 109, 195, 204, 287, 303, 304,
306

Splošna bolnišnica MS 312, 316, 320

Stojko Tone 336

Stolnik Zdravko 159, 223, 249

Šteiner Alojz 50, 53, 64, 79, 99

Vestnik 149, 150, 157, 151, 152, 153,
154, 296, 314, 319, 321

ZVVS 341

Zadnja stran platnice Vojaški muzej SV,
oblikovanje Ludvik Hozjan

Kazalo tabel

Tabela 1: Zasedba poveljniških dolžnosti v štabih TO na območju Pomurja od 1975 do 1990	53
Tabela 2: Primerjava organizacijsko-mobilizacijskega razvoja TO Pomurja od 1980 do 1990	55
Tabela 3: Številčno stanje TO Pomurja konec leta 1989	57
Tabela 4: Gibanje številčnega stanja sil TO na območju Pomurja od 1989 do 1991	65
Tabela 5: Pregled sestave poveljstev in enot TO 73. ObmŠTO 26. junija 1991.....	173
Tabela 6: Razpoložljivost orožja, streliva in minsko-eksplozivnih sredstev v 73. ObmŠTO 26. junija 1991	239
Tabela 7: Razmestitev enot 75. ObmŠTO po mobilizaciji	266
Tabela 8: Bojni razpored enot 75. ObmŠTO Murska Sobota 27. junija 1991.....	268

Seznam kratic

32. K JLA – 32. korpus JLA
32. mbr – 32. mehanizirana brigada
5. VO – 5. vojaško območje
ap – avtomatska puška
api – avtomatska pištola
br – brzostrelka
COA – center za obveščanje in alarmiranje
CZ – civilna zaščita/Civilna zaščita
ČTO – četa Teritorialne obrambe
DF – dokumentarni film
divv – diverzantski vod
FA – foto arhiv
GŠSV – Generalštab Slovenske vojske
IPM – izpostavljeno poveljniško mesto
IS – izvršni svet
JLA – Jugoslovanska ljudska armada
JOd – jurišni odred
K-1 – načrt Kamen-1 (do 4)
KS – krajevna skupnost
LO – ljudska obramba
LRM – lahki raketni metalec
MES – minsko-eksplozivna sredstva
MKT – mejna kontrolna točka
MM – minomet
MORS – Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije
MSNZ – Manevrska struktura narodne zaščite
NTT – netrzajni top
NZ – narodna zaščita/Narodna zaščita
ObmŠTO – območni štab za Teritorialno obrambo
OdTO – odred Teritorialne obrambe
OMR – organizacijsko-mobilizacijski razvoj
OOA – opazovanje, obveščanje in alarmiranje (služba)
op – ostrostrelna puška
OPM – osnovno poveljniško mesto
OŠCZ – občinski štab za civilno zaščito
OŠTO – občinski štab za Teritorialno obrambo
OZ – obrambne zadeve
OZD – organizacija združenega dela
OZRVS – občinsko združenje rezervnih vojaških starešin
OZVVS – območno združenje veteranov vojne za Slovenijo
pap – polavtomatska puška

pdivv – *protidiverzantski vod*
PEM – *posebna enota milice*
PGD – *prostovoljno gasilsko društvo*
pi – *pištola*
PLT – *protiletalski top*
PM – *poveljniško mesto*
POLK – *protioklepni lansirni komplet*
POOd – *protioklepni odred*
PŠTO – *pokrajinski štab za Teritorialno obrambo*
pu – *puška*
RK – *Rdeči križ*
RM – *ročni metalec (protioklepno orožje)*
RRM osa – *ročni raketni metalec*
RRM zolja – *ročni raketni metalec za enkratno uporabo*
RSLO – *Republiški sekretariat za ljudsko obrambo*
RSNZ – *Republiški sekretariat za notranje zadeve*
rst – *ročna strojnica (tudi puškomitraljez)*
RŠTO – *Republiški štab za Teritorialno obrambo*
RTV SLO – *Radio televizija Slovenije*
S-2M – *protiletalski raketni lanser Strela*
SFRJ – *Socialistična federativna republika Jugoslavija*
SLO – *splošni ljudska odpor*
SLO in DS – *splošna ljudska obramba in družbena samozaščita*
SO – *skupščina občine*
SRS – *Socialistična republika Slovenija*
st – *strojnica (tudi mitraljez)*
SV – *Slovenska vojska*
SZDL – *Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije*
TIOO – *terenska izvidniško-obveščevalna organizacija*
TIOS – *terenska izvidniško-obveščevalna služba*
TO – *Teritorialna obramba*
TPE – *tajno poveljevanje enotam*
tv – *tovorno vozilo*
UNZ – *uprava za notranje zadeve*
UO – *upravni organ*
VOP – *vizualne opazovalnice*
VŠP – *Vzhodnoštajerska pokrajina*
vTO – *vod Teritorialne obrambe*
ZKJ – *Zveza komunistov Jugoslavije*
ZKS – *Zveza komunistov Slovenije*
ZPVD Sever – *Zveza policijskih veteranskih društev Sever*
ZSČ – *Zveza slovenskih častnikov*
ZVVS – *Zveza veteranov vojne za Slovenijo*

Izdajo zbornika so omogočili

Občina Apače

Občina Beltinci

Občina Cankova

Občina Črenšovci

Občina Dobrovnik
Dobronak község

Občina Gornja Radgona

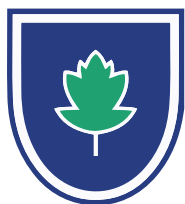
Občina Gornji Petrovci

Občina Grad

Občina Hodoš
Hodos község

Občina Kobilje

Občina Križevci

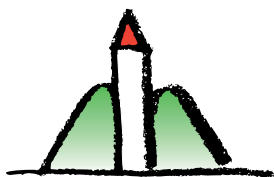
Občina Kuzma

Občina Lendava
Lendva község

Občina Ljutomer

Občina Moravske Toplice

Mestna občina Murska Sobota

Občina Odranci

Občina Puconci

Občina Radenci

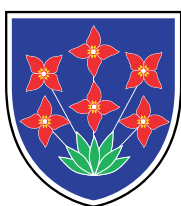
Občina Razkrižje

Občina Rogašovci

Občina Sveti Jurij ob Ščavnici

Občina Šalovci

Občina Tišina

Občina Turnišče

Občina Velika Polana

Občina Veržej

Družina Bojana Rožmana

IZDELOVANJE BETONSKIH
ELEMENTOV
Mešič Slavko s.p. , Murska Sobota

MURSKA SOBOTA

ORMOŽ

GORNJA RADGONA

PETIŠOVCI

GIBINA

